

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Γεωγραφίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου»

Κατεύθυνση: *«Ανάπτυξη και Διαχείριση του Ευρωπαϊκού Χώρου»*

«Κοινωνικός Αποκλεισμός και η λύση παροχής προσωρινής στέγης σε σεισμόπληκτες περιοχές. Περιπτωσιολογική μελέτη στο Μενίδι»

Διπλωματική εργασία του μεταπτυχιακού φοιτητή
Αναστασίου Λουκά

Αθήνα, Οκτώβριος 2007

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Γεωγραφίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου»

Κατεύθυνση: *«Ανάπτυξη και Διαχείριση του Ευρωπαϊκού Χώρου»*

«Κοινωνικός Αποκλεισμός και η λύση παροχής προσωρινής στέγης σε σεισμόπληκτες περιοχές. Περιπτώσιολογική μελέτη στο Μενίδι»

Διπλωματική εργασία του μεταπτυχιακού φοιτητή
Αναστασίου Λουκά

Επιβλέπων Καθηγητής: Π.Μ.Δελλαδέτσιμας

Αθήνα, Οκτώβριος 2007

*«Χωρίς σπίτι δεν υπάρχει δουλειά
Χωρίς δουλειά δεν υπάρχει σπίτι
Χωρίς σπίτι και δουλειά,
δεν υπάρχει δημοκρατία».*
Ούλριχ Μπεκ

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	7-7
Περίληψη (Αγγλική).....	8-8
Εισαγωγή.....	9-12

Μέρος Α: Θεωρητική Προσέγγιση.....13-69

Κεφάλαιο 1: Θεωρητική προσέγγιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....14-37

1.1 Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός.....	14-16
1.2 Εννοιολογική προσέγγιση.....	16-21
1.3 Θεωρητική προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού.....	21-30
1.4 Ο χώρος και η κατοικία ως παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού.....	31-37

Κεφάλαιο 2: Το ζήτημα της στέγης και η χωρο – κοινωνική διάσταση του προβλήματος σε κατάσταση διαχείρισης κρίσεως. Η περίπτωση μετά από σεισμό.....38-69

2.1. Σεισμόπληκτες περιοχές και η λύση προσωρινών καταλυμάτων.....	38-43
2.2. Η χωρο - κοινωνική διάσταση του προβλήματος.....	43-54
2.3. Διαχείριση κινδύνου – φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών(Risk Management – Disaster management) και αστική ανάπτυξη.....	54-62
2.4. Ο ρόλος του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης στη διαχείριση σεισμικής καταστροφής στον Ελλαδικό χώρο.....	62-69

Μέρος Β: Εμπειρική Προσέγγιση.....70-134

Κεφάλαιο 3: Η φυσιογνωμία του Δήμου Αχαρνών.....71-95

3.1.1 Ο γεωφυσικός προσδιορισμός.....	71-73
3.1.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	73-74

3.1.3 Κοινωνικο – οικονομικά χαρακτηριστικά.....	74-76
3.2 Μορφές οικιστικής οργάνωσης.....	76-81
3.3 Η φύση των χωρικών παρεμβάσεων.....	81-85
3.4 Κοινωνικός Διαχωρισμός, Πόλωση και Ανισότητες στη γεωγραφία του Δήμου Αχαρνών.....	86-95
3.4.1 Η χωρο – κοινωνική διάσταση του προβλήματος της μετεγκατάστασης.....	86-90
3.4.2 Η προσωρινή στέγαση σε ημιμόνιμους καταυλισμούς και η διαδικασία χωροθέτησης. Η φυσιογνωμία των καταυλισμών.....	90-95
Κεφάλαιο 4 : Μεθοδολογική Προσέγγιση.....	96-102
4.1 Ερευνητική Μεθοδολογία.....	96-97
4.2 Η μεθοδολογική προσέγγιση της περιπτώσιολογικής έρευνας στο Μενίδι.....	98-102
Κεφάλαιο 5: Ανάλυση περιπτώσιολογικής έρευνας (case – study) για την περιοχή του Μενιδίου.....	103-114
5.1 Η χωρική και κοινωνική ταυτότητα των καταυλισμών.....	104-108
5.2 Το θεσμικό και πολιτικό – διοικητικό πλαίσιο αναδιάρθρωσης.....	108-111
5.3 Ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες αναδιάρθρωσης και ανάπτυξης και η διαχείριση φυσικών καταστροφών στο πλαίσιο αστικής ανάπτυξης.....	111-114
Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	115-134
6.1 Συμπεράσματα.....	115-129
6.2 Προτάσεις.....	129-133
6.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.....	133-134
Βιβλιογραφία.....	135-146
Ελληνική βιβλιογραφία.....	135-137
Ξένη βιβλιογραφία.....	138-146

Παραρτήματα.....	147-123
Παράρτημα Α - Οδηγός Συνέντευξης και Ημιδομημένο Ερωτηματολόγιο.....	148-157
Παράρτημα Β – Σχεδιαγράμματα – Διαγράμματα – Πίνακες.....	159-168
Παράρτημα Γ – Αρχείο Επιτόπιας Έρευνας – Φωτογραφικό Υλικό.....	169-172

Η παρούσα διπλωματική εργασία έρχεται να ολοκληρώσει τη διετή φοίτηση μου στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Εφαρμοσμένη Γεωγραφία και Διαχείριση του Χώρου» στην Κατεύθυνση «Ανάπτυξη και Διαχείριση του Ευρωπαϊκού Χώρου».

Στην έως τώρα επιτυχή ολοκλήρωση των υποχρεώσεών μου οφείλω να ευχαριστήσω από τη μια όλους τους καθηγητές μου για τη συνεισφορά τους στη διεύρυνση του πεδίου γνώσης μου και για την κατανόηση που πολλές φορές έδειξαν και από την άλλη τους συμφοιτητές μου για τις εμπειρίες που ανταλλάξαμε προερχόμενοι από διαφορετικά επιστημονικά γνωστικά πεδία.

Για την επικείμενη ολοκλήρωση της διπλωματικής μου μελέτης, το πιο επίπονο έργο ίσως που ως τώρα έχω κληθεί να εκπονήσω, συνεισέφεραν πολλοί άνθρωποι, τους οποίους οφείλω να ευχαριστήσω.

Πρώτα από όλους, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που δέχτηκαν να υποβληθούν στη διαδικασία συνέντευξης στο πλαίσιο της έρευνας που πραγματοποιήσα.

Ειδικότερα, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Κο Ιωαννίδη, πρώην Δ/ντή Ο.Α.Σ.Π, νυν προσωπικό της Υπηρεσίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων για την πολύτιμη βοήθειά του στην περάτωση της εργασίας μου με την τροφοδότηση της τεράστιας εμπειρίας του, αλλά και για την ευγένεια που τον χαρακτηρίζει ως άνθρωπο.

Επίσης, ευχαριστώ τον Κο Κ. Χατζημιχάλη, Πρόεδρο του Τμήματος Γεωγραφίας και Επιστημονικό Υπεύθυνο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος για την αδιάλειπτη καθοδήγησή του κατά τη διάρκεια φοίτησής μας.

Ακόμη, ευχαριστώ πολύ τη Γραμματεία για τις υπηρεσίες που παρείχε στο σύνολο των φοιτητών και τις προσπάθειες που κατέβαλλε για την υπέρβαση οποιουδήποτε προβλήματος.

Τέλος, δε θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω το άτομο που με βοήθησε όσο κανένας άλλος κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου μελέτης, τον επιβλέποντα καθηγητή, κύριο Π.Μ.Δελλαδέτσιμα. Ο κύριος Δελλαδέτσιμας μου προσέφερε τις πολύτιμες γνώσεις του, την ανεκτίμητη εμπειρία του, την καθοδήγησή του, αλλά κυρίως τη στήριξή του, σε όλη αυτή την προσπάθεια για την αρτιότερη δόμηση και επιστημονική προσέγγιση του θέματος, και το ελάχιστο που μπορώ να κάνω από μέρους μου είναι να του πω ένα μεγάλο ευχαριστώ.

Αθήνα, Οκτώβριος 200

Περίληψη

Στην παρούσα διπλωματική εργασία πραγματοποιήθηκε μία ποιοτική περιπτώσιολογική έρευνα (case study) μέσα από την επισκόπηση της σχετικής διεθνούς βιβλιογραφίας, την κατάρτιση ερωτηματολογίου και συνεντεύξεις αλλά και τη συγκέντρωση δευτερογενών στοιχείων. Για την εμπειρική διερεύνηση του ζητήματος μελετήθηκε η γεωγραφική περιοχή του Μενιδίου.

Σκοπός της εργασίας αποτέλεσε η καταγραφή της διεθνής και ελληνικής εμπειρίας στην πλέον ακραία μορφή διαχείρισης κρίσης ύστερα από φυσικές καταστροφές και ειδικότερα στην αντιμετώπιση του στεγαστικού ζητήματος μετά από έναν καταστροφικό σεισμό. Κύρια υπόθεση της μελέτης αποτέλεσε η ανάδειξη της σχεσιακής δυναμικής που αναπτύσσεται ανάμεσα στις διάφορες μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και στην αναπτυξιακή διαδικασία για την αντιμετώπιση του προβλήματος της στέγης.

Έγινε μια θεωρητική προσέγγιση των εννοιών του Κοινωνικού Αποκλεισμού και των μορφών προσωρινής και μόνιμης στέγασης σε περίπτωση φυσικών καταστροφών. Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε σε φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης και χωρικής συγκέντρωσης, όπως καταγράφονται στην Ελλάδα και ειδικότερα στο Δήμο Αχαρνών, που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε οποιοδήποτε σχέδιο παρέμβασης.

Παρουσιάστηκαν τα αποτελέσματα ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο Δήμο Αχαρνών, με σκοπό την εμπειρική διερεύνηση της δυναμικής αλληλεπίδρασης της λύσης προσωρινής κατοικίας και του χωρο – κοινωνικού πλαισίου για τη διεξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων.

Από τη θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση, προέκυψε ότι φαινόμενα χωρο – κοινωνικού αποκλεισμού που προϋπάρχουν σε μια γεωγραφική περιοχή, όπως η στέγη – οικιστικά ζητήματα, ανεργία, κοινωνική πόλωση λόγω της αθρόας εισροής αλλοδαπού πληθυσμού αλλά και άλλων μειονεκτούσαν ομάδων, δυσχεραίνουν την προώθηση αλλά και την εφαρμογή ορθών πρακτικών. Εντείνονται και διαιωνίζονται, όταν αντιμετωπίζονται απλά με γνώμονα την ευκαιριακή λύση αλλά και τη διατήρηση της «πελατειακής σχέσης» κράτους – πολίτη και δεν εναρμονίζονται σε ένα ορθολογικό πλαίσιο αστικής ανάπτυξης.

Summary

The present dissertation is a qualitative case study research realised through the extensive review of existing literature, the construction of a questionnaire and its completion with interviews and the collection of secondary elements. For the empirical examination of this matter question the geographic region of Menidi was examined.

The aim of this study was to record the international and Greek experience of crisis management after natural disaster and specifically the matter of housing after a devastating earthquake. Its main assumption consisted of the appointment of interrelated dynamics that grows between various types of social exclusion and the developmental process for the confrontation of housing problems.

A theoretical approach of the concepts of Social Exclusion and temporary and permanent accommodation in the case of natural disaster was realised focusing in the interrelated phenomena of social polarisation and spatial centralization, as they are recorded in Greece and more specifically in the Municipality of Aharnai.

The results of the qualitative research that was carried out in the Municipality of Aharnai, were also presented in this study aiming at the empirical investigation of dynamic interaction of solution of the temporary accommodation and socio-spatial exclusion which yields useful conclusions.

From the theoretical and empirical examination, it resulted that phenomena of socio-spatial exclusion pre-existing in a geographic region, as housing and habitat problems, unemployment, social polarisation due to the massive influx of alien population and moreover other vulnerable groups, impede the progress but also the implementation of good applicable practices. They are expanded and perpetuated, when they are faced simply and taking into consideration only the occasional, urgent solution but also the maintenance of cliental relation between state and citizens and are not harmonised in a rational frame of further urban development.

Η Ευρώπη είναι μια ήπειρος που χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αστικοποίησης. Οι πόλεις, ως βασικές κινητήριες δυνάμεις ανάπτυξης, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή της Ευρώπης. Οι αστικές περιοχές είναι σημαντικοί στρατηγικοί τόποι για την επιδίωξη κοινών ευρωπαϊκών στόχων, όπως η προώθηση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας, η κοινωνική ένταξη, η περιβαλλοντική αειφορία και η ενίσχυση του τοπικού πολιτισμού και της ταυτότητας.

Ένα σημαντικό πεδίο προβληματισμού που ενσωματώθηκε στις νεότερες θεωρητικές αναζητήσεις για την ανάπτυξη, αφορά τη σχέση οικονομίας και περιβάλλοντος και την προσπάθεια εξεύρεσης λύσης σε μια σειρά μεταβιομηχανικών προβλημάτων όπως η ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση, η υποβάθμιση του φυσικού και οικοδομημένου περιβάλλοντος, η συμφόρηση, η φτώχεια, η μαζική ανεργία, ο ρατσισμός, το ζήτημα στέγασης καθώς και η απώλεια του συναισθήματος της συλλογικής συνείδησης, που αναπόφευκτα οδηγούν στην ένταση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση με τη ραγδαία εξάπλωση της αγοράς σε διεθνές επίπεδο, η τεχνολογική και διαχειριστική ευελιξία των σύγχρονων συστημάτων παραγωγής και η ανάδυση νέων μορφών κυριαρχίας που ξεπερνούν τα τοπικά και εθνικά σύνορα έχουν συμβάλει στην ενίσχυση των κοινωνικών και οικονομικών διακρίσεων ανάμεσα στις χώρες του Βορρά και στις πόλεις του Νότου, στην πόλη και στην ύπαιθρο, στους πλούσιους και τους φτωχούς, στους απασχολούμενους και τους άνεργους, τους αποκλεισμένους και αυτούς που ενσωματώνονται, σε όσους έχουν και όσους δεν έχουν πρόσβαση στις σύγχρονες μορφές τεχνολογίας και γνώσης. Παράλληλα, η εκτεταμένη γεωγραφική κινητικότητα κατατείνει στη διαμόρφωση κοινωνικών μορφωμάτων, στα οποία οι παραδοσιακές βεβαιότητες εξασθενούν, οι συλλογικές ταυτότητες αναδιαρθρώνονται και ενισχύεται η πολιτισμική ποικιλία και διαφορά.

Οι αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης και διαβίωσης είναι οι πιο βασικές ανάγκες κάθε ανθρώπου. Η εξασφάλιση ασφαλούς πρόσβασης σε κατάλληλη στέγη αποτελεί συχνά προϋπόθεση για την άσκηση πολλών από τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία αποτελούν τα θεμέλια όλων των σύγχρονων κοινωνιών και πρέπει να μπορεί να τα απολαμβάνει κάθε πολίτης. Τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν το δικαίωμα της πρόσβασης στην εκπαίδευση, το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα στην κοινωνική προστασία, το δικαίωμα στην περίθαλψη, το δικαίωμα στην προσωπική και την

οικογενειακή ζωή, καθώς και η πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες όπως η παροχή νερού και ηλεκτρικού ρεύματος. Η έλλειψη στέγης είναι ίσως η πιο σοβαρή εκδήλωση του κοινωνικού αποκλεισμού.

Μεγάλος αριθμός πολιτών κινδυνεύουν να μείνουν άστεγοι, λόγω της επισφαλούς κατοικίας στην οποία διαμένουν και των κοινωνικών - οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν.

Ένας αυξανόμενος αριθμός πολιτών και κατοίκων της Ευρωπαϊκής Ένωσης αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της έννοιας άστεγος σε σχέση με την κανονιστική εκδήλωση συμπεριφοράς εύρεσης στέγης του Ευρωπαϊκού Παρατηρητήριου για Έλλειψη Στέγης και την τελευταία σχετική έρευνα το 2006 διαφαίνεται ότι τα Κράτη – Μέλη αδυνατούν ή αποφεύγουν να προσδιορίσουν τον ακριβή αριθμό αστέγων που διαμένουν σε προσωρινά καταλύματα λόγω φυσικής καταστροφής, αφού στη σχετική κατηγορία δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία. Αυτό αποτελεί σοβαρό στοιχείο όχι μόνο για τη σύνδεση του χωρο – κοινωνικού αποκλεισμού με τις διαδικασίες μεταστέγασης αλλά και ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός ενθαρρύνεται από τους θεσμικούς μηχανισμούς.

Η υποχρέωση του Κράτους για εξασφάλιση επαρκούς κατοικίας για τους Έλληνες πολίτες και για όσους διαμένουν και εργάζονται νόμιμα στη χώρα μας προκύπτει τόσο από το Σύνταγμα όσο και από Διεθνείς Συμβάσεις όπως: η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης. Ωστόσο το δικαίωμα για κατοικία δεν είναι στη χώρα μας επαρκώς θεμελιωμένο από ειδικούς νόμους και πολιτικές με αποτέλεσμα να αποκλείεται η πρόσβαση σε επαρκή κατοικία σε ένα πολύ σημαντικό μέρος του πληθυσμού(υπολογίζεται στο 1/3 του συνολικού πληθυσμού της χώρας), το οποίο κατοικεί σε συνθήκες κάτω από τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα.

Στην Ελλάδα η στέγη αποτελεί βασικό μέλημα για την οικογένεια. Πολλές οικογένειες που χαρακτηρίζονται από το χαμηλό εισόδημα ή σε συνδυασμό ενός φαινομένου κοινωνικού αποκλεισμού και λόγω μιας φυσικής καταστροφής δεν έχουν πρόσβαση σε επαρκή στέγη.

Η συνολική πληθυσμιακή σταθερότητα στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της πρωτεύουσας εμπεριέχει σημαντικές εσωτερικές ανακατατάξεις. Οι ανακατατάξεις αυτές που συνίστανται κυρίως στη μεταφορά του πληθυσμιακού κέντρου βάρους προς την περιφέρεια και τη σημαντική μεταναστευτική εισροή δημιούργησαν ένα νέο

κοινωνικό τοπίο μέσα στο οποίο αναιρείται προοδευτικά η αίσθηση του περιορισμένου κοινωνικού διαχωρισμού που

Κίνητρο για την εκπόνηση της διπλωματικής αυτής εργασίας αποτέλεσε το γεγονός ότι το παρόν θέμα ελάχιστα έχει διερευνηθεί στην Ελλάδα, παρότι αποτελεί γεωγραφικό τόπο με έντονη και ισχυρή σεισμική δραστηριότητα. Παράλληλα, ενώ τα παραδείγματα των καταστροφικών σεισμών ή άλλων φυσικών καταστροφών είναι πολλά στη χώρα μας, δεν έχει φανεί έως τώρα η λήψη ουσιαστικών μέτρων για την ορθολογική μετεγκατάσταση των πληγέντων με την ταυτόχρονη ανακούφιση του ντόπιου πληθυσμού από φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού σε ένα μακροπρόθεσμο πλαίσιο τοπικής ανάπτυξης. Επιπλέον κίνητρο υπήρξε το γεγονός ότι το θέμα κάλυπτε και τις δύο κατευθύνσεις του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

Σε αυτό το πλαίσιο, σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση του ρόλου της πόλης και της τοπικής αυτοδιοίκησης στη διαχείριση κρίσεων από φυσικές καταστροφές και της διαδικασίας δημιουργίας χωρο – κοινωνικών συνθηκών (μετεγκατάσταση – αναπτυξιακή και κοινωνική πολιτική) καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού. Επίσης η παρούσα εργασία επιδιώκει την καταγραφή της ελληνικής και ευρωπαϊκής εμπειρίας και τη διερεύνηση των κοινωνικών, οικονομικών χαρακτηριστικών της περιοχής Μενιδίου και της σχέσης τοπικής ανάπτυξης, επιπτώσεων φυσικών καταστροφών και κοινωνικού αποκλεισμού

Από το σκοπό της διπλωματικής εργασίας καθορίστηκαν και οι ερευνητικές υποθέσεις. Μια πρώτη υπόθεση που τέθηκε είναι ότι φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού σχετίζονται άμεσα με το χώρο και επομένως με τη στρατηγική ανάπτυξης πρόσβασης στη στέγη κατόπιν εκδήλωσης φυσικής καταστροφής, ενός σεισμού. Σημαντική για την επίτευξη του βασικού σκοπού της εργασίας ήταν και ο έλεγχος της υπόθεσης ότι η διαχείριση φυσικών καταστροφών ως προς το στάδιο της άμεσης προσωρινής μετεγκατάστασης ή της μόνιμης σχετίζεται τόσο με το τοπικό πλαίσιο και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όσο και με το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού. Μία άλλη υπόθεση που διατυπώθηκε είναι ότι οι διαδικασίες ανασυγκρότησης οικιστικής ανάπτυξης και επίλυσης ζητημάτων στέγασης αλληλοεξαρτώνται από ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο αστικής ανάπτυξης.

Για την εκπλήρωση του σκοπού της εργασίας πραγματοποιήθηκε εκτενής ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας σχετικά με το θέμα. Η παρούσα εργασία διαρθρώθηκε σε έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η θεωρητική και εννοιολογική προσέγγιση της έννοιας της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Εξετάζονται η ιστορική εξέλιξη και οι σύγχρονες προσεγγίσεις της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού σε συσχέτιση με το χώρο και την κατοικία. και παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι ορισμοί της. Στη συνέχεια προσεγγίζονται κριτικά οι νέες αναδύμενες μορφές απασχόλησης και αναλύεται η έννοια της απασχολησιμότητας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο επιχειρείται η μελέτη του ζητήματος της στέγης και η χωρο – κοινωνική διάσταση του προβλήματος σε κατάσταση διαχείρισης κρίσεως μετά από σεισμό.

Αναλύονται οι διαφορές που προκύπτουν από τις «συμπεριφοριστικές» πτυχές των εννοιών «sheltering» και «housing» και «temporary» και «emergency» που χρησιμοποιούνται με ποικίλους ασαφείς και ασυμβίβαστους τρόπους, όπως έχουν διατυπωθεί στην ξένη βιβλιογραφία κυρίως. Ακολουθεί αναφορά στη χωρο – κοινωνική διάσταση του προβλήματος με έμφαση στα φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης και στην ανάδειξη του τοπικού ως καθοριστικού παράγοντα στη διαχείριση μιας τέτοιας κατάστασης. Πραγματοποιείται μία κριτική επισκόπηση στη σχέση Διαχείριση κινδύνους – φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών(Risk Management – Disaster management) και αστική ανάπτυξης και τέλος γίνεται αναφορά στο θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο παρέμβασης στον Ελλαδικό χώρο.

Η δομή και τα αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης, πέραν της βιβλιογραφικής επισκόπησης που αποτελεί μέρος της εμπειρικής – περιπτωσιολογικής έρευνας, παρουσιάζονται στο τρίτο, τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται εκτενώς η φυσιognωμία του Δήμου Αχαρνών ως αποτέλεσμα δευτερογενούς έρευνας με ιδιαίτερη έμφαση στη διαχρονική εξέλιξη των βασικών χαρακτηριστικών του Δήμου αναφορικά με φαινόμενα κοινωνικού διαχωρισμού, πόλωσης και ανισοτήτων στη γεωγραφία της πόλης, την οικιστική οργάνωση και τη χωροθέτηση και ανάπτυξη των προσωρινών καταυλισμών.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία συλλογής και επεξεργασίας των δεδομένων, το δείγμα και το ερωτηματολόγιο, εργαλείο της συνέντευξης, για τη διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας

Στο πέμπτο παρατίθενται και αναλύονται τα αποτελέσματα της ποιοτικής πρωτογενούς έρευνας σε συνδυασμό με βασικά στοιχεία της βιβλιογραφικής επισκόπησης ως μέρος του συνόλου της περιπτωσιολογικής έρευνας για το Μενίδι και τη λύση προσωρινής στέγας.

Τα συμπεράσματα που προέκυψαν συνολικά από τη θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση του θέματος παρατίθενται στο έκτο κεφάλαιο ενώ διατυπώνονται και κάποιες προτάσεις. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση των βιβλιογραφικών πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την πραγματοποίηση της και με την επισύναψη στο παράρτημα της εργασίας δείγματος του ερωτηματολογίου που χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο της συνέντευξης, χαρτών της περιοχής, πινάκων και διαγραμμάτων.

ΜΕΡΟΣ Α: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κεφάλαιο 1: Θεωρητική προσέγγιση του Κοινωνικού Αποκλεισμού

1.1 Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ευρωπαϊκής θεωρητικής παράδοσης. Παρά όμως την επικράτηση του στη σύγχρονη βιβλιογραφία εξακολουθεί να είναι ένας αμφισβητούμενος όρος. Για την προέλευση του ως έννοια μπορεί να ανατρέξει κανείς στο Weber (1968), ο οποίος χρησιμοποίησε τον όρο «αποκλείουσα περιχαράκωση» (exclusionary closure) αναφερόμενος σε μία διαδικασία κατά την οποία μία κοινωνική ομάδα προσπαθεί να εξασφαλίσει για τον εαυτό της μια προνομιούχα θέση μονοπωλώντας διάφορα υλικά και πνευματικά αγαθά και αποκλείοντας την πρόσβαση σε αυτά για άλλες κοινωνικές ομάδες .

Η έννοια στη σύγχρονη εκδοχή της εμφανίστηκε για πρώτη φορά στη Γαλλία τη δεκαετία του 1960, σε μια περίοδο δηλαδή οικονομικής ευημερίας και ανάπτυξης. Τις πρώτες αναφορές στην έννοια τις συναντάμε στο έργο του Pierre Masse, Γενικού Γραμματέα του Υπουργείου Σχεδιασμού της Γαλλίας, ενώ το 1965 εμφανίζεται στο έργο ενός άλλου Γάλλου, του Knaffel με τίτλο: “L’ exclusion sociale”. Όμως το κείμενο που κάνει εκτεταμένη αναφορά στους αποκλεισμένους και από το οποίο ξεκινά η θεματική του κοινωνικού αποκλεισμού είναι το βιβλίο του Rene Lenoir, το οποίο εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1974 και το οποίο εξακολουθεί ακόμα και σήμερα να αποτελεί σημείο αναφοράς για τους μελετητές του κοινωνικού αποκλεισμού. Το βιβλίο αναφερόταν στις διάφορες κατηγορίες ανθρώπων με κοινωνικά προβλήματα και οι οποίοι δεν προστατεύονταν από την κοινωνική ασφάλεια. Σε αυτό πλαίσιο η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, προσδιορίστηκε ως μια διαδικασία κοινωνικής αποσύνθεσης, από την άποψη μιας προοδευτικής ρήξης των σχέσεων μεταξύ του ατόμου και της κοινωνίας. Αλλά, από την πρόσφατη δεκαετία του 1980, ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα από την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία ενδιαφέρθηκε όλο και περισσότερο για τα προβλήματα της μακροχρόνιας ανεργίας, των ανειδίκευτων εργαζομένων και των μεταναστών και τις συνθήκες διαβίωσης που επιφέρει η ανεργία. Στα χρόνια που ακολούθησαν η χρήση και η δύναμη της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού διαδόθηκε ευρύτατα στη Δυτική Ευρώπη και επίσης ως ένα ορισμένο βαθμό στις Η.Π.Α.

Η ευρεία διάδοση της έννοιας οφείλεται στον θεωρητικό κατακερματισμό των κοινωνικών προβλημάτων για τη νομιμοποίηση τους ως προβλήματα των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων και ατόμων και όχι ως προβλήματα που παράγονται από την ίδια τη λειτουργία της κοινωνίας. Επιπλέον, η κατηγοριοποίηση σε αποκλεισμένους και μη, εκμηδενίζει τις ανισότητες και τα κοινωνικά προβλήματα των μη αποκλεισμένων που αποτελούν και το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού.

Συχνά η έννοια όχι μόνο συνδέεται αλλά και ταυτίζεται με την έννοια της φτώχειας και κυρίως με τις απόψεις εκείνες που την αντιμετωπίζουν ως κάτι βαθύτερο από το χαμηλό εισόδημα. Αλλά η φύση της σύνδεσης δεν είναι ξεκάθαρη. Έτσι σήμερα, έχει γίνει αποδεκτό ότι η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελούν αναλυτικά ξεχωριστές έννοιες με τη φτώχεια να επικεντρώνεται σε ζητήματα αναδιανομής πόρων και κυρίως του εισοδήματος και την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού να επικεντρώνεται σε ζητήματα σχεσιακά και συμμετοχής (Walker 1997, Room 1995). Καθώς οι δύο έννοιες είναι από τη φύση τους πολυεπίπεδες δεν είναι εύκολο να αυτονομηθούν η μία από την άλλη και ακόμα και σε αναλυτικό επίπεδο είναι δύσκολο να τις διακρίνουμε. Άλλοτε η φτώχεια περιλαμβάνει τον κοινωνικό αποκλεισμό. Όμως η φτώχεια δεν οδηγεί πάντοτε σε κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ κάποιος μπορεί να είναι αποκλεισμένος χωρίς να είναι και φτωχός (Levitas 1998).

Πάντως η ανάλυση της φτώχειας είναι στατική, ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται ευρύτερα από τη διάσταση φαινομένων κοινωνικής πόλωσης (Bergham 1995, Levitas 1996, Mohan 2000).

Στη σχετική βιβλιογραφία είναι ευρέως γνωστός ο συλλογισμός του κοινωνιολόγου Room (1995, 1998), σύμφωνα με τον οποίο οι διαφορές φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού αφορούν τρία επίπεδα:

- Η έννοια της φτώχειας δίνει έμφαση στο εισόδημα και την κατανάλωση, ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός στην πολυδιάστατη μειονεξία,
- Η φτώχεια ως έννοια, αφορά κυρίως το στατικό απολογισμό των ανισοτήτων ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός τη δυναμική ανάλυση των διαδικασιών,
- Η φτώχεια ως έννοια δίνει έμφαση στη διάσταση του ατόμου και του νοικοκυριού, ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός αναγνωρίζει τη σημασία του τοπικού πλαισίου.

Η διαφορά γίνεται πιο σαφής αν προσθέσουμε ότι:

- Η φτώχεια περιγράφεται ως μια κατάσταση έλλειψης ενός ελάχιστα αποδεκτού επιπέδου διαβίωσης λόγω έλλειψης οικονομικών πόρων ενώ ο κοινωνικός

αποκλεισμός αναφέρεται σε μια πολυδιάστατη δυναμική διαδικασία δυσλειτουργίας των κοινωνικών συστημάτων, που συμμετέχουν στη διαδικασία κοινωνικής ενσωμάτωσης (Ιωσηφίδης και Παπαδόπουλος 2004),

- Η φτώχεια εστιάζει σε ανεπαρκή πρόσβαση σε υλικά αγαθά και οικονομικούς πόρους ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός στην ανεπαρκή συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας (Duffy 1998),
- Οι πολιτικές για την καταπολέμηση της φτώχειας επιδιώκουν την αναδιανομή του εισοδήματος ενώ οι πολιτικές για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού επιδιώκουν την κοινωνική ενσωμάτωση των ατόμων ή των ομάδων που πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό (Bhalla και Lapeyre 1997, Duffy 1998)

Παρά τις ασάφειες της έννοιας υπάρχουν, σύμφωνα με την Καβουνίδη (1999), ορισμένα θετικά στοιχεία σε αυτή τη συγκρινόμενη με την έννοια της φτώχειας ή της αποστέρησης. Πρώτον, η έννοια της φτώχειας επικεντρώνεται κυρίως σε ζητήματα που αφορούν στο εισόδημα, με έμφαση στην υπογράμμιση της έλλειψης πόρων διαθέσιμων στο άτομο ή το νοικοκυριό, ενώ η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού τονίζει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα των διαδικασιών και μηχανισμών που δημιουργούν το φαινόμενο και επικεντρώνει σε ένα μεγάλο σύνολο ζητημάτων, υπογραμμίζοντας την ανεπαρκή κοινωνική συμμετοχή και την έλλειψη κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Δεύτερον, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού τονίζει το δυναμικό χαρακτήρα της κοινωνικής μειονεξίας, παραπέμποντας στο γεγονός ότι είναι οι διαδικασίες και οι μηχανισμοί αυτοί που δημιουργούν τον κοινωνικό αποκλεισμό και ότι οι διάφορες αποστερήσεις δεν μπορούν να αποδίδονται απλά σε προσωπικές ατυχίες ή στην ανικανότητα των ατόμων που βιώνουν την κοινωνική μειονεξία. Ακόμα και όταν υφίστανται αυτές οι ατυχίες ή οι ανικανότητες δεν μπορεί μόνο το άτομο να «ενοχοποιείται» για την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει.

Τρίτον, ο κοινωνικός αποκλεισμός δίνει έμφαση στις πολιτικές που μπορούν να αποσοβήσουν τα αποτελέσματα των κοινωνικών διαδικασιών και των μηχανισμών που οδηγούν σε κοινωνικό αποκλεισμό. Η έμφαση αυτή είναι απόρροια της έμφασης στις οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες που δημιουργούν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Συχνά στόχος της μελέτης του κοινωνικού αποκλεισμού είναι να επικεντρώσει στις ανεπάρκειες και τις ελλείψεις των εφαρμοζόμενων πολιτικών και των παρεχόμενων υπηρεσιών σε μια σειρά τομείς (υγεία, παιδεία, ασφαλής κατοικία, κ.λπ.).

1.2 Εννοιολογική προσέγγιση

Θα ήταν τετριμμένο να επαναληφθεί για μία ακόμα φορά ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι μία κατάσταση, αλλά μία δυναμική διαδικασία. Στην πραγματικότητα η έννοια αποτελεί μία θεωρητική σύλληψη για την περιγραφή και την ερμηνεία της πραγματικότητας. Ο χαρακτήρας αυτός της έννοιας εξηγεί και τη δυσκολία στην προσπάθεια ορισμού της με τρόπο ενιαίο και πάγιο. Έτσι, παρά την αυξανόμενη χρήση και την αποδοχή της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού εξακολουθεί να υπάρχει στην υπάρχουσα βιβλιογραφία μια έλλειψη συμφωνίας, σχετικά με τον ορισμό του ίδιου του φαινομένου και των κυρίων αιτιών του. Οι ορισμοί που κατά καιρούς διατυπώνονται ποικίλουν ανάλογα με τον χρόνο, τον τρόπο και τον τόπο στον οποίο αναφέρονται γιατί ανταποκρίνονται σε διαφορετικά κοινωνικά δεδομένα και καταστάσεις. Η διαφορετικότητα των καταστάσεων και των εμπειριών οδηγεί στην προσαρμογή των εννοιών στις διαφορετικές, κάθε φορά συνθήκες. Αυτό πάντως, που φαίνεται να αναγνωρίζεται από όλους είναι το γεγονός ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μία δυναμική διαδικασία αποκλεισμού από τις διαδικασίες οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης που παραπέμπει σε ένα δυϊσμό της κοινωνίας σε εκείνους που συμμετέχουν και είναι «εντός» και σε εκείνους που αποκλείονται και είναι «εκτός». Αποτελεί τελικά μία έννοια χαλαρή και ευέλικτη που καθορίζεται στη βάση των συνθηκών που καλείται να περιγράψει.

Η Levitas (1998), για να τονίσει τη διαφορά της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού από την έννοια της φτώχειας διευκρινίζει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν αφορά μόνο στην έλλειψη πόρων. Κυρίως αφορά σε δικαιώματα και σχέσεις. Αφορά το πώς τα άτομα υποστηρίζονται και το πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι τον εαυτό τους. Αφορά στην αδυναμία, τον αποκλεισμό και την απώλεια της αξιοπρέπειας και περιλαμβάνει καταστάσεις όπως οι διακρίσεις και η ανεπαρκής κοινωνική συμμετοχή. Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της έννοιας συνίσταται στη συνύπαρξη διαφορετικών μορφών αποκλεισμού όπως η ελλιπή πρόσβαση σε υπηρεσίες και αγαθά, η κοινωνική απομόνωση και ανισότητες σε διάφορα επίπεδα (Sousa, Galante και Hespanha 2003).

Πολλοί μελετητές δίνουν έμφαση στον αποκλεισμό ως δυναμική διαδικασία περιορισμένης συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή μέσω της αποκοπής από τα αντίστοιχα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συστήματα, που καθορίζουν την κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου (Duffy 1995, Bergham 1995). Αυτού του είδους ο ορισμός εστιάζει λιγότερο στα θύματα του κοινωνικού αποκλεισμού και περισσότερο στις διαδικασίες που τον δημιουργούν. Αναγνωρίζει

επίσης τη σημασία του τοπικού πλαισίου σε τέτοιες διαδικασίες. Κατά συνέπεια, η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού εστιάζει πρώτιστα σε ζητήματα σχέσεων όπως η αποσύνδεση από την αγορά εργασίας, η μικρή συμμετοχή, η κοινωνική απομόνωση και κυρίως η άσκηση εξουσίας.

Αργότερα οι Walker A. και Walker C. (1997) τονίζουν τη διάσταση του αποκλεισμού ως διαδικασία αποκοπής από όλα τα κοινωνικά, πολιτικά και πολιτισμικά συστήματα που καθορίζουν την ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία. Η έμφαση στη διαδικασία του αποκλεισμού, οδηγεί στην αμφισβήτηση των παλαιών στερεοτύπων για τους κοινωνικά αποκλεισμένους, σύμφωνα με τα οποία βρίσκονταν σε αυτή την κατάσταση λόγω των εγγενών χαρακτηριστικών ή αδυναμιών τους. Αυτός ο ορισμός απαντά στην ερώτηση για τα αίτια του αποκλεισμού μίας ομάδας ή ενός ατόμου. Από τον ορισμό αυτό προκύπτει και ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται κυρίως με ζητήματα σχεσιακά που αφορούν σε ανεπαρκή κοινωνική συμμετοχή, έλλειψη κοινωνική ενσωμάτωση και έλλειψη εξουσίας. (Room 1995, Spicker 1997).

Οι ανεπάρκειες αυτές οδηγούν τα κοινωνικά αποκλεισμένα άτομα σε μια αίσθηση περιθωριοποίησης και ένα αίσθημα μη συμμετοχής στον κοινωνικό ιστό. Έτσι ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να θεωρηθεί ότι προκύπτει από την σύγκρουση της επιθυμίας συμμετοχής και την αδυναμία συμμετοχής στην κοινωνία (McCluskey 1997).

Η Μονάδα Κοινωνικού Αποκλεισμού του Ηνωμένου Βασιλείου (1997) περιγράφει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως ένα συνοπτικό όρο για το τι μπορεί να συμβεί όταν άτομα, ομάδες ατόμων ή και ολόκληρες περιοχές πλήττονται από μία σειρά αλληλοσυνδεόμενων προβλημάτων όπως ανεργία, έλλειψη δεξιοτήτων, χαμηλό εισόδημα, κακές συνθήκες διαβίωσης, υψηλή εγκληματικότητα, προβλήματα υγείας και διαλυμένη οικογένεια. Ο ορισμός αυτός προσδιορίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό σύμφωνα με την παραδοσιακή προσέγγιση της φτώχειας. Αναγνωρίζει ωστόσο την πολυπλοκότητα της μιλώντας για αλληλοσυνδεόμενα προβλήματα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (1995, 2002) αναγνωρίζει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός αποκτά περίπλοκες και πολυδιάστατες μορφές και ορίζει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως μια κατάσταση με διαστάσεις:

- Οικονομικές: Οι αποκλεισμένοι είναι οι άνεργοι και αυτοί που αποκλείονται από την ιδιοκτησία και τους οικονομικούς πόρους.
- Κοινωνικές: Η απώλεια της διασύνδεσης του ατόμου με την υπόλοιπη κοινωνία.
- Πολιτικές: Συγκεκριμένες κατηγορίες του πληθυσμού, όπως οι γυναίκες, οι μετανάστες, οι εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες, οι ηλικιωμένοι,

αποκλείονται από την άσκηση κατοχυρωμένων πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως διαδικασία και κατάσταση έχει έναν πολύπλευρο χαρακτήρα αφού αφορά τόσο τα άτομα και τις ομάδες που πλήττονται όσο και την κοινωνία. Μια μελέτη του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (Rodgers, Gore και Figueiredo 1995) προσεγγίζει την έννοια με αυτή την αντίληψη προσδιορίζοντας τον κοινωνικό αποκλεισμό αμφίπλευρα ως ιδιότητα των ατόμων ή των ομάδων και ως χαρακτηριστικό των κοινωνιών. Πρόκειται για έναν χρήσιμο ορισμό που εστιάζει στη δυναμική συσσωρευτική αιτιολογία του κοινωνικού αποκλεισμού συνδυάζοντας τις σχετιζόμενες με την κατανάλωση και τις σχετιζόμενες με την απασχόληση πτυχές του ζητήματος.

Σύμφωνα με αυτόν ο κοινωνικός αποκλεισμός ως ιδιότητα των ατόμων ή των ομάδων εστιάζει στην ποιότητα ζωής των ατόμων. Τα αποκλεισμένες πρόσωπα ή οι ομάδες φαίνονται να είναι σε μία κατάσταση μειονεξίας. Αλλά η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού είναι κάτι πολύ περισσότερο από έναν στενό καθορισμό της φτώχειας ως έλλειψη οικονομικών ή υλικών πόρων. Προσδιορίζοντας κάποια άτομα ως κοινωνικά αποκλεισμένα σημαίνει ότι είναι κοινωνικά απομονωμένα υπό κάποια έννοια. Έχουν ανεπαρκή κοινωνική συμμετοχή, μπορεί να στερούνται την οικογένεια, δεν συμμετέχουν ενεργά στην τοπική κοινωνία, σε εθελοντικές οργανώσεις, επαγγελματικά σωματεία ή ακόμα και στο ίδιο το έθνος. Ο τρόπος αυτός προσδιορισμού κατευθύνει την προσοχή στη δυνατότητα των ατόμων να βελτιώσουν τη θέση τους και θέτει ερωτήματα για την αποτελεσματικότητα των πολιτικών πρόνοιας που βασίζονται στην κοινωνική ασφάλεια ενάντια στους κινδύνους και τις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας.

Ως χαρακτηριστικό της κοινωνίας ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να οριστεί με διάφορους τρόπους. Μια χρήσιμη προσέγγιση είναι ότι αποτελεί ένα χαρακτηριστικό του βασικού θεσμικού πλαισίου και των ισχυόντων θεσμικών ρυθμίσεων μέσα στις οποίες ζουν τα άτομα και οι ομάδες. Η έμφαση σε αυτόν τον ορισμό είναι όχι τα άτομα αλλά, στους θεσμούς και στους κανόνες, επίσημους και ανεπίσημους, που επιτρέπουν και περιορίζουν την ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι παρών ως δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνίας όταν α) μία κοινωνία διαιρείται και τα διάφορα τμήματα της κοινωνίας ορίζουν διαφορετικούς κανόνες, διαδικασίες και θεσμούς που παράγουν διαφορετικά συστήματα κινήτρων και αντικινήτρων στα οποία τα άτομα ανταποκρίνονται και β) οι κανόνες που επιτρέπουν και περιορίζουν την

πρόσβαση και τα δικαιώματα για αγαθά, υπηρεσίες, δραστηριότητες και πόρους είναι άδικοι με την έννοια ότι ορισμένες κατηγορίες ατόμων στερούνται ευκαιριών που είναι διαθέσιμες για άλλα άτομα. Ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί ένα χαρακτηριστικό της κοινωνίας στο βαθμό που υπάρχουν φυλετικές διακρίσεις, ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων ή άλλες μορφές διακρίσεων και ανισοτήτων, στο βαθμό που οι αγορές μέσω των οποίων τα άτομα κερδίζουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για την επιβίωση τους είναι κατατμημένες, ή στο βαθμό που τα δημόσια αγαθά είναι ημικρατικά.

Ένας ορισμός του προγράμματος ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (1995) αποπειράται να συμπεριλάβει το περιεχόμενο της έννοιας τόσο στις αναπτυγμένες όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Σύμφωνα με αυτόν ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται ως η έλλειψη αναγνώρισης των βασικών δικαιωμάτων, ή όπου υπάρχει αναγνώριση, η ανεπαρκής πρόσβαση στα πολιτικά και νομικά συστήματα που είναι απαραίτητα για την κατοχύρωση και την άσκηση των δικαιωμάτων.

Οι Kenyon, Lyons και Rafferty (2002) τονίζουν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια ετερογενής με αλληλένδετα αίτια και συστατικά κατάσταση, η οποία μπορεί να βιώνεται ανεξάρτητα από καθένα και σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, με διαφορετική ένταση, από διαφορετικά άτομα και ομάδες. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι για αυτούς η μοναδική αλληλεπίδραση διαφορετικών παραγόντων, της οποίας συνέπεια είναι η ελλιπής συμμετοχή στην κοινωνική και πολιτική ζωή της κοινότητας που οδηγεί όχι μόνο σε υποβάθμιση της υλικής και μη υλικής ποιότητας ζωής, αλλά και σε περιορισμένες ευκαιρίες και επιλογές και μειωμένη συμμετοχή στα κοινά.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η καταγραφή του ορισμού της έννοιας του κοινωνικού αποκλεισμού, όπως διατυπώθηκε από τους ίδιους τους ανθρώπους που πλήττονται από ανισότητες και διακρίσεις (Richardson, Le Grand 2002). Για αυτούς ο κοινωνικός αποκλεισμός «πλήττει τα πάντα, το χώρο και τους ανθρώπους, νέους και ηλικιωμένους». Πλήττει τους ανθρώπους με το χαμηλό εισόδημα, με την ανεργία και την υποβάθμιση του επιπέδου ζωής σαν αποτέλεσμα της αποβιομηχάνισης.

Ένας γενικότερος ορισμός του κοινωνικού αποκλεισμού διατυπώνεται από την Preece J. (2001). Σύμφωνα με αυτόν ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί μια κατάσταση που βιώνεται από μέρος του πληθυσμού ως αποτέλεσμα της ελλιπούς πρόσβασης του στην αγορά εργασίας και τη σχετική οικονομική συμβολή του στην κοινωνία. Αυτή η κατάσταση είναι κάτι πολύ περισσότερο από τις κοινωνικές διαδικασίες που παράγουν την απώλεια ρόλων, εξουσίας, αυτοεκτίμησης, και

προσδοκιών καθώς οι καταστάσεις αυτές προέρχονται από τον αποκλεισμό από εκείνα τα κοινωνικά συστήματα που προωθούν την κοινωνική ένταξη. Με αυτό τον τρόπο ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται με την έννοια της φυσιολογικής ζωής.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει άμεση σχέση με τις ιδιαιτερότητες του σύγχρονου κόσμου, αφού στην πραγματικότητα αφορά στην παραβίαση αναγνωρισμένων κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα τελευταία χρόνια, μάλιστα, αναλύεται με βάση την έννοια των δημοσίων αγαθών, ώστε να γίνεται πιο συγκεκριμένο το περιεχόμενο του όρου και παράλληλα να διευκολύνεται η λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να οριστεί ως παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών όπως είναι αυτά της εκπαίδευσης, της υγείας, της πρόνοιας, η έλλειψη των οποίων οδηγεί στην περιθωριοποίηση και την ανέχεια. (Τσιάκαλος 1998).

Η Μουσούρου (1998), σε μία απόπειρα σύνθεσης διάφορων ορισμών του κοινωνικού αποκλεισμού τον προσδιορίζει ως έλλειψη: α) βασικών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, β) συμμετοχής στην παραγωγή και την απόλαυση κοινωνικών και δημόσιων αγαθών και γ) συμμετοχής στη διαμόρφωση της έννοιας αλλά και της άσκησης της εξουσίας.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού δεν έχει, ακόμα, αποκρυσταλλωθεί επαρκώς, και το περιεχόμενο της επαναπροσδιορίζεται διαρκώς χωρίς να έχει αποσαφηνισθεί. Ωστόσο, η μέχρι σήμερα μελέτη του κοινωνικού αποκλεισμού δείχνει ότι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας των αποστερήσεων οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό οποίος διαπιστώνεται σε συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού ή περιοχές και αναφέρεται σε προβλήματα που δεν είναι δυνατό να αντιμετωπισθούν με τις παραδοσιακές πρακτικές της κοινωνικής πολιτικής.

1.3 Θεωρητική προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού

Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως έννοια διακινούμενη στο επιστημονικό, επαγγελματικό και πολιτικό πεδίο, εμφανίζει μια ευέλικτη θεωρητική προσέγγιση. Αυτή η ευελιξία της θεωρητικής προσέγγισης δεν οφείλεται στην ελλιπή θεωρητική του συγκρότηση, αλλά στο ίδιο το περιεχόμενο της έννοιας, σε αυτό που περιγράφεται ως κοινωνικός αποκλεισμός. Επιπλέον, ο αποκλεισμός δεν αποτελεί θεωρητική έννοια αυτή καθαυτή αλλά περιγραφική απόληξη μιας σύνθετης κοινωνικής διαδικασίας, στενά συνδεδεμένης με τη δομή της κοινωνικής οργάνωσης, την οικονομική της διάρθρωση και το πολιτικό της σύστημα. Έτσι, δεν υπάρχει μια θεωρία αποκλεισμού

αλλά διάφοροι αποκλεισμοί που παράγονται συνολικά ή από επιμέρους κοινωνικά συστήματα, που μπορούν να ερμηνευτούν σε σχέση με αυτό που ορίζεται κάθε φορά ως κοινωνία και στο πλαίσιο μιας θεωρίας για τη λειτουργία του κοινωνικού συστήματος συνολικά ή στα επιμέρους συστήματα της. Στην περίπτωση του κοινωνικού αποκλεισμού η διερεύνηση των διαφόρων θεωρητικών προσεγγίσεων είναι χρήσιμη για τρεις λόγους: α) τα προβλήματα και οι διαδικασίες που αναλύονται με αυτές όχι μόνο έχουν πραγματική υπόσταση αλλά καθημερινά αποκτούν μεγαλύτερες διαστάσεις, β) οι διαφορετικές προσεγγίσεις δεν περιέχουν μόνο διαφορετικές ερμηνείες αλλά και διαφορετικά μοντέλα τα οποία συνεπάγονται διαφορετικές πολιτικές και στρατηγικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου, γ) η ανάγκη παρακολούθησης του φαινομένου προϋποθέτει την εκτενή θεωρητική του ανάλυση.

Στη σχετική βιβλιογραφία διακρίνονται τρεις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις που επιχειρούν να αναλύσουν και να ερμηνεύσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό (Shucksmith 2004, Levitas 1996):

- Η προσέγγιση της ενσωμάτωσης, σύμφωνα με την οποία η απασχόληση αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης, μέσω της απόκτησης ή της αύξησης εισοδήματος, της απόκτησης κοινωνικής ταυτότητας και συνείδησης, της ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης αλλά και μέσω της απόκτησης δικτύων υποστήριξης.
- Η προσέγγιση της φτώχειας, σύμφωνα με την οποία οι αιτίες του κοινωνικού αποκλεισμού σχετίζεται στενά με το χαμηλό εισόδημα, την έλλειψη υλικών πόρων και την αδυναμία πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, διασφαλισμένα δικαιώματα πολίτη κάθε χώρας.
- Η προσέγγιση των αποκλεισμένων ή περιθωριακών ομάδων (underclass), σύμφωνα με την οποία οι αποκλεισμένοι αντιμετωπίζονται ως αποκλίνοντες από τους ηθικούς και πολιτισμικούς κανόνες της κοινωνίας, αναπτύσσουν έναν δικό τους κοινωνικό πολιτισμό φτώχειας και εξάρτησης και ενοχοποιούνται για τη γενειακή μεταβίβαση της κατάστασης τους.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (1994, 1995, 2000, 2003, 2005) συνδέει τον κοινωνικό αποκλεισμό με την ανεργία και προσβλέπει στην απασχόληση ως τον πιο αποτελεσματικό τρόπο κοινωνικής ενσωμάτωσης. Στο Πράσινο βιβλίο της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και μάλιστα στο ειδικό κεφάλαιο με τίτλο Κοινωνικός Αποκλεισμός γίνεται μια πρώτη προσπάθεια για να περιγραφεί η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με αυτό ο κοινωνικός αποκλεισμός δε σημαίνει μόνο

ανεπαρκές εισόδημα. Υπερβαίνει ακόμη και τη συμμετοχή στην επαγγελματική ζωή. Εκδηλώνεται σε τομείς, όπως η στέγαση, η εκπαίδευση, η υγεία και η πρόσβαση σε υπηρεσίες. Θίγει όχι μόνο άτομα που έχουν υποστεί σοβαρή οπισθοδρόμηση, αλλά και κοινωνικές ομάδες, ιδιαίτερα σε αστικές και αγροτικές περιοχές, οι οποίες αποτελούν αντικείμενο διάκρισης, διαχωρισμού ή εξασθένησης των παραδοσιακών μορφών των κοινωνικών σχέσεων. Γενικότερα, η επισημάνση των ρωγμών στον κοινωνικό ιστό υποδηλώνει κάτι περισσότερο από κοινωνική ανισότητα και συνεπακόλουθα ενέχει τον κίνδυνο μιας διπλής ή κατακερματισμένης κοινωνίας.

Τα αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού αναζητούνται στις νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες οι οποίες τείνουν να αποκλείουν κάποιες ομάδες από τις ευκαιρίες: η μόνιμη ανεργία και ιδίως η μακροχρόνια ανεργία, ο αντίκτυπος της βιομηχανικής αλλαγής σε μη ειδικευμένους εργαζόμενους, η εξέλιξη των οικογενειακών δομών και παρακμή των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης, η αύξηση του ατομικισμού και η παρακμή των παραδοσιακών αντιπροσωπευτικών θεσμών, οι νέες μορφές μετανάστευσης, ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση και οι μετακινήσεις του πληθυσμού.

Για την ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική καλύτερη διασφάλιση κατά του κοινωνικού αποκλεισμού είναι μια θέση απασχόλησης. Τα έγγραφα αναφέρονται στις διαδικασίες αποκλεισμού που περιγράφονται ως δυναμικές και πολυδιάστατες. Οι περιθωριοποιημένες, ανασφαλείς και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες είναι άνθρωποι αποκλεισμένοι από την οικονομική και κοινωνική ζωή, νέοι με αδυναμία πρόσβασης στην αγορά εργασίας, μακροχρόνια άνεργοι, άτομα με αναπηρίες και ηλικιωμένοι.. Αυτές οι διαδικασίες συνδέονται όχι μόνο με την ανεργία και τα χαμηλά εισοδήματα αλλά και με τις συνθήκες στέγασης, τα επίπεδα εκπαίδευσης, την υγεία, τις διακρίσεις, την ιδιότητα του πολίτη και την ενσωμάτωση στην τοπική κοινωνία.

Η Levitas (1996) υποστηρίζει ότι σήμερα η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, η οποία αρχικά αναπτύχθηκε για να περιγράψει τις πολυδιάστατες συνέπειες της φτώχειας και της ανισότητας, αποτελεί το πλέον καθοριστικό στοιχείο της «νέας κυρίαρχης θεματολογίας». Στο πλαίσιο αυτό, όροι όπως η κοινωνική συνοχή και η αλληλεγγύη αφθονούν και ο κοινωνικός αποκλεισμός αντιπαραβάλλεται με την κοινωνική ενσωμάτωση, οριζόμενη κατεξοχήν ως ενσωμάτωση στην αγορά εργασίας. Χωρίς να αρνείται την πραγματικότητα και τη σοβαρότητα του προβλήματος του κοινωνικού αποκλεισμού, η Levitas εκφράζεται την αντίθεση της στην έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού που τοποθετεί τους ανθρώπους είτε μέσα είτε έξω από την

κρατούσα κοινωνική δομή. Αναγνωρίζει ότι η μισθωτή εργασία μπορεί να αποτελέσει ένα μέσο προώθησης της κοινωνικής ενσωμάτωσης αλλά ο περιορισμός της έννοιας στην αγορά είναι ένα παρεκβατικό φαινόμενο. Όμως, η θεώρηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης ως αποκλειστικά εξαρτώμενης από την μισθωτή εργασία ταυτίζει την κοινωνία με την αγορά. Η βασική αντίρρηση της Levitas είναι ότι θεωρούμενος με αυτήν την έννοια ο κοινωνικός αποκλεισμός υποτιμά τη μη αμειβόμενη εργασία, συγκαλύπτει τις ανισότητες μεταξύ των μισθωτών και συσκοτίζει τη βασική κοινωνική διάκριση ανάμεσα στην τάξη των ιδιοκτητών και των υπόλοιπων μελών της κοινωνίας.

Ακολουθώντας μια παρόμοια ανάλυση, οι Duffy (1998) και Shucksmith (2005) συμφωνούν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται άμεσα με εκείνα τα προβλήματα και τις διαδικασίες που αποκλείουν ομάδες του πληθυσμού από τα διαφορετικά συστήματα μέσω των οποίων οι κάθε είδους πόροι διατίθενται στην κοινωνία και διανέμονται στα μέλη της. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια κοινωνία δύο ταχυτήτων, μία κοινωνία δυαδική η οποία προσφέρει διαφορετικό βαθμό πρόσβασης στους πόρους της σε διαφορετικές ομάδες ατόμων με κριτήρια φυλετικά, οικονομικά, κοινωνικά, εθνικά ή και πολιτισμικά. Προτείνουν τέσσερα συστήματα, το κάθε ένα με τη δική του λογική, η οποία αποδίδει καλύτερα τις διαφορετικές λειτουργίες που επιτελούν. Πρόκειται για τα ακόλουθα τέσσερα συστήματα:

- Ιδιωτικά συστήματα, τα οποία αφορούν στις διαδικασίες της αγοράς. Η πρόσβαση στα ιδιωτικά οικονομικά συστήματα αποτελεί πολύ σημαντική διάσταση της κοινωνικής ενσωμάτωσης και αφορά κυρίως αλλά όχι αποκλειστικά την απασχόληση.
- Κρατικά συστήματα, που περιλαμβάνουν τη δομή της εξουσίας, τις γραφειοκρατικές και τις νομικές διαδικασίες. Η ενσωμάτωση σε αυτά τα συστήματα συνδέεται με την ισότητα, την ισονομία, τις ατομικές ελευθερίες και τα δικαιώματα και την πρόσβαση στα κέντρα πολιτικής εξουσίας.
- Εθελοντικά συστήματα, που αφορούν σε διαδικασίες συλλογικής δράσης. Η συμμετοχή σε δράσεις για τη βελτίωση του φυσικού ή κοινωνικού περιβάλλοντος εξασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή στη ζωή της τοπικής κοινωνίας και προϋποθέτει την ανάπτυξη συνείδησης μέλους της τοπικής κοινωνίας.
- Οικογένεια και δίκτυα φίλων, που σχετίζονται με διαδικασίες προσωπικής ανάπτυξης, κοινωνικής αλληλεπίδρασης και πολιτισμικής ανάπτυξης. Η πρόσβαση στην οικογένεια, σε φίλους και σε άλλα διαθέσιμα δίκτυα

υποστήριξης εξασφαλίζει για το άτομο τους απαραίτητους όρους πρόληψης καταστάσεων κοινωνικού αποκλεισμού.

Κοινή διαπίστωση στις υπάρχουσες θεωρητικές αναλύσεις του κοινωνικού αποκλεισμού είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της έννοιας, καθώς ο κοινωνικός αποκλεισμός συνίσταται από διάφορους τύπους αποκλεισμού που μεγιστοποιούν ή ελαχιστοποιούν την ένταση του φαινομένου και την ευπάθεια των κοινωνικών σε αυτό. Σύμφωνα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία ο κοινωνικός αποκλεισμός προκύπτει από την αλληλεπίδραση ενός αριθμού συνιστωσών παραγόντων και καταστάσεων αποκλεισμού (Holt – Jensen 2000, Kieselbach 2003, Church, Frost και Sullivan 2000, Walker και Walker 1997, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002). Στη σχετική βιβλιογραφία ως τέτοιοι προσδιορίζονται διάφοροι τύποι αποκλεισμού.

Ο οικονομικός αποκλεισμός συνδέεται παραδοσιακά με τη φτώχεια και την έλλειψη οικονομικών πόρων που συνήθως προέρχονται από την απασχόληση, με αποτέλεσμα την ανεπάρκεια του εισοδήματος για την κάλυψη ακόμα και των υλικών αναγκών και την εξάρτηση από το κράτος πρόνοιας (Kieselbach 2003, Holt – Jensen 2000, Kenyon, Lyons και Rafferty, J. 2002).

Ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας καταδικάζει το άτομο σε ανεργία. Ο μηχανισμός της αγοράς εργασίας αποκλείει την απασχόληση των ατόμων με ελλιπή προσόντα. Η αποτυχία εισόδου ή επιστροφής στην αγορά εργασίας δημιουργεί συναισθήματα απογοήτευσης, ματαίωσης χαμηλής αυτοεκτίμησης και καταστάσεις περιθωριοποίησης. Οι δομικές αλλαγές στη λειτουργία της αγοράς εργασίας είχαν σαν αποτέλεσμα την αλλαγή το σημαντικό περιορισμό της σταθερής και πλήρους απασχόλησης. Η μετάβαση από το φορντισμό στο μετά – φορντισμό οδήγησε στην αποβιομηχάνοποιηση και στην μετά – εκβιομηχάνιση. Αυτές οι διαδικασίες εμφανίζονται ταυτόχρονα και οδηγούν σε νέες μορφές κατάτμησης της αγοράς εργασίας. Μια κατάτμηση βασισμένη στα προσόντα και μία κατάτμηση βασισμένη στη γεωγραφική θέση. Οι νέες μορφές απασχόλησης που δημιουργούνται απαιτούν εξειδικευμένη εκπαίδευση και προσόντα και ευελιξία. Οι εξελίξεις αυτές της απασχόλησης δημιούργησαν νέες ευκαιρίες για τους νέους με υψηλή εκπαίδευση και τις γυναίκες ενώ οι μεγάλης ηλικίας βιομηχανικοί εργάτες, οδηγήθηκαν στην μακροχρόνια ανεργία (Kieselbach 2003, Holt – Jensen 2000, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002, Harnhoester 2001).

Ο πολιτισμικός αποκλεισμός συνίσταται στη διαφοροποίηση από τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες και αξίες και οδηγεί στο στιγματισμό και τις

προκαταλήψεις από τον κοινωνικό περίγυρο. Η κατάσταση μπορεί να ερμηνευθεί ως περιθωριοποίηση από τα κοινά σύμβολα και έννοιες. Στη σύγχρονη κοινωνία η πολυπολιτισμικότητα και η εθνική ποικιλομορφία ως αποτέλεσμα της μετανάστευσης αλλά και φαινομένων ενδογενούς και εξωγενούς κοινωνικής μεταβολής, συμβάλλουν επίσης στον πολιτισμικό κατακερματισμό. Ιδιαίτερη ανησυχία προκαλεί η ανάπτυξη υποκοουλτούρας μεταξύ των άνεργων νέων που ενθαρρύνει τη δημιουργία συμμοριών και την εγκληματικότητα. (Kieselbach 2003, Holt – Jensen 2000, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002, Harnhoster 2001).

Ο πολιτικός αποκλεισμός σχετίζεται άμεσα με την έλλειψη πολιτικής επιρροής και τη μη συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Στο εθνικό και τοπικό επίπεδο θεωρείται ότι η συμμετοχή εξασφαλίζεται με το καθολικό δικαίωμα συμμετοχής στις εκλογικές διαδικασίες, αλλά ανησυχία δημιουργούν τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής των πολιτών. Έχει αποδειχθεί τόσο στις Η.Π.Α., όσο και στην Ευρώπη ότι η συμμετοχή στις εκλογικές διαδικασίες είναι πολύ μικρή στις πλέον φτωχές περιοχές, ενώ η πλειοψηφία των ισχυρότερων και μεσαίων οικονομικά τάξεων συμμετέχει. Κατά συνέπεια υπάρχει μικρό πολιτικό ενδιαφέρον για τις ανάγκες των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων την ίδια στιγμή που οι προτιμήσεις των ισχυρότερων και μεσαίων οικονομικά τάξεων ασκούν σημαντική πολιτική επιρροή. Η άρνηση του δικαιώματος ψήφου στους μετανάστες είναι φυσικά η πλέον χαρακτηριστική μορφή πολιτικού αποκλεισμού. Όμως η πραγματική πολιτική συμμετοχή σημαίνει κυρίως την καθημερινή συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο μέσω της συμμετοχής σε τοπικές πρωτοβουλίες, αντιπροσωπευτικές οργανώσεις και της αντιπροσώπευσης σε θεσμούς εξουσίας (Kieselbach 2003, Holt – Jensen 2000, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002, Harnhoster 2001).

Ο θεσμικός αποκλεισμός σχετίζεται με την πρόσβαση σε υπηρεσίες. Οι φτωχοί και οι άνεργοι δεν έχουν πρόσβαση σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και υπηρεσίες, όπως είναι για παράδειγμα οι τράπεζες και οι ασφαλιστικές εταιρείες, στις οποίες μπορούν οι υπόλοιποι να απευθυνθούν για την κάλυψη κάποιων αναγκών τους. Αντίθετα, οι κοινωνικά αποκλεισμένοι μπορούν να απευθυνθούν μόνο στις κρατικές υπηρεσίες υποστήριξης των μελών των πολλαπλών κατηγοριών ευπαθών κοινωνικών ομάδων (Kieselbach 2003).

Η κοινωνική απομόνωση αφορά σε παράγοντες ή καταστάσεις που δυσχεραίνουν την κοινωνική ανάπτυξη των αποκλεισμένων. Ως τέτοιοι προσδιορίζονται η εγκληματικότητα, η προβληματική οικογένεια, η ελλιπής

εκπαίδευση, η ανισότητα και η έλλειψη αναγνωρισμένων κοινωνικών δικαιωμάτων καθώς και η αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας υψηλού επιπέδου. Όλες αυτές οι καταστάσεις συνεπάγονται την αποκοπή από τα διαθέσιμα δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης, την έλλειψη πληροφόρησης και υποστήριξης, τον περιορισμό των κοινωνικών επαφών, την μοναξιά και την απομόνωση (Kieselbach 2003, Holt – Jensen 2000, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002, Harnhoster 2001).

Ιδιαίτερα ατομικά χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η εθνική καταγωγή, η κατάσταση της υγείας, οι σωματικές αναπηρίες, η ψυχική ασθένεια, η ελλιπής εκπαίδευση, οι πολιτισμικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες έχει γίνει κοινά αποδεκτό πλέον ότι αποτελούν σημαντικούς παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού (Holt – Jensen 2000, Kieselbach 2003, Church, Frost και Sullivan 2000, Walker και Walker 1997, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002).

Ο Πιέρ Ροζανβαλόν (1995), ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι τα σύγχρονα κοινωνικά φαινόμενα σηματοδοτούν την ολοκληρωτική κρίση του κλασσικού κοινωνικού κράτους επιχειρεί μια σφαιρική αποτύπωση του κοινωνικού αποκλεισμού που ξεφεύγει από την μονομερή οικονομική οπτική. Η κλασσική στατική προσέγγιση κρίνεται ανεπαρκής για την κατανόηση των φαινομένων του αποκλεισμού. Σημασία έχουν οι διαδικασίες που οδηγούν σε καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού στο βαθμό που αυτές κάθε φορά είναι αποτέλεσμα μιας ιδιαίτερης διαδικασίας. Έτσι με τρόπους ανόμοιους και ποικίλους τα φαινόμενα του κοινωνικού αποκλεισμού αποτελούν εκδήλωση διαφοροποίησης και όχι κοινωνικής συσσωμάτωσης. Για τον Ροζανβαλόν, ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι ένα μονολιθικό φαινόμενο. Η ανάλυση της έννοιας περιλαμβάνει τη διερεύνηση της λειτουργίας της κοινωνίας σε σχέση με τις διαφορές που οδηγούν στην περιθωριοποίηση και στη μη συμμετοχή των αποκλεισμένων.

Η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού, αποτελεί λοιπόν, έναν ιδιαίτερο τρόπο αναγνώρισης και ορισμού των κοινωνικών προβλημάτων καθώς και των κατηγοριών του πληθυσμού που αφορούν. Με αυτή την έννοια ο κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι ένα καινούριο κοινωνικό πρόβλημα, αλλά μάλλον ένας νέος τρόπος περιγραφής των δυσκολιών κοινωνικής αλληλεγγύης είτε μεταξύ των ανθρώπων είτε μεταξύ των κοινωνικών ομάδων στο σύνολο της κοινωνίας. Για τους ίδιους αυτούς λόγους οι κοινωνικά αποκλεισμένοι δεν αποτελούν τάξη. Αντίθετα αποτελούν μια «μη τάξη». Για αυτό υπάρχει η τάση να αγνοούνται ολόκληροι πληθυσμοί, κρυμμένοι από το πρόβλημα που τους χαρακτηρίζει.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί όλες οι σύγχρονες προσεγγίσεις δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στη δυναμική και τις διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού. Δεν θεωρείται πια αρκετή η καταμέτρηση και η περιγραφή των χαρακτηριστικών των κοινωνικά αποκλεισμένων. Είναι επίσης αναγκαίος ο προσδιορισμός των παραγόντων που καθορίζουν την είσοδο ή την έξοδο από τον κοινωνικό αποκλεισμό και η ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο η διάρκεια της κατάστασης του κοινωνικού αποκλεισμού καθορίζει τις μορφές και τις συνέπειες του.

Σύμφωνα με τον Room (1999), ο προσδιορισμός των ειδικών συνθηκών κάτω από τις οποίες συγκεκριμένες καταστάσεις συνεπάγονται τον κοινωνικό αποκλεισμό αποτελεί σημαντική προτεραιότητα της επιστημονικής έρευνας. Ένας σημαντικός αριθμός ερευνών σε εθνικό επίπεδο σε όλη την Ευρώπη καταγράφουν το δυναμικό χαρακτήρα αυτών των διαδικασιών. Κάποιες εστιάζουν στον πληθυσμό που ζει κάτω από ένα συγκεκριμένο όριο φτώχειας (Muphels 1992) και άλλες στους αποδέκτες των ελάχιστων παροχών. Όλες αυτές οι μελέτες αποδεικνύουν ότι η φτώχεια είναι μικρής διάρκειας. Διαπιστώνεται μια μεγάλη εισοδηματική κινητικότητα, παρότι αυτοί που δραπετεύουν από τη φτώχεια παραμένουν στις παρυφές της και κινδυνεύουν να ξαναβρεθούν σε αυτή την κατάσταση. Τα αποτελέσματα αυτών των ερευνών αναδεικνύουν και τις ομάδες του πληθυσμού που κινδυνεύουν περισσότερο να βρεθούν σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού και να παραμείνουν σε αυτή: Άτομα με ελλιπή εκπαίδευση, άτομα με αναπηρίες, γυναίκες – αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως διαδικασία, δεν εκλαμβάνεται ως γεγονός απόλυτο αλλά ως ένα γεγονός με διαβαθμίσεις, στάδια. Σύμφωνα με τον Mazel (1996), οι διαβαθμίσεις αυτές, είναι οι ακόλουθες:

- Ο βαθμός του κινδύνου: Αναφέρεται σε κατηγορίες πληθυσμού που έχουν χαρακτηριστικά που αποτελούν κοινωνικές μειονεξίες και τα οποία τους καθιστούν ευάλωτους: Μια δύσκολη οικογενειακή ζωή, σχολική αποτυχία, αναλφαβητισμός, κακές συνθήκες στέγασης, κ.α. Οι μειονεξίες αυτές δεν οδηγούν από μόνες τους στον αποκλεισμό αλλά, όταν υπάρχουν, αρκεί ένα απροσδόκητο γεγονός για να αποκαλύψει πόσο πραγματικά ευάλωτο είναι το άτομο στην απειλή του αποκλεισμού.
- Ο βαθμός της απειλής που αφορά μια μεγάλη ποικιλία καταστάσεων. Για παράδειγμα, ένα ανειδίκευτο ή μεγάλης ηλικίας εργατικό δυναμικό που χάνει την απασχόλησή του σαν συνέπεια δομικών αλλαγών της οικονομίας ή εκσυγχρονισμού της συγκεκριμένης επιχείρησης. Μια γυναίκα που ύστερα από

ένα διαζύγιο ή μια χηρεία βρίσκεται αρχηγός μιας μονογονεϊκής οικογένειας. Οι καταστάσεις αυτές δεν είναι καταστάσεις αποκλεισμού, αλλά μπορούν να τον φέρουν πιο κοντά. Και αυτό γιατί η απειλή μπορεί να αποσταθεροποιήσει το άτομο και να το οδηγήσει στον αποκλεισμό.

- Ο βαθμός αποσταθεροποίησης που είναι αποτέλεσμα των τρόπων με τους οποίους τα άτομα αντιμετωπίζουν την απειλή και αντιδρούν στην απόλυση, στο διαζύγιο, σε ένα πρόβλημα υγείας. Οι τρόποι, όμως, αυτοί εξαρτώνται από τους δεσμούς που τα άτομα έχουν και διατηρούν: Δεσμούς οικογενειακούς, κοινοτικούς, κοινωνικούς. Οι δεσμοί αυτοί μπορεί να αποτρέψουν την αποσταθεροποίηση ή τουλάχιστον, να περιορίσουν τη διάρκειά της. Αν, όμως, η αποσταθεροποίηση συμβεί και διαρκέσει επί πολύ, τότε οδηγεί στην έκπτωση σε μια κατάσταση αποκλεισμού.
- Ο βαθμός της έκπτωσης: Είναι αποτέλεσμα της ρήξης κοινωνικών δεσμών και της αδυναμίας επαναδημιουργίας τους. Η αδυναμία αυτή οφείλεται στη συσσώρευση πολλών αρνητικών παραγόντων και για μακρό χρονικό διάστημα – μακροχρόνια ανεργία, μακροχρόνια στέρηση από αγαθά και υπηρεσίες, μακροχρόνια εξάρτηση από επιδόματα (επιδόματα ανεπαρκή για αξιοπρεπή διαβίωση). Εφόσον η έκπτωση αυτή διαιώνίζεται, παγιώνεται και μπορεί να οδηγήσει στον πραγματικό αποκλεισμό.
- Ο βαθμός του πραγματικού αποκλεισμού που συνίσταται στην πλήρη ρήξη κοινωνικών δεσμών και μάλιστα δεσμών που συνδέονται με την απασχόληση, με την οικογένεια και με την κατοικία. Τα άτομα που βρίσκονται στην κατάσταση αυτή χαρακτηρίζονται από την απάθεια, την παντελή έλλειψη ενδιαφέροντος για την κοινωνία που τα περιβάλει και την αδιαφορία για οποιαδήποτε προσπάθεια ένταξης ή επανένταξής τους στην κοινωνία αυτή.

Ένα σημαντικό στοιχείο της θεωρητικής ανάλυσης του κοινωνικού αποκλεισμού είναι η έμφαση που δίδεται στην ανάγκη συμμετοχής στις διαδικασίες διαμόρφωσης και άσκησης της κοινωνικής πολιτικής. Στη σύγχρονη θεωρία της κοινωνικής πολιτικής αναγνωρίζεται η μεγάλη έλλειψη κοινωνικής συνοχής που εκδηλώνεται και με τη μικρή συμμετοχή στα κοινά. Η κατάσταση αυτή οδηγεί στην παραδοχή της αναγκαιότητας και της σημασίας της ενδυνάμωσης των ατόμων ώστε να περιορισθεί η απάθεια, η αδυναμία και η έλλειψη ενδιαφέροντος για συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων (Taylor και Sim 2000, DETR 1999).

Σε αντίθεση με τη θεωρία της φτώχειας που εστιάζει σε θέματα κατανομής του εισοδήματος, ο κοινωνικός αποκλεισμός εστιάζει κυρίως σε ζητήματα σχεσιακά, όπως η ανεπαρκής κοινωνική συμμετοχή, η περιθωριοποίηση και η έλλειψη εξουσίας. Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι μια διαδικασία αποκοπής από την ηθική της κοινωνίας (Room 1999).

Ο ακούσιος ή εκούσιος χαρακτήρας του κοινωνικού αποκλεισμού έχει γίνει πεδίο διαφορετικών ερμηνειών. Πολλοί υποστηρίζουν ότι η κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο ή μία ομάδα αυτοπεριθωριοποιείται, δεν αποτελεί φαινόμενο κοινωνικού αποκλεισμού. Ωστόσο, η άποψη αυτή έχει δεχτεί έντονη κριτική, καθώς ο πραγματικά εκούσιος χαρακτήρας του κοινωνικού αμφισβητείται σε πολλές περιπτώσεις. Όπως ανέλυσε ο Barry (1998), η περίπτωση κατά την οποία μία κοινωνική ομάδα που αντιμετωπίζεται συνεχώς με εχθρότητα από την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα αυτοπεριθωριοποιείται αναπτύσσοντας τη δική της αυτόνομη υποκουλτούρα, αποτελεί μορφή κοινωνικού αποκλεισμού καθώς τα μέλη της κοινωνικής αυτής ομάδας αναγκάζονται να αποκλειστούν αντίθετα με τη θέληση τους. Το ίδιο ισχύει και σε ατομικό επίπεδο. Όταν ένας έφηβος αποκλείεται από τις ευκαιρίες προσωπικής ανάπτυξης που προσφέρει το κοινωνικό σύστημα και αποφασίζει ότι η καλύτερη προοπτική που του προσφέρεται είναι η συμμετοχή του στην τοπική συμμορία που τρομοκρατεί τη γειτονιά, είναι λογικό να θεωρείται κοινωνικά αποκλεισμένος, καθώς οι περιορισμένες διαθέσιμες ευκαιρίες προσωπικής ανάπτυξης τον οδήγησαν στον εκούσιο αποκλεισμό παρά τη θέληση του. Ακόμα όμως και η κατάσταση κατά την οποία ο αποκλεισμός επιλέγεται εκούσια από ένα άτομο ή μία ομάδα, θεωρείται από τον Barry φαινόμενο κοινωνικού αποκλεισμού καθώς αποτελεί έκφραση κοινωνικής παθογένειας.

Μια διαφορετική ερμηνεία του κοινωνικού αποκλεισμού διατυπώνει ο Jordan (1996), σε μία από τις πρώτες απόπειρες θεωρητικής ανάλυσης του φαινομένου. Σύμφωνα με αυτή, ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι αποτέλεσμα ανταγωνιστικής δράσης των κοινωνικών ομάδων κάτω από την επίδραση των επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης. Καθώς οι διαθέσιμοι πόροι περιορίζονται, οι κοινωνικές ομάδες οργανώνονται γύρω από αυτές και προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν τη χρησιμότητα τους αποκλείοντας τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες. Αυτή η διαδικασία, υποστηρίζει ο Jordan σε όλο και περισσότερες αστικές περιοχές κάθε μεγέθους σε ολόκληρο τον κόσμο.

Ο αποκλεισμός των ηλικιωμένων από την αγορά εργασίας και από το νοσοκομιοκεντρική κοινωνική και ιατρική φροντίδα (Simms 2004). Οι μεγάλες κοινωνικοοικονομικές αλλαγές, η εισαγωγή της τεχνολογίας στην εργασία, η αλλαγή των συστημάτων πρόνοιας και η ανάπτυξη της κλειστής φροντίδας, είχε σαν αποτέλεσμα τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας λόγω της ηλικίας. Την ίδια στιγμή το αυξανόμενο κόστος της υγειονομικής περίθαλψης, οι δημογραφικές αλλαγές, η ανάπτυξη της γηριατρικής ιατρικής και η οικονομική αναδιάρθρωση, έχουν οδηγήσει σε μια επιλεκτική κατανομή της συνεχούς ιατρικής και κοινωνικής φροντίδας μέσω των κριτηρίων της κλινικής ανάγκης με δελτίο, χωρίς ταυτόχρονα να υφίστανται οι ενδιάμεσες εκείνες δομές που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν τους αποκλεισμένους από τις λοιπές υπάρχουσες δομές με αποτέλεσμα πολλές φορές να μένουν χωρίς ασφαλή στέγη.

Τα άτομα, που υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό ή απειλούνται από αυτόν, εντοπίζονται, συνήθως, ανάμεσα σε ευπαθείς ομάδες αλλά και σε πολυπληθείς κοινωνικές κατηγορίες. Το φύλο, η οικογενειακή, η ταξική, η εθνική, η φυλετική τους προέλευση, ο χώρος διαβίωσης, η έλλειψη προϋποθέσεων και προσόντων ή η αδυναμία τους να ενσωματωθούν οργανικά στον εργασιακό ή κοινωνικό χώρο παγιώνουν τις κοινωνικές ανισότητες και παραπέμπουν στην ανάγκη για διαρκείς προληπτικές και διορθωτικές παρεμβάσεις με στόχο την αναίρεση και μελλοντική εξομάλυνση τους. Γνωστότερες ομάδες που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό είναι οι γυναίκες, οι νέοι άνεργοι και, μάλιστα, οι μακροχρόνια άνεργοι, τα μέλη μονογονεϊκών οικογενειών, οι αναλφάβητοι και ανεπάγγελτοι, οι ηλικιωμένοι, οι μετανάστες και πρόσφυγες, τα μέλη μειονοτικών ή ομάδων, τα άτομα με αναπηρίες οι κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών, οι άστεγοι, οι υπό απεξάρτηση χρήστες ψυχοτρόπων ουσιών, οι οροθετικοί, οι ανήλικοι παραβάτες, οι φυλακισμένοι και οι αποφυλακισμένοι. Τα τελευταία μάλιστα, χρόνια στις παραδοσιακές ομάδες του αποκλεισμού προστίθενται και νέες: Ζευγάρια ηλικιωμένων, οικογένειες με άνεργο αρχηγό, κάτοικοι αγροτικών περιοχών, νοικοκυριά με αρχηγό μισθωτό του ιδιωτικού τομέα ή αυτοαπασχολούμενο, οικογένειες με ενήλικα άνεργα παιδιά που ζουν ακόμα με τους δικούς τους, οικογένειες με ένα ή δύο ανήλικα παιδιά και άνεργη μητέρα. Γενικά, τα μέλη αυτών των ομάδων είτε ανήκουν σε στρώματα κοινωνικά αποκλεισμένα είτε οδηγούνται, μετά από αποτυχίες και περιορισμούς στην προσωπική ζωή ή στην επαγγελματική τους ζωή, σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού.

Μάλιστα, ορισμένα άτομα συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά πολλών κατηγοριών και κατατάσσονται σε ομάδες υψηλού κινδύνου που απειλούνται με μακρόχρονη στέρηση ή διαρκή οικονομικό και κοινωνικό αποκλεισμό. Η πιθανή προοπτική που έχουν είναι η μακροχρόνια ανεργία, η ετεροαπασχόληση ή η μερική απασχόληση, η εκμετάλλευση σε εργασίες χαμηλά αμειβόμενες, χωρίς ενδιαφέρον ή προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης. Η συσσώρευση προβλημάτων ερμηνεύεται μέσα από ένα πρίσμα αμφίδρομων αιτιακών σχέσεων. Ενδεικτικά σημειώνονται εδώ μερικές. Η άνιση κατανομή του εισοδήματος και των παροχών προκαλεί φτώχεια. Η φτώχεια οδηγεί σε χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και αυτό με τη σειρά του αναπαράγει τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Τα άτομα εγκλωβίζονται ένα φαύλο κύκλο, χάνουν τον προσανατολισμό τους, αποξενώνονται επαγγελματικά και κοινωνικά και αδυνατούν να συνειδητοποιήσουν ή να απεμπλακούν, χωρίς εξωτερική βοήθεια, από τα δεινά και τις «δίνες» τους (Φακιολάς 2002).

1.4. Ο χώρος και η κατοικία ως παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού

Τα τελευταία χρόνια εκτός από την ενδυνάμωση της υπερεθνικής διάστασης και την επανεξέταση του ρόλου του εθνικού χώρου ως προς το ρόλο του στην εμφάνιση και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, οι αλλαγές που συντελέστηκαν στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία ανέδειξαν έντονα τη σημασία του τοπικού επιπέδου, του χώρου και της κατοικίας. Ο χώρος στέγασης και οι τοπικές πρακτικές κατοίκησης δεν είναι πολιτικά ουδέτερες και δεν αποτελούν απλά μία γεωγραφικά εντοπισμένη οικιστική πρακτική.

Το δικαίωμα στη στέγη θεμελιώνεται σε μια οξύτατη και επιτακτική κοινωνική ανάγκη η οποία λειτουργεί ως μοχλός παραγωγής κατοικιών. Και αυτό γιατί η ύπαρξη της είναι καθοριστική για την επιβίωση και την καθημερινότητα των ζώντων. Όμως η κατοικία δεν εξαρτάται απλά από ορθολογικούς παράγοντες αλλά και από ένα πλέγμα κοινωνικών σχέσεων (Savage and Warde 1993, Σπυριδάκης 2006). Έτσι το που κατοικεί κανείς αποτελεί όχι μόνο αποτέλεσμα οικονομικό αλλά σε σημαντικό βαθμό δήλωση της κοινωνικής του ταυτότητας.

Η θεωρητική και εννοιολογική προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού προσδίδει μια προστιθέμενη αξία στο ζήτημα κατοικίας και στην αλληλεξάρτησή τους όταν εξετάζει περιοχές και τοπικές κοινωνίες όπου η πρόσβαση στη στέγη συνδέεται άμεσα όχι μόνο με το ζήτημα της απασχόλησης στο συγκεκριμένο χώρο αλλά και την προσβασιμότητα του πληθυσμού σε λοιπές παροχές του κοινωνικού κράτους. Ο

Somerville (1995) υποστηρίζει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται με το ζήτημα της κατοικίας στις περιοχές όπου η διαδικασία πρόσβασης και απόκτησης στέγης εμποδίζει ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού να συμμετάσχουν στα κοινωνικά δρώμενα μειώνοντας ταυτόχρονα την προσβασιμότητά τους σε άλλα πολιτικά δικαιώματα ως κάτοικοι μιας γεωγραφικής περιοχής. Πολλοί μελετητές θεωρούν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός αποκτά χωρική διάσταση επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον τους στον αντίκτυπο του γεωγραφικού διαχωρισμού και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και πόλωσης.

Οι αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης και διαβίωσης είναι οι πιο βασικές ανάγκες κάθε ανθρώπου. Η μη πρόσβαση σε επαρκή ή ασφαλή στέγη είναι ίσως η πιο σοβαρή εκδήλωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Η εξασφάλιση ασφαλούς πρόσβασης σε κατάλληλη στέγη αποτελεί συχνά προϋπόθεση για την άσκηση πολλών από τα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία αποτελούν τα θεμέλια όλων των σύγχρονων κοινωνιών και πρέπει να μπορεί να τα απολαμβάνει κάθε πολίτης. Τα δικαιώματα αυτά περιλαμβάνουν το δικαίωμα της πρόσβασης στην εκπαίδευση, το δικαίωμα στην εργασία, το δικαίωμα στην κοινωνική προστασία, το δικαίωμα στην περίθαλψη, το δικαίωμα στην προσωπική και την οικογενειακή ζωή, καθώς και η πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες όπως η παροχή νερού και ηλεκτρικού ρεύματος.

Σύμφωνα με τον Power (2001), ο κοινωνικός αποκλεισμός αποτελεί αποκλειστικά ένα αστικό πρόβλημα, χαρακτηριστικό των πόλεων που συγκεντρώνουν πολλά χωρο – κοινωνικά προβλήματα. Ο Barry (1998) ισχυρίζεται ότι όταν ο κοινωνικός αποκλεισμός εκφράζεται ποικιλόμορφα και σε κάθε επίπεδο, και στις τοπικές κοινωνίες αλλά και σε ευπαθείς ομάδες, τότε αυτό μπορεί να οδηγήσει στην αποσάθρωση του κοινωνικού ιστού και στην πλήρη αποδιοργάνωση.

Για παράδειγμα, μια πρόσφατη έρευνα (Moulaert, Swyngedouw and Rodriguez, 2001) αναλύει την αλληλεπίδραση μεταξύ των διαδικασιών κοινωνικού αποκλεισμού, διαδικασιών αστικής διακυβέρνησης και της ευρείας κλίμακας ανασυγκρότησης και ανάπτυξης. Οι συγγραφείς ισχυρίζονται ότι η έμφαση και μόνο στην αναδόμηση του φυσικού στοιχείου της πόλης και των άψυχων δομών αποτελεί μη επαρκή πολιτική και ότι απαιτείται μια πιο συστηματική προσέγγιση που θα πραγματεύεται και άλλα συσχετιζόμενα θέματα που συμβάλλουν στην ανισότητα, όπως η ανεργία και το ζήτημα της απασχόλησης γενικότερα.

Μέσα στο πλαίσιο της ενιαίας Ευρωπαϊκής στρατηγικής, κάθε Κράτος Μέλος πρέπει να αναπτύξει και υλοποιήσει ένα Εθνικό Σχέδιο Δράσης (Ε.Σ.Δ.) για την

καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Κάθε Ε.Σ.Δ. πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα που έχουν σχεδιαστεί για την επίτευξη μιας ομάδας κοινών στόχων, που συμφωνήθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας και τη Σύνοδο της Νίκαιας τον Δεκέμβριο του 2000. Αυτοί οι κοινοί στόχοι περιλαμβάνουν: παροχή πρόσβασης όλων σε αξιοπρεπή και υγιεινή στέγη, πρόληψη της έλλειψης στέγης, βοήθεια των πλέον ευάλωτων και κινητοποίηση όλων των συναφών παραγόντων (περιλαμβάνοντας τις Μ.Κ.Ο. και τους φορείς παροχής κοινωνικών υπηρεσιών).

Όπως γίνεται αντιληπτό, η πρακτική κατοίκησης αποκαλύπτει όρια και αποκλεισμούς, δυνατότητες και στρατηγικές, κοινωνική ταυτότητα και διαφορετικότητα συγκροτώντας ένα πεδίο στο οποίο αντανακλώνται οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες.

Από την άποψη αυτή οι τοπικές ρυθμίσεις του χώρου και της κατοικίας μπορούν να συμβάλλουν στη δημιουργία και την αναπαραγωγή χώρων κοινωνικού αποκλεισμού. Οι όροι κοινωνικής και επαγγελματικής ένταξης όπως λειτουργούν τοπικά μπορεί να έχουν σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία ολόκληρων οικισμών με έντονα σημάδια πολλαπλής υποβάθμισης ως εκδήλωση κοινωνικού αποκλεισμού. Όπως προαναφέρθηκε, ο εκρηκτικός συνδυασμός σε μία περιοχή καταστάσεων όπως: χαμηλό εισόδημα, συρρίκνωση της απασχόλησης, εκτίναξη της μακροχρόνιας ανεργίας, περιορισμένη πρόσβαση σε υποδομές και υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, περιβαλλοντική υποβάθμιση, άσχημες συνθήκες κατοικίας, μεγάλη συγκέντρωση μελών των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού, δημιουργούν τις συνθήκες μιας περιορισμένης συμμετοχής του πληθυσμού της περιοχής σε μια σειρά από τομείς της καθημερινής κοινωνικής ζωής (Marissing, Bolt and Kempen 2005, Tallon 2006). Έτσι η περιοχή ταυτίζεται με την υποβάθμιση, την αποστέρηση και την υστέρηση.

Σε αυτή την εικόνα στιγματισμού τις περισσότερες φορές συμβάλουν η ανεπάρκεια κοινόχρηστων χώρων, η άνιση σχέση του κατοικημένου χώρου με τη διαθέσιμη γη, η μείξη διαφορετικών ειδών κατοίκησης ακόμα και στην ίδια γειτονιά, η συνύπαρξη στον ίδιο χώρο της κατοικίας και της βιομηχανικής παραγωγής, η απουσία κοινωνικών υποδομών. Έτσι τελικά η περιοχή αποκτά μία συγκεκριμένη ταυτότητα σε σχέση με το αναβαθμισμένο κέντρο. Η ταυτότητα αυτή «χωροποιεί» τον κοινωνικό αποκλεισμό. Έτσι, η πρακτική κατοίκησης δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα σύστημα χωρικών και διαχρονικών διαχωρισμών το οποίο αναπαράγει διακρίσεις και αποκλεισμούς (Σπυριδάκης 2006).

Η στέγη αποτελεί βασικό μέλημα για την οικογένεια στην Ελλάδα. Πολλές οικογένειες που χαρακτηρίζονται από το χαμηλό εισόδημα δε δύνανται να έχουν πρόσβαση σε επαρκή στέγη.

Για το Μαλούτα (2006) η συνολική πληθυσμιακή σταθερότητα στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της πρωτεύουσας εμπεριέχει σημαντικές εσωτερικές ανακατατάξεις που οδηγούν σε φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης και επηρεάζουν αναπόφευκτα ζήτημα που σχετίζονται με την πρόσβαση στην κατοικία. Οι ανακατατάξεις αυτές που συνίστανται κυρίως στη μεταφορά του πληθυσμιακού κέντρου βάρους προς την περιφέρεια και τη σημαντική μεταναστευτική εισροή δημιούργησαν ένα νέο κοινωνικό τοπίο μέσα στο οποίο αναιρείται προοδευτικά η αίσθηση του περιορισμένου κοινωνικού διαχωρισμού που επικρατούσε παλαιότερα.

Η κοινωνική μεταβολή που προκλήθηκε «εξωγενώς» στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας κατά την τελευταία δεκαετία, περιορίζεται στις περιοχές υποδοχής των μεταναστών και στις νέες προαστιακές εκτάσεις. Περιορίζεται, δηλαδή, στις περιοχές εκείνες, όπου αφενός το ποσοστό των νέων κατοίκων είναι υψηλό και, αφετέρου η κοινωνική τους σύνθεση είναι διαφορετική από εκείνη των παλαιών κατοίκων.

Εάν η εξωγενής κοινωνική μεταβολή των περιοχών κατοικίας είχε διαφορετικά αποτελέσματα, ανάλογα με το είδος της περιοχής, η ενδογενής μεταβολή – εκείνη δηλαδή που οφείλεται στην αναπαραγωγή του πληθυσμού που ήταν ήδη εγκατεστημένος στην περιοχή από μεγάλο χρονικό διάστημα – υπήρξε σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό ομοιογενής, με την έννοια ότι οδήγησε στη διευρυμένη αναπαραγωγή της κοινωνικής ιεραρχίας των περιοχών κατοικίας. Η τάση κοινωνικής ανόδου δεν υπήρξε συστηματικά εντονότερη στις περιοχές των υψηλότερων κοινωνικά στρωμάτων και χαμηλότερη στον αντίποδα. (Μαλούτας, 2006). Σε σχετική έρευνα (Μαλούτας, 2006) και μετρώντας την ενδογενή κινητικότητα με βάση τη διαγενεακή μετακίνηση επί της επαγγελματικής κλίμακας, περιοχές των υψηλών προαστίων (Κολωνάκι) σημείωσαν το υψηλότερο ποσοστό ανοδικής (74,5 %) και το χαμηλότερο ποσοστό καθοδικής μετακίνησης (14,4%), ενώ περιοχές όπως το Μενίδι σημείωσαν διαμετρικά αντίθετα αποτελέσματα με 28 % και 58,4 % αντιστοίχως.

Στη λειτουργία του χώρου ως παράγοντα αποκλεισμού αναφέρεται ο όρος «χωρικός αποκλεισμός». Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει μια έντονη χωρική διάσταση. Η διαπίστωση αυτή ερμηνεύει τη δημιουργία τόπων όπου παρατηρούνται έντονα φαινόμενα αποστέρησης και οι κάτοικοι τους πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό. Η

εισαγωγή της έννοιας της θέσης στη θεωρία του κοινωνικού αποκλεισμού εξηγεί και τη σχέση προσβασιμότητας, μεταφορών και κοινωνικού εξοπλισμού. Οι Power και Wilson (2000) διαπιστώνουν ότι η σχέση χώρου και κοινωνικού αποκλεισμού είναι ιδιαίτερα πολύπλοκη. Είναι γεγονός πάντως ότι παρατηρείται μια γεωγραφική συγκέντρωση και απομόνωση των κοινωνικά αποκλεισμένων ατόμων σε συγκεκριμένες περιοχές. Σε κάποιες από αυτές τις περιοχές οι εθνικές και οι φυλετικές διαφορές δημιουργούν θεμελιώδεις διαφοροποιήσεις στις τοπικές κοινωνικές δομές, ενώ σε άλλες περιοχές ή δικτύωση είναι πιο σημαντική. Ακόμα, η τοπική διακυβέρνηση και οι περιοχές του κράτους πρόνοιας συμβάλλουν στην έντονη χωρική διάσταση του αποκλεισμού. Τελικά φαίνεται ότι η γεωφυσική θέση, η ανεπάρκεια του συστήματος μεταφορών και η συνεπαγόμενη αδυναμία πρόσβασης σε υπηρεσίες και ευκαιρίες δημιουργούν έντονες καταστάσεις αποκλεισμού (Holt – Jensen 2000, Kieselbach 2003, Church, Frost και Sullivan 2000, Walker και Walker 1997, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002, Walker & Walker 1997).

Με το χώρο συνδέεται και ο φυσικός αποκλεισμός. Αναφέρεται στην οργάνωση του κοινωνικού συστήματος, στον πολεοδομικό σχεδιασμό, στην προσβασιμότητα κτιρίων και υπηρεσιών, στο σύστημα μεταφορών και γενικότερα στη φυσιογνωμία του τόπου, που μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού για κάποιες κοινωνικές ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι, τα άτομα με αναπηρίες, οι ανήλικοι, οι μετανάστες και τα άτομα με ελλιπή εκπαίδευση. Η έλλειψη δυνατότητας πρόσβασης είναι ένα βασικό συστατικό του χωρο-κοινωνικού αποκλεισμού (socio-spatial exclusion). Οι δυσκολίες μετακίνησης, η έλλειψη προσιτού και διαθέσιμου συστήματος μεταφορών μπορεί να είναι ένα βασικό εμπόδιο στην απασχόληση και μπορεί να αποτρέπει την πρόσβαση στην εκπαίδευση. Ακόμα η πρόσβαση σε δραστηριότητες του ελεύθερου χρόνου, σε σημαντικές μορφές διασκέδασης και κοινωνικής αλληλεπίδρασης, συχνά προϋποθέτει τη δυνατότητα εύκολων μετακινήσεων. Η συγκέντρωση των υπηρεσιών υγείας και των κοινωνικών υπηρεσιών στο κέντρο των οργανωμένων αστικών ή αγροτικών περιοχών προϋποθέτει επίσης την κινητικότητα για τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτές. Η κινητικότητα επιτελεί επίσης μια σημαντική κοινωνική λειτουργία αφού αποτελεί κοινωνική δραστηριότητα που διευκολύνει την κοινωνική αλληλεπίδραση και συμμετοχή. Τέλος, η δυσκολία μετακίνησης μπορεί να μειώσει την πρόσβαση στα επίσημα και άτυπα κοινωνικά δίκτυα, αυξάνοντας την κοινωνική απομόνωση και την αποκοπή, όχι μόνο από αγαθά και υπηρεσίες, αλλά και από τις κοινωνικές δραστηριότητες, την οικογένεια

και τους φίλους.(Church, Frost και Sullivan 2000, Walker και Walker 1997, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002).

Οι Burchardt, Le Grand και Piachaud (1999), συσχετίζουν στενά την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού με την τοπική κοινωνία στην οποία κατοικεί το άτομο. Σύμφωνα με την δική τους προσέγγιση, ένα άτομο είναι κοινωνικά αποκλεισμένο εάν: α) κατοικεί εντός των χωρικών ορίων μιας τοπικής κοινωνίας και β) δε συμμετέχει στις συνήθεις δραστηριότητες των πολιτών αυτής της τοπικής κοινωνίας. Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι σύμφωνα με τα παραπάνω ότι κάθε είδους μη συμμετοχή στη ζωή της κοινότητας είναι κοινωνικά προβληματική ανεξάρτητα από εάν το εμπλεκόμενο άτομο πλήττεται από την κατάσταση αυτή ή όχι. Εναλλακτικά, θα μπορούσε να αποτελεί μία ακόμα εκδοχή των προηγούμενων ορισμών με την παραδοχή ότι πολύ μικρό ποσοστό της παρατηρούμενης μη συμμετοχής είναι εκούσια και δεν προκαλεί κάποιου είδους αποστέρηση στα πληττόμενα άτομα.

Συνεπώς, σημαντικό συστατικό στοιχείο του ορισμού είναι οι συνήθεις δραστηριότητες. Οι μελετητές προσδιορίζουν τις δραστηριότητες στις οποίες είναι σημαντικό να συμμετέχουν τα άτομα, μέλη της τοπικής κοινωνίας στη βάση πέντε παραμέτρων:

- Κατανάλωση: Η δυνατότητα του ατόμου να καταναλώνει, τουλάχιστον στο ελάχιστο αποδεκτό επίπεδο, αγαθά και υπηρεσίες που θεωρούνται δεδομένα για την τοπική κοινωνία. Αυτού του είδους η ερμηνεία σχετίζεται με παραδοσιακές θεωρήσεις της φτώχειας και της αποστέρησης.
- Αποταμίευση: Η αποταμίευση χρημάτων, το δικαίωμα συνταξιοδότησης και η ατομική ιδιοκτησία. Όλα αυτά θεωρούνται πολύ σημαντικές μορφές συμμετοχής στην αυξανόμενη ευημερία. Ιδιαίτερα η ιδιοκτησία κατοικίας θεωρείται από πολλούς το σύμβολο της κοινωνικής ένταξης .
- Συμμετοχή στις παραγωγικές δραστηριότητες: Η συμμετοχή σε οικονομικά ή κοινωνικά ωφέλιμη δραστηριότητα όπως η μισθωτή απασχόληση, η εκπαίδευση ή η κατάρτιση, η συνταξιοδότηση στις περιπτώσεις υπέρβασης του ορίου ηλικίας και η φροντίδα της οικογένειας. Είναι σαφές ότι η ερμηνεία αυτή περιλαμβάνει τους απασχολούμενους, τους αυτοαπασχολούμενους, τους συνταξιούχους, τους φοιτητές, τους μαθητές, τους γονείς που αναλαμβάνουν την ευθύνη ανατροφής των παιδιών τους και αποκλείει τους άνεργους, τα άτομα με αναπηρίες ή χρόνια νοσήματα και τους πρόωρα συνταξιοδοτούμενους. Από την σκοπιά του ατόμου, η σημασία αυτής της παραμέτρου έγκειται στον

αυτοσεβασμό, που του προσδίδει η συμμετοχή του σε μία οικονομικά ή κοινωνικά χρήσιμη δραστηριότητα, ενώ από τη σκοπιά της κοινωνίας ως σύνολο τα άτομα συμμετέχοντας σε μία χρήσιμη δραστηριότητα συνεισφέρουν οικονομικά ενώ αντίθετα οι μη συμμετέχοντες αποτελούν απώλεια πόρων.

- Πολιτική δράση: Η συμμετοχή σε κάποια συλλογική προσπάθεια για την προστασία ή τη βελτίωση του άμεσου ή του ευρύτερου κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος. Αυτού του είδους η δραστηριότητα περιλαμβάνει τη συμμετοχή στις εκλογικές διαδικασίες, το δικαίωμα ψήφου, τη συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα ή τη συμμετοχή σε εθνικά ή τοπικά συλλογικά μορφώματα (Baggy 1998).
- Κοινωνική δράση: Η σημαντική κοινωνική αλληλεπίδραση με την οικογένεια ή τον κοινωνικό περίγυρο, η συνείδηση της συμμετοχής στο κοινωνικό σύνολο και η απόκτηση κοινωνικής και πολιτισμικής υπόστασης. Η ύπαρξη διαθέσιμης συναισθηματικής υποστήριξης και η συνείδηση του μέλους της κοινότητας θεωρούνται βασικές ανθρώπινες ανάγκες. Εξάλλου, η περιθωριοποίηση θεωρείται σημαντικός παράγοντας του κοινωνικού αποκλεισμού.

Η συμμετοχή σε μία από τις παραπάνω δραστηριότητες είναι πολύ πιθανό να επηρεάζει τη συμμετοχή και στις υπόλοιπες. Για παράδειγμα η ανεργία είναι πολύ πιθανό να οδηγήσει σε περιορισμό της κατανάλωσης.

Σύμφωνα με τους Burchardt, Le Grand και Piachaud (1999), η ένταξη και η ενεργός συμμετοχή του ατόμου στην τοπική κοινωνία εξαρτάται από ένα μεγάλο αριθμό παραγόντων που λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα και αλληλοεπηρεάζονται. Σε αυτούς περιλαμβάνονται:

- Τα ατομικά χαρακτηριστικά όπως για παράδειγμα η κατάσταση της υγείας του και τα επαγγελματικά του προσόντα.
- Σημαντικά γεγονότα της ζωής του ατόμου. Ενδεικτικά αναφέρονται η απώλεια της εργασίας ή διάλυση μιας συνεργασίας.
- Χαρακτηριστικά του τόπου κατοικίας του ατόμου όπως η κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος, τα ποσοστά ανεργίας και απασχόλησης, τα διαθέσιμα μέσα μαζικής μεταφοράς.
- Οι υπάρχουσες κοινωνικές υπηρεσίες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ενώσεις πολιτών και πολιτικοί φορείς της τοπικής κοινωνίας όπως για παράδειγμα οι υπηρεσίες νομικής υποστήριξης και κοινωνικής πρόνοιας.

Οι σύγχρονες πρακτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού δίνουν έμφαση στον αποκλεισμό ως δυναμική διαδικασία περιορισμένης συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή, μέσω της αποκοπής από τα αντίστοιχα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συστήματα, που καθορίζουν την κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία. Η προσέγγιση αυτή εστιάζει λιγότερο στα θύματα του κοινωνικού αποκλεισμού και περισσότερο στις διαδικασίες που τον δημιουργούν.

Ο ρόλος του τοπικού πλαισίου σε τέτοιες διαδικασίες είναι σημαντικός καθώς η ποιότητα ζωής, η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες και οι προσφερόμενες ευκαιρίες διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό από τόπο σε τόπο. Για αυτό ακριβώς το τοπικό πλαίσιο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό του επιπέδου ζωής και στη φύση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κατοίκων του. Η ανεργία σε συνδυασμό με μία υποβαθμισμένη περιοχή δημιουργεί ένα εκρηκτικό μείγμα, ειδικά όταν αυτές οι περιοχές κατοικούνται από άτομα με περιορισμένο κοινωνικό κεφάλαιο, που δεν συμβάλουν θετικά στην αντιμετώπιση των προβλημάτων. Το τοπικό πλαίσιο, η δομή του, οι υπηρεσίες και η λειτουργικότητα του είναι ακόμα πιο σημαντικό για τις ευπαθείς ομάδες πληθυσμού λόγω της περιορισμένης κινητικότητά τους.

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το ζήτημα της στέγης σε σεισμόπληκτες περιοχές, η λύση των προσωρινών καταλυμάτων και η μετεγκατάσταση των πολιτών απαιτεί μία πολυδιάστατη προσέγγιση και δεν μπορεί να ιδωθεί μόνο ως πολεοδομική παρέμβαση αλλά χρήζει ευρύτερης χωρο – κοινωνικής αντιμετώπισης σε τοπικό επίπεδο και συνδέεται άμεσα με τις αρχές και στόχους της τοπικής ανάπτυξης. Το σύνολο όλων των ενεργειών εκείνων που αποσκοπούν στην επίλυση του βασικού προβλήματος κατόπιν φυσικής καταστροφής, είναι ταυτόχρονα δυνατόν με κατάλληλους χειρισμούς, να λειτουργήσει και ως μέσον αποκατάστασης της κοινωνικής συνοχής, στο βαθμό που οι δημοτικές πολιτικές θα βασίζονταν στην επικοινωνία και την κοινή δράση με τους πολίτες και η εφαρμοζόμενη πολιτική θα διαπνέονταν από τους κανόνες μιας βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 2: Το ζήτημα της στέγης και η χωρο – κοινωνική διάσταση του προβλήματος σε κατάσταση διαχείρισης κρίσεως. Η περίπτωση μετά από σεισμό.

2.1 Σεισμόπληκτες περιοχές και η λύση προσωρινών καταλυμάτων

Στη διεθνή βιβλιογραφία που πραγματεύεται θέματα διαχείρισης φυσικών καταστροφών, οι όροι "sheltering" και "housing" χρησιμοποιούνται με ποικίλους ασαφείς και ασυμβίβαστους τρόπους. Σύμφωνα με τον Quarantelli (1995) προτείνεται και έχει επικρατήσει ως ορολογία στο σύνολο της επιστημονικής κοινότητας ο κάτωθι διαχωρισμός.

Ο όρος «*Emergency sheltering*» (επείγουσα παροχή στέγης - φιλοξενίας) χρησιμοποιείται εστιάζοντας στην περιγραφή της κατάστασης εκείνης μετά από μία καταστροφή, όπου τα πραγματικά ή πιθανά θύματα αυτής επιδιώκουν την εύρεση στέγης για μικρές χρονικές περιόδους, για ώρες, σε πολλές περιπτώσεις, για μια νύχτα το πολύ. Λόγου χάρη, οι κάτοικοι έπρεπε να αφήσουν τα άθικτα σπίτια τους σε μία περιοχή κατόπιν φυσικής καταστροφής μετά από έναν ανεμοστρόβιλο επειδή καμία από τις ενεργειακές παροχές (παροχή ρεύματος, νερού, κλπ) στην πόλη δεν λειτουργούσε, αλλά ήταν σε θέση να επιστρέψουν μετά από μια ολονύκτια παραμονή κάπου αλλού.

Ο όρος «*Temporary sheltering*» (προσωρινή παροχή στέγης - φιλοξενίας) αναφέρεται σε εκδήλωση συμπεριφοράς που περιλαμβάνει την μετατόπιση, εκτοπισμό και παραμονή ενός πληθυσμού μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από όσο η παροχή ενός καταφυγίου για λίγες ώρες κατά την εκδήλωση μιας έκτακτης ανάγκης ή λίγες ώρες μετά από αυτήν. Λόγου χάρη σε μια περιοχή που έχει υποστεί πλημμύρες ή έχει χτυπηθεί από ένα μικρό σεισμό αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τη στέγη τους για λίγες ημέρες.

Βασικό χαρακτηριστικό αυτού του τύπου παροχής στέγης είναι ότι ο εκτοπισμένος πληθυσμός διαμένει κάπου άλλου αλλά δεν προβαίνει σε καμία προσπάθεια για την εύρεση άλλου τύπου στέγης όπου θα εγκαθιδρυθεί εκ νέου η οικιακή τους ρουτίνα. Η προσωρινή παραμονή τους, είτε σε ένα δεύτερο σπίτι, σπίτι φιλικού περιβάλλοντος, ξενοδοχείο, είτε λύση που προσφέρεται μέσω δημόσιας υπηρεσίας, αποτελεί προσωρινή λύση μικρού χρονικού διαστήματος κατόπιν εκδήλωσης της κρίσεως.

Προφανώς, οι δύο παραπάνω διαχωρισμοί διαπλέκονται μεταξύ τους, αλλά υπάρχουν διαφορές στις «συμπεριφοριστικές» πτυχές που αξίζουν να αναφερθούν και να διακριθούν για πρακτικούς καθώς επίσης και θεωρητικούς λόγους. Ειδικότερα, η επείγουσα παροχή στέγης δεν δημιουργεί συνήθως το ερώτημα για που και το πώς τα εκτοπισμένα θύματα καταστροφής θα σιτισθούν, αλλά αντίθετα το ζήτημα αυτό τίθεται στην περίπτωση του σταδίου προσωρινής παροχής στέγης.

Χρήσιμο είναι να υπογραμμισθεί η διάκριση μεταξύ των όρων «sheltering» (ξενώνας) και «housing» (στέγη). Το τελευταίο περιλαμβάνει την επανάληψη οικιακών δραστηριοτήτων στους νέους τόπους εγκατάστασης. Τα άτομα που εκκενώνουν μια περιοχή και αναγκάζονται να εγκατασταθούν σε μία άλλη ξέρουν ότι οι ρυθμίσεις διαβίωσης υπερβαίνουν το πλαίσιο ζωής μιας έκτακτης ανάγκης ή μιας προσωρινής μικρού χρονικού διαστήματος, και επεκτείνονται σε μήνες, εάν όχι έτη. Ο εκτοπισμένος πληθυσμός μπορεί να καταλάβει κινητά σπίτια, ενοικιαζόμενα διαμερίσματα, λυόμενα, σκηνές, ή οποιασδήποτε άλλη μορφή κατοικίας, αλλά το σημαντικό σημείο είναι ότι αντίθετα από την προσωρινή στέγη, τα «νοικοκυριά» θα πρέπει να εγκατασταθούν και να λειτουργήσουν εκ νέου.

Έχοντας ήδη αναφερθεί στη διάκριση «emergency» και «temporary», «sheltering» και «housing», οι δύο επόμενες έννοιες αφορούν στις ορολογίες «temporary housing» (προσωρινή στέγη) και «permanent housing» (μόνιμη στέγη - κατοικία). Η διαφορά μεταξύ της προσωρινής και μόνιμης κατοικίας είναι ότι η τελευταία αναφέρεται στους πληγέντες από φυσική καταστροφή που επιστρέφουν είτε στα επισκευασμένα είτε στα επανοικοδομημένα αρχικά σπίτια τους είτε έχουν μετεγκατασταθεί σε νέες περιοχές μέσα στα γεωγραφικά όρια της κοινότητάς τους, αλλά σε οποιαδήποτε περίπτωση αναφέρεται σε μόνιμη πλέον κατοικία. Αντίθετα από τη διάκριση μεταξύ της έκτακτης ανάγκης και την προσωρινή προστασία, υπάρχει συνήθως μια αιχμηρή διάκριση μεταξύ της προσωρινής και μόνιμης κατοικίας.

Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις όπου η προσωρινή κατοικία καταλήγει, για διάφορους λόγους που θα αναφερθούν παρακάτω σε θεωρητικό αλλά και εμπειρικό επίπεδο (περίπτωση Μενιδίου και άλλες περιπτώσιολογικές μελέτες από τη διεθνή βιβλιογραφία), να αποτελεί τη μόνιμη στέγη των θυμάτων φυσικών καταστροφών. Κλασικά παραδείγματα στον Ελλαδικό χώρο αποτελούν οι πόλεις της Καλαμάτας, Αγρίνιο και πιο πρόσφατα πόλεις της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας, όπως η Νίκαια, το Μενίδι, η Κάτω Κηφισιά και άλλες. Το βασικό κοινό τους αποτελεί ότι ανήκουν

στον προαστιακό χώρο της Αθήνας με ιδιαίτερα χώρο – κοινωνικά προβλήματα και έντονο το στοιχείο του κοινωνικού αποκλεισμού διαφόρων ομάδων πληθυσμού.

Αναπτύξαμε αυτές τις εννοιολογικές διακρίσεις για να κατανοήσουμε κάποιες από την ποικιλία των δραστηριοτήτων προστασίας και στέγασης που σημειώνονται στην ερευνητική βιβλιογραφία. Όχι μόνο είναι απαραίτητο για τους ερευνητές φυσικών καταστροφών να αναγνωρίσουν τέτοιες διαφορές, αλλά και οι αρμόδιοι για το σχεδιασμό αντιμετώπισης των προβλημάτων που προκύπτουν σε τοπικό επίπεδο έχουν κάποια ευθύνη για τα εκτοπισμένα άτομα που εκκενώνουν την περιοχή. Πρέπει επίσης να γίνει κατανοητό ότι κάθε φυσική καταστροφή εγκυμονεί διαφορετικούς κινδύνους σε κάθε περιοχή και χρήζει φυσικά διαφορετικής προσέγγισης.

Η εννοιολογική προσέγγιση των τεσσάρων αυτών σχημάτων παρέμβασης σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης κατόπιν φυσικών καταστροφών καταδεικνύει τη διαφορετικότητά τους, που αναδύεται κυρίως από το μέγεθος της καταστροφής αλλά και το συνολικό σχέδιο παρέμβασης και εφαρμογής σε τέτοιες περιπτώσεις προκειμένου για τη μετεγκατάσταση των πληγέντων. Όπως γίνεται αντιληπτό δε, αυτά τα σχέδια συσχετίζονται άμεσα και από το χωρικό και κοινωνικό προσδιορισμό της περιοχής που έχει πληγεί. Δεν είναι δυνατόν να επεκτείνεται η εφαρμογή τους σε όλη τους τη διάσταση σε κάθε τύπου κοινωνία, τοπική περιοχή, αφού η διαφορετικότητα του τοπικού είναι αυτή που θα καθορίσει σε μεγάλο ποσοστό το σχέδιο εφαρμογής προσαρμοσμένο σε ανάλογους στόχους.

Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία έχει επικρατήσει η άποψη ότι πολλά από τα προβλήματα που ανακύπτουν στη διαδικασία μετεγκατάστασης, είτε πρόκειται για το στάδιο άμεσης παρέμβασης με τη δημιουργία σκηνών ή καταλυμάτων είτε για τη δημιουργία νέων οικισμών μακροπρόθεσμης διάρκειας με απώτερο σκοπό την μεταγενέστερη μετεγκατάσταση, πηγάζουν περισσότερο από τους ανεξάρτητους παράγοντες και τους ίδιους τους σεισμοπαθείς που εμπλέκονται σε αυτή τη διαδικασία παρά από τους υπεύθυνους φορείς (Κράτος – τοπική αυτοδιοίκηση, Μ.Κ.Ο). Προκύπτει μια ισχυρή τάση να αντιμετωπίζονται ως οι ίδιοι οι σεισμοπαθείς ως πρόβλημα και η πηγή όλων των δυσκολιών αγνοώντας την ανάγκη για τον άμεσο και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και προγραμματισμό και την ευθύνη εκατέρωθεν (Cassidy, 2000, 2002, 2006, Quarantelli 1995,1997,1999, Wamsler, 2003).

Ωστόσο, η προαναφερόμενη αυτή κατάσταση προκύπτει κυρίως από το πλήθος προβλημάτων που χαρακτηρίζουν τον αστικό ιστό μίας πόλης και ειδικότερα τον αντίκτυπο που έχουν στη φάση αντιμετώπισης μιας έκτακτης ανάγκης, όπως ο σεισμός.

Σύμφωνα με τον Quarantelli (1995, 1997) η αποτυχία αναγνώρισης συγκρούσεων και δυσκολιών στη δυναμική μίας κοινωνίας, η ανεπάρκεια βιώσιμων πόρων μιας πόλης, η κοινωνική κινητικότητα, η μη καλή εσωτερική διάρθρωση των υπηρεσιών και οργάνωση με συνέπεια τον κακό συντονισμό και άλλοι ιδιαίτεροι τοπικοί παράγοντες προσδιορίζουν όχι μόνο τη νέα αστική πραγματικότητα αλλά αποτελούν βασικούς μοχλούς κινητοποίησης για την αντιμετώπιση μίας έκτακτης ανάγκης σε τοπικό επίπεδο.

Σύμφωνα με την Cassidy (2002), ασπαζόμενη το διαχωρισμό από τον Quarantelli, εισάγει και τον όρο «*temporary accommodation*» (προσωρινή κατοικία). Με τον όρο αυτό κατ' ουσίαν προτείνει ένα διαχωρισμό σε σχέση με τον αντίστοιχο «*temporary housing*». Προεκτείνει την έννοια του όρου «*temporary accommodation*» περιλαμβάνοντας όλους εκείνους τους τύπους κατοικίας (λυόμενα, φιλοξενία, σκηνές, κλπ) που μπορούν να πάρουν χώρο κατόπιν μιας φυσικής καταστροφής και να επαναγκατασταθεί εκ νέου η οικιακή λειτουργία. Από την άλλη θεωρεί ότι ο όρος «*temporary housing*» αναφέρεται μόνο σε ειδικές μορφές του «*temporary accommodation*», όπως συστάδες οικισμών που οργανώθηκαν και εγκαταστήθηκαν από διάφορους φορείς / οργανισμούς κατόπιν συγκεκριμένου σχεδίου.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται στο παράδειγμα της Τουρκίας (σεισμοί 1999) όπου παρατηρήθηκαν πέντε (5) διαφορετικοί τύποι: προκατασκευασμένες προσωρινές κατοικίες εργοστασιακού τύπου – λυόμενα (prefabricated temporary houses), προκατασκευασμένα ξύλινα (wooden temporary houses), paper temporary houses, winterized tents (σκηνές ειδικής κατασκευής για τις κλιματικές ανάγκες του χειμώνα), and self-built shelters (αυτοσχέδια καταλύματα).

Οι Cassidy (2002), Quarantelli (2003), Blakie (1998), Wamsler (2003), Lizzaradle (2002), Dandoulaki (1992), μέσα από τη σύγκριση διάφορων περιπτώσιολογικών μελετών καταλήγουν στις κάτωθι επισημάνσεις, ιδιάζουσας σημασίας για την εφαρμογή σχεδίων προσωρινής κατοικίας:

- Η «καλύτερη» λύση για προσωρινή κατοικία θα πρέπει να συσχετίζεται άμεσα με τις μεταβλητές του σχεδίου υλοποίησης που έχει προκριθεί. Επιπλέον οι διάφορες μεταβλητές που επηρεάζουν το σχέδιο (κοινωνικο – οικονομικές συνθήκες, κουλτούρα πληθυσμού, διαθεσιμότητα χώρου, τοπικότητα) χρήζουν αξιολόγησης προ του καταστροφικού γεγονότος αλλά και επαναξιολόγησης μετά αυτού για την ανατροφοδότηση του σχεδίου.
- Η σχετική μελέτη για την προώθηση λύσης προσωρινής κατοικίας θα πρέπει

ήδη να έχει μελετηθεί βάσει των ειδικών συνθηκών που επικρατούν σε μια περιοχή. Αυτό έχει ως βασικό πλεονέκτημα την εξοικονόμηση χρόνου και άμεσης παρέμβασης αλλά και την αποφυγή κόστους από εκβιασμένες αποφάσεις που χαρακτηρίζονται από προχειρότητα λόγω της οξείας κρίσης.

- Η προγενέστερη εκτίμηση και κατανόηση των προβλημάτων και των ειδικών συνθηκών που επιφέρει μία φυσική καταστροφή επιτρέπει στους φορείς παρέμβασης να αξιολογήσουν καλύτερα τις ζημιές στο κτιριακό περιβάλλον, τις επιδράσεις στο χώρο - κοινωνικό περιβάλλον αλλά κυρίως να αναγνωρισθούν οι πραγματικά πληγθέντες και οι ανάγκες τους.
- Η καλή γνώση της περιφέρειας ή του τόπου που έχει πληγεί επιτρέπει την άμεση και αποτελεσματικότερη αντίδραση των εμπλεκόμενων φορέων.
- Αναλόγως με τον τύπο της προσωρινής κατοικίας υπάρχουν και διαφορετικά μακροπρόθεσμα αποτελέσματα στην περιοχή ή και ως προς τη χρήση αυτών. Είναι δυνατόν η προσωρινή κατοικία να λάβει τη μορφή ημιμόνιμης ή και μόνιμης λύσης. Το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την ανοικοδόμηση ή τη μετεγκατάσταση των πληγέντων υπαγορεύει το χρονικό διάστημα της προσωρινής κατοικίας. Ο τύπος της προσωρινής κατοικίας που επιλέγεται θα πρέπει να συσχετίζεται άμεσα με το σχέδιο μόνιμης μετεγκατάστασης.
- Η προσωρινή στέγαση των πληγέντων θα πρέπει να αναλαμβάνεται εξ ολοκλήρου από τις δημόσιες υπηρεσίες. Επιπλέον, η καλή γνώση της σύνθεσης του πληθυσμού και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών θα βοηθήσει σημαντικά στην προώθηση του κατάλληλου σχεδίου αλλά και στην εύρεση της κατάλληλης τοποθεσίας για τα προσωρινά καταλύματα.

2.2 Η χώρο - κοινωνική διάσταση του προβλήματος

Οι σύγχρονες θεωρίες για την αστική και τοπική ανάπτυξη βασίζονται στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης που αποτέλεσε μια επιτυχημένη σύζευξη των οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών διαστάσεων της ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό η σύγχρονη αντίληψη για την αστική ανάπτυξη βασίζεται σε τρεις κύριους πυλώνες: Την ανθρώπινη ευημερία ως θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, την πόλη ως πρωταρχικό αγαθό και την καλή διακυβέρνηση.

Η φυσιογνωμία της κάθε πόλης με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και εν τέλει το ρυθμό και τη φυσιογνωμία μιας πόλης. Ανάμεσα στα δημογραφικά - κοινωνικά

δεδομένα που επιδρούν στην αναπτυξιακή διαδικασία περιλαμβάνονται: Το φύλο, η ηλικία, οι φυσικοί πόροι, ο κατώτατος μισθός, η διάχυση της καινοτομίας, η τεχνολογική εξέλιξη, το μέγεθος του πληθυσμού και η μετανάστευση (Στεφάνου Ι. 2000).

Για τον Stohr (1981), η τοπική ανάπτυξη έχει δύο διαστάσεις: α) Οικονομική, όπου οι τοπικές επιχειρήσεις χρησιμοποιούν την ικανότητα τους να οργανώσουν τους τοπικούς παραγωγικούς συντελεστές σε ικανοποιητικά επίπεδα παραγωγικότητας, ώστε να είναι ανταγωνιστικοί στις αγορές και β) κοινωνικο - πολιτιστική, όπου οι αξίες, οι παραδόσεις και οι τοπικοί θεσμοί αποτελούν τη βάση της αναπτυξιακής διαδικασίας. Σε αυτές τις δύο διαστάσεις θα πρέπει να προστεθεί και μία επιπλέον η πολιτικο - διοικητική, όπου οι χωρικές πολιτικές επιτρέπουν τη δημιουργία ενός τοπικού ευνοϊκού οικονομικού πλαισίου, προστατεύοντας το από τις εξωτερικές επιδράσεις και προωθώντας την ανάπτυξη της τοπικής δυναμικής.

Η τοπική ανάπτυξη αποτελεί μία μορφή περιφερειακής ανάπτυξης στην οποία οι τοπικοί παράγοντες αποτελούν τους βασικούς μοχλούς της αναπτυξιακής διαδικασίας. Οι τοπικοί παράγοντες δεν αφορούν μόνο στα γεωγραφικά και φυσικά χαρακτηριστικά των χωρικών μονάδων αλλά κυρίως στα κοινωνικά, πολιτισμικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του τοπικού πληθυσμού (Coffey και Polese 1985).

Από τη θεωρητική και εμπειρική μελέτη του θέματος αποδείχτηκε ο σημαντικός ρόλος του τοπικού πλαισίου για την αναδιάρθρωση των αστικών περιοχών και την επιτυχία προγραμμάτων μετεγκατάστασης, όπου στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο και ιδιαίτερα στην Αμερική και Ασία, μεγάλες γεωγραφικές περιοχές που πλήττονται συχνά και ποικιλοτρόπως από φυσικές καταστροφές, αντιμετωπίζονται πλέον στο συνολικό πλαίσιο μιας αστικής βιώσιμης ανάπτυξης και όχι πρόσκαιρα με σκοπό την άμεση ανακούφιση.

Η εμπειρία των προγραμμάτων που ήδη έχουν υλοποιηθεί (Urban, Habitat με σκοπό την αποκατάσταση και ανάπτυξη προβληματικών περιοχών, που εντός των ορίων έχουν συμβεί φυσικές καταστροφές δημιουργώντας επιπρόσθετα προβλήματα στη γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής, αποδεικνύει ότι η ρυθμιστική ικανότητα του τοπικού κράτους προς αυτή την κατεύθυνση εξαρτάται από συγκεκριμένους προσδιοριστικούς παράγοντες που συνοψίζονται στα κάτωθι:

- Κοινωνική σύνθεση, Εργασιακές σχέσεις, δομές επαγγελματικής κατάρτισης, η επιδότηση καινοτομιών και η διάχυση νέων τεχνολογιών
- Τις πολιτικές και θεσμικές δυνατότητες του τοπικού κράτους

- Τις τεχνικές και οργανωτικές ικανότητες του τοπικού κράτους
- Την παρουσία τοπικής πολιτικής ή πολιτισμικής ταυτότητας
- Την ύπαρξη ενός ολοκληρωμένου και τοπικά συγκροτημένου αναπτυξιακού προσανατολισμού, ο οποίος να συντονίζει τις επιμέρους αναπτυξιακές πολιτικές (Χωριανόπουλος 2006).

Επιδιώκοντας να δοθεί το πλαίσιο αντιμετώπισης μιας φυσικής καταστροφής μετά από σεισμό και να αποδειχθεί η άμεση σύνδεση του σχεδίου αντιμετώπισης με το γενικότερο πλαίσιο ανάπτυξης που χαρακτηρίζει μία τοπική κοινωνία και τις κοινωνικο – οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή και φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης, ακολουθούν ειδικές παρατηρήσεις σύμφωνα με τον προαναφερόμενο διαχωρισμό ως προς τη διαδικασία εξεύρεσης λύσης άμεσης μετεγκατάστασης και κατοικίας.

Η διαδικασία άμεσης εξεύρεσης στέγης κατά την πρώτη φάση του συμβάντος (emergency sheltering) προϋποθέτει και απαιτεί τουλάχιστον ένα σχεδιασμό ετοιμότητας και μία προπαρασκευή. Σε αυτή τη φάση, φάση κρίσης, οι σεισμόπληκτοι θα αποδεχθούν οποιαδήποτε μορφή κατοικίας σε οιοσδήποτε συνθήκες διαμονής. Ένα πρόβλημα που γεννάται σε αυτήν την περίπτωση, καθώς πρόκειται για παραμονή μικρής διάρκειας, είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποιος υπεύθυνος φορέας που να επιβλέπει την κατάσταση. Σε μια τέτοια περίπτωση εγκυμονεί πάντα ο κίνδυνος της κατάληψης του χώρου αυτού και της δημιουργίας ενός οικισμού με όλες τις απρόβλεπτες συνέπειες για το περιβάλλον, την κοινωνικο – οικονομική ανάπτυξη αλλά και το ευρύτερο χωρο-κοινωνικό πλαίσιο.

Σε άλλες περιπτώσεις και πάντοτε σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες της περιοχής και το δυναμικό του ντόπιου πληθυσμού και λοιπών παραγόντων της κοινότητας παρουσιάζεται το φαινόμενο φιλοξενίας των σεισμοπαθών από συγγενείς είτε φιλικό περιβάλλον. Και σε αυτή την περίπτωση ωστόσο ελλοχεύει ο κίνδυνος εκδήλωσης κοινωνικού αποκλεισμού με οποιαδήποτε από τις μορφές της (εργασία, συνθήκες στέγασης, ποιότητα ζωής).

Στο στάδιο της προσωρινής διαμονής (temporary sheltering) απαιτείται ο εκ των προτέρων σχεδιασμός εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Σε αυτή την περίπτωση και εδώ παρατηρείται το φαινόμενο φιλοξενίας των σεισμοπαθών από συγγενείς είτε φιλικό περιβάλλον. Ωστόσο, υπάρχει και το μοντέλο εκμετάλλευσης ενός χώρου για τη στέγαση των σεισμοπλήκτων όπου είναι περισσότερο πιθανό σε σχέση με την προηγούμενη φάση και εδώ να παρατηρηθούν τα

παραπάνω προβλήματα. Ιδιαίτερα παρατηρείται στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου μια φυσική καταστροφή και η δημιουργία προσωρινού οικισμού δίνει λύσει και σε αστέγους πριν την εκδήλωση ενός καταστροφικού σεισμικού φαινομένου. Το φαινόμενο αυτό θα αναλυθεί και εμπειρικά στην περίπτωση του Μενιδίου, εστιάζοντας σε προγενέστερες καταστάσεις χωρικού και χωρο – κοινωνικού αποκλεισμού αλλά και στο ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Η λύση της προσωρινής κατοικίας (temporary housing) χρήζει ειδικότερης προσέγγισης και διερεύνησης. Κατ' ουσίαν πρόκειται για το πρώτο στάδιο μετεγκατάστασης, όπου ο σχεδιασμός κρίνεται απαραίτητος από όλους τους αλληλοεμπλεκόμενους φορείς και ο συντονισμός μεταξύ τους σε κάθε φάση επιτακτικός.

Στο στάδιο αυτό παρουσιάζονται διάφορα μοντέλα ανάπτυξης. Το πιο σύνηθες είναι η δημιουργία καταυλισμών – νέων οικισμών με την εγκατάσταση λυόμενων που καθιστά πλέον τη λειτουργία ενός νοικοκυριού λειτουργική αποκαθιστώντας σε ένα μεγάλο βαθμό την καθημερινή οικογενειακή ρουτίνα.

Σεισμόπληκτοι ή προφασιζόμενοι σεισμόπληκτοι από διάφορες κοινωνικές τάξεις προσέρχονται στις αρμόδιες υπηρεσίες, στους Δήμους στην περίπτωση της Ελλάδας, για την παροχή στέγης. Ο μηχανισμός ελέγχου και έγκρισης για την παροχή αυτής θα πρέπει να κινείται σε ένα αυστηρό πλαίσιο με συγκεκριμένα κριτήρια και κανονισμό που θα γίνεται αποδεκτός από όλους που έχουν λάβει τη βοήθεια. Σύμφωνα με τα μέτρα που έχουν ληφθεί προβλέπεται μακροπρόθεσμα η μετεγκατάσταση αυτών σε μόνιμη κατοικία (permanent housing).

Επειδή, όπως τονίσθηκε παρατηρείται το φαινόμενο η λύση της προσωρινής κατοικίας για τους σεισμόπληκτους να επεκτείνεται και σε λοιπούς αστέγους, πολλές φορές το χρονοδιάγραμμα μετεγκατάστασης δεν ολοκληρώνεται επιτυχώς. Αυτό εξαρτάται και από άλλους τοπικούς παράγοντες, όπως η νοοτροπία (τρόπος ζωής) πολλών που δεν επιθυμούν την μακροπρόθεσμη διαμονή τους σε τέτοιου είδους στέγη και επιταχύνουν τη διαδικασία μετεγκατάστασης (Quarantelli 1995, 1997). Άλλος ουσιαστικός παράγοντας είναι η λειτουργία του μηχανισμού ελέγχου ενός τέτοιου οικισμού, όπου κυρίως για «ευκαιριακούς» λόγους (πολιτικοί, πίεση για επίλυση άλλων θεμάτων) δεν ανταποκρίνεται στην εφαρμογή ενός σχεδίου. Παράλληλα, μεγάλο ζήτημα τίθεται με την εξεύρεση στέγης ατόμων που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες (ηλικιωμένοι, άνεργοι μεσήλικες, πολυμελείς – πολυπροβληματικές οικογένειες, αθίγγανοι, μετανάστες) ήδη στιγματισμένες από το φαινόμενο κοινωνικού

αποκλεισμού, όπου ο χρόνος παραμονής τους ξεπερνά το προβλεπόμενο χρονικό διάστημα.

Ευκόλως γίνεται αντιληπτό ότι φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης, ενδογενούς και εξωγενούς αιτιολογίας, μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο όχι μόνο στη διαδικασία μετεγκατάστασης αλλά και στη γενικότερη κοινωνικο – οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου (Μαλουτάς 2003).

Στη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά σε θέματα μετεγκατάστασης κατόπιν φυσικών καταστροφών, λίγος λόγος γίνεται ως προς το στάδιο της μόνιμης κατοικίας (permanent housing). Στις αναπτυγμένες χώρες, πρόσφατα, αντιμετωπίζεται το θέμα στο πλαίσιο της ευρύτερης αστικής ανάπτυξης με στόχο την αντιμετώπιση και των κοινωνικο – οικονομικών επιπτώσεων που προκύπτουν μετά από μια φυσική καταστροφή. Αντίθετα, στις αναπτυσσόμενες χώρες εφαρμόζονται προγράμματα αποβλέποντας σε μία ευρύτερη οικιστική και αστική ανάπτυξη. Αποτελούν όμως δύο τελείως διαφορετικές περιπτώσεις όπου οι δυνάμεις – παράγοντες που επιδρούν στην κάθε περίπτωση και τα συμφέροντα που διακυβεύονται είναι τελείως διαφορετικά. Εστιάζοντας στην περίπτωση της Ελλάδας ο βασικός λόγος μη ανάπτυξης προγραμμάτων μόνιμης κατοικίας μετά από μια φυσική καταστροφή και ένταξη της διαδικασίας αυτής στο πλαίσιο αστικής ανάπτυξης ή ενός ευρύτερου χωροταξικού πλαισίου αποτελεί ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης σε άμεση συσχέτιση με το Κράτος. Η μη εκχώρηση αρμοδιοτήτων στην τοπική αυτοδιοίκηση, ή η εκχώρηση αυτών χωρίς την ύπαρξη κατάλληλου θεσμικού πλαισίου αλλά και οικονομικής στήριξης αποτελούν βασικούς παράγοντες δυσλειτουργίας και ανταπόκρισης σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και εξεύρεση λύσης μετεγκατάστασης. Σε αυτό συνηγορούν και τα προϋπάρχοντα κοινωνικο – οικονομικά προβλήματα, γι αυτό εξάλλου και οι τοπικοί παράγοντες και τα οικονομικά συμφέροντα που εντάσσονται σε μια αναπτυξιακή διαδικασία σε μια περιοχή καθορίζουν και το ζήτημα της μετεγκατάστασης σε μεγάλο βαθμό.

Τελικά, από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας που μελετά εμπειρικά διάφορα παραδείγματα εύρεσης στέγης κατόπιν φυσικών καταστροφών και σεισμών, διαφαίνεται ότι οι αρχές της αστικής ανάπτυξης δε λαμβάνονται υπόψη κατά την πρώτη φάση επείγουσας παρέμβασης.

Επιδιώκοντας την εξεύρεση της καλύτερης λύσης για την άμεση ανακούφιση, αποκατάσταση και ανάπτυξη του κατάλληλου μηχανισμού παρέμβασης, όλες αυτές οι ενέργειες θα πρέπει να ενσωματωθούν και να προγραμματισθούν κάτω από την σκέπη

ενός συντονισμένου προγράμματος με ολιστική προσέγγιση και με τη συμμετοχική διαδικασία όλων των ενδιαφερόμενων και εμπλεκόμενων φορέων. Ένα οποιοδήποτε τέτοιο πρόγραμμα παρέμβασης θα πρέπει να αποπνέει ένα κλίμα εμπιστοσύνης προς τους πολίτες, πληγέντες μιας καταστροφής, και να υιοθετηθεί μία στρατηγική παρέμβασης κατάλληλη και προσαρμοσμένη τόσο στις ανάγκες και δυνατότητες των φορέων αλλά κυρίως των ίδιων των πληγέντων (Chalinder, 1998, Bolin, 1982, Quarantelli, 1997, Cassidy, 2001, 2002, Lizarralde, Gonzalo and Colin Davidson, 2001, Dandoulaki, 1992).

Στο Σχεδιάγραμμα 1 (βλ. Παράρτημα Β, σελ 160) όπου αποτυπώνεται ένα σχέδιο στρατηγικής για την εύρεση της καλύτερης λύσης προσωρινής διαμονής (temporary accommodation), διαφαίνεται ότι ένας τέτοιος σχεδιασμός δε θα μπορούσε να μην ενέχει την έννοια της χωρο – κοινωνικής διάστασης του προβλήματος και της λύσης αυτού.

Από την άλλη, για να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο, δηλαδή να μπορεί να εφαρμοσθεί ένα σχέδιο που δε θα στοχεύει μόνο στην άμεση ανακούφιση αλλά θα εμπεριέχει και έναν προγραμματισμό χωρικής ανάλυσης και επίλυσης και κοινωνικής προσέγγισης, παρουσιάζεται αδήριτη η ανάγκη για το σχεδιασμό και προγραμματισμό προγενέστερα της εκδήλωσης μιας φυσικής καταστροφής. Μόνο τότε η διαθεσιμότητα της προσωρινής διαμονής θα είναι εφικτό να συνδεθεί άμεσα και με άλλες μεταβλητές του σχεδιασμού που αφορούν στα μη άμεσα διαφαινόμενα προβλήματα και επεκτείνονται σε θέματα χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού .

Τα ερωτήματα που θα πρέπει να τίθενται ως προ τη διαχείριση μιας φυσικής καταστροφής, είτε προ είτε μετά αυτής, είναι τα κάτωθι:

- Ποιοι οικονομικοί, κοινωνικοί αλλά και πολιτισμικοί παράγοντες επηρεάζουν και χαρακτηρίζουν τους πληγέντες μιας τοπικής κοινωνίας;
- Ποιοι είναι αυτοί που χρειάζονται προσωρινή κατοικία;
- Ποιες είναι οι εντοπισμένες αδυναμίες του οικοδομημένου περιβάλλοντος;
- Ποια κτίρια και τι είδους κτίρια έχουν υποστεί ζημιές κατόπιν του σεισμού;
- Ποιες πολιτισμικές και άλλες ιδιαιτερότητες χαρακτηρίζουν τον ντόπιο πληθυσμό που βρίσκεται σε πιθανή δεινή θέση;
- Τι ποσοστό αυτού του πληθυσμού είναι ενοικιαστές ή ιδιοκτήτες οικήματος; Ποιο από αυτούς διαθέτουν άλλη έκταση γης ως ιδιοκτησία και που;
- Σκοπεύουν οι πληγέντες να μεταναστεύσουν μακριά από την πληγείσα περιοχή προς αναζήτηση στέγης και εργασίας;

- Ποιες οι μακρο – οικονομικές, κοινωνικές επιπτώσεις; Επηρεάζουν τη γενικότερη ανάπτυξη του τόπου; (Quarantelli, E. L. 1995, Johnson, C. 2007, Johnson, C., Lizarralde, G., & Davidson, C. H. 2006)

Ο Nese Dicmen (2005) μελετώντας την περίπτωση των σεισμών της Τουρκίας και προβαίνοντας σε μια επισκόπηση της βιβλιογραφίας τονίζει και αυτός τη σπουδαιότητα της χωρικής συγκέντρωσης και της κοινωνικής διάστασης στο πλαίσιο μιας γενικότερης αστικής ανάπτυξης της περιοχής. Θεωρεί ότι διαφορετική προσέγγιση χρήζει μια αγροτική ή ημιαστική περιοχή από μία αστική.

Οι Reo Kimura, Haruo Hayashi, and Shigeo Tatsuki (2000,2001) μελετώντας τα διάφορα εφαρμοζόμενα σχέδια παροχής άμεσης στέγης και μετέπειτα μετεγκατάστασης των αστέγων από το σεισμό Kobe, το 1995, θεωρούν ότι η εφαρμοζόμενη πολιτική παροχής στέγης για αυτούς που έχουν πληγεί σε μεγάλο βαθμό αποτελεί μείζονος σημασίας θέμα και χρήζει άμεσης λύσης από τις δημόσιες αρχές και ειδικότερα το τοπικό κράτος. Συσχετίζοντας το κοινωνικο – οικονομικό περιβάλλον άμεσα με το χωρικό ως μία ολότητα προσθέτουν και τη συνισταμένη του χρόνου ως άμεσα συνδεόμενη. Καταλήγουν ότι πρέπει να διευκρινίζονται δύο κρίσιμα χρονικά σημεία για την επιτυχία ενός προγράμματος αποκατάστασης της κατοικίας.

- Η εκτίμηση και αξιολόγηση ως προς το βαθμό ζημίας της κατοικίας, ή ποιος θα ήταν ο πιο οικονομικώς αποδοτικός τρόπος να εξεταστούν τα χαλασμένα σπίτια τους, πρέπει να πραγματοποιηθεί μέσα στην πρώτη εβδομάδα μετά από το γεγονός προκειμένου να αναγνωρισθούν και να εντοπισθούν άμεσα οι πραγματικά πληγέντες και να αποτελέσει τη βάση για την εφαρμογή του καταλληλότερου σχεδίου
- Η όλη εφαρμογή του σχεδίου άμεσης μετεγκατάστασης και της μεταγενέστερης προς την εξεύρεση μόνιμης λύσης θα πρέπει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται εξ ολοκλήρου από τις τοπικές αρχές και θα πρέπει να είναι στη διάθεση των πολιτών που έχουν πληγεί το αργότερο ένα μήνα μετά την εκδήλωση του καταστροφικού συμβάντος.

Βασική αρχή που χρήζει να διαπνέει οποιοδήποτε σχέδιο είναι η συνεργασία και συντονισμός όλων των εμπλεκόμενων φορέων και υπηρεσιών από τον Πρώτο (Κράτος), το Δεύτερο (Ιδιωτικό Τομέα) ή τον Τρίτο Πόλο (Κοινωνία των Πολιτών – Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις). Στον τελευταίο οφείλει να περιλαμβάνεται και μία επιτροπή των πληγέντων. Κυβερνήσεις, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, Ιδιωτικές επιχειρήσεις και λοιποί τοπικοί και μη παράγοντες (εξωγενείς) οφείλουν να γνωρίζουν

εξίσου καλά όλοι τους τη δυναμική και το γενικότερο πλαίσιο ανάπτυξης της περιοχής, στα γεωγραφικά όρια της οποίας καλούνται να βοηθήσουν το ντόπιο πληθυσμό να ανακάμψει.

Πρώτος και άμεσος στόχος στην επείγουσα φάση παρέμβασης δεν παύει να είναι η άμεση μετεγκατάσταση. Ωστόσο, αν αντιμετωπισθεί ως απλώς μια επείγουσα ενέργεια με αποκλειστικό στόχο την προσωρινή εξεύρεση κατοικίας και δεν εμπεριέχει το στοιχείο μια γενικότερης παρέμβασης με διττό στόχο, το σύνολο όλων των ενεργειών να είναι ταυτόχρονα δυνατόν με κατάλληλους χειρισμούς, να λειτουργήσει και ως μέσον αποκατάστασης της κοινωνικής συνοχής, ελλοχεύει ο κίνδυνος διαιώνισης φαινομένων χωρο – κοινωνικού αποκλεισμού.

Γι αυτό και είναι ιδιαίτερα σημαντικό να γίνει αντιληπτό και κατανοητό το σύστημα (κοινωνικό – οικονομικό, περιβαλλοντολογικό, πολιτισμικό) μέσα στο οποίο δρα και αναπτύσσεται μία κοινωνία, η φυσιογνωμία της πόλης (Στεφάνου 1998, 2002) και ιδιαίτερα τα τρωτά εκείνα σημεία που προϋπάρχουν της φυσικής καταστροφής και διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα φάση αποκατάστασης. Αυτό ακριβώς επισημαίνει και ο Blakie et al. (1994) αναφερόμενοι στο «μοντέλο της τρωτότητας» (*the pressure and release model of vulnerability*). Σε αυτό το μοντέλο, εστιάζοντας εξ αρχής στα ιστορικά εκείνα στοιχεία που μπορεί να θέτουν σε κίνδυνο τον πληθυσμό σε κατάσταση κρίσεως, θεωρούν επιτακτική ανάγκη και απαραίτητη προϋπόθεση την καλή γνώση των χαρακτηριστικών του ντόπιου πληθυσμού και ιδιαίτερα των στοιχείων εκείνων που φανερώνουν μια ευπάθεια, αδυναμία, προκειμένου αυτοί που σχεδιάζουν, λαμβάνουν τις αποφάσεις και υλοποιούν να στοχεύουν και στην αντιμετώπιση αυτών με σκοπό και την πρόληψη φαινομένων χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού.

Σε αυτό το θέμα συνηγορεί και επεκτείνει η Διεθνής Ομοσπονδία Ερυθρού Σταυρού και Ερυθράς Ημισελήνου, αρμόδια για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών: « Η άμεση ανάληψη δράσης για τη μετεγκατάσταση σε τοπικό επίπεδο δεν μπορεί από μόνη της να επιφέρει ουσιαστική αποκατάσταση των πληγέντων. Οι ενδιάμεσοι παράγοντες (*root causes*), πρέπει να αναγνωρίζονται και να αναλύονται.» (IFRC, 2001).

Ο Adam Rose (2004, 2006) σε ένα ερευνητικό του κείμενο προσδιορίζει και εξειδικεύει τις οικονομικές επιπτώσεις στο χώρο κατόπιν καταστροφών. Εξετάζει την ανθεκτικότητα της οικονομίας σε 3 τομείς, που αντανακλώνται οι συνέπειες μιας φυσικής καταστροφής προκειμένου να ανατροφοδοτούνται. Η διάκριση που κάνει είναι η εξής:

- Μικροοικονομικό επίπεδο (νοικοκυριά, επιχειρήσεις, οργανώσεις, κλπ)
- Μεσοοικονομικός, οικονομικός τομέας, (meso – economic sector), ελεύθερη αγορά, συμπράξεις
- Μακροοικονομικό επίπεδο, όπου νοούνται όλες οι επιχειρήσεις – εταιρείες που υπάγονται στους κανόνες της ελεύθερης αγοράς και επηρεάζονται από κάθε εξέλιξη

Ειδικότερα, προσδιορίζει τις επιπτώσεις:

- Στην Αγορά Εργασίας, όπου βρίσκει πρόσφορο έδαφος η ανεργία
- Στον προϋπολογισμό του κράτους, που θα πρέπει να αναπροσαρμοσθεί η δημοσιονομική πολιτική προς ανακούφιση των πληγέντων
- Στο εμπόριο, που χαρακτηρίζεται από αστάθεια στις εισαγωγές / εξαγωγές
- Στην παροχή υπηρεσιών και των αγαθών που χαρακτηρίζονται από τη μη ικανοποιητική παροχή αυτών ή την έλλειψη.

Καταλήγει αναγνωρίζοντας την ανάγκη για τη λήψη μέτρων προς άμεση ανακούφιση ως επιτακτική ανάγκη, αλλά ταυτόχρονα υπογραμμίζει την αναγκαιότητα για την τόνωση όλων των παραγωγικών δραστηριοτήτων στην πληγείσα περιοχή, θέτοντας το πλαίσιο για την αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών με απώτερο στόχο την τοπική ανάπτυξη.

Η Cassidy (2002, 2007), προβαίνοντας σε μία ανάλυση της περίπτωσης των σεισμών στην Τουρκία το 1999, οι Lizaradle και Cassidy (2003) αναφερόμενοι στα μοντέλα ανάπτυξης προγραμμάτων προσωρινής διαμονής κατόπιν φυσικών καταστροφών – σεισμούς στην Κολομβία και Τουρκία, και ο Gulkan (2001,2005) περιγράφοντας τη διαδικασία ανοικοδόμησης στο Μαρμαρά Τουρκίας και τη γενικότερη κατάσταση μετεγκατάστασης στην Τουρκία υπογραμμίζουν ότι οι δυσάρεστες επιπτώσεις της φυσικής καταστροφής δεν απορρέουν τόσο από αυτή αλλά από την οικονομική και γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής. Αναφέρονται σε φαινόμενα κοινωνικού και χωρικού αποκλεισμού που προϋπήρχαν και εντάθηκαν στη μετά φάση του σεισμού κυρίως λόγω της μη ολιστικής αντιμετώπισης του προβλήματος και μη συνεργασίας όλων των εμπλεκόμενων φορέων.

Ο επιχειρησιακός σχεδιασμός αντιμετώπισης της έκτακτης κατάστασης περιλαμβάνει πολλές κατηγορίες οργανώσεων διαφορετικής προέλευσης και φύσης ως προς τη νομική μορφή και το είδος παροχής βοήθειας (Δημόσιο, Ιδιωτικό χώρο και Τρίτο Πόλο). Είναι απαραίτητο στη διαδικασία αυτή να υπάρξει εκ των προτέρων σαφή διάκριση των θέσεων και των ρόλων που ο κάθε φορέας καλείται να διαδραματίσει.

Πολλές φορές, η προμήθεια των αγαθών, η προέλευσή τους από κάποιον φορέα και η παροχή αυτών στους πληγέντες είναι δυνατόν να καθορίσει και τον επιχειρησιακό σχεδιασμό. Σε αυτή τη διαδικασία σημαντικό ρόλο θα πρέπει να διαδραματίζει και η ευπαθής ομάδα των ωφελούμενων, των σεισμόπληκτων κατά τη διαδικασία μετεγκατάστασης. Η συμμετοχή αυτών των ανθρώπων όχι μόνο στην υλοποίηση ενός σχεδίου αποκατάστασης αλλά και στο στάδιο λήψης αποφάσεων και σχεδιασμού προβάλλεται ως αδήριτη ανάγκη για την καλύτερη αντιμετώπιση της κατάστασης (Colin H. Davidson, Cassidy Johnson, Gonzalo Lizarralde, Nese Dikmen, Alicia Sliwinski 2006)

Αυτό που τονίζεται στο σύνολο της βιβλιογραφίας, όχι μόνο για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών αλλά και για την αστική ή τοπική ανάπτυξη είναι η ιδιαιτερότητα του τοπικού και η κοινοτική συμμετοχή.

Η σημασία του τόπου και των δυνάμεων που αναπτύσσονται σε αυτόν έχει τονισθεί στη διεθνή βιβλιογραφία από αξιόλογους ερευνητές (Beccatini 1987, Garafoli 1990, Massey 1991, Biro 1992) εστιάζοντας στην πολλαπλή ταυτότητα του χώρου και στις γεωγραφικές ανισότητες επιδιώκοντας να αναδείξουν τη μοναδικότητα του τόπου σε κάθε διακριτό χώρο νομικό, οργανωτικό, πολιτικό, διοικητικό, πιστωτικό, πνευματικό. Ο χώρος αποτελεί μια κρίσιμη μεταβλητή στην εξήγηση του τρόπου με τον οποίο οι ευκαιρίες εκμεταλλεύονται σε κάποιες περιοχές και η τροχιά της διαδικασίας ανάπτυξης εξελίσσεται. Αυτό βέβαια δεν παύει να ισχύει και στις περιπτώσεις αντιμετώπισης έκτακτων αναγκών που μάλλον η σημασία της τοπικότητας και της κοινοτικής συνείδησης θα πρέπει να ενισχύεται και να λαμβάνει ακόμα μεγαλύτερη αξία.

Οι Colin H. Davidson, Cassidy Johnson, Gonzalo Lizarralde, Nese Dikmen, Alicia Sliwinski (2006) μελετώντας και συγκρίνοντας τέσσερα σχέδια μετεγκατάστασης / ανοικοδόμησης, στην Κολομβία, το Ελ Σαλβαδόρ και 2 στην Τουρκία ότι το μοντέλο συμμετοχικής διαδικασίας (community participation) όλων και ιδιαίτερα της κοινότητας αποτελεί τον κρίσιμότερο παράγοντα για την επιτυχία του προγράμματος. Το ίδιο αποφαίνονται και οι Adam Rose (2004, 2006), Gordon, P., J. Moore, II, H. Richardson, M. Shinozuka, D. An, and S. Cho. (2003) που θεωρούν ότι η άμβλυνση των μικροοικονομικών και μακροοικονομικών επιπτώσεων και φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού συνδέονται άμεσα από τον τρόπο παρέμβασης και το βαθμό εμπλοκής όλων των ενδιαφερομένων.

Ως προς το χρόνο παρέμβασης θεωρούν ότι επιβάλλεται να γίνεται άμεσα και αυτό αποτελεί βασική ευθύνη του κράτους που θα πρέπει να έχει δημιουργήσει τις προϋποθέσεις σε δύο επίπεδα:

- Θεσμικό πλαίσιο που να παρέχει την ευελιξία για την άμεση εύρεση τοποθεσίας εγκατάστασης σεισμοπλήκτων ή την αγορά σχετικού υλικού – τεχνικού εξοπλισμού (λυόμενα)
- Σχεδιασμός προγράμματος άμεσης αποκατάστασης πληγέντων προ του καταστροφικού γεγονότος όπου θα περιγράφονται οι αρμοδιότητες και ευθύνες του κάθε εμπλεκόμενου φορέα ακριβώς.

Η διεθνής βιβλιογραφία αναφερόμενη στα προγράμματα αποκατάστασης και ανοικοδόμησης στις αναπτυσσόμενες χώρες και λαμβάνοντας υπόψη το βασικό εγχειρίδιο των Ηνωμένων Εθνών «Shelter After Disaster» (UNDRO, 1982) τεκμηριώνει με πληθώρα παραδειγμάτων ως «κλειδί επιτυχίας» τη συμμετοχή των επιζώντων, της τοπικής κοινότητας στο σχέδιο ανοικοδόμησης.

Η κοινοτική συμμετοχή, η συμμετοχή του ντόπιου πληθυσμού, των πληγέντων της περιοχής ενθαρρύνεται ευρέως από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, από διάφορους φορείς χάραξης πολιτικής και από διάφορους μελετητές. Εντούτοις, πολύ λίγη γνώση υπάρχει πραγματικά για το πώς θα εφαρμοστεί αυτή η αρχή.

Η διάσταση της εντοπιότητας, των τοπικών παραγόντων και της συμμετοχικής διαδικασίας φαίνεται να παραμελείται στην τρέχουσα βιβλιογραφία. Οι περιπτωσιολογικές μελέτες μετεγκατάστασης / ανοικοδόμησης μετά την εκδήλωση μιας φυσικής καταστροφής καταδεικνύουν ότι το ιδανικό της κοινοτικής συμμετοχής:

- Πρέπει να έχει την ευχέρεια να μεταλλάσσεται και να λαμβάνει διάφορες μορφές
- Δεν μπορεί να διαμορφωθεί ένα συγκεκριμένο θεωρητικό πρότυπο και να εννοηθεί ότι οποιοδήποτε σχέδιο εφαρμογής, σε οποιοδήποτε χώρο, με τις ιδιαίτερες κοινωνικο – πολιτισμικές συνθήκες, πολιτικο – διοικητικό μοντέλο θα είναι πάντοτε το ίδιο αποδοτικό. Και αυτό είναι φυσικό αφού πάντοτε εξαρτάται από τη φύση των συμμετεχόντων (Quarantelli 1995, Colin H. Davidson, Cassidy Johnson, Gonzalo Lizarralde, Nese Dikmen, Alicia Sliwinski 2006, Johnson, C., Lizarralde, G., & Davidson, C. H., 2006).

Οι κυβερνήσεις, οι κρατικοί θεσμοί σπάνια μπορούν να ανταποκριθούν άμεσα στις ανάγκες των πληγέντων περιοχών και των τοπικών κοινωνιών. Ο Philip Buckle (2004) μελετώντας το σύστημα παρέμβασης στη διαχείριση κινδύνου κατόπιν φυσικής

καταστροφής της Αγγλίας και συγκρίνοντας το αντίστοιχο της Αυστραλίας ασκεί δριμύτατη κριτική για τη μη εμπλοκή της κοινότητας σε τοπικό επίπεδο στη διαχείριση φυσικών καταστροφών και ειδικότερα στο στάδιο μετεγκατάστασης των πληγέντων. Θεωρεί απαραίτητη τη συμμετοχή όλων των τοπικών παραγόντων, πέρα της τοπικής αυτοδιοίκησης, προκειμένου να καλυφθούν άμεσα οι προκύπτουσες ανάγκες.

Ακόμα και η επιλογή του χώρου μετεγκατάστασης, αποτελεί θέμα στο οποίο τον κύριο λόγο θα έπρεπε να έχουν οι πληγέντες μιας περιοχής. Εξάλλου, για το ζήτημα μετεγκατάστασης τίθενται θέματα που σχετίζονται άμεσα με τον χωρικό και κοινωνικό αποκλεισμό. Η πρόσβαση στην εργασία, τα συγκοινωνιακά δίκτυα, οι υποδομές στην περιοχή και η πρόσβαση σε αυτές αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες εξέτασης για τη μετεγκατάσταση, που αντανακλούν άμεσα στον πληγέντα πληθυσμό.

Ο R.Bologna (2005) μελετώντας τη διαδικασία μεταβατικής αποκατάστασης μετά από σεισμό στην Ιταλία, καταλήγει στα κάτωθι βασικά συμπεράσματα:

- Θεωρεί απαραίτητη τη συνεργασία των υπευθύνων αστικού σχεδιασμού και τοπικής ανάπτυξης με τους αντίστοιχους διαχείρισης κινδύνου
- Θεωρεί ότι η επιλογή της περιοχής όπου θα πραγματοποιηθεί η μετεγκατάσταση αποτελεί βασική ευθύνη των τοπικών αρχών. Η περιοχή αυτή δε θα πρέπει να επιλέγεται με γνώμονα μόνο τις συνθήκες ασφάλειας αλλά και άλλους κοινωνικο – οικονομικούς παράγοντες που επιδρούν στην ποιότητα ζωής των πληγέντων και στην γενικότερη ανάπτυξη του τόπου. Γι αυτό και κρίνει απαραίτητη τη συμμετοχική διαδικασία όλων των τοπικών παραγόντων.

Η συμμετοχή όλων των φορέων πάσης φύσεως, από το Δημόσιο, ιδιωτικό τομέα ή τον Τρίτο Πόλο καθορίζει πολλές φορές το επιχειρησιακό σχέδιο μετεγκατάστασης. Ωστόσο, όλοι αυτοί οι φορείς θα πρέπει να αντιληφθούν τη σημασία της έννοιας προσωρινής στέγασης ή κατοικίας – μεταβατικό στάδιο κατοικίας και της άμεσης συσχέτισής τους με το περιβάλλοντα χώρο, τους κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες, το θεσμικό και πολιτικό – διοικητικό πλαίσιο που επιδρούν άμεσα στη διαδικασία.

2.3 Διαχείριση κινδύνου – φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών(Risk Management – Disaster management) και αστική ανάπτυξη

Πολλές φυσικές καταστροφές λαμβάνουν χώρα σε αστικές περιοχές επιδρώντας καταλυτικά στις ζωές χιλιάδων ανθρώπων κάθε χρόνο, είτε με την απώλεια ζώων, είτε με την απώλεια της στέγης αλλά και της καθημερινής ζωής. Οι

φτωχότεροι άνθρωποι ή χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων είναι αυτοί στους οποίους τα αποτελέσματα μιας φυσικής καταστροφής αντανakλούν περισσότερο. Ο αντίκτυπος αυτών των φυσικών καταστροφών αλλά και η συνεισφορά τους στη φτώχεια δεν μπορούν να εκτιμηθούν άμεσα καθώς αντανakλά άμεσα σε όλους τους τομείς αστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, προκαλώντας επιπρόσθετα προβλήματα στη διαχείριση κινδύνων.

Μελετώντας τη διεθνή βιβλιογραφία, είναι ευδιάκριτο ότι οι ειδικοί επιστήμονες σε θέματα αστικής βιώσιμης ανάπτυξης σπάνια συνδέουν ένα καταστροφικό γεγονός με τις πιθανές επιπτώσεις στο περιβάλλοντα χώρο με αποτέλεσμα την αδυναμία διαχείρισεως ενός τέτοιου θέματος στο πλαίσιο εκπόνησης ενός στρατηγικού σχεδίου βιώσιμης ανάπτυξης. Λίγα είναι τα παραδείγματα σε διεθνές επίπεδο όπου εθνικοί ή διεθνείς οργανισμοί έχουν συνεργασθεί με τις υπηρεσίες του κράτους αλλά και την ευρύτερη κοινότητα με σκοπό καταρχήν να αναγνωρίσουν τα προβλήματα και τις ανάγκες μιας περιοχής που έχει πληγεί από φυσική καταστροφή και σε δεύτερη φάση να δράσουν αναλόγως (Sanderson 2000, Kamanga et 2003) .

Στην παρούσα ενότητα θα επιχειρηθεί μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης να αποδειχθεί η σχέση μεταξύ μιας φυσικής καταστροφής και αστικής ανάπτυξης υπογραμμίζοντας τη σημασία του ρόλου της αστικής διακυβέρνησης.

Καταρχήν και εξετάζοντας τη λύση των προσωρινών καταλυμάτων που διοχετεύονται από το κράτος ή άλλους διεθνείς οργανισμούς στο πλαίσιο μιας εθνικής πολιτικής διαπιστώνεται ότι έχει ασκηθεί δριμύτατη κριτική για τους κάτωθι λόγους:

- Δεν αποδεικνύεται η καλή χρηστικότητα τους και χρησιμότητα
- Είναι πολύ ακριβά (εγκατάσταση, συντήρηση, πάγια έξοδα)
- Εγκαθίστανται κατόπιν μεγάλης αργοπορίας από τη φυσική καταστροφή
- Δημιουργείται ένας καταυλισμούς όπου παραμένει μακροχρόνια και πέρα του προγραμματισμένου με αποτέλεσμα την ένταση φαινομένων κοινωνικής απόκλισης, την άντληση πόρων αλλά και την καθυστέρηση μίας ανοικοδόμησης, ή μίας άλλης μόνιμης λύσης με λιγότερες επιπτώσεις σε κάθε επίπεδο.

Ωστόσο, είναι κοινά αποδεκτό ότι η λύση των προσωρινών καταλυμάτων μετά από μίας ευρείας κλίμακας φυσικής καταστροφής μπορεί να ανακουφίσει τον πληγέντα πληθυσμό κερδίζοντας ταυτόχρονο χρόνο για τη σωστή και ασφαλή επιδιόρθωση ή ανοικοδόμηση. Στην πραγματικότητα, όμως, αυτή η λύση είναι ιδιαίτερα δαπανηρή,

ενώ μακροπρόθεσμα ο χώρος εγκατάστασης αυτών μπορεί να αποτελέσει ένα περιβαλλοντικό κίνδυνο αλλά και πολλές δυσλειτουργίες στον κοινωνικό ιστό της πόλης. (Bolin, 1990; Bolin and Stanford, 1991; Dandoulaki, 1992; Davis, 1978; Geipel, 1991; Gilbert, 2001; Quarantelli, 1982; UNDRO, 1982).

Για να αποδειχθεί επιτυχημένη η λύση αυτή, στο πλαίσιο της αναδιάρθρωσης, τέτοιου είδους προγράμματα θα πρέπει να προσδιορίζονται και υφίστανται προγενέστερη αξιολόγηση ως προς το κόστος της αποτελεσματικότητας, τους περιβαλλοντικούς κινδύνους, και λοιπούς ουσιαστικούς παράγοντες που επιδρούν στο ευρύτερο χωρικό και κοινωνικό περιβάλλον. Το επίπεδο και η ποιότητα ζωής, ο τοπικός παραγωγικός βιομηχανικός χαρακτήρας της πόλης, οι πολιτικοί παράγοντες της περιοχής και άλλοι ντόπιοι ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες που δρουν στην πόλη πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη σε οποιαδήποτε στρατηγική απόφαση.

H J. Cassidy (2007) μελετώντας, με τη μέθοδο της περιπτωσιολογικής έρευνας, τα προγράμματα της προσωρινής κατοικίας στις σεισμόπληκτες περιοχές της Τουρκίας το 1999, επιδιώκει να προσδιορίσει τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των προγραμμάτων αυτών αλλά και να εντοπίσει τη σχέση των αποτελεσμάτων με το ευρύτερο χωρικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Απώτερος σκοπός της έρευνας αυτής είναι να υπογραμμισθούν οι παράγοντες εκείνοι που επηρεάζουν ένα σχέδιο προσωρινής κατοικίας μετά από φυσική καταστροφή προκειμένου να αξιοποιηθούν τα αποτελέσματα της έρευνας για αποδοτικότερα σχέδια στο μέλλον.

Με βάση τη συλλογή δεδομένων (ποσοτικά στοιχεία – δευτερογενή έρευνα και συνεντεύξεις), και την κωδικοποίηση και ανάλυση αυτών κατέληξε σε κάποια βασικά συμπεράσματα για το πρόγραμμα της προσωρινής κατοικίας στην Τουρκία, που ήδη διαρκούσε το 5^ο έτος.

Κατ' αρχήν αποδείχθηκε, όπως το ίδιο έχει αποδειχθεί και από άλλες σχετικές μελέτες, ότι τα προσωρινά καταλύματα συνέχιζαν να υφίστανται πέραν του καθορισμένου χρονικού ορίου για τουλάχιστον 3 έτη επιπλέον. Σε αυτά βρέθηκε να παραμένουν κυρίως οικογένειες που μίσθωναν κατοικία προ του καταστροφικού συμβάντος, νέο – εισερχόμενοι μετανάστες και λοιποί χαμηλότερης κοινωνικής τάξης.

Η μακροπρόθεσμη χρήση προσωρινής κατοικίας είναι ένα θέμα που έχει ερευνηθεί σε πολλές περιπτωσιολογικές μελέτες και πάντοτε θεωρείται από τις αρχές ως πολυπροβληματική διαδικασία. Στην Κολομβία μετά από το σεισμό το 1999, οι αρχές δεν κατόρθωσαν να απομακρύνουν όλους τους αποίκους από τις προσωρινές κατοικίες με αποτέλεσμα σε βάθος χρόνου η περιοχή να χαρακτηρίζεται από κοινωνική

δυσλειτουργία και υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας (Lizarralde και Johnson, 2003). Στην Ιαπωνία, μετά από το σεισμό του 1995 στο Kobe, ο πληθυσμός που παρέμεινε στην προσωρινή κατοικία ήταν γενικά οι ηλικιωμένες και φτωχές οικογένειες που δεν θα μπορούσαν να αντέξουν οικονομικά. Υπήρξε ένα πρόβλημα με τα υψηλά ποσοστά αυτοκτονίας σε αυτές τις κοινότητες που αποδόθηκαν στη μοναξιά και την απελπισία που αποκόπηκαν από τις παλαιές κοινότητές τους (Comerio, 1998 Tomioka, 1997). Στην Ιταλία μετά από το σεισμό στο Friuli το 1976 και στην Ελλάδα μετά από το σεισμό στην Καλαμάτα το 1986 παρέμειναν τα προσωρινά καταλύματα για αρκετά έτη (μερικές φορές περισσότερο από 10 έτη) διότι οι ένοικοι επέμεναν να χρησιμοποιούν τις μονάδες αυτές είτε ως αποθηκευτικό χώρο είτε ως δεύτερη κατοικία πλέον των φαινομένων του κοινωνικού αποκλεισμού που εντάθηκαν λόγω της ευκαιριακής λύσης πρόσβασης στην κατοικία. (Dandoulaki, 1992 Geipel, 1991).

Στην περίπτωση της Τουρκίας δεν υπάρχουν μεγάλα αποθέματα παροχής στέγης στη πληγείσα περιοχή, και ειδικότερα από μισθωτές που για διάφορους λόγους αποκλείστηκαν ή δε συμμετείχαν σε προγράμματα παροχής μόνιμης κατοικίας. Επομένως, υπάρχει ακόμα μια ισχυρή απαίτηση για τη συνεχή χρήση της προσωρινής κατοικίας, και κυρίως των καταλυμάτων αυτών που τυγχάνουν καλής ποιότητας ή είχαν τοποθετηθεί σε στρατηγικά σημεία, κοντά στο κέντρο πόλεων. Ενώ υπάρχει μια ισχυρή δυνατότητα για τη μακροπρόθεσμη χρήση αυτών από τους ενοικιαστές, πληγέντες – αρχικά φιλοξενούμενους, καταβάλλοντας το ανάλογο μίσθωμα, οι αρχές δεν υιοθέτησαν αυτή τη λύση θεωρώντας μια τέτοια κατάσταση πολυπροβληματική για τους κάτωθι λόγους:

- Δυσχέρεια στη συλλογή μισθωμάτων για πολλούς λόγους
- Συντήρηση των μονάδων – καταλυμάτων που απαιτεί μεγάλο κόστος
- Το μεγάλο κόστος μίσθωσης των εδαφικών περιοχών
- Οι περιβαλλοντικές επιδράσεις

Εξάλλου, η κυβέρνηση δε θα μπορούσε να υποστηρίξει τη λύση νέων μεταναστών που θα έμεναν σε αυτά δίχως να καταβάλουν το αντίστοιχο μίσθωμα. Με μερικές εξαιρέσεις, η κυβέρνηση έχει επιτύχει να αναγκάσει πολλούς ανθρώπους να εγκαταλείψουν την προσωρινή κατοικία, αποφεύγοντας τη χρήση των μονάδων πάνω από 5 έτη, εντούτοις στο μεγαλύτερο ποσοστό τα προσωρινά καταλύματα παραμένουν.

Ένα άλλο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει η Cassidy (2007) αλλά και άλλοι μελετητές (Maki, Muira, & Kobayashi, 1995, Dandoulaki, 1992) είναι ότι οι μονάδες αυτές των προσωρινών καταλυμάτων θα πρέπει να διατίθενται άμεσα στον πραγματικό

χρόνο που επιβάλλεται η χρηστικότητα τους αλλά και να χρησιμοποιείται η ντόπια βιομηχανία, όχι μόνο για να εξασφαλίζεται το προαναφερθέν αλλά κυρίως για τη συνέχεια και τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης της περιοχής.

Τέλος, θεωρεί πολύ σημαντική τη συνεργασία του Κράτους όχι μόνο με τους επιμέρους βαθμούς της αυτοδιοίκησης αλλά και με τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που έχουν εμπλακεί στο σχέδιο αποκατάστασης θεωρώντας πολλαπλά τα οφέλη που μπορούν να αποκομισθούν (τεχνογνωσία, οικονομικά ενεργό πληθυσμό περιοχής που έχει πληγεί).

Είναι πασιφανές από την παράθεση σχετικής βιβλιογραφίας ότι η αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών στοχεύει στην άμεση ανακούφιση των πληγέντων εξετάζοντας αποκλειστικά και μόνο το ζήτημα της άμεσης μετεγκατάστασης σε προσωρινά οικήματα αλλά δε συνδέεται και με την ευρύτερη μακρο – κλίμακα, χωρο – κοινωνικό περιβάλλον αγνοώντας πολλούς παράγοντες που θα συμβάλλουν στην αποδοτικότερη επίλυση προωθώντας και την αστική ανάπτυξη και επιλύοντας πιθανότατα και μακροπρόθεσμα προβλήματα πολλαπλής φύσεως που προϋπήρχαν του καταστροφικού γεγονότος και εντάθηκαν μετά την εκδήλωσή του.

Ο γενικότερος αντίκτυπος μιας φυσικής καταστροφής και εν προκειμένω ενός σεισμού και η συμβολή τους στην ένδεια και υποβάθμιση συνδέονται άμεσα και κυρίως μέσα σε ένα αργά αναπτυσσόμενο και κακώς διοικούμενο αστικό περιβάλλον. Ωστόσο, μελετώντας τη διεθνή βιβλιογραφία, διαφαίνεται ότι οι ειδικοί σε θέματα αστικής ανάπτυξης αγνοούν βασικές πτυχές διαχείρισης ζητημάτων που απορρέουν από φυσικές καταστροφές. Ταυτόχρονα, λίγα είναι τα παραδείγματα όπου εθνικοί ή διεθνείς οργανισμοί που ασχολούνται με θέματα φυσικής καταστροφής έχουν συνεργασθεί με τα κράτη ή οποιοδήποτε θεσμό αστικής διακυβέρνησης αλλά ακόμα περισσότερο και με την κοινότητα που έχει πληγεί. Αυτό κρίνεται αναγκαίο προκειμένου να προσδιορίσουν ακριβώς τη νέα επικείμενη πραγματικότητα και να προβούν στο σχεδιασμό και υλοποίηση ενός κατάλληλου σχεδίου κείμενο με τις αρχές της αστικής ανάπτυξης και με απώτερο στόχο την άμβλυνση ή την αποφυγή συσσώρευσης διάφορων κινδύνων, μη επιθυμητών καταστάσεων στην πληγείσα περιοχή αλλά και στις όμορες αστικές.

Στο επίπεδο της αστικής διακυβέρνησης και πολιτικής προστασίας θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την πρόληψη κινδύνου από φυσικές καταστροφές. Για τη διατήρηση ενός ικανοποιητικού επιπέδου ζωής και μιας καλής ποιότητας ζωής οι ιδιαιτερότητες των δομών και διαδικασιών που ελέγχουν την προσβασιμότητα των

χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων σε πηγές εισοδήματος, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και να χαρακτηρίζονται από ευελιξία προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος κοινωνικού αποκλεισμού των φτωχότερων μετά από μια φυσική καταστροφή. Για αυτόν τον λόγο, ο καλύτερος αστικός προγραμματισμός οφείλει να λειτουργεί καταρχήν σε επίπεδα δικτύωσης γειτονιάς και σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ορισμένα αστικά χαρακτηριστικά έχουν την προφανή σχετικότητα για την κατανόηση των κινδύνων από μια φυσική καταστροφή και τη διαχείριση αυτών (disaster risk – risk management):

- Συσσώρευση πληθυσμού λόγω μιας συγκεντρωμένης αγοράς εργασίας κατόπιν και της συρρίκνωσης του πρωτογενούς ή δευτερογενούς τομέα με αποτέλεσμα ένα μεγάλο ποσοστό να παραμένει στην κατηγορία του μη ενεργά οικονομικά πληθυσμού
- Οι κανόνες αγοράς γης για μη γεωργική εκμετάλλευση και το κόστος αυτής συχνά ωθούν τις περισσότερες ή και όλες τις χαμηλά εισοδηματικές ομάδες στην αγορά εδαφών εκτός σχεδίου πόλης προκειμένου να ανοικοδομήσουν κατοικία. Αυτό σημαίνει ότι μεγάλα τμήματα αστικού πληθυσμού εγκαθίστανται και χτίζουν την κατοικία εκτός σχεδίου πόλης χωρίς κανένα έλεγχο της χρήσης γης και της ποιότητας της στατικότητας των κτιρίων. Συνεπώς, διαφεύγουν του ελέγχου τρωτότητας των κτιρίων και του αστικού σχεδιασμού.
- Μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού στην οποία αναπόφευκτα προστίθενται οι συγκεντρώσεις των στερεών και υγρών οικιακών αποβλήτων τους (η διαχείριση των αποβλήτων ένα σύγχρονο ζήτημα των αστικών τοπίων) και
- Μεγάλες, στεγανές επιφάνειες και συγκεντρώσεις των κτιρίων που αναστατώνουν τα φυσικά κανάλια αποξηράνσεων.
- Φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης που δύνανται να επηρεάσουν την κοινωνικο – οικονομική ανάπτυξη της περιοχής
- Οι ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε επίπεδο (κλιματολογικές, πολιτικό και κοινωνικό σύστημα, ιδιαιτερότητες ντόπιου πληθυσμού, και γενικότερα η τοπική ταυτότητα που σαφώς και μπορεί να διαφέρει από αυτή του κράτους)
- Η σχέση ανάμεσα στις οικονομικές συνθήκες των νοικοκυριών, του κόστους κατοίκησης και του κόστους δραστηριοτήτων κατασκευής (Souheil El-Masri, Graham Tipple 2007, Nordberg, R. 2000, Sanderson 2000, Cassidy 2007)

Οι μεγάλες αστικές πόλεις που αντιμετωπίζονται και ως μητροπολιτικές περιοχές χαρακτηρίζονται από την πυκνότητα και αύξηση του πληθυσμού. Και ενώ τα μεγάλα αστικά κέντρα προσφέρουν τις ευκαιρίες για μια βελτιωμένη ποιότητα της ζωής, παρουσιάζουν ταυτόχρονα μεγάλες προκλήσεις σε θέματα αστικής ανάπτυξης και διαχείρισης φυσικών καταστροφών. Η ανταπόκριση στις φυσικές καταστροφές και η άμβλυνση των επιπτώσεων σε όλα τα επίπεδα είναι μία από τις πιο δύσκολες και σημαντικές (Linden, 2003).

Ο Bronwen Trice (2006) σε μια μελέτη του επισκόπησης βιβλιογραφίας και εμπειρικής διερεύνησης σε θέματα διαχείρισης φυσικών καταστροφών σε μεγάλες πόλεις μέσα σε ένα πλαίσιο αστικής ανάπτυξης καταλήγει στις εξής προτάσεις για τη διαχείριση αυτών σε επίπεδο πόλεων:

- Επένδυση στα θεσμικά όργανα κυβερνητικής υποδομής σε κάθε βαθμίδα διοίκησης, δημιουργία και καλή οργάνωση υπηρεσιών έκτακτης ανάγκης, προετοιμασία ρουτίνας για τέτοιου είδους καταστάσεις στο διοικητικό και γραφειοκρατικό μέρος ώστε να υπάρξει άμεση ανταπόκριση.
- Ενθάρρυνση της κοινοτικής συμμετοχής στο σχεδιασμό προγραμμάτων αντιμετώπισης φυσικών καταστροφών προ και μετά εκδήλωσης του φαινομένου, εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα αλλά και του Τρίτου Πόλου και λοιπών άτυπων δικτύων υποστήριξης.

Η αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών σε τοπικό κυρίως επίπεδο επιβάλλεται και από έναν πρόσφατο σχετικά παράγοντα, όπως στοιχειοθετεί ο Quarantelli (σελ.224,2003), την παγκοσμιοποίηση. Θεωρεί ότι αν και στις μεγάλες αστικές πόλεις οι απώλειες είναι ακόμα μεγαλύτερες, αυτό ως φαινόμενο διογκώνεται επιπλέον λόγω της παγκοσμιοποίησης. *«Λόγω των σύνθετων κοινωνικών σχέσεων στο σύγχρονο μεταμοντέρνο κόσμο, μελλοντικές φυσικές καταστροφές θα αναπτύξουν πιθανότατα μεγάλη δυναμική για πιο καταστροφικά αποτελέσματα στο κοινωνικό ιστό μιας πόλης αν δεν αντιμετωπιστούν οι αιτίες αυτών σε ένα πλαίσιο ανάπτυξης»*. Για παράδειγμα αναφέρεται αναφέρει τους σεισμούς της Τουρκίας το 1999 και της Υπο – Σαχάριας Αφρικής όπου τα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας και η παραγωγή βαμβακιού αντίστοιχα επηρεάστηκαν αφού η παραγωγή μειώθηκε και η ανεργία αυξήθηκε.

Η σύνθετη συνοχή ενδογενών και εξωγενών στοιχείων ενός τόπου που έχει πληγεί προβάλλει αδήριτη την ανάγκη για την προπαρασκευή και προετοιμασία σε περίπτωση φυσικής καταστροφής σε μεγάλα αστικά κέντρα. Δεδομένου ότι ο κόσμος

αστικοποιεί γρήγορα, η προπαρασκευή καταστροφής και η διαχείριση καταστάσεων πρέπει να είναι στην πρώτη γραμμή της αστικής μελέτης και βιώσιμης ανάπτυξης.

Η Wamsler (2006) επιδιώκοντας να εξετάσει το ρόλο της κατοικίας σε άμεση συσχέτιση με τον αστικό προγραμματισμό και την πολιτική μείωσης κινδύνου (risk reduction) από φυσικές καταστροφές προβαίνει σε μία ποιοτική έρευνα όπου αποδεικνύει και αναλύει το δεσμό της αστικής ανάπτυξης και της διαχείρισης κινδύνου. Καταδεικνύοντας το χάσμα μεταξύ των υπευθύνων αστικού προγραμματισμού και των αντίστοιχων διαχείρισης κινδύνου και προβάλλοντάς το ως βασικό αίτιο για την αύξηση της ευπάθειας των χαμηλότερων κοινωνικών τάξεων σε ένα αστικό περιβάλλον καταλήγει σε δύο βασικά συμπεράσματα: α) Η μη άμβλυνση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού εντείνεται ενεργά, μέσω των υπάρχουσών πρωτοβουλιών, οι οποίες εστιάζουν μόνο στον προγραμματισμό ή μόνο τη μείωση κινδύνου και, β) παθητικά, μέσω της έλλειψης ανάπτυξης πρωτοβουλιών που ενσωματώνουν και τους δύο τομείς.

Τέλος, υπογραμμίζει την άμεση συνεργασία που θα πρέπει να αναπτυχθεί μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων παραγόντων / φορέων, εξωγενών και ενδογενών, με κοινό στρατηγικό στόχο την ανάπτυξη ενός σχεδίου με βασικό σκοπό την αντιμετώπιση και διαχείριση κινδύνων ως ένα μέρος αστικού προγραμματισμού.

Ειδικότερα, σε θέματα μετεγκατάστασης μόνιμης στέγασης, που άπτονται και του επιστημονικού πεδίου διαχείρισης φυσικών καταστροφών και μείωσης κινδύνου, η πολιτική απόφαση για την παροχή στέγης εξαρτάται από την τοπική οικονομία και τις κοινωνικές συνθήκες και φυσικά από το χαρακτηρισμό της περιοχής, αν είναι αγροτική ή αστική. Όσο αυτοί οι παράγοντες βρίσκονται σε τέτοιο σημείο που επιτρέπουν έναν καλό ρυθμό ανάπτυξης τόσο περισσότερες και καλύτερες ευκαιρίες παρουσιάζονται για επένδυση. (Raymond J. Struyk & Lucig H. Danielian 2005, Littlewood & Munro, 1997).

Αυταπόδεικτο είναι από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας είναι ότι η μη αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών και των επιπτώσεων σε ένα πλαίσιο τοπικής, αστικής ανάπτυξης όχι μόνο στην προκειμένη εξεταζόμενη περίπτωση των προσωρινών καταλυμάτων, διογκώνει υπάρχοντα προβλήματα αλλά και τα διαιωνίζει. Με το Σχεδιάγραμμα 2 (Βλ. Παράρτημα Β, σελ 161) επιχειρείται να περιγραφεί η σχέση των κινδύνων από μια φυσική καταστροφή με την αστική ανάπτυξη και την ένταση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.

2.4 Ο ρόλος του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης στη διαχείριση σεισμικής καταστροφής στον Ελλαδικό χώρο.

Το βασικό ζήτημα που προκύπτει στη διαχείριση μίας τέτοιας κατάστασης είναι ποιοι είναι οι αρμόδιοι φορείς για έναν τέτοιο επιχειρησιακό σχεδιασμό και συντονισμό και σε ποια χρονική στιγμή επεμβαίνει ο καθένας με διακριτούς ρόλους και αρμοδιότητες.

Μελετώντας τη διεθνή βιβλιογραφία και εξετάζοντας τον τρόπο παρέμβασης σε διάφορες περιπτώσεις τεκμαίρεται ότι υπάρχουν διάφορα μοντέλα παρέμβασης στο στάδιο μετεγκατάστασης, είτε προσωρινής είτε μόνιμης κατοικίας. Το σύστημα λήψης αποφάσεων και σχεδιασμού, το σχετικό οργανόγραμμα για την αντιμετώπιση μιας τέτοιας κατάστασης προκύπτει σε κάθε χώρα ανάλογα με το σύστημα διακυβέρνησης, τους υπάρχοντες θεσμούς και το διοικητικό πλαίσιο λειτουργίας.

Στην Ελλάδα ο Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (Ο.Α.Σ.Π) αποτελεί σύμφωνα με τον ιδρυτικό του Νόμο 1349/83, τον εξειδικευμένο επιστημονικό φορέα της Πολιτείας υπό την εποπτεία του ΥΠΕΧΩΔΕ για την επεξεργασία και τον σχεδιασμό της αντισεισμικής πολιτικής της χώρας στα πλαίσια των κυβερνητικών κατευθύνσεων, καθώς και τον συντονισμό των ενεργειών του δημοσίου και ιδιωτικού δυναμικού για την εφαρμογή της Πολιτικής αυτής.

Η Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας (Γ.Γ.Π.Π) επεξεργάζεται, σχεδιάζει και παρακολουθεί την εφαρμογή της πολιτικής στον τομέα της πολιτικής προστασίας, στο πλαίσιο των κυβερνητικών κατευθύνσεων (βλ. Σχεδιάγραμμα 3, Παράρτημα Β, σελ 162).

Ο Ο.Α.Σ.Π:

- Συντάσσει αντίστοιχο Μνημόνιο «ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ - ΣΕΙΣΜΟΙ» εξειδικεύοντας το Γενικό Σχέδιο της Γεν. Γραμματείας Πολιτικής Προστασίας «ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ».
- Παρακολουθεί την περαιτέρω εξειδίκευση του σχεδίου «ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΣΕΙΣΜΟΙ» από τις Περιφέρειες, τις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις και τους Δήμους της χώρας και λαμβάνει τα απαραίτητα προπαρασκευαστικά μέτρα για την επιτυχή αντιμετώπιση κάθε ενδεχόμενης αντιμετώπισης κρίσεως από σεισμούς.
- Συντάσσει τα απαιτούμενα προγράμματα εφαρμοσμένης επιστημονικής έρευνας, καθορίζοντας την ενδεχόμενη χρηματοδότησή τους (μερική ή ολική).
- Παρακολουθεί την εξέλιξη της σεισμικής δραστηριότητας στην χώρα,

διαθέτοντας προς τούτο κατά περιοχές, φορητούς σειсмоγράφους και επιταχυνσιογράφους.

- Συγκροτεί επιστημονικά κλιμάκια με ετοιμότητα άμεσης επέμβασης (επιτόπια μετάβαση και αποτίμηση των καταστροφών).
- Συντάσσει, σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς τους αντισεισμικούς κανονισμούς των κατασκευών και παρέχει τα στοιχεία που χρειάζονται για τους οικιστικούς – πολεοδομικούς – χωροταξικούς αντισεισμικούς σχεδιασμούς.

Σε περιφερειακό επίπεδο, η αρμόδια διοικητική αρχή είναι υπεύθυνη να:

- Τηρεί στοιχεία για τα υλικά – οχήματα - μηχανήματα, εφόδια, μέσα και το ανθρώπινο δυναμικό (εξειδικευμένο προσωπικό, χειριστές μηχανημάτων κ.λ.π.) αρμοδιότητας των υπηρεσιών που υπάγονται σ' αυτήν.
- Συγκροτεί, οργανική μονάδα Πολιτικής Προστασίας για την εξειδίκευση του σχεδιασμού σε θέματα οργάνωσης των Κρατικών Υπηρεσιών για αντιμετώπιση σεισμικών καταστροφών.
- Συντάσσει για την περιοχή ευθύνης της σχέδιο αντιμετώπισης κινδύνων από σεισμούς. Τηρεί τα τοπικά σχέδια έκτακτης ανάγκης για σεισμό, για την αποτελεσματική προετοιμασία και κινητοποίηση όλων των Υπηρεσιών της Περιφέρειάς της, σε στενή συνεργασία με τις Ν.Α. που εποπτεύονται από αυτήν.
- Μεριμνά για την οργάνωση, στα πλαίσια των δυνατοτήτων της σύγχρονου Κέντρου Επιχειρήσεων Πολιτικής Προστασίας (ΚΕΠΠ) κατάλληλα εξοπλισμένου.
- Διαβιβάζει το συντασσόμενο σχέδιο στη Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας για έγκριση.
- Συνεργάζεται με τις Περιφερειακές υπηρεσίες των Ενόπλων Δυνάμεων, Σωμάτων Ασφαλείας και λοιπών φορέων για την εναρμόνιση των σχεδίων της.
- Χαρτογραφεί στη ζώνη ευθύνης της τις περιοχές υψηλού κινδύνου από σεισμούς.
- Προγραμματίζει και ζητά τις απαραίτητες οικονομικές πιστώσεις, με τον ετήσιο προϋπολογισμό της, για την υποστήριξη του σχεδίου αντιμετώπισης σεισμών, κατά την υλοποίησή του.

Στις Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις, σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο, υφίσταται το Τμήμα Πολιτικής Προστασίας που είναι υπεύθυνο να:

- Συντάσσει σχέδια αντιμετώπισης κινδύνων από σεισμούς με βάση τις οδηγίες σχεδίασης των αρμοδίων Υπουργείων και της Περιφέρειας που υπάγονται και

υποβάλει το δικό του Σχέδιο «ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΣΕΙΣΜΟΙ» στην Γ.Γ.Π.Π για έγκριση.

- Συγκροτεί το ΣΝΟ (Συντονιστικό Νομαρχιακό Όργανο).
- Μέριμνα για την οργάνωση στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, σύγχρονου Κέντρου Επιχειρήσεων, εξοπλισμένου με τα απαραίτητα μέσα (χάρτες, πίνακες, κύριες και εφεδρικές επικοινωνίες, μνημόνια ενεργειών κ.λ.π.).
- Φροντίζει, σε συνεργασία με τους ΟΤΑ, για τη δημιουργία εθελοντικών ομάδων πολιτών και την στελέχωσή τους με ειδικότητες απαραίτητες για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των αναμενόμενων για το νομό κινδύνων από σεισμικές καταστροφές.
- Κοινοποιεί το επιμέρους σχέδιο αντιμετώπισης καταστροφών από σεισμούς σε όλες τις αρμόδιες υπηρεσίες, οργανισμούς, ΟΤΑ και φορείς του Νομού, προκειμένου να εναρμονίσουν το δικό τους σχεδιασμό Πολιτικής Προστασίας και να συντάξουν τα Μνημόνιά τους.
- Διαχωρίζει τον Νομό σε συγκεκριμένες ζώνες με βάση τον βαθμό επικινδυνότητας σε αναμενόμενες γεωτεχνικές αστοχίες κατά τον σεισμό για τη λήψη μέτρων άμεσα.
- Εκπονεί, σε συνεργασία με τους αρμόδιους Φορείς και Υπηρεσίες λεπτομερή σχέδια εκκένωσης χώρων που στεγάζουν παιδιά, ασθενείς, γέροντες κλπ, και είναι υψηλής επικινδυνότητας (Νοσοκομεία, Ιδρύματα, άσυλα, Κ.Α.Π.Η., κ.λ.π.), φροντίζοντας για την επισήμανση των δρομολογίων από τον καιρό της ηρεμίας.
- Εκπονεί, σε συνεργασία με τους ΟΤΑ και λοιπούς αρμόδιους φορείς, λεπτομερή σχέδια για τους χώρους υποδοχής και προσωρινής διαμονής (καταυλισμούς των αστέγων μετά από σεισμική καταστροφή).
- Καταγράφει τις Βιομηχανίες παραγωγής επικίνδυνων PBX ουσιών ή χρησιμοποιουσών επικίνδυνες χημικές ουσίες για παραγωγή αγαθών.
- Συνεργάζεται με τις Στρατιωτικές Αρχές του Νομού, για εναρμόνιση των σχεδίων του με τα αντίστοιχα των Στρατιωτικών Αρχών (Μεταφορές, Λειτουργία Επικοινωνιών, Οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο σε σχέση με τα Νοσοκομεία και το λιμάνι – εάν υπάρχει – οδοί διαφυγής κ.λ.π.).
- Μεριμνά σε συνεργασία με τους ΟΤΑ και ιδιαίτερα των αστικών κέντρων για την εκτέλεση των απαραίτητων έργων υποδομής σ' αυτούς (δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης, ΔΕΗ, ΟΤΕ κ.λ.π.) από την περίοδο της ηρεμίας, ώστε

να μπορούν να χρησιμοποιηθούν άμεσα για την οργάνωση καταυλισμού σε περίπτωση σεισμικής καταστροφής.

- Καθορίζει το πεδίο ευθύνης των τοπικών φορέων και υπηρεσιών σύμφωνα με την ισχύουσα Νομοθεσία και τις τυχόν ιδιαίτερες ανάγκες του Νομού.
- Τηρεί στατιστικά στοιχεία του υπάρχοντος στο Νομό δυναμικού (εξειδικευμένο προσωπικό, μηχανήματα, εφόδια, υλικά κλπ) και διενεργεί τις αναγκαίες για το σκοπό αυτό απογραφές.
- Μεριμνά για τη συμμετοχή του προσωπικού τους σε εκπαιδεύσεις και ασκήσεις σε θέματα πολιτικής προστασίας (που αφορούν αντιμετώπιση σεισμών).

Οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης φροντίζουν να:

- Καταρτίζουν και τηρούν ειδικό σχέδιο «ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΣΕΙΣΜΟΙ», για την αποτελεσματική προετοιμασία και κινητοποίηση όλων των Υπηρεσιών του Δήμου.
- Μεριμνούν για την οργάνωση στο Δήμο Κέντρου Επιχειρήσεων Πολιτικής Προστασίας (ΚΕΠΠ)
- Συγκροτούν και στελεχώνουν από τώρα, αν υπάρχει η δυνατότητα, Τοπικό Κέντρο Επιχειρήσεων (ΤΚΕ).
- Συγκροτούν Ομάδες Πολιτικής Προστασίας από υπαλλήλους των Υπηρεσιών τους για την μελέτη, εισήγηση, προγραμματισμό και σχεδίαση του Παραρτήματος του Σχεδίου «ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ ΣΕΙΣΜΟΙ».
- Φροντίζουν για τη δημιουργία εθελοντικών ομάδων πολιτών του Δήμου και την στελέχωσή τους με ειδικότητες απαραίτητες για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των αναμενόμενων για το Δήμο τους κινδύνων.
- Συνεργάζονται με τις Δ/σεις Πολιτικής Άμυνας για την εκπαίδευση του πληθυσμού του Δήμου τους.
- Εκπονούν σε συνεργασία με το Τμήμα Πολιτικής Προστασίας της Ν.Α. λεπτομερή σχέδια εκκένωσης χώρων που στεγάζουν παιδιά, ασθενείς, γέροντες κ.λ.π. και είναι υψηλής επικινδυνότητας (νοσοκομεία, ιδρύματα, άσυλα, ΚΑΠΗ, κ.λ.π.), φροντίζοντας για την επισήμανση των δρομολογίων από τον καιρό της ηρεμίας. Εκπονούν επίσης λεπτομερή σχέδια για τους χώρους υποδοχής και προσωρινής διαμονής (καταυλισμούς) των άστεγων, ώστε να είναι πρακτικά εφαρμόσιμα μετά από σεισμική καταστροφή.
- Τηρούν στατιστικά στοιχεία του υπάρχοντος στο Δήμο δυναμικού (εξειδικευμένο προσωπικό, μηχανήματα, εφόδια, υλικά κ.λ.π.) και διενεργούν

τις αναγκαίες για το σκοπό αυτό απογραφές.

- Τηρούν όλα τα απαραίτητα στοιχεία όπως, Χαρτογράφηση δικτύων (υδρεύσεως-αποχετεύσεως) στην περιοχή της αρμοδιότητάς τους. λειτουργούντα δίκτυα, απόδοση λειτουργίας δικτύων

Η πολιτική προστασία, ειδικότερα στη μητροπολιτική περιφέρεια των Αθηνών, αποτελεί αντικείμενο ενός ευρύτατου φάσματος φορέων και υπηρεσιών της κεντρικής διοίκησης, της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης. Αναμφίβολα όμως το κύριο βάρος της ευθύνης και των σχετικών αρμοδιοτήτων τείνει να συγκεντρώνεται στο κεντρικό κράτος και κυρίως στους εποπτευόμενους φορείς των διαφόρων υπουργείων αλλά και στην Περιφέρεια.

Οι διαδικασίες που προβλέπονται από το σχέδιο Ξενοκράτης για την Πολιτική Προστασία, ειδικότερα σε περιπτώσεις σεισμών, αντανακλά μάλλον σε μία κεντρική - συγκεντρωτική λογική. Η όλη προσέγγιση μπορεί να χαρακτηριστεί ως επιτελική, οι εντολές μεταδίδονται εκ των άνω προς τα κάτω, και συνοδεύεται από ένα μάλλον ελλιπή μηχανισμό ανάδρασης (ανάλογα με τις πληροφορίες που καταγράφονται σε τοπικό επίπεδο), μέσω κυρίως της ενημέρωσης του Σ..Ν.Ο. Ο εν δυνάμει κρίσιμος ρόλος της Περιφέρειας στην ουσία αποδυναμώνεται τόσο από μία συνθήκη θεσμικής και λειτουργικής ασάφειας, όσο και από τα σοβαρά ελλείμματα στελέχωσης και εξοπλισμού που αντιμετωπίζει.

Αναφορικά με τον ρόλο της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης, αυτός ουσιαστικά έχει αποδυναμωθεί τόσο θεσμικά (με τη μετατόπιση της βαρύτητας προς της περιφέρειες) όσο -και εκ των πραγμάτων- σε τοπικό επίπεδο με την ενίσχυση του ρόλου των τοπικών διοικήσεων, κυρίως μάλιστα σε μία τόσο μεγάλη αστική συγκέντρωση όπως αυτή της Αττικής. Επιπλέον, μέσα στο πλαίσιο αυτό ο ρόλος των Ο.Τ.Α έχει περιορισθεί σε μία σχεδόν άτυπη λειτουργία.

Η αναφορά στο ρόλο των Ο.Τ.Α, αντανακλά κατ' αρχήν μία αντίληψη πολιτικής που δεν ανταποκρίνεται στη φύση και την κλίμακα των αναγκών αστικών συγκεντρώσεων. Η ενεργοποίηση των Ο.Τ.Α στη πολιτική προστασία λαμβάνει χώρα μέσα σε ένα ιδιαίτερα ασαφές και περιοριστικό πλαίσιο ενεργοποίησης. Απουσιάζουν οι απαραίτητες οριζόντιες διασυνδέσεις ενεργοποίησης μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων (horizontal mainstreaming). Η συγκεκριμένη όμως έννοια για την πολιτική προστασία αποκτά διεθνώς λιγότερη βαρύτητα σε σχέση με την ενίσχυση της συνεργατικής λογικής μεταξύ κρατικών φορέων, τοπικών φορέων και μη κυβερνητικών οργανώσεων.

Το ζήτημα της πολιτικής προστασίας στην Ελλάδα και κυρίως στην Αττική, λόγω του μητροπολιτικού χαρακτήρα της περιοχής, σε ότι αφορά την οργανωτική / επιχειρησιακή του διάσταση, φαίνεται να έχει επηρεασθεί από τη μεταβατική συνθήκη που χαρακτηρίζει το σύνολο της κρατικής παρέμβασης στη χώρα. Η μεταβατική αυτή συνθήκη εκδηλώνεται εν μέρει με τη σύσταση νέων φορέων των οποίων οι αρμοδιότητες και δράσεις αποδυναμώνουν τους υφιστάμενους. Η κατάσταση περιπλέκεται ακόμα περισσότερο αν ληφθούν υπ' όψη οι ασάφειες και τα προβλήματα που συνοδεύουν την όποια πολιτική διοικητικής μεταρρύθμισης ή και απλών διοικητικών μεταβολών.

Γενικά τα προβλήματα αναφορικά με την πολιτική προστασία και στο επίπεδο διαχείρισης κρίσης από φυσικές καταστροφές έχουν να κάνουν με:

- Την πολυπλοκότητα του αντικειμένου που έχει ως επακόλουθο την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού φορέων και υπηρεσιών που άμεσα ή έμμεσα εμπλέκονται. Έχουμε να κάνουμε δηλαδή με ένα αντικείμενο που αφορά σε διαφορετικά επίπεδα διοίκησης, σε διαφορετική θεσμική λειτουργία και σε διαφορετικό βαθμό αμεσότητας και εμπλοκής του κάθε φορέα και υπηρεσία του φορέα σε κανονική ή έκτακτη βάση.
- Την ασάφεια του θεσμικού πλαισίου που προκύπτει λόγω του εύρους του αντικειμένου, των φορέων που εμπλέκονται αλλά και των συνεχών διοικητικών μεταρρυθμίσεων και αλλαγών .
- Τις επικαλύψεις ή και τις ακαθόριστες ακτίνες επιρροής και ευθύνη δράσης της κάθε υπηρεσίας ή φορέα.
- Τη δυσκαμψία του όλου συστήματος που εκδηλώνεται τόσο ως προς την εξωτερική σχέση μεταξύ των φορέων όσο και την εσωτερική δομή του κάθε φορέα ξεχωριστά.
- Την όλη φιλοσοφία και λογική που διαπνέει του περισσότερους φορείς που εμπλέκονται με την πολιτική προστασία που φαίνεται να μην είναι σε θέση να συγχρωτισθούν με τις εν εξελίξει μεταβολές (θεσμικές/ διοικητικές, γεωγραφικές, τεχνολογικές) και να μην εμπεριέχουν μηχανισμούς αυτο-αναθεώρησης και επαναπροσδιορισμού αντικειμένου και στόχων.

Ειδικότερα, ως προς το στάδιο της άμεσης μετεγκατάστασης σεισμοπλήκτων σε προσωρινή κατοικία διαφαίνεται η αδυναμία του κράτους να προνοήσει για τις διαδικασίες εκείνες που θα συμβάλλουν στην άμεση παροχή και εγκατάσταση αυτών. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε κανένα επίπεδο διοίκησης (κεντρικής, τοπική

αυτοδιοίκησης) δεν καθορίζονται όχι μόνο τα κριτήρια για την εκλογιμότητα των πραγματικά δικαιούχων των προσωρινών καταλυμάτων αλλά ούτε και ο αρμόδιος φορέας. Έλλειψη, παρουσιάζεται και στην εφαρμογή της διαδικασίας εκείνης που θα ενθαρρύνει τους σεισμόπληκτους και διαμένοντες σε οικίσκους να ακολουθήσουν τη λύση της μετεγκατάστασης σε μόνιμη κατοικία.

ΜΕΡΟΣ Β: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Κεφάλαιο 3: Η φυσιογνωμία του Δήμου Αχαρνών

Η διαδικασία αναγνώρισης – τυπολόγησης των χωρικών ενοτήτων έχει στόχο τη συνθετική ανάγνωση των χαρακτηριστικών των περιοχών αναφοράς. Η ταυτότητα μίας περιοχής καθορίζεται από πολλαπλούς αλληλοδιαπλεκόμενους παράγοντες που, μέσα από την ιστορική διαδικασία δημιουργίας της, κατέληξαν στις σημερινές, προσωρινές και πάντα δυναμικές, χωρικές αποκρυσταλλώσεις. Οι παράγοντες αυτοί προσδιορίζουν κάθε στιγμή τις θετικές ποιότητες και τη φύση των πιθανών δυσλειτουργιών – προβλημάτων, σε σχέση με τη χρήση του χώρου και τις πρακτικές των ανθρώπων που ζουν σ' αυτόν, καθώς και τις τάσεις και προοπτικές μετεξέλιξής του στο μέλλον.

Η προσέγγιση αυτή ενσωματώνει στην οπτική της αιτήματα που σχετίζονται με το μέλλον των περιοχών αναφοράς και ιδιαίτερα με όρους όπως «αστικότητα», «ποιότητα ζωής», «κοινωνική συνοχή», «βιωσιμότητα». Μ' αυτή την έννοια, δεν πρόκειται απλώς για περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης αλλά εμπεριέχει στο εσωτερικό της την κριτική στην κατεύθυνση άρσης των δυσλειτουργιών, διατήρησης των ποιοτήτων και εξασφάλισης της μελλοντικής βιωσιμότητας.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα πραγματοποιηθεί μια ιστορική αναδρομή στην οικιστική ανάπτυξη, στη χωρική κοινωνική πρακτική με έμφαση κάστα κοινωνικο – οικονομικά χαρακτηριστικά που ενδεχομένως αποτελούν δυναμικό για την ένταση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού, καταστάσεων που προϋπήρχαν του σεισμού της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1999, και διακρινούνται τα αποτελέσματα έως και σήμερα. Παράλληλα, θα περιγραφεί η κατάσταση στο Δήμο και οι επιπτώσεις στο Δήμο Αχαρνών κατόπιν του σεισμού, θα δοθούν τα βασικά χαρακτηριστικά και σε συνδυασμό με τα προαναφερόμενα αλλά και την ακόλουθη ποιοτική έρευνα θα επιχειρηθεί εν κατακλείδι να εξηγηθεί η υφιστάμενη σχεσιακή κατάσταση στο Μενίδι αναφορικά με το φαινόμενο της προσωρινής, ημι – μόνιμης κατοικίας και της απορρέουσας αναπτυσσόμενης χωρο-κοινωνικής δυναμικής .

3.1.1 Ο γεωφυσικός προσδιορισμός

Ο Δήμος Αχαρνών βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του Λεκανοπεδίου της Αττικής. Εντάσσεται διοικητικά στη Νομαρχία Ανατολικής Αττικής της Περιφέρειας Αττικής και οριοθετείται Βόρεια από το Δήμο Αυλώνας και την Κοινότητα Μαλακάσας, Ανατολικά από τις Κοινότητες Αφιδνών (Κιούρκων), Αγίου Στεφάνου, Κρυονερίου, Εκάλης και τους Δήμους Νέας Ερυθραίας, Κηφισιάς και Μεταμόρφωσης, προς Νότο

από τους Δήμους: Ν. Φιλαδέλφειας, Αγίων Αναργύρων και Καματερού και Δυτικά από τους Δήμους Ζεφυρίου, Άνω Λιοσίων και Φυλής. Το Βόρειο τμήμα της διοικητικής περιφέρειας του Δήμου καταλαμβάνεται από τον ορεινό όγκο της Πάρνηθας και το Νότιο τμήμα από τον οικιστικό ιστό της πόλης. Η συνολική έκταση του Δήμου είναι 150.000 στρ., από τα οποία τα 40.000 είναι οικιστικά και αποτελεί τον μεγαλύτερο Δήμο σε έκταση της Περιφέρειας Αττικής.

Η θέση του Δήμου στο Λεκανοπέδιο, η σχέση του με τον ορεινό όγκο της Πάρνηθας, οι ιστορικές διαδικασίες οργάνωσης του αστικού ιστού και οι σημερινές τάσεις ανάπτυξης συγκροτούν την ταυτότητα του Δήμου. Η ταυτότητα αυτή εμπεριέχει αντιφατικές έννοιες που εκφράζουν ταυτόχρονα προβλήματα και προοπτικές.

Στην περιοχή του Δήμου, στο Βόρειο Τμήμα, βρίσκονται χωροθετημένες 22 χρήσεις υπερτοπικής σημασίας (αεροδρόμια, στρατόπεδα, αγωγός μεταφοράς φυσικού αερίου, εγκαταστάσεις Δ.ΕΗ, Ε.Υ.Δ.ΑΠ, κλπ), πολλές φορές εντός των κατοικημένων περιοχών, ασύμβατες με τις αναπτυξιακές προοπτικές της πόλης. Οι χρήσεις αυτές σε συνδυασμό με την εκτεταμένη κατάτμηση της γης, την αυθαίρετη δόμηση και τις ολέθριες συνέπειες από το σεισμό της 7/9/1999 έχουν δημιουργήσει μια δυναμική κατάσταση συνεχώς μεταλασσύμενη.

Το δομημένο τμήμα του Δήμου αποτελείται από τον κεντρικό πυρήνα, το «Παλιό Μενίδι» - μια περιοχή με πυκνό αστικό ιστό που περιλαμβάνει τις βασικές κεντρικές λειτουργίες και περικλείεται από ένα περιφερειακό δακτύλιο, την οδό Αριστοτέλους και μια σειρά περισσότερο ή λιγότερο αραιοδομημένων και αδιάθρθωτων περιοχών κατοικίας, που το περιβάλλουν. Ανάμεσα σε αυτές τις περιοχές κατοικίας υπάρχουν συγκεντρώσεις παραγωγικών μονάδων καθώς και περιοχές με αγροτικό χαρακτήρα, βασικά ανθοκαλλιέργειες, κυρίως στο δυτικό τμήμα, προς τον Κηφισό. Τέλος στο τελευταίο τμήμα της Λ.Πάρνηθος έχει αναπτυχθεί μια ζώνη υπερτοπικής αναψυχής με τη μορφή χώρων εστίασης.

Βόρεια του Μενιδιού, σε επαφή με αυτό έχει αναπτυχθεί στην πλαγιά της Πάρνηθας η Κοινότητα Θρακομακεδόνων, περιοχή αμιγούς κατοικίας, ενώ στο δυτικό όριο υπάρχει το αεροδρόμιο Τατοΐου. Βορειότερα εκτείνεται ο ορεινός όγκος της Πάρνηθας, εθνικός δρυμός με καθεστώς προστασίας, ενώ Ν.Δ. όριο του Δήμου αποτελεί ο Κηφισός, επίσης με νομοθετημένες ζώνες προστασίας, που όμως πολύ συχνά καταστρατηγούνται (Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Δήμος Αχαρνών, 2001).

Η περιοχή, αρκετά απομονωμένη πριν από λίγα χρόνια από την κεντρική περιοχή του Λεκανοπεδίου, έχει αποκτήσει σήμερα μια νέα κεντρικότητα χάρις στα μεγάλα κυκλοφοριακά έργα, δηλαδή την Αττική οδό και τον Προαστιακό σιδηρόδρομο.

Η περιοχή δέχθηκε ισχυρό πλήγμα από τον σεισμό της Πάρνηθας τον Σεπτέμβριο του 1999. Κατά την απογραφή των καταστροφών, περίπου 2.700 κατοικίες κρίθηκαν κατεδαφιστέες ενώ πάνω από 7.500 χαρακτηρίστηκαν «κίτρινες», δηλαδή με σημαντικές βλάβες που έπρεπε να επισκευασθούν. Αυτές οι καταστροφές, πέρα από τις σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις, δημιούργησαν προϋποθέσεις για μια «ανάπλαση» του αστικού ιστού.

3.1.2 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Ο πληθυσμός του Δήμου εκτιμάται ότι έχει ξεπεράσει τους 100.000 κατοίκους. Η κοινωνική σύνθεση του Δήμου Αχαρνών συγκροτείται από πολλές διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες. Υπάρχουν οι παλαιοί Μενιδιάτες (Αρβανίτες), που κατοικούν κατά πλειοψηφία στο «Παλιό Μενίδι», οι εσωτερικοί μετανάστες που ήρθαν στην Αθήνα μετά τον πόλεμο, οι Έλληνες Ρομά (Τσιγγάνοι), που συγκεντρώνονται στην περιοχή που συνορεύει με το Ζεφύρι, οι Ελληνοπόντιοι πρόσφυγες, που έχουν καταλάβει την περιοχή Β.Δ. του κεντρικού τμήματος, αυθαίρετοι οικιστές καθώς και νέοι οικιστές υψηλών εισοδημάτων στην Κοινότητα Θρακομακεδόνων. Οι αλλοδαποί απογραφέντες το 1991 ήταν 1.950 ενώ το 2001 5.725.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της γενικής απογραφής πληθυσμού του 1991 ο πληθυσμός του Δήμου Αχαρνών ανέρχονταν σε 61.352 κατοίκους και το 2001 σε 75.341. Η εικόνα που παρουσιάζει ο Δήμος από το 1960 και ύστερα, από άποψη πληθυσμιακής κίνησης είναι ιδιαίτερα δυναμική. Ειδικότερα, τη δεκαετία 1961-1971 ο ρυθμός πληθυσμιακής αύξησης φθάνει στο 70,1%, όταν τα αντίστοιχα ποσοστά για τη χώρα ανέρχονταν σε 4,5% και για το υπόλοιπο του Ν. Αττικής σε 25,5%. Μεταξύ των ετών 1971 - 1981 ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού επιβραδύνεται, εξακολουθεί όμως να είναι ιδιαίτερα υψηλός (49,8%). Τη δεκαετία 1981-1991 παρατηρείται μια ασήμαντη πτώση του ρυθμού πληθυσμιακής μεταβολής, ενώ και την περίοδο αυτή ο πληθυσμός συνεχίζει να αυξάνει με υψηλότερο ρυθμό (45,8%) ενώ μικρή αύξηση παρουσιάζεται εκ νέου τη δεκαετία 1991 – 2001 (Ερευνητικό πρόγραμμα Δ.Αχαρνών – Ε.Μ.Π, 2001, Ε.Σ.Υ.Ε, βλ.Παράρτημα Β, Διαγράμματα 1,2 σελ162-163).

Ωστόσο, ο μόνιμος πληθυσμός του Μενιδίου είναι πολύ υψηλότερος. Υπολογίζεται ότι οι μόνιμοι κάτοικοι έχουν ξεπεράσει πλέον τους 100.000. Ενδεικτικό

στοιχείο είναι το γεγονός ότι σύμφωνα με στοιχεία της ΔΕΗ και του Δήμου υπάρχουν περίπου 35.000 νοικοκυριά, ενώ σύμφωνα με την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε το 2001 έφθαναν τον αριθμό των 20.814. Τα νοικοκυριά με τέσσερα (4) μέλη κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό με 27%, ακολουθούν τα νοικοκυριά με τρία (3) μέλη με 24% και τα νοικοκυριά με 2 μέλη με 21%. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός της υπεροχής που κατέχουν τα νοικοκυριά με τέσσερα (4) δωμάτια με ποσοστό 39% έναντι 22% και 21% αυτών με 3 και 2 δωμάτια αντίστοιχα (βλ. Παράρτημα Β, Διαγράμματα 3,4 σελ 163).

Από το σύνολο του πληθυσμού του Δήμου, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 1991 και 2001, ο αριθμός των γυναικών ανέρχεται στις 30.608 (49,9%), των ανδρών στις 30.744 (50,1%) και 36.968 (49%) και 38.373 (51%) για τα αντίστοιχα έτη. Στο Δήμο Αχαρνών, όπως και στο υπόλοιπο του Ν. Αττικής παρατηρείται ισοκατανομή μεταξύ των δύο φύλων με μια μικρή αύξηση του ανδρικού φύλου κατά τη δεκαετία 1991 – 2001.

Είναι αξιοσημείωτο, ότι η πληθυσμιακή αύξηση στο Δήμο Αχαρνών συνεχίζεται με σημαντικούς ρυθμούς, εξαιτίας της εγκατάστασης σημαντικού αριθμού οικονομικών μεταναστών από τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, καθώς και ομογενών Βορειοηπειρωτών, επαναπατρισθέντων πολιτικών προσφύγων και παλιννοστούντων από τις χώρες της Α. Ευρώπης.

3.1.3 Κοινωνικο – οικονομικά χαρακτηριστικά

Η παραγωγική δομή στα όρια του Δήμου Αχαρνών από τα παλαιά έτη στηρίζονταν σε μεγάλο βαθμό στη βιομηχανία – βιοτεχνία. Η δραστηριότητα του πρωτογενή τομέα στην περιοχή του Δήμου είναι περιορισμένη και τείνει προς εγκατάλειψη, ενώ οι δραστηριότητες του τριτογενή τομέα περιορίζονται στην εξυπηρέτηση των τοπικών αναγκών και της βιομηχανίας. Ο Δήμος Αχαρνών αποτέλεσε έναν από τους πόλους εγκατάστασης μονάδων του Β'γενή τομέα παραγωγής στο Λεκανοπέδιο, αλλά και γενικότερα χρήσεων που συνδέονται με αυτόν (χονδρεμπόριο, αποθήκες). Σύμφωνα με τα στοιχεία του Β.Ε.Α για το 1999 προκύπτει ότι οι μεταποιητικές επιχειρήσεις ανέρχονται σε 1.411. Η υψηλή συγκέντρωση των μεταποιητικών μονάδων οφείλεται στη γεωγραφική θέση του Δήμου και ιδιαίτερα των εκτός σχεδίου εκτάσεων, στη δυνατότητα πρόσβασης στην Αθήνα, τους δυτικούς δήμους της Αττικής και τα βόρεια προάστια, στην εγγύτητα με το εθνικό δίκτυο που εξασφαλίζει όλα τα πλεονεκτήματα επικοινωνίας με την υπόλοιπη χώρα, στη σχετικά φθηνή γη και στην ανυπαρξία ελέγχου στις χρήσεις γης καθώς το μεγαλύτερο τμήμα

των εκτάσεων της μεταποίησης βρίσκεται εκτός σχεδίου πόλεως (Ερευνητικό Πρόγραμμα Δήμος Αχαρνών – Ε.Μ.Π, 2001).

Παρά την εκτεταμένη εγκατάσταση μεταποιητικών επιχειρήσεων στην περιοχή, οι μονάδες είναι κατά κανόνα μικρο-μεσαίου μεγέθους με χαμηλό τεχνολογικό εξοπλισμό. Γεγονός που σχετίζεται σ' ένα βαθμό με τη γενικότερη υπανάπτυξη του δικτύου παροχής υπηρεσιών και εξυπηρετήσεων στην ευρύτερη περιοχή.

Γενικότερα, η απασχόληση του Δήμου Αχαρνών κατά τη δεκαετία 1991 - 2001 μειώνεται σταθερά. Ενώ ο πληθυσμός αυξάνει με αργό ρυθμό, ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός αυξάνει ταχύτερα και συνεπώς αυξάνονται οι ικανοί προς εργασία. Το 1991, το ποσοστό ανεργίας άγγιξε το 11% οικονομικά ενεργού πληθυσμού.

Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα είναι περίπου το 2,9% της συνολικής απασχόλησης το 1991 ενώ το 2001 αγγίζει το 2,5%. Στο δευτερογενή τομέα μειώνεται σταδιακά κατά τη δεκαετία 1991 – 2001 από 37,1% σε 32,4%. Σύμφωνα με τα αριθμητικά δεδομένα στον μεταποιητικό τομέα υπάρχει αύξηση των απασχολούμενων όπως και στον κατασκευαστικό κλάδο, που είναι λογικό λόγω του σεισμού το 1999. Αντίθετα η απασχόληση στον τριτογενή τομέα αυξάνεται από 43,08% το 1991, σε 49,2% το 2001 που οφείλεται κυρίως στην αύξηση απασχολησιμότητας στο εμπόριο, επισκευές, ξενοδοχεία και εστιατόρια και πιθανότατα μπορεί να δικαιολογηθεί και από την αναβάθμιση του μορφωτικού επιπέδου (βλ. Παράρτημα Β, Διάγραμμα 5, σελ 164).

Εξάλλου, σύμφωνα με έρευνα, που διεξήγαγε η Ε.Σ.Υ.Ε για λογαριασμό του Υπουργείου Εσωτερικών κατόπιν του σεισμού σημειώνεται η μείωση της απασχόλησης σε ποσοστό 26,29% στον τομέα της μεταποίησης, 14,36% στο εμπόριο, 9,25% σε γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία και σε ποσοστό 11,2 στον τριτογενή τομέα. Το μεγαλύτερο ποσοστό σημειώνεται στο δευτερογενή τομέα και στο εμπόριο, γεγονός που φαντάζει απόλυτα λογικό αν συμμεριστεί κανείς την προγενέστερη ανάλυση για τη φυσιογνωμία της πόλης του Μενιδίου (βλ. Παράρτημα Γ, Διάγραμμα 6, σελ 164).

Το μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων του Δήμου είναι από τα χαμηλότερα που παρατηρούνται στο Λεκανοπέδιο. Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 1991 μόνο το 6,4% του πληθυσμού έχει ή πρόκειται να αποκτήσει τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 18,3% έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 13,5% του πληθυσμού έχει τελειώσει το γυμνάσιο, το 42,0% είναι απόφοιτοι δημοτικού ενώ το 19,7% του πληθυσμού είτε δεν έχει τελειώσει το δημοτικό, είτε είναι αγράμματοι. Αντίστοιχα, το 2001 το 8% του πληθυσμού έχει ή πρόκειται να αποκτήσει τριτοβάθμια εκπαίδευση, το 29% έχει ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 17% του πληθυσμού έχει

τελειώσει το γυμνάσιο, το 33,0% είναι απόφοιτοι δημοτικού ενώ το 13% του πληθυσμού είτε δεν έχει τελειώσει το δημοτικό, είτε είναι αγράμματοι (βλ. Παράρτημα Γ, Διάγραμμα 7, σελ. 164).

Με την αθρόα εισροή των αλλοδαπών αλλά και λόγω των οικονομικών επιπτώσεων που επιφέρει ο σεισμός, η ανεργία παρουσιάζει αυξητικές διαστάσεις με άμεσες συνέπειες στην κοινωνική συμπεριφορά των κατοίκων. Η κατάσταση δυσχεραίνει μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 1999 που προκάλεσε σημαντικές ζημιές στον παραγωγικό ιστό.

3.2 Μορφές οικιστικής οργάνωσης

Το ζήτημα της κατοικίας στο αστικό περιβάλλον ως παραγωγή και κατανάλωση χώρου στον Ελλαδικό χώρο συνδέεται άρρηκτα και ιστορικά με την εκάστοτε ιδιαίτερη στεγαστική πολιτική και επιλογή της κεντρικής εξουσίας, με το μέγεθος της κερδοφορίας που η παραγωγή αυτή αποφέρει ως οικονομική δραστηριότητα, καθώς και με τις πραγματικές στεγαστικές ανάγκες εκείνων των στρωμάτων που συνέδεσαν την πορεία της ζωής τους με τον ιστό του αστικού συμπεριέχοντος, όπως ακριβώς συνέβη και με το Δήμο Αχαρναί (Μενίδι).

Είναι κοινός τόπος πλέον να ισχυρίζεται κανείς ότι η παραγωγή κατοικίας, ιδιαίτερα στον αστικό ιστό της πρωτεύουσας, αποτέλεσε για μεγάλη χρονική περίοδο και μέχρι πρόσφατα σχετικά έναν από τους κινητήριους μοχλούς της οικονομίας στον τόπο μας (Οικονόμου 2003). Ο συνδυασμός της οικοδομής ως διαδικασία παραγωγής κατοικίας και η κερδοσκοπία επί και μέσω της γης όπου η πρώτη κατασκευάζεται και μετατρέπει τον κατοικήσιμο όγκο ή σύνολο σε εμπόρευμα. Η γη και η κατοικία εντάσσονται στο τρίπτυχο παραγωγή – διανομή – κατανάλωση, δημιουργώντας συνθήκες σπανιότητας και ζήτησης, οι οποίες θα αντιμετωπισθούν μονάχα μέσω του συστήματος και της δομής της αγοράς.

Στον Ελλαδικό χώρο το μοντέλο παραγωγής κατοικίας εν γένει συνδέεται κύρια με τρεις σταθμούς στην ιστορική διαδρομή της χώρας: α) Με την έλευση των προσφύγων της Μικρής Ασίας από το 1920 έως και τα τέλη της δεκαετίας περίπου. Στο διάστημα αυτό, μεγάλος αριθμός προσφύγων διαβιεί σε υποτυπώδεις συνθήκες στέγασης, β) με τους χιλιάδες αστέγους μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και του εμφυλίου, οι πλείστοι των οποίων προσέρχονται στα αστικά κέντρα προς αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής, γ) με το κύμα της εσωτερικής μετανάστευσης κατά τις δεκαετίες '50 και '60 (Σπυριδάκης 2003).

Το Μενίδι, περιοχή για την οποία γίνεται ο λόγος, προάστιο της Αθήνας, η δημιουργία του οποίου είναι αποτέλεσμα των αναγκών που είχε γεννήσει ο β' γενής τομέας παραγωγής στο λεκανοπέδιο και ειδικότερα χρήσεις γης που συνδέονται με αυτόν (χονδρεμπόριο, αποθήκες). Η περιοχή έχει συνδέσει την ιστορική πορεία συγκρότησής της τόσο σε σχέση με τις προαναφερθείσες αιτίες συρροής, προσφύγων, μεταναστών και παλλινოსτούντων όσο και με το ρόλο που αυτοί κλήθηκαν να παίξουν ως φθινό και ευχερές εργατικό δυναμικό στην τοπική και ευρύτερη διαδικασία βιομηχανικής ανάπτυξης.

Το Μενίδι ως χώρος κατοίκησης δεν είναι παρά το αποτέλεσμα πολλαπλών καταπατήσεων γης. Οι καταπατήσεις ξεκινούν από τη δεκαετία του '60 έως και σήμερα με μια συγκυριακή οικιστική ανάπτυξη χωρίς σχεδιασμό. Από εκεί και πέρα η συγκρότηση των διαφόρων οικισμών διήλθαν από διάφορες φάσεις που καθόριζαν τόσο τον τρόπο σύστασής του όσο και τα σημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζει η περιοχή ως συγκροτημένος δήμος. Σε γενικές γραμμές η κατοικία τοπικά εμφανίστηκε μέσα από τις ρωγμές του θεσμικού πλαισίου, όπως αυτό οριζόταν μέσα από την εκάστοτε κοινωνική πολιτική του κράτους σε σχέση με την κατοικία, καθώς και λόγω της φθηνής αξίας γης, γεγονός που λειτούργησε καταλυτικά για την προσέλκυση βιομηχανικών δραστηριοτήτων. Το οικιστικό περιβάλλον είναι ανομοιογενές ως προς την ποιότητα και το πρότυπο ανάπτυξης. Υπάρχουν αναμειγμένες ανοργάνωτα και χωρίς σχέδιο διάφορες ανθρωπογενείς δραστηριότητες, και συμπεριλαμβάνονται περιοχές με σοβαρά πολεοδομικά προβλήματα.

Το οξύτατο στεγαστικό πρόβλημα στο Δήμο, που προϋπήρχε στην περιοχή και εντάθηκε κατόπιν της φυσικής καταστροφής, οφείλεται αφενός στο κύμα της μαζικής εσωτερικής μετανάστευσης και της αστικοποίησης του πληθυσμού και αφετέρου στην κατάτμηση γης και καταπάτηση αυτής με τη δημιουργία αυθαιρέτων σε συνδυασμό με την μεταπολεμική πολιτική του κράτους με την ένταξη στο σχέδιο πόλης αυθαιρέτων της ευρύτερης περιφέρειας (Αγγελίδης, 1993, Ερευνητικό Πρόγραμμα 2001). Η αυθαιρεσία αυτή ενέχει μία αμφίδρομη σχέση και δεν αφορά μόνο στην ανοχή ανάμεσα σε μια παράνομη ενέργεια, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το κράτος μεταπολεμικά χρησιμοποίησε τη διαδικασία οικιστικής ανάπτυξης ως μέσο κοινωνικής ενσωμάτωσης πλατιών ευπαθών κοινωνικών στρωμάτων και προς σφυρηλάτηση πελατειακών σχέσεων. Στο πλαίσιο αυτό η δόμηση της ιδιωτικής κατοικίας δεν είναι απλώς άναρχη με την έννοια ενός αόριστου και απρογραμμάτιστου μοντέλου κατοίκησης του χώρου, αλλά και βαθύτατα αντικοινωνική, γεγονός που

συντελεί στην υποβάθμιση της κοινωνικής διάστασης της ζωής στο αστικό περιβάλλον, δημιουργώντας σοβαρά ζητήματα διαβίωσης και ποιότητας ζωής, των οποίων οι επενέργειες υφίστανται έως σήμερα.

Κατά τη δεκαετία του 1950 έως και το 1970 πραγματοποιήθηκαν μία σειρά από παραχωρήσεις – καταπατήσεις εκ μέρους του κράτους σε δημόσιους οργανισμούς (Ε.Ο.Τ, Στρατό, Δασική Υπηρεσία – Ερευνητικό Πρόγραμμα, 2001). Σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα αλλά και τη στρατηγική θέση του Δήμου που προδιέθετε και ευνοούσε τακτικές εμπορευματοποίησης, οικοπεδοποίησης και ιδιοποίησης του χώρου, η περιοχή αποτέλεσε στόχο εξουσιαστικών βλέψεων, παραπέμποντας σε ένα είδος ανάπτυξης που κατά κανένα τρόπο δε συνάδει με την ποιοτική κοινωνική εξέλιξη, αλλά αντίθετα προϋλάνει το έδαφος για χωρο – κοινωνικές αντιθέσεις και φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης .

Η υφιστάμενη εικόνα του Δήμου παραπέμπει στα τυπικά χαρακτηριστικά των περιαστικών ζωνών των μητροπολιτικών συγκροτημάτων στη χώρα μας που διαμορφώνονται υπό την επίδραση των δυνάμεων της αγοράς, των ανεπαρκών δημόσιων επενδύσεων σε υποδομές και της αποτυχίας των κανονιστικών ρυθμίσεων του χωρικού σχεδιασμού. Οι σημαντικότερες ελλείψεις στο επίπεδο της τεχνικής υποδομής παρουσιάζονται στον τομέα των οδικών υποδομών , ενώ η έλλειψη κοινόχρηστων ελεύθερων χώρων, υποδομών υγείας – πρόνοιας, σχολικών κτιρίων, αθλητικών εγκαταστάσεων, πολιτιστικών υποδομών, αποτελούν σημαντικά προβλήματα στο Δήμο.

Στον αντίποδα των θετικών χαρακτηριστικών του γεωφυσικού προσδιορισμού της περιοχής τοποθετούνται τα ζητήματα που αφορούν τον υφιστάμενο πολεοδομικό ιστό και συνδέονται περισσότερο με δυσλειτουργίες και προβλήματα οργάνωσης. Στην υφιστάμενη πολεοδομική συγκρότηση του Δήμου, ένας περιορισμένος πολεοδομικός πυρήνας με πυκνό αστικό ιστό περιβάλλεται από διακριτές οικιστικές ενότητες που διατηρούν χαλαρή έως μηδενική σχέση, τόσο μεταξύ τους όσο και με το κέντρο του Μενιδίου. Αραιοδομημένες και μη συνεκτικές περιοχές κατοικίας, ασαφή οργάνωση και διαβάθμιση κεντρικών λειτουργιών καθώς και εκτός σχεδίου αυθαίρετη δόμηση δίνουν την εικόνα διάσπαρτης εκτατικής αστικοποίησης. Ιστορικοί λόγοι και διαδικασίες σηματοδοτούν αυτή την εικόνα και την επιβαρύνουν με προβλήματα στο επίπεδο των τεχνικών υποδομών καθώς και στο επίπεδο των κοινόχρηστων ελεύθερων χώρων και των κοινωνικών υποδομών. Παράλληλα με τα προβλήματα του αστικού ιστού τίθεται έντονα το ζήτημα της κοινωνικής συνοχής, που προκύπτει από την

ύπαρξη διαφορετικών ομάδων πληθυσμού (Τσιγγάνοι, Ελληνοπόντιοι, παλαιοί Μενιδιάτες, νέοι οικιστές υψηλών εισοδημάτων), οι οποίες εκτός των άλλων εμφανίζουν διαφορετικές πρακτικές στο επίπεδο της εκμετάλλευσης – κατάληψης της γης και στις συνθήκες κατοίκησης και οργάνωσης της καθημερινής ζωής. Διαφορετικές αντίστοιχα είναι και οι αντιλήψεις τους για αυτό που εννοούν ως ποιότητα ζωής όπως επίσης και οι προσδοκίες τους για την «αναβάθμιση» του αστικού ιστού.

Το «Παλαιό Μενίδι» (ή «Ανω Μενίδι» σύμφωνα με παλαιότερη ονομασία), διαθέτει εγκεκριμένο ρυμοτομικό σχέδιο από το 1933. Η περιοχή που περιλαμβάνονταν στο αρχικό σχέδιο του «Ανω Μενιδίου» ορίζεται σήμερα από τον περιφερειακό δακτύλιο της οδού Αριστοτέλους και τις οδούς (από δυτικά προς ανατολικά) Εθν. Αντιστάσεως, Σαλαμίνας, Τσεβά, Βαρελά, Μπόσδα, και Κύπρου. Σήμερα, στην ενότητα αυτή μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνονται ακόμη τα μέτωπα της απέναντι πλευράς της οδού Αριστοτέλους, καθώς και κάποια οικοδομικά τετράγωνα στην είσοδο του «Ανω Μενιδίου» ανατολικά της σιδηροδρομικής γραμμής και εκατέρωθεν της οδού Αθηνών. Στις ζώνες αυτές, η οικιστική ανάπτυξη και οι χρήσεις γης ακολουθούν τα πρότυπα των όμορων περιοχών του παλιού Μενιδίου. Το «Παλαιό Μενίδι» αποτελεί σήμερα το φυσικό, κεντροβαρικό και λειτουργικό κέντρο του Δήμου. Σηματοδοτείται από την κεντρική πλατεία του οικισμού και συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό χρήσεων επιπέδου Δήμου, με τον κύριο όγκο λιανικού εμπορίου, προσωπικών υπηρεσιών και αναψυχής καθώς και το σύνολο των διοικητικών λειτουργιών.

Το ρυμοτομικό σχέδιο οργανώνει στο εσωτερικό του κυκλικού δακτυλίου σχετικά κανονικά οικοδομικά τετράγωνα και δίκτυο εσωτερικών δρόμων σε ορθογώνιο σχήμα. Το κέντρο της ενότητας του «Παλαιού Μενιδίου», που αποτελεί έως και σήμερα το κέντρο του Δήμου, αναπτύσσεται γύρω από το σύστημα των δύο κεντρικών πλατειών που έχουν ενοποιηθεί με τη δημιουργία μικρού δικτύου πεζοδρόμων. Στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου έχουν εγκατασταθεί χρήσεις λιανικού εμπορίου, αναψυχής, προσωπικών υπηρεσιών και διοίκησης. Η μέγιστη πυκνότητα των χρήσεων αυτών εντοπίζεται γύρω από την πλατεία, και υπάρχει σταδιακή αραίωση όσο απομακρυνόμαστε από αυτήν. Δευτερευόντως, αντίστοιχες χρήσεις (με κυρίαρχο το λιανικό και χονδρικό εμπόριο και τις υπηρεσίες) αναπτύσσονται και κατά μήκος της οδού Αριστοτέλους (Ερευνητικό Πρόγραμμα Δήμος Αχαρνών – Ε.Μ.Π, 2001).

Οι οικιστικές ενότητες εκτός του Κεντρικού Μενιδίου, διαφοροποιούνται μεταξύ τους σε διάφορα επίπεδα που σχετίζονται με κάποια από τα χαρακτηριστικά οργάνωσης του αστικού ιστού, τις πρακτικές εγκατάστασης ατόμων και χρήσεων γης,

τις υφιστάμενες δεσμεύσεις του χώρου, τα λειτουργικά τους προβλήματα, τις τάσεις και τις προοπτικές εξέλιξής τους και τις δυνατότητες δράσεων για την ανασυγκρότησή τους.

Τόσο τα χαρακτηριστικά οργάνωσης του αστικού ιστού όσο και τα προβλήματα που αυτός εμφανίζει σχετίζονται με το γεγονός ότι το σύνολο των οικιστικών ενοτήτων εκτός του Κεντρικού Μενιδίου δημιουργήθηκε με διαδοχικές εντάξεις στο σχέδιο πόλης πρώην περιοχών αυθαιρέτων. Η ένταξη στο σχέδιο, πέρα από τη νομιμοποίηση της προϋφιστάμενης κατάστασης και τη διευκόλυνση στη συνέχεια των διαδικασιών αστικοποίησης, δεν επέφερε σημαντικές αλλαγές στην προβληματική δομή των οικιστικών συγκεντρώσεων, και δεν οδήγησε στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των κατοίκων. Κατ' αρχήν οι νέες εντάξεις γινόταν κάθε φορά κατόπιν εορτής, όταν δηλαδή είχαν ήδη παγιωθεί στις διάφορες υποπεριοχές συγκεκριμένες ανελαστικές δομές οργάνωσης του οδικού δικτύου, του ιδιοκτησιακού καθεστώτος και της κατάκτησης της γης. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι εκτός από το Κεντρικό Μενίδι (1933) και τη Λυκότρυπα (1977) οι υπόλοιπες ενότητες του Δήμου άρχισαν να αποκτούν σταδιακά ρυμοτομικό σχέδιο μετά το 1985 (Ερευνητικό Πρόγραμμα Δήμος Αχαρνών – Ε.Μ.Π, 2001).

Οι επιπτώσεις του σεισμού οδήγησαν στη ραγδαία επιδείνωση των παραπάνω προβλημάτων. Ο σημαντικότερος όμως παράγοντας για τα πλήγματα που δέχτηκε ο Δήμος πρέπει να αναζητηθεί στη διαδικασία της κατασκευής των αρχικών αυθαίρετων πυρήνων, με την έννοια της αξιοπιστίας των κατασκευών. Κατ' αρχήν ένα μεγάλο τμήμα των οικιστικών περιοχών του Δήμου φαίνεται μακροσκοπικά ότι καλύπτεται από προσχωσιγενή εδάφη αρκετού βάθους, καθώς οι εκτάσεις (πρώην εύφορες γεωργικές περιοχές) διατρέχονται από ρέματα που απορρέουν από την Πάρνηθα προς τον Κηφισό. Το γεγονός αυτό από μόνο του δεν αποτελεί ιδιαίτερο πρόβλημα αν τηρηθούν συγκεκριμένοι κατασκευαστικοί κανόνες (αν και εκεί υφίσταται το πρόβλημα της διάκρισης των εδαφών και των συντελεστών θεμελίωσης όπως προβλέπονται στον αντισεισμικό κανονισμό και όπως εφαρμόζονται στην τρέχουσα πρακτική). Πάντως, στις περιπτώσεις των αυθαίρετων κτισμάτων ελάχιστοι τέτοιοι κανόνες τηρούνταν, ως εκ της φύσεως της διαδικασίας (επείγουσα αυτοκατασκευή, παράνομες διαδικασίες κ.λ.π.). Μ' αυτή την έννοια, η ίδια η διαδικασία οικιστικής επέκτασης του Δήμου, υπονόμευσε την ποιότητα τόσο του πολεοδομικού περιβάλλοντος όσο και των κτισμάτων.

Η περιοχή σήμερα δε διαθέτει μητροπολιτικές οικονομικές δραστηριότητες με την έννοια της ύπαρξης μεγάλων μονάδων ή λειτουργιών. Συνολικά οι διάσπαρτα χωροθετημένες βιομηχανικές δραστηριότητες έχουν υπερτοπική εμβέλεια που σε μεμονωμένες ίσως περιπτώσεις θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως μητροπολιτικές.

3.3 Η φύση των χωρικών παρεμβάσεων.

Μεταπολεμικά, το γεγονός της αυθαίρετης δόμησης και της άναρχης οικιστικής ανάπτυξης στην περιοχή του Μενιδίου με μια δυναμικά συνεχιζόμενη ανατροφοδότηση και διάδραση μεταξύ κρατικής παρέμβασης και ομάδας συμφερόντων, καταλήγει στην υποβάθμιση τόσο του φυσικού όσο και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Καθώς το κράτος βρίσκεται σε αδυναμία χάραξης ορθολογικού πολεοδομικού σχεδιασμού, προσαρμόζεται στους υφιστάμενους συσχετισμούς δυνάμεων. Με την καταπάτηση των γαιών να προχωρά ανεξέλεγκτα, είτε εκ μέρους ιδιωτών είτε εκ μέρους του κράτους για ίδια χρήση και εκμετάλλευση, αυξάνει και αριθμός αγοραπωλησιών οικοπέδων εκτός σχεδίου πόλεως για την παράνομη ανέγερση οικοδομών είτε για τη χωροθέτηση βιοτεχνιών ή βιομηχανικών μονάδων. Το οξύμωρο είναι ότι παράλληλα δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για την κάλυψη βασικών αναγκών όπως το αποχετευτικό και υδρευτικό σύστημα.

Οι νέες χωροθετήσεις στην περιοχή του Δήμου Αχαρνών αφορούν κυρίως τα εκτελούμενα ή προγραμματιζόμενα συγκοινωνιακά έργα και τη χωροθέτηση του Ολυμπιακού χωριού και δευτερευόντως τη χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΑ. Το μεγάλο οδικό έργο της Αττικής Οδού, το Σιδηροδρομικό Κέντρο Αχαρνών και ο προαστιακός σιδηρόδρομος, δημιουργούν μια νέα δυναμική για την περιοχή. Κατ' αρχήν γιατί μεταβάλλεται η σχέση του Δήμου με το Λεκανοπέδιο και τις εθνικές οδούς. Παύει δηλαδή να είναι ένας περιφερειακός Δήμος με ελλιπή σύνδεση και μετατρέπεται σε συγκοινωνιακό κόμβο – πύλη της Πρωτεύουσας. Αυτό το στοιχείο διαμορφώνει αυτόματα ισχυρά πλεονεκτήματα για την περιοχή, ως τόπο εγκατάστασης μιας μεγάλης ποικιλίας λειτουργιών και έχει ως συνέπεια τη δημιουργία γαιοπροσόδων που θα αυξήσουν κατά πολύ τις τιμές της γης. Ταυτόχρονα, στο εσωτερικό του Δήμου μεταβάλλεται η σχέση κεντρικών – περιφερειακών οικιστικών ενοτήτων, καθώς σπάει η μονοκεντρικότητα που χαρακτηρίζει σήμερα την οργάνωση του ιστού. Οι παρεμβάσεις του Δήμου σ' αυτό το ζήτημα πρέπει να έχουν ως στόχους τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων στον υφιστάμενο αστικό ιστό, την παρέμβαση και οργάνωση του χαρακτήρα και της έντασης των νέων λειτουργιών, την απόκτηση αντισταθμιστικού

οφέλους για το Δήμο στα πλαίσια της νέας αναπτυξιακής διαδικασίας, την πολεοδομική και μορφολογική προάσπιση και αναβάθμιση των περιοχών που εμπλέκονται σ' αυτή την προοπτική και την ανακατανομή των νέων γαιοπροσόδων σε όφελος της πόλης .

Η χωροθέτηση του Ολυμπιακού χωριού στην επιλεγμένη θέση, δημιουργεί κατ' αρχήν εκ των πραγμάτων μία νέα οικιστική συγκέντρωση και ταυτόχρονα μία νέα κεντρικότητα σε περιοχές που μέχρι σήμερα βρίσκονταν έξω από τις διαδικασίες επέκτασης του αστικού ιστού. Ταυτόχρονα, είναι δυνατόν να αποτελέσει πόλο οργάνωσης των όμορων περιοχών διάσπαρτης αστικοποίησης. Τέλος, δημιουργεί, αν δεν ληφθούν κατάλληλα μέτρα, προοπτική άναρχης οικιστικής επέκτασης σε περιοχές εκτός σχεδίου που βρίσκονται ανάμεσα στο υφιστάμενο σχέδιο και το νέο οικισμό. Σήμερα, με την ολοκλήρωση του Ολυμπιακού χωριού, κρίνεται επιτακτική η ανάγκη για οργανική σύνδεση με τους υφιστάμενους οικισμούς και ιδιαίτερα με το παλιό Μενίδι και η διερεύνηση των δυνατοτήτων ισόρροπης συμμετοχής του Ολυμπιακού Χωριού στην ανάπτυξη του Δήμου Αχαρνών.

Η χωροθέτηση των ΒΙ.ΠΑ. στην περιοχή, είναι λογικό να οδηγήσει στη συγκέντρωση των υφιστάμενων βιοτεχνιών – βιομηχανιών σε περιοχές με σαφή υπεροχή σε υποδομές σε σχέση με τις υφιστάμενες διάσπαρτες χωροθετήσεις. Τα ζητήματα που τίθενται εδώ είναι δύο τύπων. Από τη μια, πρέπει να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα των προβλεπόμενων ΒΙ.ΠΑ. σε επίπεδο διαχείρισης και σε επίπεδο πολιτικής γης. Από την άλλη, πρέπει να υπάρξει πρόβλεψη ενεργειών που θα οδηγήσουν στη μετεγκατάσταση επιχειρήσεων οι οποίες σήμερα αναπτύσσονται διάσπαρτες στις εκτός σχεδίου περιοχές και φυσικά λήψη σχετικών μέτρων για την τόνωση της απασχόλησης της περιοχής.

Σε επίπεδο χρήσεων, στον κεντρικό πυρήνα του Δήμου επικρατεί η κατοικία. Η ιστορική εξέλιξη της περιοχής, οι οικονομικές και παραγωγικές ανακατατάξεις και ο έντονος εοικισμός από χαμηλά οικονομικά στρώματα μεταναστών λειτούργησαν καθοριστικά στην αρχιτεκτονική τυπολογία και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των κατοικιών. Έτσι σήμερα συνυπάρχουν διάσπαρτες στην περιοχή του Κέντρου παραδοσιακές αγροτικές μονάδες, κατοικίες με νεοκλασικές επιρροές, αστικές μονοκατοικίες της προπολεμικής και της μεταπολεμικής περιόδου και σύγχρονες πολυκατοικίες. Σύμφωνα επίσης με την ιστορική εξέλιξη του Μενιδίου, οι παλαιότερες τυπολογίες κατοικιών διακρίνονται κυρίως στην περιοχή του παλαιού ιστορικού κέντρου και βόρεια αυτής, ενώ η οικιστική ενότητα νότια των γραμμών του τρένου περιλαμβάνει κυρίως νεότερες μονοκατοικίες και σύγχρονα πολυώροφα κτίρια.

Και σήμερα, το μεγαλύτερο μέρος της εμπορικής δραστηριότητας συγκεντρώνεται στα μέτωπα της πλατείας του Αγίου Βλάση (που παραμένει το βασικό εστιακό σημείο αναφοράς και ο χώρος των πανηγυρικών εκδηλώσεων του Δήμου), καθώς και κατά μήκος των βασικών οδικών αρτηριών που ξεκινούν από την πλατεία. Μικρά εμπορικά καταστήματα βρίσκονται διάσπαρτα και στον υπόλοιπο ιστό, ενώ γύρω από τους κόμβους των ακτινικών αξόνων με την Αριστοτέλους διαμορφώνονται μικρές περιφερειακές γειτονιές με ανάλογα καταστήματα τοπικού χαρακτήρα. Στα μέτωπα του περιμετρικού δακτυλίου της Αριστοτέλους αναπτύσσεται επίσης σήμερα εμπορική δραστηριότητα, πρόκειται όμως κυρίως για χονδρεμπόριο και διοικητικά γραφεία επιχειρήσεων. Οι δημόσιες υπηρεσίες, όπως και οι χρήσεις κοινωνικής υποδομής βρίσκονται διάσπαρτες μέσα στον οικιστικό ιστό διαμορφώνοντας ορισμένους άξονες έντονης διέλευσης πεζών και αντίστοιχα τοπικές αρτηρίες με μεγάλο κυκλοφοριακό φόρτο και προβλήματα στάθμευσης

Ο καταστροφικός σεισμός μαζί με την χωροθέτηση του Ολυμπιακού Χωριού στη συγκεκριμένη θέση και τις επιπτώσεις στις αναπτυξιακές προοπτικές της περιοχής οδήγησε στην τροποποίηση του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου (Γ.Π.Σ) που ισχύει από 19/1/2004 (ΦΕΚ 13Δ,2004). Έτσι, το Γ.Π.Σ, που ισχύει σήμερα, καθορίζει μεταξύ άλλων και τα ακόλουθα, που έχουν σχέση με την περιοχή του Ολυμπιακού Χωριού, τις χρήσεις των γειτονικών περιοχών και τις συνδέσεις με το κέντρο του Μενιδιού και την ευρύτερη περιοχή γενικότερα (Ερευνητικό Πρόγραμμα Δήμος Αχαρνών – Ε.Μ.Π, 2001):

1. Εντάσσει νέες περιοχές στο σχέδιο και μεταξύ αυτών:
 - Δύο περιοχές γενικής κατοικίας, τις Πολεοδομικές Ενότητες (ΠΕ) 19 και 20. Η ΠΕ 19 βρίσκεται σε επαφή με το Ολυμπιακό Χωριό και δημιουργήθηκε για να ενοποιήσει τον αστικό ιστό του υπόλοιπου Δήμου με αυτό. Στο Γ.Π.Σ καθορίζεται μέση πυκνότητα 75 κάτοικοι/ha και μέσος Σ.Δ. 0,4 ενώ δεν προβλέπεται πολεοδομικό κέντρο γειτονιάς, ώστε να εξυπηρετείται από το κέντρο του Ολυμπιακού Χωριού.
 - Την περιοχή Βιομηχανικού Πάρκου (ΒΙ.ΠΑ) προς εξυγίανση, στην περιοχή μεταξύ της οδού Κύμης και της ΠΕ 17, με Σ.Δ. 0,6. Οι χρήσεις που επιτρέπονται είναι αυτές που καθορίζει το σχετικό Προεδρικό Διάταγμα, αλλά δίνεται έμφαση στις χρήσεις επιχειρηματικών δραστηριοτήτων του τριτογενή τομέα.

2. Καθορίζει πολεοδομικές χρήσεις για το Πολεοδομικό Κέντρο του Ολυμπιακού Χωριού (ΠΕ 18), δίνοντας έμφαση στις εμπορικές δραστηριότητες και την αναψυχή και εξαιρώντας τις κατοικίες, τους θρησκευτικούς χώρους, τα επαγγελματικά εργαστήρια χαμηλής όχλησης και τις αθλητικές εγκαταστάσεις. Επίσης αναφέρει ότι ο ισχύον Σ.Δ. μπορεί να αυξηθεί μέχρι 0,8 σε περίπτωση πραγματοποίησης μεταφοράς Σ.Δ.
3. Καθορίζει κάποιες ζώνες (Α,Β,Γ,Δ) που ούτε πολεοδομούνται ούτε ανήκουν στις ζώνες προστασίας του ορεινού όγκου της Πάρνηθας και του Κηφισσού και ορίζει τις επιτρεπόμενες χρήσεις. Ο γενικός χαρακτήρας των περιοχών αυτών είναι:
 - **Ζώνη Α:** Φυσικός χώρος (δάσος) με δυνατότητα υπαίθριων εγκαταστάσεων για πολιτιστικές εκδηλώσεις, αθλητισμό, οργανωμένες κατασκηνώσεις (χωρίς κτίσματα) και υπαίθρια καθιστικά.
 - **Ζώνη Β:** (Ν. του Ο.Χ.), αγροτικές εκτάσεις που συγκεντρώνουν δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα. Επιτρέπεται και κατοικία με περιορισμούς (π.χ. Σ.Δ. 0,02).
 - **Ζώνη Γ:** Στα μη αγροτικά τμήματα (δασική περιοχή) ισχύει ότι και στη Ζώνη Α. Στα αγροτικά τμήματα επιτρέπονται εγκαταστάσεις αναψυχής, αθλητισμού, κοινωνικού εξοπλισμού και κατοικία αλλά με μεγάλους περιορισμούς όσον αφορά τη δόμηση και τη μορφή των κτιρίων.
 - **Ζώνη Δ:** Είναι μη δασικές εκτάσεις στους πρόποδες της Πάρνηθας, και επιτρέπονται ξενοδοχεία, εστιατόρια και αναψυκτήρια με κατώτατο όριο κατάτμησης των γηπέδων τα 20 στρέμματα (4 στρέμμ. κατά παρέκκλιση). Τα κτίρια πρέπει να εναρμονίζονται με το περιβάλλον.
4. Λαμβάνει μέτρα για την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος, όπως:
5. Καθορίζει την ιεράρχηση του οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου. Επίσης ορίζει τους σταθμούς του προαστιακού (Λυκότρυπα, Κέντρο Μενιδίου, Β.Μενίδι-διασταύρωση με Λ.Καραμανλή- και Δεκέλεια).

3.4 Κοινωνικός Διαχωρισμός, Πόλωση και Ανισότητες στη γεωγραφία του Δήμου Αχαρνών.

3.4.1 Η χωρο – κοινωνική διάσταση του προβλήματος της μετεγκατάστασης

Σε οποιοδήποτε χωροταξικό ρυθμιστικό σχέδιο πόλεως προεξέχουσα θέση κατέχουν ζητήματα όπως οι συνθήκες και διαδικασίες κοινωνικού διαχωρισμού και κοινωνικής πόλωσης, οι ανισότητες στην κοινωνική υποδομή και οι τυχόν συστηματικές διαδικασίες διαμόρφωσης περιοχών με πολλαπλή υποβάθμιση, τόσο οικιστική όσο και κοινωνικο – οικονομική (Μαλουτάς 2006).

Το πιο πρόσφατο και πιεστικό πρόβλημα του Δήμου Αχαρνών είναι η αντιμετώπιση των αποτελεσμάτων του μεγάλου σεισμού του Σεπτεμβρίου 1999. Τα ζητήματα που προκύπτουν σε σχέση μ' αυτό είναι δύο ειδών: α) Η όσο το δυνατόν αποτελεσματικότερη αποκατάσταση των σεισμοπαθών και β) η οικιστική - πολεοδομική ανασυγκρότηση του Δήμου. Για την περιοχή που εξετάζουμε ο σεισμός, πέρα από τα σημαντικά προβλήματα που δημιούργησε και τον ανθρώπινο πόνο που προκάλεσε, αποτελεί επίσης μία ευκαιρία ανασυγκρότησης του κέντρου του Δήμου Αχαρνών. Με μία πρώτη μακροσκοπική εκτίμηση, φαίνεται ότι η περιοχή αυτή κτυπήθηκε από το σεισμό με μεγαλύτερη ένταση απ' ότι άλλες ενότητες του Δήμου. Επίσης, φαίνεται ότι οι καταστροφές και στο εσωτερικό του «Παλαιού Μενιδίου» έχουν ανομοιόμορφες χωρικές κατανομές. Μ' αυτή την έννοια, η λεπτομερής καταγραφή των καταστροφών σε συνδυασμό με μία γενικότερη πολιτική αποκατάστασης των σεισμοπαθών, θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών εκ μέρους του Δήμου για την ανασυγκρότηση του οικιστικού ιστού αλλά και για την άμβλυνση φαινομένων χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού.

Όπως είναι ήδη γνωστό ο Δήμος Αχαρνών γνώρισε από τη δεκαετία του '60 έως τις μέρες μας μία συγκυριακή οικιστική ανάπτυξη, χωρίς σχεδιασμό. Η διαδικασία αυτή είχε κατ' αρχήν το χαρακτήρα της επείγουσας αυτοστέγασης σε περιοχές εκτός σχεδίου με χαμηλή γαιοπρόσοδο. Η πολιτεία παρέμεινε ενεργητικός θεατής, με την έννοια ότι στην ουσία ευνόησε αυτή τη διαδικασία άτυπης αστικοποίησης έτσι ώστε να μην επωμισθεί το κόστος της οικιστικής ανάπτυξης αλλά κυρίως το κοινωνικό κόστος της όλης διαδικασίας. Η σταδιακή ένταξη στο σχέδιο περιοχών πρώην αυθαιρέτων δε βελτίωσε την κατάσταση.

Η σημερινή εικόνα του πολεοδομικού ιστού, πέρα από τα γενικά, καθημερινά προβλήματα που σχετίζονται με την οργάνωση του ιστού και την εξασφάλιση μίας ποιότητας ζωής για τους κατοίκους, φανέρωσε τα όριά της και στην περίπτωση του σεισμού.

Επίσης, η έλλειψη χώρων κοινωνικής υποδομής φανέρωσε το μέγεθος του προβλήματος όταν, μετά τα – περισσότερο ή λιγότερο σοβαρά – πλήγματα των

ελάχιστων υφιστάμενων σχολικών κτιρίων δεν υπήρχαν εναλλακτικές λύσεις. Ακόμη φανερή ήταν η δυσκολία πρόσβασης σε οιαδήποτε αγαθά όπως υγεία, πρόνοια, επιβαρυντικός παράγοντας για την ανάπτυξη και μειονεκτούσαν ήδη ευπαθών ομάδων.

Ένας ακόμη δυσμενής παράγοντας αποδείχθηκε η ανορθολογική οργάνωση του οδικού δικτύου. Η ελλιπής διάνοιξη των δρόμων του εσωτερικού δικτύου στις γειτονιές, η μη καλή συγκοινωνιακή κάλυψη και τα φτωχά χαρακτηριστικά τους δυσκολεύουν την πρόσβαση των πληγέντων σε κοινωφελή αγαθά και υπηρεσίες. και αποτρέπουν την άμεση διαφυγή των κατοίκων δημιουργώντας δυναμικές συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού.

Ένα ακόμη ζήτημα που αφορά το σεισμό σχετίζεται με τον παραγωγικό ιστό του Δήμου Αχαρνών και ιδιαίτερα τη μικρή και μεσαία βιοτεχνία, τη βιομηχανία και το χονδρεμπόριο. Σημαντικό ποσοστό καταστημάτων λιανικού εμπορίου, προσωπικών υπηρεσιών και αναψυχής στο εσωτερικό του Δήμου έχουν υποστεί σημαντικές ζημιές από το σεισμό. Το ζήτημα όμως αυτό μπορεί και πρέπει να αντιμετωπιστεί στα πλαίσια της γενικότερης πολιτικής ανασυγκρότησης του οικιστικού ιστού, συστατικό στοιχείο του οποίου είναι άλλωστε αυτές οι χρήσεις.

Από την άλλη, η κοινωνική συνοχή μιας περιοχής συνδέεται άμεσα με το χώρο – χρόνο και τις διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα αλλά και τα αποτελέσματα αυτών που εξελίσσονται αέναα. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η κοινωνική σύνθεση του Δήμου Μενιδίου συγκροτείται από πληθυσμιακές ομάδες με διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς το βιοτικό επίπεδο, την απασχόληση, την καταγωγή, τη βιωμένη ιστορία στην περιοχή, την ποιότητα της καθημερινής ζωής, τις πολιτισμικές αξίες και τις κοινωνικές προοπτικές.

Η βασική κοινωνική συνθήκη που μπορεί να προκαλέσει ρήγματα στον κοινωνικό ιστό είναι οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες και η άνιση πρόσβαση στα θεσμικά κατοχυρωμένα κοινωνικά αγαθά.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση του Μενιδίου, πάντως, μπορούμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι η κοινωνική συνοχή μπορεί να αποδυναμωθεί και από τους παρακάτω παράγοντες:

- Το γεγονός ότι οι κάτοικοι στο μεγαλύτερο μέρος τους, εγκαταστάθηκαν στην περιοχή σχετικά πρόσφατα ή βρίσκονται ακόμη στην διαδικασία εγκατάστασης. Ο «ντόπιοι» ή οι «παλαιοί» κάτοικοι - μικρό σήμερα ποσοστό του συνόλου - αυτοί δηλαδή που συντηρούν και προσπαθούν να αναπαράγουν την γηγενή ταυτότητα, βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση ως

προς τα δικαιώματα εδαφοκυριαρχίας και πολιτικής και πολιτισμικής διαχείρισης του χώρου, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ομάδες που είναι στην διαδικασία διαμόρφωσης νέων δικαιωμάτων και απαιτήσεων.

- Το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού έχει μητρική γλώσσα άλλη από την Ελληνική και βρίσκεται στη διαδικασία να πετύχει ένα επαρκές επίπεδο λεκτικής επικοινωνίας και παράλληλα είναι αναγκασμένο να κάνει πολλές αναπροσαρμογές σε καινούριες κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες. Επίσης οι ανεπαρκείς πολιτικές ένταξης όλων των ομάδων αυτών στο εκπαιδευτικό σύστημα.
- Ο βαθμός αποδοχής ή αποκλεισμού και περιθωριοποίησης που μια κοινωνική ομάδα βιώνει από την τοπική κοινωνία. Χαρακτηριστικό επακόλουθο στις περιπτώσεις περιθωριοποίησης είναι οι αντιφάσεις που βιώνουν οι ομάδες αυτές ανάμεσα στο πως τοποθετούν οι ίδιοι τους εαυτούς τους και πως τους τοποθετούν οι «άλλοι». Η αντίφαση αυτή μπορεί να σχηματιστεί ως απόσταση ανάμεσα στην αίσθησή τους ότι είναι μέλη της κοινότητας της τοπικής κοινωνίας και στη θέση του «ξένου» που τους τοποθετεί η τοπική κοινωνία.
- Ο πυκνός αστικός ιστός από διακριτές οικιστικές ενότητες, οι αραιοδομημένες μειονεκτικές περιοχές κατοικίας που διατηρούν χαλαρή σχέση με το Κέντρο.
- Ο σεισμός της 7ης Σεπτεμβρίου 1999 και οι ζημιές που προκάλεσε, οι οποίες επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο την ήδη δυσμενή θέση πολλών κοινωνικών ομάδων. Σ' αυτή την κατηγορία πρέπει να συμπεριλάβουμε - ανεξάρτητα από άλλου τύπου διαφοροποιήσεις - τον μεγάλο αριθμό των σεισμοπαθών που βρίσκονται στη διαδικασία ανασυγκρότησης της ζωής τους σε πολλά επίπεδα.

Ο αποκλεισμός ατόμων και ομάδων από τα κοινωνικά αγαθά και τις κοινωνικές διεργασίες, οδηγεί πολύ συχνά σε καταστάσεις ανομίας, στην ανοχή της και στην υιοθέτησή της ως του μόνου αποτελεσματικού μέσου επιβίωσης. Τα κρούσματα εγκληματικότητας, παραβατικότητας, διαφθοράς και αυθαιρεσιών που εντοπίζονται με ανησυχία από την τοπική κοινωνία του Μενιδίου αποτελούν εκφράσεις συνθηκών ανομίας. Η ισότιμη συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι, οι συνθήκες ελευθερίας και ισονομίας, σε αντίθεση με τις πρακτικές διακρίσεων, συντελούν στον πιο αποτελεσματικό κοινωνικό έλεγχο που ασκείται πλέον από τις ίδιες τις κοινωνικές ομάδες στο όνομα κοινών στόχων.

Ο όρος «πολυπολιτισμικότητα» χρησιμοποιείται πολύ συχνά για να περιγράψει, να τονίσει, να καταδικάσει, αλλά και να ωραιοποιήσει - ανάλογα με την περίπτωση - τον χαρακτήρα του Μενιδίου. Θέλουμε να τονίσουμε εδώ ότι ο όρος αυτός για να έχει οποιοδήποτε νόημα θέτει ως βασική προϋπόθεση την ισότιμη συμμετοχή των διαφορετικών ομάδων στα βασικά κοινωνικά αγαθά σε μια διαδικασία πολιτισμικής αλληλοδιαμόρφωσης. Η απλή, δηλαδή, συνύπαρξη διαφορετικών πολιτισμικά ομάδων σε μια περιοχή δεν συνιστά «πολυπολιτισμικότητα», όπως και η αυτοπεριχαράκωση μιας ή περισσότερων ομάδων. Ούτε επίσης όταν τα κριτήρια πολυπολιτισμικότητας περιορίζονται στη συμμόρφωση προς και για την προάσπιση ενός κυρίαρχου πολιτισμού.

Στο πνεύμα αυτό πρέπει να προσεγγιστούν τα κοινωνικά προβλήματα της περιοχής και ιδιαίτερα αυτά που σχετίζονται με τις χωρικές παρεμβάσεις, και να δρομολογηθούν διαδικασίες αντιμετώπισης για τα κάτωθι βασικά προβλήματα:

- Τα προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού για ορισμένες ομάδες πληθυσμού.
- Τις δυσμενείς στεγαστικές και πολεοδομικές συνθήκες σε ορισμένες περιοχές.
- Τα προβλήματα που έχουν συσσωρεύσει οι μηχανισμοί αυθαίρετης δόμησης.
- Τις διάφορες μορφές ανομίας που εκδηλώνονται στην περιοχή.

Παράλληλα, στα ήδη προαναφερόμενα, που δημιουργούν συνθήκες πώλωσης και κοινωνικού διαχωρισμού, έπεται να προστεθεί στα χαρακτηριστικά του αποστερημένου αυτού αστικού χώρου και ένας πολύ σημαντικός παράγοντας τα τελευταία χρόνια, που δεν είναι άλλος από την ανεργία και δη τη μακροχρόνια. Η ύπαρξη της δραστηριότητας της μεταποιητικής βιομηχανίας ήταν ένας από τους βασικότερους παράγοντες συγκρότησης των οικισμών από τη δεκαετία του 1960 κυρίως και μετά. Οι ιδιωτικοί χώροι κατοίκησης της περιοχής διαμορφώθηκαν στη βάση της επαγγελματικής δραστηριότητας των κατοίκων. Συνέβη αυτό που έχει περιγραφεί ως διπλά κεντρομόλα τάση του καπιταλισμού, «δηλαδή η τάση να συγκεντρώνει και το κεφάλαιο και τον πληθυσμό» (Λεοντίδου, 1989). Η ανάπτυξη του οικισμού συνδέθηκε όχι μόνο με την ικανοποίηση των στεγαστικών αναγκών αλλά και με την εύρεση εργασίας. Έτσι δημιουργήθηκε ένα εργατικό δυναμικό το οποίο και καθελώθηκε γεωγραφικά στην περιοχή και συνέδεσε την τύχη του με τους τοπικούς κύκλους της οικονομικής δραστηριότητας, η οποία ωστόσο σημειώνει ύφεση στην

παρούσα φάση λόγω και της γενικότερης ύφεσης που παρουσιάζει ο διεθνής χωρικός καταμερισμός της εργασίας στο Β' γενή τομέα (Κουρλιόρος 2001). Σε αυτό συνηγορεί και η αύξηση του αλλοδαπού στη δεκαετία 1991 – 2001 που σαφώς και επηρεάζουν τα οικονομικά και οικιστικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής (Μαλουτάς 2006). Έχει δημιουργηθεί δηλαδή ένα μεγάλο χωνευτήρι κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης με άνισους όρους για την κάθε ευπαθή ομάδα χωριστά αλλά και στο σύνολό τους, όπου η κοινωνική συμβίωση σε ένα πολυεθνικό, πολυπολιτισμικό και πολυταξικό πλαίσιο πραγματοποιείται σε συνθήκες ανοχής. Όπως πολύ σωστά, πολλοί κοινωνικοί επιστήμονες έχουν παρατηρήσει, τέτοιου είδους φαινόμενα που προκαλούν ανασφάλεια, ανισότητα και αποσταθεροποίηση στην αγορά εργασίας «μετατρέπουν ολόκληρες γειτονίες σε τόπους έξω από την κυκλοφορία και ωθούν τους κατοίκους να στηριχθούν σε εσωτερικά κυκλώματα με τη δική τους αυτονομία» (Βρυχέα, 2003).

3.4.2 Η προσωρινή στέγαση σε ημιμόνιμους καταυλισμούς και η διαδικασία χωροθέτησης. Η φυσιογνωμία των καταυλισμών.

Σύμφωνα με την έρευνα, «*Σχεδιασμός Ανάπτυξης Συστήματος Υποστήριξης της Διαδικασίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων περιοχών*», που πραγματοποίησε το Πανεπιστήμιο Αιγαίου σε συνεργασία με τον Ο.Α.Σ.Π (2001), η διαδικασία ανάπτυξης των λυόμενων οικίσκων, καθώς επίσης και η οργάνωση εργοταξίων σε δημοτικές (κυρίως) εκτάσεις αλλά και γενικότερα το μέτρο παροχής προσωρινής στέγης με λυόμενους οικίσκους παρουσίασε αρκετά τρωτά σημεία τα οποία σχετίζονται τόσο με την εφαρμοζόμενη πολιτική όσο και με την προαναφερόμενη κοινωνικό – οικονομική κατάσταση. Είχε άμεσο αντίκτυπο στη διαχείριση των καταυλισμών και στη μελλοντική προοπτική αυτών αλλά και στη διαδικασία αποκατάστασης των σεισμοπλήκτων και άμβλυνσης των ήδη υφιστάμενων φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.

Η διαδικασία εγκατάστασης αυτών ξεκίνησε σχετικά σύντομα, ουσιαστικά όμως πραγματοποιήθηκε σταδιακά και σε διαφορετικούς χρόνους από οικισμό σε οικισμό. Οι δημοτικοί ή δημόσιοι ελεύθεροι χώροι του Δήμου Αχαρνών δεν επαρκούσαν σε μέγεθος για να αντιμετωπισθεί επαρκώς το ζήτημα της δημιουργίας καταυλισμών.

Οι καταυλισμοί ημιμόνιμων οικίσκων χωροθετήθηκαν στις ακόλουθες περιοχές:

1. Λαθέα Α' (91 οικίσκοι)
2. Λαθέα Β' (191 οικίσκοι)
3. Πλάτωνας (196 οικίσκοι)
4. Στρατόπεδο Καποτά (868 οικίσκοι)
5. Λόφος 40 Μαρτύρων (40 οικίσκοι)
6. Μεγάλα Σχοίνα (114 οικίσκοι)
7. Άγιος Πέτρος (44 οικίσκοι)
8. Μπόσκιζα (36 οικίσκοι)
9. Κοιμήσεως (24 οικίσκοι)
10. Νεάπολη (44 οικίσκοι).

Αναλυτικότερα τα στοιχεία της χωροθέτησης και της φυσιογνωμίας κάθε καταυλισμού ήταν τα εξής :

- Καταυλισμός «ΚΑΠΟΤΑ»: Ο οικισμός δημιουργήθηκε μέσα στο ομώνυμο στρατόπεδο, στο βορειοδυτικό τμήμα του δήμου. Η έκτασή του ανερχόταν στα 100 περίπου στρέμματα κι αποτελούσε το μεγαλύτερο οικισμό αφού περιελάμβανε 868 οικίσκους. Η συγκοινωνιακή σύνδεση του οικισμού με το κέντρο του δήμου διεξαγόταν από την οδό Πάρνηθος. Οι δυσκολίες μετακίνησης των κατοίκων λόγω της απόστασης από τα σημεία του υπόλοιπου δήμου επέβαλαν τη δημιουργία μιας νέας λεωφορειακής γραμμής.

- Καταυλισμός «Λαθέα Α'»: Ο οικισμός χωροθετούνταν πλησίον του κέντρου της πόλης του Μενιδίου. Καταλάμβανε μια έκταση 13 στρεμμάτων κι αποτελείτο από 91 οικίσκους.

- Καταυλισμός «Λαθέα Β'»: Ο οικισμός καταλάμβανε δημοτική έκταση 25 στρεμμάτων και αποτελούνταν από 191 οικίσκους. Η χωροθέτησή του σχεδόν μέσα στο κέντρο του Μενιδίου χαρακτηρίστηκε θετικά από τους σεισμοπαθείς που φιλοξενούσε κι αυτό γιατί οι τελευταίοι είχαν εύκολη πρόσβαση σε υπηρεσίες και δραστηριότητες.

- Καταυλισμός «Πλάτωνας Α' και Β'»: Οι οικισμοί χωροθετήθηκαν στο δυτικό τμήμα του δήμου. Καταλάμβαναν 20 στρέμματα ιδιωτικής και δημοτικής έκτασης κι αποτελούνταν από 196 προσωρινές κατοικίες. Οι ανάγκες των κατοίκων σε υπηρεσίες και δραστηριότητες καλύπτονταν από τη γειτονική συνοικία.

- Καταυλισμός «Μεγάλα Σχίνα»: Ο οικισμός καταλάμβανε ιδιωτική έκταση του βόρειου Μενιδίου και αποτελούνταν από 114 οικίσκους. Οι κάτοικοι που

φιλοξενούσε προέρχονταν από τις γύρω περιοχές στις οποίες όμως δεν αναπτυσσόταν η εμπορική δραστηριότητα κι ο τομές των υπηρεσιών. Για το λόγο αυτό ενισχύθηκαν οι υπάρχουσες λεωφορειακές γραμμές.

- Καταυλισμός «Μπόσκιζα»: Ο οικισμός δημιουργήθηκε στο νότιο άκρο των Σχολών της Ελληνικής Αστυνομίας (Αμυγδαλέζα). Καταλάμβανε ιδιωτική έκταση 6 στρεμμάτων και αποτελούνταν από 36 οικίσκους. Η σύνδεσή του με το κέντρο του δήμου πραγματοποιούνταν μέσω της λεωφόρου Θρακομακεδόνων.

- Καταυλισμός «Νεάπολη»: Ο οικισμός δημιουργήθηκε στην ομώνυμη συνοικία, σε μικρή απόσταση από το κέντρο του Μενιδίου κι αποτελούνταν από 44 οικίσκους. Το γεγονός ότι βρισκόταν μέσα σε κατοικημένη περιοχή καθιστούσε εύκολη την πρόσβαση των κατοίκων σε υπηρεσίες και λοιπές εξυπηρετήσεις.

- Καταυλισμός «Άγιος Πέτρος»: Ο οικισμός χωροθετούνταν βόρεια του καταυλισμού της Νεαπόλεως και περιελάμβανε 44 οικίσκους.

Στο σύνολό τους οι οικισμοί δημιουργήθηκαν κοντά στα οικοδομικά τετράγωνα που υπέστησαν τις μεγαλύτερες καταστροφές. Το γεγονός αυτό αποτύπωνε το πραγματικό μέγεθος της καταστροφής, ενώ παράλληλα καθιστούσε δυνατή την πρόβλεψη της εξέλιξης της αποκατάστασης των πληγέντων κτισμάτων.

Τα κριτήρια που επιλέχθηκαν αφορούσαν στον αριθμό μελών του νοικοκυριού, την περιοχή κατοικίας, την οικονομική κατάσταση, αλλά και την κατάσταση της υγείας. Επιπλέον, κριτήριο αποτέλεσε και η απώλεια μέλους της οικογένειας και ο τραυματισμός από το σεισμό. Συμπερασματικά, λυόμενοι οικίσκοι, κατά σειρά προτεραιότητας, χορηγήθηκαν στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- Στις οικογένειες των θυμάτων.
- Στις οικογένειες που κάποιο μέλος τους είχε τραυματισθεί.
- Στις οικογένειες με άρρωστα μέλη.
- Στις οικογένειες με εγκύους και βρέφη.
- Στις οικογένειες με ηλικιωμένα μέλη.
- Στις οικογένειες με μεγάλο αριθμό μελών.
- Στις οικογένειες με άτομα με ειδικές ανάγκες.
- Στις οικογένειες που οι κατοικίες τους χαρακτηρίστηκαν ακατάλληλες κι επικινδύνως ετοιμόρροπες.
- Στις οικογένειες που κατοικίες τους είχαν χαρακτηριστεί προσωρινά ακατάλληλες.

Η τελική απόφαση για την παραχώρηση των κατοικιών λήφθηκε από ειδική επιτροπή με μέλη από όλες τις κομματικές παρατάξεις των δημοτικών συνδυασμών της πλειοψηφίας, υπό την έγκριση του δημοτικού συμβουλίου.

Όλες οι λυόμενες κατοικίες ανήκαν στο Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. και παραχωρήθηκαν στους δικαιούχους με χρονικό ορίζοντα τα δυο χρόνια. Το διάστημα αυτό άρχιζε από την ημερομηνία παράδοσης των οικίσκων. Οι δικαιούχοι έφεραν την ευθύνη της συντήρησης των νέων – προσωρινών τους κατοικιών και παράλληλα αναλάμβαναν τα έξοδα από τη χρήση των παροχών (ηλεκτρικό ρεύμα, νερό, τηλέφωνο). Όσον αφορά στην κάλυψη των δαπανών που αναφέρθηκαν, για την αποφυγή προβλημάτων ορίστηκε να λαμβάνει κάθε δικαιούχος από την κοινότητα ή το δήμο μια βεβαίωση ότι κατοικούσε στον οικίσκο και επιφορτίζεται με τις αντίστοιχες λειτουργικές δαπάνες. Δεν είχε ληφθεί μέριμνα για τη θέρμανση των οικίσκων, την οποία αναλάμβανε κάθε οικογένεια. Στη συνέχεια όμως, και υπό την πίεση των σεισμοπαθών τοποθετηθούν σε κάθε οικίσκο κλιματιστικά ψύξης και θέρμανσης.

Εξάλλου, όπως αποδείχθηκε σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα οι συνθήκες διαβίωσης στα λυόμενα ήταν ιδιαίτερα δύσκολες, τόσο εξαιτίας του ψύχους το χειμώνα και των υψηλών θερμοκρασιών το καλοκαίρι, όσο και εξαιτίας της τυπολογίας (container) κατασκευής τους.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ένα κρίσιμο ζήτημα που αφορούσε στο χρόνο χρήσης του λυομένου. Πιο συγκεκριμένα, δε θεωρείτο χρήστης του οικίσκου όποιος το κατοικούσε εποχιακά, για μικρά χρονικά διαστήματα ή μόνο τις βραδινές ώρες. Σε αντίστοιχες περιπτώσεις ο δικαιούχος ήταν υποχρεωμένος να παραδώσει τον οικίσκο, ώστε να δοθεί σε άλλα νοικοκυριά.

Προκειμένου να διασφαλισθεί η χρήση των λυομένων από άτομα που είχαν πραγματικά ανάγκη η Δημοτική Αστυνομία διενεργούσε συχνούς ελέγχους σε κάθε καταυλισμό. Παράλληλα η Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής του Δήμου Αχαρνών ήταν υπεύθυνη για τα προβλήματα που δημιουργούνταν στους καταυλισμούς.

Η κοινωνικο – οικονομική σύνθεση (οικονομικό, κοινωνικό, μορφωτικό, φυλετικό, κλπ.) των φιλοξενουμένων στους καταυλισμούς αντικατόπτριζε μια διαφορετική φυσιογνωμία για κάθε καταυλισμό. Οι διαφοροποιήσεις αυτές εντοπίζονται επίσης και στους χαρακτηρισμούς των κατοικιών των σεισμοπαθών που διέμεναν στους καταυλισμούς.

Τις μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις παρουσίαζε ο καταυλισμός ΚΑΠΟΤΑ, στον οποίο και χωροθετούνταν οι περισσότερες προσωρινές κατοικίες, όπου και στεγάζονταν κυρίως μειονότητες και ενοικιαστές / φιλοξενούμενοι.

Αναφορικά με το είδος της απασχόλησης που χαρακτήριζε την οικονομία των κατοίκων των καταυλισμών πριν το σεισμό επικρατούσα κατηγορία είναι αυτή της ωρομίσθιας εργασίας καθώς και η αντίστοιχη του μισθωτή στον ιδιωτικό τομέα. Το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων αυτών των δυο κατηγοριών απαντάται στον καταυλισμό Καποτά. Αυτό συμβαίνει, αφενός γιατί εκεί εγκαταστάθηκε ο μεγαλύτερος πληθυσμός των σεισμοπαθών της περιοχής και αφετέρου γιατί οι κάτοικοι του συγκεκριμένου οικισμού ήταν στην πλειοψηφία τους αλλοδαποί κι επομένως δεν είχαν εύκολη πρόσβαση σε άλλου τύπου απασχόληση.

Κατά συνέπεια οι κλάδοι της παραγωγικής δραστηριότητας (βλ.Παράρτημα Β, Διαγράμματα,8,9,10σελ.166), που απορροφούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό των σεισμοπαθών που διέμεναν πλέον στους προσωρινούς καταυλισμούς ήταν αυτοί των κατασκευών και της βιομηχανίας.

Σύμφωνα με τα πορίσματα της προαναφερόμενης έρευνας, η συμμετοχή των σεισμοπαθών στους κλάδους της παραγωγής που αναφέρθηκαν προηγούμενα (κατασκευές – βιομηχανία) καθώς και η σχέση εργασίας τους (ωρομίσθιοι – μισθωτοί στον ιδιωτικό τομέα) δεν επηρεάστηκαν από το σεισμό. Βέβαια δεν επηρεάστηκαν στο βαθμό της μεταβολής της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δε μειώθηκε η ένταση της δραστηριότητας τους –μείωση της απασχόλησης.

Όσον αφορά στην πορεία των δανείων για επισκευές και ανακατασκευές που χορηγούσε το ΤΑΣ, η πλειοψηφία των σεισμοπλήκτων του Λαθέα Β΄ είχε απορροφήσει μέρος του δανείου ή ολόκληρο το ποσό. Αντίθετα οι σεισμοπαθείς των υπολοίπων καταυλισμών υποστήριζαν ότι οι καθυστερήσεις ήταν μεγάλες και οφείλονταν κυρίως στη γραφειοκρατία που χαρακτηρίζει τέτοιου είδους διαδικασίες, στην εμπλοκή των μηχανικών, και στην έλλειψη σχετικής ενημέρωσης. Πολλοί από τους δικαιούχους δανείων που διέμεναν σε καταυλισμούς δεν έκαναν αίτηση γιατί, σε σχέση με τις ανάγκες τους, θεώρησαν πολύ μικρό το ποσό που τους αναλογεί, ενώ κάποιοι άλλοι διαμαρτύρονταν τονίζοντας ότι το ποσό του δανείου δεν επαρκούσε για τη δημιουργία μιας αξιοπρεπούς κατοικίας.

Κεφάλαιο 4 : Μεθοδολογική Προσέγγιση

4.1 Ερευνητική Μεθοδολογία

Η δυσκολία της συγκεκριμένης έρευνας συνίσταται στην προσπάθεια που έπρεπε να καταβληθεί προκειμένου: α) να αναδειχθεί ο τρόπος αλληλεπίδρασης ενδογενών και εξωγενών παραγόντων στη συγκρότηση της διαμόρφωσης της σημερινής κατάστασης στους καταυλισμούς σεισμοπλήκτων στο Μενίδι, β) να διαφωτισθούν οι πολύπλευρες πολιτικές, πολιτισμικές, θεσμικές συνθήκες, οι τεχνικές και οργανωτικές ικανότητες του τοπικού κράτους, οι κοινωνικο – οικονομικές ιδιαιτερότητες της αστικής περιοχής του Μενιδίου και γ) να εντοπισθεί όσο το δυνατόν καλύτερα η χωρο – κοινωνική διάσταση του ζητήματος σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αντιμετώπισης και διαχείρισης φυσικών καταστροφών και αστικής ανάπτυξης.

Η επιλογή ποσοτικών μεθόδων θα ανήγαγε την έρευνα σε μια «υπόθεση εργασίας», της οποίας η «εξακρίβωση» θα περιλάμβανε μηχανιστικούς συσχετισμούς ανάμεσα σε επιλεγμένες αλλά κατακερματισμένες μεταβλητές (Silverman 1993). Επιπλέον σε τέτοιου είδους έρευνες που προβαίνουν στην εξέταση ενός γεγονότος και της εξέλιξής και των επιδράσεων του στο χωρικό και κοινωνικό περιβάλλον μετά το πέρας ενός χρονικού διαστήματος, η χρήση ενός ποσοτικού εργαλείου έρευνας μάλλον δεν μπορεί να αποδώσει ακριβώς την κατάσταση λόγω δυσκολίας στη συλλογή δεδομένων αλλά και στον καθορισμό του δείγματος (Cassidy, Lizaradle 2003, Sanderson 2000, Kamanga et 2003). Ειδικότερα, για την εν λόγω μελέτη, η ποσοτική έρευνα αποκλείστηκε εξ αρχής, λόγω του γεγονότος ότι η υφιστάμενη κατάσταση στους καταυλισμούς (κατάληψη των χώρων από περιθωριακό πληθυσμό, ανεξέλεγκτη κατάσταση με κανέναν έλεγχο). Η ποιοτική μέθοδος, αντίθετα, παρέχει τη δυνατότητα αναγνώρισης της ιδιαιτερότητας των τοπικών κοινωνικο – οικονομικών πλαισίων ανάπτυξης, αστικής διακυβέρνησης και διαχείρισης της κρίσης, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα μια ερμηνευτική, ευέλικτη και ανοικτή, ως προς την πορεία της ανάλυσης και διατύπωσης θεωρίας, ερευνητική μεθοδολογία.

Η χρήση της ποιοτικής έρευνας κρίνεται απαραίτητη αφού: α) ξεφεύγει εντοπίζει τα «κρίσιμα» κοινά στοιχεία των υπό έρευνα περιπτώσεων, β) διευκολύνει τη διαδικασία ανάπτυξης και αποσαφήνισης των εννοιολογικών κατηγοριών, γ) υποβάλλει σε αυστηρό έλεγχο τις προσωπικές παρορμήσεις για επιλεκτική προώθηση και ερμηνεία ορισμένων μόνον πτυχών των φαινομένων που μελετά και δ) αξιοποιεί παράπλευρους ελέγχους, όπως τους κριτές, τη σχετική βιβλιογραφία κτλ.

Παράλληλα, η ποιοτική έρευνα θα δώσει τη δυνατότητα στον ερευνητή να δημιουργήσει τη θεωρία από τη συλλογή των δεδομένων (grounded theory). Επιπλέον, ο ερευνητής σε αυτήν την περίπτωση έχει τη δυνατότητα, να κάνει συγκρίσεις για κάποια γεγονότα, καταστάσεις, να συνδέσει τα δεδομένα με τη θεωρία και έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα να αναθεωρήσει τους στόχους της έρευνας και να ελέγξει κατ' ουσία εκ των προτέρων τις υποθέσεις.

Κατόπιν της επιλογής της ποιοτικής μεθόδου έρευνας τέθηκε ένα άλλο θέμα, αυτό της επιλογής του καταλληλότερου τρόπου προσέγγισης του ερευνητικού πεδίου. Η βασική διάκριση ήταν μεταξύ: α) των «μελετών περίπτωσης» (case study – περιπτωσιολογική έρευνα) και του προσανατολισμού της έρευνας προς τη σε βάθος εξέταση περιορισμένου αριθμού υπευθύνων – ιθυνόντων φορέων και λοιπών παραγόντων στην περίπτωση του σεισμού του Μενιδίου και μελέτης της λύσης προσωρινών καταλυμάτων και β) της εξέτασης μεγαλύτερου αριθμού μέσω δειγματοληπτικής έρευνας.

Μέσα από την επισκόπηση και της διεθνούς βιβλιογραφίας για τη μελέτη ανάλογων περιπτώσεων, δηλαδή περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και αιτιολόγηση αυτής κατόπιν μακροπρόθεσμου, προγραμματισμένου ή μη, προγράμματος χρήσης καταλυμάτων προσωρινής διαμονής προκρίθηκε η «ολιστική» προσέγγιση μιας πόλης ως μελέτη περίπτωσης, με περισσότερες δυνατότητες ανάδειξης της πολυπλοκότητας ενός τέτοιου πολυσύνθετου φαινομένου (Rice 2003, Ιωσηφίδης 2003, Παπαδόπουλος 2003).

Στην προκειμένη περίπτωση, η προσέγγιση του ερευνητικού πεδίου έπρεπε να επικεντρωθεί σε δύο κυρίως επίπεδα μέσα από τη μελέτη περίπτωσης: α) στους ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες που διαμόρφωσαν τον τρόπο παρέμβασης κατά την οξεία φάση εκδήλωσης της κρίσης ως προς τη μετεγκατάσταση των πληγέντων αλλά και μεταγενέστερα έως σήμερα και β) το πολιτικό – διοικητικό και θεσμικό επίπεδο παρέμβασης με περιγραφή των εμπλεκόμενων και συμμετεχόντων σε μια συμμετοχική διαδικασία εξεύρεσης λύσης.

4.2 Η μεθοδολογική προσέγγιση της περιπτωσιολογικής έρευνας στο Μενίδι

Η έρευνα πεδίου στόχευε στην κατανόηση του σχεδίου δράσης που επιλέχθηκε, στην ακριβή αναγνώριση των προβλημάτων που προϋπήρχαν και παρουσιάστηκαν κατόπιν του σεισμού και με την εφαρμογή προγράμματος προσωρινής κατοικίας μετά από 8 έτη αλλά και να προσδιορίσει την προέλευση των προβλημάτων αυτών και

πιθανότατα να καταλήξει σε συμπεράσματα και προτάσεις για την προσέγγιση και αντιμετώπιση τέτοιου είδους καταστάσεων.

Μεθοδολογικά η προσέγγιση των υποθέσεων έρευνας θα πραγματοποιηθεί σε τρία επίπεδα: α) με την επισκόπηση και ανάλυση σχετικής βιβλιογραφίας σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο, β) με τη συλλογή δευτερογενών στοιχείων και γ) την ποιοτική έρευνα – μελέτη περίπτωσης.

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο, όπως αυτό έχει αναπτυχθεί, είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί η εμπειρική διερεύνηση των στόχων και των ερευνητικών υποθέσεων της παρούσας έρευνας. Η εμπειρική προσέγγιση περιλαμβάνει πέντε (5) στάδια ερευνητικής μεθοδολογίας: α) Τη διερεύνηση του παράγοντα κοινωνικού αποκλεισμού και τη σχέση του με το υπό εξέταση πρόβλημα β) την καταγραφή των διαφόρων εκφάνσεων της κατάστασης και στον εντοπισμό γενικών τάσεων και πιθανών σχέσεων μεταξύ των εξωγενών και ενδογενών παραγόντων του ερευνητικού προβλήματος, γ) στην καταγραφή του πολιτικο – διοικητικού συστήματος της υπό μελέτης περιοχής αλλά και σε ευρεία κλίμακα του κράτους, δ) τη σχέση φυσικών καταστροφών και διαχείρισης κινδύνου με την αστική ανάπτυξη και ε) στη περιγραφή της ποιότητας ζωής στη περιοχή όπου κατοικούν.

Λαμβάνοντας υπόψη το στόχο της έρευνας πεδίου η αρχική σκέψη ήταν να χρησιμοποιηθεί δομημένο ερωτηματολόγιο και να αποσταλεί σε επαφές – κλειδιά. Βάσει της θεωρητικής προσέγγισης ως προς τη μεθοδολογία για την κατηγοριοποίηση των απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο αυτό θα σήμαινε αυτόματα και τη διεξαγωγή συνεντεύξεων σε βάθος (indepth interviews) με κάποιους από τους βασικούς συντελεστές του προγράμματος διαχείρισης κρίσεως για τη μετεγκατάσταση των πληγέντων. Ταυτόχρονα, λαμβάνοντας υπόψη την επισκόπηση της βιβλιογραφίας για ζητήματα διαχείρισης κρίσεως ως προς την εξεύρεση λύσεως για προσωρινή στέγη και τη σχετική με ζητήματα αστικής ανάπτυξης που συνδέονται με την αντιμετώπιση προβλημάτων κατόπιν μιας φυσικής καταστροφής, κρίθηκε ότι έννοιες αναλυτικές και περιγραφικές που θα χρησιμοποιούνταν για την κατηγοριοποίηση του ερωτηματολογίου αλλά και την κωδικοποίηση και ανάλυση των αποτελεσμάτων αφενός θα δυσχέραιναν την εκπόνηση της έρευνας λόγω της διαφορετικής εννοιολογικής προσέγγισης που θα δίδοταν και αφετέρου θα αποτελούσε ένα επιπλέον δυσχερή παράγοντα στο στάδιο της ερμηνευτικής ανάλυσης.

Το εργαλείο που επιλέχθηκε τελικά για την εκπόνηση της έρευνας στο πλαίσιο της συγκεκριμένης μεθοδολογικής προσέγγισης, περιπτωσιολογική έρευνα, είναι αυτό

της ημιδομημένης συνέντευξης με ανοιχτές ερωτήσεις (semi – structured interviews with open questions). Η επιλογή της μεθόδου της συνέντευξης αιτιολογείται από τη στιγμή που τον ερευνητικό ερώτημα εξυπηρετείται διεξοδικότερα μέσα από την άντληση περαιτέρω πληροφοριών σε βάθος μέσω συγκεκριμένων πηγών πληροφόρησης. Τα ανοιχτά χαρακτηριστικά και η ευέλικτη διάταξη των ερωτήσεων της ημιδομημένης συνέντευξης επιτρέπουν στους ερωτώμενους να αποδοθούν σε έναν λεπτομερέστερο προσδιορισμό της κατάστασης με βάση τις δικές του εμπειρίες και την ανάδειξη ζητήματα που οι ίδιοι θεωρούν σημαντικά (Χωριανόπουλος 2003). Οι ερωτήσεις, 15 στο σύνολο, που αποτέλεσαν τον οδηγό της συνέντευξης κατηγοριοποιήθηκαν ως προς το περιεχόμενό τους σε τέσσερις ομάδες:

- Διευκρινιστικές της υφιστάμενης κατάστασης στους υπάρχοντες καταυλισμούς, της χρήσης τους και του προφίλ αυτών που εξακολουθούν να διαμένουν
- Καταγραφή της υπάρχουσας πυκνότητας σχέσεων ενδογενών και εξωγενών καταστάσεων και παραγόντων που έχουν συμβάλει στη διαμόρφωση της κατάστασης σήμερα
- Προσδιοριστικές / Ερμηνευτικές της πολιτικο – διοικητικής εμπλοκής των παραγόντων στην εφαρμογή σχεδίου, της στάσης και αντίληψης των ιθυνόντων σε ένα συμμετοχικό μοντέλο λήψης αποφάσεων και εφαρμογής σχεδίου σύμφωνα με το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο.
- Καταγραφή των στάσεων για την ολιστική προσέγγιση και διαχείριση ζητημάτων φυσικής καταστροφής σε ένα πλαίσιο αστικής ανάπτυξης.

Η είσοδος στο πεδίο και η διεξαγωγή των συνεντεύξεων αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα. Καταρχήν, ο όρος «πεδίο» εξαρτάται απόλυτα από το αντικείμενο έρευνας και νοείται η διαδικασία πρόσβασης στο χώρο και ειδικότερα στο Δήμο Αχαρναί αλλά και τους εξωγενείς θεσμικούς ή μη παράγοντες που έχουν εμπλακεί στη διαμόρφωση του υπάρχοντος αποτελέσματος.

Το εγχείρημα της πρόσβασης σε οργανισμούς του Πρώτου, Δεύτερου ή Τρίτου Πόλου έχει παρομοιασθεί στη βιβλιογραφία «...ενοχλητική προσπάθεια «εισβολής» που χωρίς να αποφέρει άμεσα οφέλη αποσπά από τις υποχρεώσεις και τα συνήθη καθήκοντα» (Flick 1998). Ωστόσο, χρέος του ερευνητή είναι να ανταποκριθεί σε αυτές τις δυσκολίες, να ελέγξει τις υποψίες ότι η έρευνα στοχεύει στην έκθεση των αδυναμιών του οργανισμού και να προσανατολισθεί στο πεδίο υποδεικνύοντας τα κατάλληλα πρόσωπα για συνέντευξη (Χωριανόπουλος, Σπυριδάκης 2003).

Οι συνεντεύξεις, λοιπόν, πραγματοποιήθηκαν σε ένα δείγμα 10 ατόμων που προέρχονταν από τους εξής φορείς:

- Υπηρεσία Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων
- Τομέας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων Αχαρνών
- Δήμος Αχαρναί (Τεχνική Υπηρεσία, Δημοτική Αστυνομίας, Αναπτυξιακή Εταιρεία – Δ/ση Κοινωνικής Πολιτικής)
- Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Αναγνωρίζοντας τις δυσκολίες που θα προέκυπταν στη διαδικασία απόδοσης νοήματος και αντίληψης των δεδομένων που προέκυπταν από τις συνεντεύξεις κατόπιν της ανάλυσης και κωδικοποίησης η έρευνα θα έπρεπε να διασφαλίσει κατά κάποιο τρόπο την αξιοπιστία και εγκυρότητα αλλά και το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι θα ήταν σε θέση να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της ταυτότητας και να κατανοήσουν το βαθμό της συμβολής τους σε αυτή. Αυτό επιτεύχθηκε ως εξής:

- Η έρευνα πεδίου περιελάμβανε στο σχεδιασμό και τις επαναληπτικές συνεντεύξεις με τα πρόσωπα – κλειδιά ή φορείς, που κατά την ανάλυση των δεδομένων, προέκυπταν περαιτέρω ερωτήματα.
- Μαζί με το ερωτηματολόγιο δόθηκε στους ερωτώμενους και συνοδευτική αποστολή, που περιελάμβανε πληροφορίες για την ταυτότητα και το σκοπό της έρευνας, για τη χρήση των ευρημάτων και για τον τρόπο πρόσβασης του ερωτώμενου στα δεδομένα της έρευνας. Το ερωτηματολόγιο θα διανεμήθηκε και συμπληρώθηκε επί τόπου με τη μορφή συνέντευξης.
- Στην επιστολή τονίζεται ιδιαίτερα η πλήρης εξασφάλιση της εχεμύθειας και του απορρήτου των απαντήσεων. Για αυτό το σκοπό παρουσιάζεται αναλυτικά η διαδικασία διασφάλισης του απορρήτου των πληροφοριών και της διασφάλισης των προσωπικών δεδομένων. Υπήρξε σχετική διευκρίνιση ότι οι πληροφορίες και τα προσωπικά δεδομένα που θα παρέχονταν από τους ερωτώμενους θα φυλάσσονται σε ασφαλισμένο μέρος με ευθύνη του Ερευνητή.
- Της ανάγνωσης της επιστολής ακολούθησε η συμπλήρωση του έντυπου συγκατάθεσης για τον συμμετέχοντα στην έρευνα με το οποίο ο συμμετέχων δηλώνει ότι έχει ενημερωθεί πλήρως για τον σκοπό, την ερευνητική διαδικασία, τη φύλαξη και την χρήση των πληροφοριών που θα παρέχει.

Η μεθοδολογία της μελέτης ως προς την ανάλυση και την παράθεση των πορισμάτων , σε πρώτη φάση, συνίσταται:

α) Στη βιβλιογραφική επισκόπηση σχετικών μελετών αλλά και λοιπής σχετικής έρευνας που αφορά σε θέματα κοινωνικού αποκλεισμού, διαχείρισης κρίσης και αστικής ανάπτυξης, β) στην αποτύπωση της φυσιογνωμίας της περιοχής, γ) στη συγκέντρωση, καταγραφή, κωδικοποίηση και ανάλυση των υφιστάμενων δευτερογενών στοιχείων που αφορούν:

- Στον πληθυσμό, τα δημογραφικά στοιχεία και λοιπά χαρακτηριστικά του πληθυσμού που διαμένει ακόμα στα λυόμενα
- Τη φύση των καταυλισμών στην υπάρχουσα φάση και τι έχει προβλεφθεί τελικά ή ποιες ενέργειες έχουν πραγματοποιηθεί για την αποκατάσταση των λυομένων αλλά και του χώρου
- Τη χρήση των λυόμενων σήμερα
- Την κατάσταση των λυόμενων σήμερα
- Τις κοινωνικο – οικονομικές επιπτώσεις στο χώρο
- Το θεσμικό πλαίσιο για την αποκατάσταση των πληγέντων
- Τη λήψη άλλων μέτρων ή την εκμετάλλευση άλλων πηγών χρηματοδότησης

Τα δεδομένα που αντλήθηκαν από τη συγκεκριμένη έρευνα πεδίου και αποτελούνταν από συνεντεύξεις, αρχειακό / ενημερωτικό υλικό και σημειώσεις από το πεδίο (field notes) μετασχηματίστηκαν σε προσβάσιμο κείμενο και στη συνέχεια επιχειρήθηκε η κατηγοριοποίηση του ενημερωτικού υλικού με βάση τα εξής κριτήρια: α) ημερομηνία, β) τόπος, γ) κατηγορία συνέντευξης / παρατήρησης, (φορέας – θεσμικές ή μη αρχές - , τοπικοί φορείς, πρόσωπα – κλειδιά), δ) φύση εμπλοκής στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης σεισμοπλήκτων, προγραμματική εστίαση (κοινωνικός αποκλεισμός – αστική ανάπτυξη, διαχείριση κατάστασης κρίσης). Σε αυτή τη φάση ενδείκνυται και πραγματοποιήθηκε η αντιπαραβολή των δεδομένων που αντλούνται από μια συνέντευξη με άλλες σχετικές με την περίπτωση πηγές πληροφόρησης για τη διεξαγωγή κρίσιμων συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο 5: Ανάλυση περιπτώσιολογικής έρευνας (case – study) για την περιοχή του Μενιδίου

Η συγκέντρωση ικανών στοιχείων από το πεδίο που διαφωτίζει περισσότερο τα ερευνητικά ερωτήματα ακολουθείται από την ανάλυσή τους. Τα δεδομένα που αντλήθηκαν από τη συγκεκριμένη έρευνα πεδίου αποτελούνταν από συνεντεύξεις με βάση ένα ημι – δομημένο ερωτηματολόγιο, αρχειακό ενημερωτικό υλικό και σημειώσεις από το πεδίο. Ως ιδιομορφία της συνέντευξης καταγράφεται το γεγονός ότι ενώ οι συνεντευξιαζόμενοι καλούνταν να απαντήσουν με οδηγό το ερωτηματολόγιο, τελικώς προέβηκαν σε μία συζήτηση καλύπτοντας ωστόσο όλα τα θεματικά πεδία του ερωτηματολογίου. Συμπληρώθηκαν 9 ερωτηματολόγια από τους εξής φορείς: Δήμος Αχαρναί, Υ.Α.Σ και Τ.Α.Σ Αχαρνών, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που είχαν εμπλακεί στη διαδικασία διαχείρισης καταυλισμών.

Η διαδικασία ανάλυσης του ποιοτικού υλικού που συλλέχθηκε από το ερευνητικό πεδίο ξεκίνησε με τη μετατροπή του σε κείμενο και τη λεπτομερή και πολλαπλή μελέτη του. Τα κείμενα συνεντεύξεων που προέκυψαν είτε από ανοιχτή συζήτηση και καταγραφή βάσει των θεματικών πεδίων του ημι – δομημένου ερωτηματολογίου είτε από τις καταγεγραμμένες απαντήσεις του ερωτηματολογίου, μελετήθηκαν σε βάθος αρκετές φορές ώστε να υπάρχει μια γενική εικόνα των ζητημάτων που τίγονται σε αυτές. Επιπρόσθετα, για κάθε συνέντευξη δημιουργήθηκαν περιλήψεις που περιείχαν τα κεντρικά χαρακτηριστικά του λόγου του κάθε ερευνώμενου. Στη συνέχεια ξεκίνησε η διαδικασία της λεπτομερούς κωδικοποίησης των ποιοτικών δεδομένων.

Σύμφωνα με την αρχική κωδικοποίηση και προ των συνεντεύξεων ακολουθήθηκε η κάτωθι κατηγοριοποίηση:

1. Ταυτότητα διαμενόντων στους καταυλισμούς / Χωρο – κοινωνικός Αποκλεισμός
2. Θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο
3. Καταυλισμοί / Ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες
4. Φυσικές καταστροφές – Διαχείριση κινδύνου – Αστική Ανάπτυξη

5.1 Η χωρική και κοινωνική ταυτότητα των καταυλισμών

Ως προς τον πρώτο άξονα κατηγοριοποίησης και σύμφωνα με τις απαντήσεις των διερευνώντων προκύπτει κάτι απόλυτα φυσιολογικό σύμφωνα με προηγούμενες αντίστοιχες εμπειρίες στην Ελλάδα (Αίγιο, Καλαμάτα) αλλά και κατά τη διεθνή βιβλιογραφία. Δηλαδή, η πλειοψηφία των διαμενόντων πλέον στους καταυλισμούς αποτελείται από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (αθίγγανους, μετανάστες), από τους οποίους πολλοί από αυτούς κατοίκησαν από την πρώτη στιγμή στους καταυλισμούς μη όντας σεισμόπληκτοι. Οι υπόλοιποι δε αποτέλεσαν «μόνιμοι κάτοικοι» των καταυλισμών κατόπιν της εκκένωσης των λυομένων από τους πραγματικά σεισμοπαθείς που επωφελήθηκαν των σχετικών μέτρων. Το ιδιότυπο δε είναι, ότι πλέον η πλειοψηφία αυτών αποτελούν ετεροδημότες και μη κατοίκους του Μενιδίου, χαμηλότερης φυσικά κοινωνικής τάξης. Τέλος, αξιοσημείωτο είναι το πολύ μικρό ποσοστό ευπαθών ομάδων σεισμοπλήκτων (Γ' ηλικία, χρόνια ασθενείς, Α.μ.Ε.Α, πολυπληθείς οικογένειες) που έχουν παραμείνει στα καταλύματα και αποτελούν πραγματικό πληθυσμό που για ευνόητους λόγους δεν κατόρθωσε να επωφεληθεί των σχετικών μέτρων αποκατάστασης στέγης.

Ως προς την ταυτότητα των διαμενόντων στους καταυλισμούς στην παρούσα φάση, χαρακτηριστική είναι η επισήμανση των εργαζομένων στο Δήμο Μενιδίου που είχαν εμπλακεί στο ζήτημα αυτό. Σύμφωνα με μαρτυρίες τους αλλά και από την επιτόπια έρευνα προέκυψε ότι οι κάτοικοι των καταυλισμών θεωρούν μόνιμη πλέον την κατοικία αυτή και αποδεικνύεται από τις μετατροπές που έχουν κάνει στα λυόμενα. Κάποιοι δε έχουν οικειοποιηθεί, εκτός του παραχωρημένου οικίσκου, και άλλον παρακείμενου προκειμένου να χρησιμοποιείται ως αποθηκευτικός χώρος. Άλλη μαρτυρία πιστοποιεί ότι κάτοικος του καταυλισμού έχει επωφεληθεί των μέτρων επισκευής της κατοικίας του και μισθώνει αυτή, ενώ ο ίδιος παραμένει στον καταυλισμό. Χαρακτηριστικό δε είναι ότι σύμφωνα με την επιτόπια έρευνα και την παρατήρηση οι «ένοικοι» του καταυλισμού κυκλοφορούν με αυτοκίνητα, όχι αντίστοιχα της κοινωνικής τάξης που διατείνονται ότι ανήκουν. Χαρακτηριστική έκφραση δύο (2) υπαλλήλων του Δήμου είναι ότι οι διαμένοντες στους καταυλισμούς αποτελούνται πλέον «από τη λούμπεν κατηγορία». Δεν είναι λίγες και οι καταγγελίες για μίσθωση των οικίσκων εκ μέρους των μόνιμων δικαιούχων όπως είχαν κριθεί σε άλλους μη σεισμόπληκτους. Τέλος, σύμφωνα με τις συνεντεύξεις προέκυψε ότι ευθύνη για τη σημερινή κατάσταση φέρει και η ίδια η τότε δημοτική αρχή κρίνοντας ως δικαιούχους οικίσκου όχι πραγματικά σεισμόπληκτους, αλλά ανθρώπους που

απειλούνταν από κοινωνικό αποκλεισμό, επιδιώκοντας έτσι και θεωρώντας ότι έλυναν προϋπάρχοντα προβλήματα και θα ασκούσαν κοινωνική πολιτική.

Άξιο λόγου προκαλεί το γεγονός ότι μετά την παρέλευση 10 ετών από τον καταστροφικό σεισμό δεν είναι λίγοι αυτοί που χρησιμοποιούν τα λυόμενα ως «δεύτερη κατοικία». Ως σημαντικότερο λόγο που συμβαίνει αυτό ακόμα και σήμερα θεωρήθηκε το γεγονός ότι τα καταλύματα αποτέλεσαν μία ευκαιριακή λύση για άλλες ευπαθείς ομάδες που δεν ήταν σεισμόπληκτοι. Τονίζεται, δε ότι η μη διάθεση καταλυμάτων στον πραγματικό χρόνο που επιβαλλόταν αλλά και ο πλεονάζων αριθμός αυτών ώθησε στην παροχή αυτών και σε μη σεισμόπληκτους. Παράλληλα, το ίδιο σημαντικό θεωρούν τη μη καλή συνεργασία Κεντρικής Διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης ειδικότερα για την περιοχή του Μενιδίου. Σύμφωνα, με δημοσιεύματα του τοπικού τύπου, η συγκεκριμένη περιοχή δεν έλαβε της καλής μεταχείρισης που έλαχαν άλλες σεισμόπληκτες περιοχές. Καταγγέλλουν δε μεγάλες καθυστερήσεις στην εφαρμογή των μέτρων αποκατάστασης ή επισκευής των κατοικιών τους, κάτι που συμπίπτει με τις μαρτυρίες των υπαλλήλων του Δήμου αλλά διαφοροποιείται από τους αντίστοιχους ιθύνοντες δημόσιους υπαλλήλους της Υπηρεσίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων και του Τομέα Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων Αχαρνών.

Αναφορικά με τη διαδικασία παροχής οικίσκου, αρμόδια υπηρεσία ήταν η Δημοτική Αρχή του Μενιδίου. Υπεύθυνες υπηρεσίες για τη διαδικασία αυτή ήταν οι διοικητικές και η Κοινωνική Υπηρεσία, ενώ η Δημοτική Αστυνομία ενεπλάκη στη διαδικασία παραχώρησης και ένταξης. Σύμφωνα, με τις απαντήσεις των ιθυνόντων μοναδικό κριτήριο κατ' ουσίαν αποτέλεσε μόνο το πιστοποιητικό του Τ.Α.Σ Αχαρνών. Δεν υπήρξε η διαδικασία προτεραιότητας παροχής οικίσκων σύμφωνα και με το κοινωνικό προφίλ του κάθε αιτούμενου, ενώ κατόπιν πολλών πιέσεων παραχωρήθηκε λυόμενο και χωρίς την προσκόμιση του πιστοποιητικού για τους λόγους που προαναφέρθηκαν.

Η διαπολιτισμικότητα και η ύπαρξη διάφορων κοινωνικών τάξεων που παρουσιάζει το Μενίδι, εισάγει, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις των διερευνώντων, και άλλη μία κρίσιμη μεταβλητή για τη διαχείριση αυτών των ομάδων σε περιπτώσεις φυσικής καταστροφής και τη λήψη ειδικών μέτρων.

Αναφορικά με τα λοιπά κοινωνικο – οικονομικά χαρακτηριστικά των φιλοξενουμένων στους καταυλισμούς (Ερευνητικό Πρόγραμμα Ο.Α.Σ.Π, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Δήμος Αχαρνών) καταγράφεται διαφορετική φυσιογνωμία σε κάθε καταυλισμό.

Τις μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις παρουσίαζε ο καταυλισμός ΚΑΠΟΤΑ, στον οποίο και χωροθετούνταν οι περισσότερες προσωρινές κατοικίες, όπου και στεγάζονταν κυρίως μειονότητες και ενοικιαστές / φιλοξενούμενοι.

Αναφορικά με το είδος της απασχόλησης που χαρακτήριζε την οικονομία των κατοίκων των καταυλισμών πριν το σεισμό, επικρατούσα κατηγορία είναι αυτή της ωρομίσθιας εργασίας καθώς και η αντίστοιχη του μισθωτή στον ιδιωτικό τομέα. Το μεγαλύτερο ποσοστό απασχολούμενων αυτών των δυο κατηγοριών απαντάται στον καταυλισμό Καποτά. Αυτό συμβαίνει αφενός γιατί εκεί εγκαταστάθηκε ο μεγαλύτερος πληθυσμός των σεισμοπαθών της περιοχής και αφετέρου γιατί οι κάτοικοι του συγκεκριμένου οικισμού ήταν στην πλειοψηφία τους αλλοδαποί κι επομένως δεν είχαν εύκολη πρόσβαση σε άλλου τύπου απασχόληση.

Οι κλάδοι της παραγωγικής δραστηριότητας (βλ. Παράρτημα Β, Διαγράμματα 8,9,10 σελ 165-166.) που απορροφούσαν το μεγαλύτερο ποσοστό των σεισμοπαθών που διέμεναν πλέον στους προσωρινούς καταυλισμούς ήταν αυτοί των κατασκευών και της βιομηχανίας.

Η συμμετοχή των σεισμοπαθών στους κλάδους της παραγωγής που αναφέρθηκαν προηγούμενα (κατασκευές – βιομηχανία) καθώς και η σχέση εργασίας τους (ωρομίσθιοι – μισθωτοί στον ιδιωτικό τομέα) δεν επηρεάστηκαν από το σεισμό. Βέβαια δεν επηρεάστηκαν στο βαθμό της μεταβολής της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δε μειώθηκε η ένταση της δραστηριότητας τους –μείωση της απασχόλησης.

Λαμβάνοντας υπόψη και τα στοιχεία από την Ε.Σ.Υ.Ε (βλ. Παράρτημα Β, Διαγράμματα 5,6 σελ 164.), παρατηρείται η μείωση της απασχόλησης κατά τη δεκαετία 1991 – 2001 όπου καταγράφεται σαν επίπτωση του σεισμού, μολονότι υπάρχει αριθμητική αύξηση στην απασχόληση στις κατασκευές που και αυτό οφείλεται στις επιπτώσεις του σεισμού.

Εξάλλου, όπως ήδη αναφέρθηκε στο Κεφ.3, κατόπιν του σεισμού σημειώνεται η μείωση της απασχόλησης σε ποσοστό 26,29% στον τομέα της μεταποίησης, 14,36% στο εμπόριο, 9,25% σε γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία και σε ποσοστό 11,2 στον τριτογενή τομέα. Το μεγαλύτερο ποσοστό σημειώνεται στο δευτερογενή τομέα και στο εμπόριο, γεγονός που φαντάζει απόλυτα λογικό αν συμεριστεί κανείς την προγενέστερη ανάλυση για τη φυσιογνωμία της πόλης του Μενιδίου.

Σύμφωνα, με τα προηγούμενα ειδικότερες επισημάνσεις όλων των συνεντευξιαζόμενων και ειδικότερα αυτών από το Δήμο Αχαρνών αποτέλεσαν τα κάτωθι:

- Ως προς τη διαχείριση του καταυλισμού δυσκαμψία και δυσκολία συνεννόησης και συνεργασίας παρατηρήθηκε με την ύπαρξη και δραστηριοποίηση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων. Ειδικότερα, η μη ύπαρξη ενός υπευθύνου συντονισμού και διαχείρισης του καταυλισμού επί παντός επιστητού, η πίεση από διάφορες κοινωνικές ομάδες σε οποιοδήποτε «θεωρούνταν» υπεύθυνος στο χώρο των προσωρινών καταλυμάτων είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας δυναμικής για την απαίτηση εκ μέρους μη σεισμοπλήκτων παραχώρησης λυομένων.

- Τελικά η παραχώρηση των λυομένων, αν και απαιτούσε το πιστοποιητικό για το χαρακτηρισμό της κατοικίας από το Τ.Α.Σ Αχαρνών, πραγματοποιήθηκε με τη σύσταση διακομματικής επιτροπής και με τον ορισμό κοινωνικών κριτηρίων όπως: Οικογένειες που μέλη τους αποτέλεσαν θύματα του σεισμού, οικογένειες που μέλη τους ανήκαν σε ευπαθείς ομάδες.

- Φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού προγενέστερα σε μια περιοχή που έχει πληγεί από σεισμό λόγω της ύπαρξης ευπαθών κοινωνικών ομάδων (άστεγοι, μετανάστες, παλιννοστούντες, κλπ) αναζητούν ευκαιριακή λύση και τελικά πετυχαίνεται. Το αποτέλεσμα είναι η αέναη ενασχόληση με τα φαινόμενα αυτά, τα οποία και επιτείνονται κατόπιν μιας φυσικής καταστροφής και σε καμία περίπτωση η εξασφάλιση στέγης δεν οδηγεί στην άμβλυνση αυτών παρά τα διογκώνει.

- Η χωροθέτηση των καταυλισμών σε σχέση με την πόλη θεωρήθηκε εξίσου προβληματική. Οι οικισμοί που χωροθετούνταν μακριά από το κέντρο του Δήμου αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη συγκοινωνία και τις μεταφορές (π.χ. Καποτά,) με αποτέλεσμα τη μη άμεση πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες πολύτιμες για τους σεισμοπαθείς. Η κατάσταση ήταν περισσότερο δύσκολη στους οικισμούς που δε διέθεταν εξυπηρετήσεις σε επίπεδο γειτονιάς.

5.2 Το θεσμικό και πολιτικό – διοικητικό πλαίσιο αναδιάρθρωσης

Εξετάζοντας το θεσμικό και πολιτικό – διοικητικό πλαίσιο και τα εφαρμοζόμενα μέτρα οδηγηθήκαμε στα κάτωθι πορίσματα:

- Ένα σαφές μήνυμα που δίδεται για την πολιτικο – διοικητική διαδικασία παρέμβασης σύμφωνα με το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο και ειδικότερα το σχέδιο «Ξενοκράτης», αν και δε δόθηκαν άμεσες απαντήσεις, ήταν η μη καλή συνεργασία των

αρμοδίων αρχών. Αυτό, ειδικότερα για την περιοχή της Αθήνας, παραπέμπει στο σύστημα διοίκησης και διαχείρισης σε τέτοιου είδους καταστροφές ευρείας κλίμακας. Οι συγκρούσεις αρμοδιοτήτων, η μη ύπαρξη συγκεκριμένων ρόλων και αρμοδιοτήτων της τοπικής αρχής όπου η περιοχή έχει πληγεί και εν τέλει η μη Μητροπολιτική Διοίκηση για την περιοχή των Αθηνών αποτελεί ένα μέγιστο ζήτημα για τη διαχείριση φυσικών καταστροφών με πολλαπλές συνέπειες.

- Σύμφωνα με τις συνεντεύξεις των υπαλλήλων της Υπηρεσίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων και του Τομέα Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων Αχαρνών τα μέτρα κρίνονται λίαν ικανοποιητικά, ιδίως για μια πρωτόγνωρη κατάσταση που έπρεπε να αντιμετωπισθεί ενώ ικανοποιητική κρίνεται και η πρόοδος της διαδικασίας για την αποκατάσταση των σεισμοπλήκτων αλλά και η συνεργασία μεταξύ των συναρμόδιων φορέων. Αντίθετα, όπως ήδη αναφέρθηκε, διαφοροποιούνται κατά πολύ οι απαντήσεις του ντόπιου πληθυσμού του Μενιδίου, υπαλλήλων του Δήμου (Τεχνική Υπηρεσία, Κοινωνική Υπηρεσία, Δημοτική Αστυνομία).

- Ως προς το κόστος αγοράς λυομένου, συντήρησης αυτού και κάλυψης των παγίων εξόδων (Δ.Ε.Η, Ο.Τ.Ε, Ε.Υ.Δ.Α.Π) ως κοινωνική προσφορά του κράτους, κρίθηκε μη συμφέρον από τους ιθύνοντες της Υ.Α.Σ. Μάλιστα, σε προκαταρκτικό επίπεδο λήψης αποφάσεων για τη διαχείριση της κρίσης του σεισμού της 7^{ης} Σεπτεμβρίου 1999, είχε προταθεί να από ανώτατο αρμόδιο στέλεχος, κάτοχο πολιτικής θέσης, η παροχή ενός εφάπαξ επιδόματος σε κάθε πληγέντα πέρα των λοιπών μέτρων. Η λογική του επιχειρήματος κρίνεται σίγουρα συμφέρουσα από πολλές απόψεις: α) Καταρχήν το κόστος με ένα πρόχειρο υπολογισμό θα αποτελούσε μόνο το 60% του συνολικού κόστους τοποθέτησης, συντήρησης, αποκατάστασης και λοιπών λειτουργικών εξόδων, β) Θα ήταν εφικτό να αποφευχθεί η δημιουργία ημι – μόνιμων καταλυμάτων που τελικά ακόμα και σήμερα, μετά από δέκα χρόνια, θεωρούνται προσωρινοί... γ) όπως ήδη έχει προαναφερθεί η μη καταλληλότητα ύπαρξης χώρων που να πληρούν βασικές προϋποθέσεις για την εγκατάσταση και λειτουργία αυτών και την αποκατάσταση της άμεσης λειτουργικότητας ενός νοικοκυριού και των εργασιών των μελών αυτού αποτελεί τροχοπέδη στη συνέχεια της παραγωγικής διαδικασίας μιας περιοχής και κατ' επέκταση της τοπικής και εθνικής οικονομίας, δημιουργώντας σαφώς φαινόμενα χωρικού και κοινωνικού αποκλεισμού. το υψηλό κόστος κατασκευής, εγκατάστασης και λειτουργίας των λυόμενων οικίσκων, το οποίο σύμφωνα με στοιχεία του Δήμου Αχαρνών ανήλθε στο ποσό 5.869.405,72 € (2. δις δρχ. για το 1999) Εξάλλου συγκεντρώθηκαν συνολικά 6.524 μονάδες λυόμενων οικίσκων, το κόστος των οποίων

διαφοροποιήθηκε ανάλογα με τα τετραγωνικά τους και συγκεκριμένα τα 25 τ.μ στοίχισαν 7.776, 96 € (2.650.000 χιλ. Δρχ), τα 36 τμ στοίχισαν 9.977,98 € (3.400.000 χιλ. Δρχ), τα 50 τμ στοίχισαν 14.966,98 € (5.100.000 χιλ. δρχ.) (Ερευνα Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ΟΑΣΠ, 2001).

- Τέλος, από τις συνεντεύξεις συγκεκριμένη μαρτυρία δημοτικού υπαλλήλου πιστοποιείται ότι η μεταβλητή του πολιτικού κόστους αποτελεί σημαντική συνισταμένη για τη λήψη αποφάσεων εκ μέρους των αρμοδίων σε οποιοδήποτε πολιτικό – διοικητικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, μας αφηγήθηκε ένα περιστατικό όπου έγινε προσπάθεια για την απομάκρυνση των εγκαταλελειμμένων οικίσκων, που όμως εκμεταλλεύονταν από διάφορες περιθωριακές ομάδες. Ενώ κατεβλήθη προσπάθεια από τις υπεύθυνες αρχές για την απομάκρυνση αυτών, παρενέβη ομάδα των σεισμοπλήκτων, που μάλιστα είχαν συγκροτηθεί σε σωματείο με διάθεση λιντσαρίσματος. Κατόπιν επέμβασης πολιτικού προσώπου η διαδικασία σταμάτησε επιτόπου, με αφορμή το πολιτικό κόστος, λόγια, που ακούστηκαν από επίσημα χείλη, σύμφωνα με τη μαρτυρία.

- Ιδιαζούσης σημασίας αποτελεί το γεγονός δημιουργίας συλλόγων με αυξημένη τη συλλογική συνείδηση που πλέον μετά την παρέλευση τόσων ετών, απαιτούν και αξιώνουν την παραχώρηση οικοπέδου στο χώρο του προσωρινού καταυλισμού (στρατόπεδο ΚΑΠΟΤΑ) για την ανέγερση ιδιόκτητης κατοικίας. Αυτό μάλιστα, σύμφωνα με το ερευνητικό πρόγραμμα του Πολυτεχνείου (2001), είχε αποτελέσει και μία σκέψη της Δημοτικής Αρχής.

Ένα σημαντικό σημείο που εστίασε η Τεχνική Υπηρεσία και Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου ήταν ο βαθμός της συλλογικής συνείδησης κατά τη διαδικασία διαχείρισης της κρίσης και φυσικά κατά το στάδιο διανομής των οικίσκων. Πέραν της κριτικής που ασκήθηκε ως προς το συντονισμό εκ μέρους του κράτους, θεωρήθηκε ότι απουσίαζε παντελώς ο βαθμός συλλογικής συνείδησης και κοινής αντιμετώπισης των συνεπειών. Ο προγραμματισμός δε εστιάσθηκε στην άμεση ανακούφιση, όπως και θα έπρεπε, αλλά δεν υπήρχε κανένα σχέδιο αντιμετώπισης και των λοιπών συνεπειών σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

- Όσον αφορά στην πορεία των δανείων για επισκευές και ανακατασκευές από το Τ.Α.Σ η πλειοψηφία των σεισμοπλήκτων του Λαθέα Β΄ απορρόφησε μέρος του δανείου ή ολόκληρο το ποσό. Οι σεισμοπαθείς των λοιπών καταυλισμών, παρότι προέβησαν στις απαραίτητες διαδικασίες στο σύνολό τους (βλ. Παράρτημα Β, Πίνακας 1, σελ166), υποστήριζαν ότι οι καθυστερήσεις ήταν μεγάλες και οφείλονταν κυρίως στη

γραφειοκρατία, στην εμπλοκή των μηχανικών και στην έλλειψη ενημέρωσης . Πολλοί από τους δικαιούχους δανείων που διέμεναν σε καταυλισμούς δεν έκαναν αίτηση, γιατί, σε σχέση με τις ανάγκες τους, θεώρησαν πολύ μικρό το ποσό που τους αναλογεί. Άλλοι διαμαρτύρονταν ότι το ποσό του δανείου δεν επαρκούσε για τη δημιουργία μιας αξιοπρεπούς κατοικίας (Έρευνα Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Ο.Α.Σ.Π., 2001) .

Από επίσημο έγγραφο με υπ'αρ. Πρωτοκόλλου 1357/30-07-2007 του ΤΑΣ Αχαρνών, κατόπιν σχετικής έρευνας, η σημερινή κατάσταση αναφορικά με τα δάνεια ανακατασκευής και επισκευής για κατοικίες που κρίθηκαν ετοιμόρροπες διαμορφώνεται ως εξής (βλ. Παράρτημα Β, Πίνακες 2, 3, σελ. 167):

- Διενεργήθηκαν 1.150 Πρωτόκολλα Αυτοψίας Επικίνδυνων Ετοιμόρροπων κτισμάτων (Κόκκινα) που αφορούν σε κατοικίες.

- Εκδόθηκαν 623 Προσωρινές Βεβαιώσεις για Ανακατασκευή με έγκριση δανείου οι 567 και Περαιώση φέροντος οργανισμού οι 34.

- Εκδόθηκαν 51 Προσωρινές Βεβαιώσεις για Αποπεράτωση με έγκριση δανείου οι 46 και Περαιώση φέροντος οργανισμού οι 3.

- Εκδόθηκαν 62 Προσωρινές Βεβαιώσεις για Αυτοστέγαση με έγκριση δανείου οι 48

Όσον αφορά για κατοικίες που κρίθηκαν προσωρινά κατάλληλες – ένδειξη «Κίτρινες», έχουν εκδοθεί 1.171 Αδειες Επισκευής – Ενίσχυσης με έγκριση δανείου οι 1.382 και 1.088 Βεβαιώσεις Περαιώσης Εργασιών Επισκευής – Ενίσχυσης. Παράλληλα έχουν εκδοθεί και 730 Βεβαιώσεις Αποχαρακτηρισμών Κτιρίων Χωρίς Άδεια Επισκευής.

Ζητήθηκαν να δοθούν τα στοιχεία αυτά διαχρονικά και πιο αναλυτικά και σε σχέση με την ταυτότητα των δικαιούχων. Η απάντηση που δόθηκε ήταν ότι αυτό δεν είναι δυνατόν καθώς το πλήρες αναλυτικό ηλεκτρονικό αρχείο (σκληρός δίσκος Η/Υ έχει ήδη αποθηκευθεί στον Ασπρόπυργο σε εγκαταστάσεις της Υ.Α.Σ..

Σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε και τα σχετικά στοιχεία για την έκδοση αδειών κατά είδος για νέες οικοδομές (βλ.Παράρτημα Β, Πίνακας 4, σελ.168, Διάγραμμα 11,σελ 169) παρουσιάζεται μία αύξηση των αδειών για νέες οικοδομές μεταξύ των ετών 2000-2002, το άμεσο χρονικά μετασεισμικό διάστημα.

Τα προαναφερόμενα στοιχεία ενέχουν σοβαρές ενδείξεις ότι οι πραγματικά σεισμόπληκτοι έκαναν χρήση των δανείων και μάλλον έχουν αποκατασταθεί, ενώ διαφαίνεται και η αύξηση του κατασκευαστικού τομέα. Τουλάχιστον, επιβεβαιώνεται ότι η διαδικασία ήταν μάλλον χρονοβόρα και γραφειοκρατική.

5.3 Ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες αναδιάρθρωσης και ανάπτυξης και η διαχείριση φυσικών καταστροφών στο πλαίσιο αστικής ανάπτυξης

Επιδιώκοντας να καταγραφούν οι ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες που έχουν επηρεάσει προ και μετά του σεισμού την εξέλιξη έως σήμερα στους ημι – μόνιμους καταυλισμούς σε χωρικό αλλά και κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο οι ερωτώμενοι και ειδικότερα του Δ.Μενιδίου και ΤΑΣ Αχαρνών απάντησαν σε σχετικές ερωτήσεις για τη φυσιογνωμία της πόλης και τις βασικές επιπτώσεις του σεισμού.

Σημαντικότερα σημεία κρίθηκαν τα κάτωθι:

- Η έλλειψη της συλλογικής συνείδησης του ντόπιου πληθυσμού, που παρατηρήθηκε και στην οξεία φάση, αλλά και του φαινομένου κοινωνικής πόλωσης, θα πρέπει να αποτελέσει κίνητρο για τη δημοτική αρχή προκειμένου, προκειμένου να κατευθύνει τις δράσεις προς την ενσωμάτωση και αλληλοκατανόηση των διαφόρων κοινωνικών ομάδων.

- Η μη εκμετάλλευση πηγών ευρωπαϊκής χρηματοδότησης για τη βελτίωση της κατάστασης κατόπιν του καταστροφικού σεισμού αλλά και η μη υποστήριξη εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας για την άμεση και ταχεία αποκατάσταση των πληγέντων περιοχών του Μενιδίου.

- Ζητήματα οικιστικής ανάπτυξης προ και μετά του σεισμού οφείλουν να ρυθμίζονται μέσα σε ένα γενικότερο χωροταξικό πλαίσιο και αστικής ανάπτυξης.

- Ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού δεν πρέπει να τυγχάνουν ευκαιριακής αντιμετώπισης και πρέπει να σχετίζονται άμεσα με το χωρικό προγραμματισμό.

- Η γεωγραφική θέση του Μενιδίου, ο διαπλεκόμενος κοινωνικός ιστός, η ανάπτυξη του Β'γενούς τομέα αποτελούν στοιχεία που θα έπρεπε να έχουν εκμεταλλευθεί για την ταχεία ανακούφιση της περιοχής και την αποκατάσταση των σεισμοπαθών.

- Η μη ανάληψη πρωτοβουλιών (υπευθυνότητα για τη διαχείριση των καταυλισμών - ακόμα και η παροχή οικονομικών κινήτρων για την ανακούφιση των σεισμοπαθών) αποτέλεσαν επιπρόσθετο παράγοντα για τη δυσμενή σημερινή εξέλιξη των καταυλισμών.

Αναφορικά με τον 4^ο άξονα, η ανταπόκριση στις φυσικές καταστροφές και η άμβλυνση των επιπτώσεων σε όλα τα επίπεδα μέσω ενός μακροπρόθεσμου

προγράμματος αστικής ανάπτυξης είναι μία από τις πιο δύσκολες και σημαντικές προκλήσεις για την πόλη.

Η οικιστική αποκατάσταση των πληγέντων από το σεισμό της 7ης Σεπτεμβρίου 1999 αποτέλεσε σημαντική προτεραιότητα του Δήμου. Η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων θα μπορούσε να λειτουργήσει προωθητικά για την άμεση κατάργηση των καταυλισμών λυομένων και τη μεταστέγαση των ενοίκων κατά το δυνατόν σε μόνιμες κατοικίες μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο χωροταξικής ρύθμισης και αστικής ανάπτυξης. Χαρακτηριστικά πρέπει να αναφέρουμε ότι ο οικισμός λυομένων του ΚΑΠΟΤΑ (ο μεγαλύτερος της Αττικής με ~800 λυόμενους οικίσκους) γειτνιάζει τόσο με το σχεδιαζόμενο χωριό Τύπου στην Αμυγδαλέζα όσο και με το Ολυμπιακό Χωριό.

Ο Δήμος Αχαρνών, σε συνεργασία με ερευνητική ομάδα του Πολυτεχνείου αλλά και σε συνεργασία με ιδιωτική εταιρεία επιχειρησιακού σχεδιασμού, έχει επεξεργαστεί ορισμένες ιδέες για τη δημιουργία στεγαστικού προγράμματος για τους σεισμοπαθείς, Ιδιαίτερα ελκυστική όχι μόνο για τη δημοτική αρχή, αλλά φυσικά και για τους πληγέντες που πιέζουν προς αυτό μέσω των συλλόγων τους, όπως προέκυψε από την επιτόπια έρευνα, φάνταζε η περίπτωση παραχώρησης έκτασης 200 στρεμμάτων στο ΚΑΠΟΤΑ.

Αξιοσημείωτο είναι, ότι βάσει των συνεντεύξεων, το 44,5% των ερωτηθέντων και τουλάχιστον ένας εκπρόσωπος από κάθε φορέα, φάνηκε να μην έχει συσχετίσει ποτέ την αστική ανάπτυξη με τη διαχείριση φυσικών καταστροφών ενώ παράλληλα αντιμετώπισε σχετική δυσκολία στην κατανόηση της σχετικής ερώτησης και ζήτησε να διασαφηνισθεί περισσότερο.

Τέλος, κατόπιν αποδελτίωσης του ηλεκτρονικού τοπικού τύπου διερευνώντας τις προοπτικές επίλυσης του θέματος των ημι – μόνιμων καταυλισμών οι θέσεις του πρώην Δημάρχου Κου Μουστακάτου, καταγράφονται ως εξής: *«Αυτό είναι ένα από τα θέματα που μονίμως εγώ θέτω στο Δημοτικό Συμβούλιο. Αυτά που γίνονται είναι απαράδεκτα. Οι καταυλισμοί, αυτή την ώρα που μιλάμε δεν θα έπρεπε να υπάρχουν. Η δημοτική αρχή θα έπρεπε να δράσει πολύ έντονα. Για εμένα, δεν λέει τίποτα, το να λες ότι για την κατάσταση φταίει ή δεν φταίει ο τάδε υπουργός της κυβέρνησης. Εγώ είμαι υπέρ της άποψης ότι η πραγματικοί σεισμόπληκτοι θα πρέπει να παίρνουν επιδότηση ενοικίου, ακόμη και από το Δήμο. Αν πας και μετρήσεις πόσοι από αυτούς που μένουν στους καταυλισμούς είναι οι πραγματικοί σεισμόπληκτοι, θα δεις ότι πρόκειται για πολύ λίγους. Οπότε μιλάμε για επιδότηση μερικών χιλιάδων ευρώ, για να κάνεις το σεισμόπληκτο αξιοπρεπή. Δηλαδή αν του έδινες 500 ευρώ το μήνα, σίγουρα δεν θα έμενε εκεί που μένει*

μέχρι τώρα. Την ίδια στιγμή όμως πρέπει να φύγουν οι οργανωμένες συμμορίες που υπάρχουν στους καταυλισμούς και υποβαθμίζουν ακόμα περισσότερο την περιοχή μας, ενώ πρέπει να φροντίσουμε και αυτούς που πραγματικά δεν έχουν στέγη και έχουν αληθινά οικονομικά προβλήματα. Πρέπει λοιπόν η Πολιτεία, να δώσει λύση. Όχι να τους στοιβάξει έτσι, να τους υποβαθμίζει και να τους εξοντώνει. Αυτά που συμβαίνουν στο ΚΑΠΟΤΑ είναι απαράδεκτα. Για να συνοψίσουμε λοιπόν, σε αυτούς τους καταυλισμούς έχουμε τρεις κατηγορίες ανθρώπων. Η πρώτη κατηγορία είναι οι λαθραίοι, οι οποίοι πρέπει να φύγουν αμέσως, καθώς αν είναι δυνατόν να υπάρχουν άνθρωποι από άλλους δήμους που μένουν στους καταυλισμούς των σεισμόπληκτων του Μενιδίου. Η δεύτερη κατηγορία είναι αυτοί που έχουν χαμηλό εισόδημα, με τρομερά οικονομικά προβλήματα. Σε αυτούς τους ανθρώπους, όπως άλλωστε αναφέρει και το Σύνταγμα του κράτους, η Πολιτεία είναι αναγκασμένη να βρει στέγη. Τι θα γίνει με αυτούς; Δεν μπορεί να τους ονομάζει σεισμόπληκτους και τους κρατάει εκεί που είναι σήμερα. Η τρίτη κατηγορία είναι οι πραγματικοί σεισμόπληκτοι, που είναι υπόθεση και του δήμου Αχαρνών, όπου πρέπει να ισχύσει η επιδότηση. Τα χρήματα που χρειάζονταν για την επιδότηση των σεισμόπληκτων, λίγο μετά το σεισμό, όταν οι σεισμόπληκτοι ήταν πάρα πολλοί, δεν ξεπερνούσαν το ένα εκατομμύριο ευρώ ετησίως, ένα ποσό το οποίο είμαι σίγουρος πως ο δήμος μπορούσε να διαθέσει, πόσο μάλλον τώρα που οι σεισμόπληκτοι είναι πολύ λίγοι και θα μιλάμε για τα μισά χρήματα. Άρα πρέπει να κάνουμε συγκεκριμένες προτάσεις και όχι αερολογίες και εγώ είμαι υπέρ των σεισμόπληκτων, αλλά και υπέρ της πόλης μας» (Ηλεκτρονικός Τοπικός Τύπος, Acharnai.gr, Ημ/νία Αναζήτησης: 20/08/2007).

Ο νυν Δήμαρχος, Κος Φωτιάδης, σε πρόσφατη επίσκεψή του, προεκλογική στον Υπουργό ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε τόνισε το μεγάλο πρόβλημα που υπάρχει στον κ. Σουφλιά, ζητώντας του τη συγκέντρωση όλων των σεισμόπληκτων σε μια περιοχή, αφού προηγουμένως γίνει έλεγχος από ειδικές επιτροπές του Υπουργείου, για το ποιοι είναι οι πραγματικοί δικαιούχοι στους οικισμούς του Στρατοπέδου Καποτά και του Άξιον Εστί. «Άλλωστε, όλοι γνωρίζουμε πως στους οικισμούς αυτούς η παραβατικότητα βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο, ενώ σύμφωνα με πληροφορίες υπάρχουν άνθρωποι που νοικιάζουν αυτά τα «κοντέινερς» σε μετανάστες. Η κατάσταση είναι πλέον ανεξέλεγκτη. Επιβάλλεται να μπει μια τάξη. Ο Δήμος πρέπει, επιτέλους, να μπει σε τροχιά ανάπτυξης. Γι' αυτό απαιτούμε άμεση και οριστική λύση στο πρόβλημα», δήλωσε μεταξύ άλλων, ο Δήμαρχος Αχαρνών. Επιτέλους λοιπόν φαίνεται πως πλησιάζουμε στη λύση αυτού του προβλήματος, αφού τουλάχιστον από την πλευράς της η δημοτική αρχή, έκανε το καθήκον της. Μένει τώρα να δούμε και τις ενέργειες του ΥΠΕΧΩΔΕ»..... (Ηλεκτρονικός Τοπικός

Κεφάλαιο 6: Συμπεράσματα – Προτάσεις

6.1 Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν η διερεύνηση του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης στην πλέον ακραία μορφή διαχείρισης κρίσης ύστερα από φυσικές καταστροφές και ειδικότερα στην αντιμετώπιση του στεγαστικού ζητήματος μετά από έναν καταστροφικό σεισμό εστιάζοντας και επιδιώκοντας τη συσχέτιση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού. Πραγματοποιήθηκε εμπειρική διερεύνηση στη σεισμόπληκτη περιοχή του Μενιδίου, επιδιώκοντας την καταγραφή του προβλήματος σε τοπικό επίπεδο και την ανάδειξη των κοινωνικο – οικονομικών εκείνων παραγόντων που ανατροφοδοτούν την υφιστάμενη κατάσταση.

Ως χαρακτηριστικό της κοινωνίας, ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να οριστεί με διάφορους τρόπους. Μια χρήσιμη προσέγγιση είναι ότι αποτελεί ένα χαρακτηριστικό του βασικού θεσμικού πλαισίου και των ισχυόντων θεσμικών ρυθμίσεων μέσα στις οποίες ζουν τα άτομα και οι ομάδες. Η έμφαση σε αυτόν τον ορισμό είναι όχι στα άτομα αλλά στους θεσμούς και στους κανόνες, επίσημους και ανεπίσημους, που επιτρέπουν και περιορίζουν την ανθρώπινη αλληλεπίδραση.

Τα αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού αναζητούνται στις νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες οι οποίες τείνουν να αποκλείουν κάποιες ομάδες από τις ευκαιρίες: η μόνιμη ανεργία και, ιδίως η μακροχρόνια ανεργία, ο αντίκτυπος της βιομηχανικής αλλαγής σε μη ειδικευμένους εργαζόμενους, οι χωρικές συγκεντρώσεις, η εξέλιξη των οικογενειακών δομών και παρακμή των παραδοσιακών μορφών αλληλεγγύης, η αύξηση του ατομικισμού και η παρακμή των παραδοσιακών αντιπροσωπευτικών θεσμών, οι νέες μορφές μετανάστευσης, ιδιαίτερα η παράνομη μετανάστευση και οι μετακινήσεις του πληθυσμού. Όλα αυτά τα φαινόμενα συνδέονται μερικές φορές με παραδοσιακές μορφές φτώχειας που συγκεντρώνονται σε παρακμάζουσες αστικές ή σε αγροτικές περιοχές οι οποίες υπολείπονται της γενικής προόδου.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός συνίσταται από διάφορους τύπους αποκλεισμού που μεγιστοποιούν ή ελαχιστοποιούν την ένταση του φαινομένου. Στη σχετική βιβλιογραφία ως τέτοιοι προσδιορίζονται ο οικονομικός αποκλεισμός, ο αποκλεισμός από την αγορά εργασίας, ο πολιτισμικός αποκλεισμός, ο πολιτικός αποκλεισμός, ο

θεσμικός αποκλεισμός, η κοινωνική απομόνωση, ο χωρικός αποκλεισμός, ο φυσικός αποκλεισμός και ο αποκλεισμός ως αποτέλεσμα ιδιαίτερων ατομικών χαρακτηριστικών.

Ο χωρικός προσδιορισμός και ιδιαίτερα η διαβίωση σε μία κοινωνικά αποκλεισμένη περιοχή είναι σημαντική για την κατανόηση των σχέσεων εξουσίας και τη συμμετοχή σε πολιτικές διαδικασίες. Η ένταξη και η ενεργός συμμετοχή του ατόμου στην τοπική κοινωνία, ο βαθμός κοινωνικής συνοχής εξαρτάται από ένα μεγάλο αριθμό παραγόντων που λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα και αλληλοεπηρεάζονται. Σε αυτούς περιλαμβάνονται τα ατομικά χαρακτηριστικά, σημαντικά γεγονότα της ζωής του ατόμου, χαρακτηριστικά του τόπου κατοικίας, συντελούμενες αλλαγές σε πολιτικό, θεσμικό και περιβαλλοντικό επίπεδο και οι διαθέσιμες κοινωνικές υπηρεσίες.

Η περιορισμένη προσβασιμότητα σε υπηρεσίες και ευκαιρίες λόγω της μερικής ή καθολικής αδυναμίας κινητικότητας σε μία κοινωνία περιορίζει τη συμμετοχή ατόμων ή και ολόκληρων κοινωνικών ομάδων στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή μίας τοπικής κοινωνίας. Η έλλειψη δυνατότητας πρόσβασης είναι ένα βασικό συστατικό του αποκλεισμού, που επηρεάζει πολλές διαστάσεις του.

Τα άτομα, που υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό ή απειλούνται από αυτόν, εντοπίζονται, συνήθως, ανάμεσα σε ευπαθείς ομάδες αλλά και σε πολυπληθείς κοινωνικές κατηγορίες. Γνωστότερες ομάδες που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό είναι οι γυναίκες, οι νέοι άνεργοι και, μάλιστα, οι μακροχρόνια άνεργοι, τα μέλη μονογονεϊκών οικογενειών, οι αναλφάβητοι και ανεπάγγελτοι, οι ηλικιωμένοι, οι μετανάστες και πρόσφυγες, τα μέλη μειονοτικών ή ομάδων, τα άτομα με αναπηρίες οι κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών, οι άστεγοι, οι υπό απεξάρτηση χρήστες ψυχοτρόπων ουσιών, οι οροθετικοί, οι ανήλικοι παραβάτες, οι φυλακισμένοι ή οι αποφυλακισμένοι, λοιπές κατηγορίες πληθυσμού που κατοικούν σε περιοχές υποβαθμισμένες λόγω διαφόρων φαινομένων χωρο – κοινωνικής διάστασης.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας και η Σύνοδος της Νίκαιας κατέληξαν σε δύο βασικούς στόχους: Την παροχή πρόσβασης όλων σε αξιοπρεπή και υγιεινή στέγη, και τη βοήθεια των πλέον ευάλωτων και κινητοποίηση όλων των συναφών παραγόντων για την εξάλειψη της φτώχειας και την άμβλυνση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού. Η κατάσταση του κοινωνικού αποκλεισμού σχετίζεται στενά με την τοπική κοινωνία στην οποία κατοικεί το άτομο. Ένα άτομο είναι κοινωνικά αποκλεισμένο εάν καθώς κατοικεί εντός των χωρικών ορίων μιας τοπικής κοινωνίας δεν συμμετέχει στις συνήθειες δραστηριότητες των πολιτών αυτής της τοπικής κοινωνίας

Η έννοια της τοπικής ανάπτυξης περιλαμβάνει όλες τις πρωτοβουλίες που αποσκοπούν στην τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας μίας περιοχής τόσο μέσω των δημοσίων οργανισμών όσο και μέσω των επιχειρήσεων του ιδιωτικού ή του κοινωνικού τομέα..

Τα τελευταία χρόνια εκτός από την ενδυνάμωση της υπερεθνικής διάστασης και την επανεξέταση του ρόλου του εθνικού χώρου ως προς το ρόλο του στην εμφάνιση και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, οι αλλαγές που συντελέστηκαν στην παγκοσμιοποιημένη οικονομία ανέδειξαν έντονα τη σημασία του τοπικού επιπέδου, του χώρου και της κατοικίας. Ο χώρος στέγασης και οι τοπικές πρακτικές κατοίκησης δεν είναι πολιτικά ουδέτερες και δεν αποτελούν απλά μία απλή γεωγραφικά εντοπισμένη οικιστική πρακτική.

Το δικαίωμα στη στέγη θεμελιώνεται σε μια οξύτατη και επιτακτική κοινωνική ανάγκη η οποία λειτουργεί ως μοχλός παραγωγής κατοικιών. Και αυτό γιατί η ύπαρξη της είναι καθοριστική για την επιβίωση και την καθημερινότητα των ζώντων. Όμως η κατοικία δεν εξαρτάται απλά από ορθολογικούς παράγοντες αλλά και από ένα πλέγμα κοινωνικών σχέσεων (Savage and Warde 1993, Σπυριδάκης 2006). Έτσι το που κατοικεί κανείς αποτελεί όχι μόνο αποτέλεσμα οικονομικό αλλά σε σημαντικό βαθμό δήλωση της κοινωνικής του ταυτότητας.

Η Murie (1996) υποστηρίζει ότι η ημερήσια διάταξη του κοινωνικού αποκλεισμού έδωσε την ευκαιρία να επιστρέψουν στο προσκήνιο διάφορες βασικές συζητήσεις σχετικά με την κατοικία και την κοινωνία. Σε αυτές δεν αποκλείονται θέματα σχετικά με την αλλαγή του πληθυσμού και την υπηκοότητα των πολιτών και άλλες μεταρρυθμίσεις που συσχετίζονται με το χώρο, την ενσωμάτωση και την κοινωνική πόλωση και το ρόλο της κατοικίας σε αυτές τις διαδικασίες.

Η θεωρητική και εννοιολογική προσέγγιση του κοινωνικού αποκλεισμού προσδίδει μια προστιθέμενη αξία στο ζήτημα κατοικίας και στην αλληλεξάρτησή τους όταν εξετάζει περιοχές και τοπικές κοινωνίες όπου η πρόσβαση στη στέγη συνδέεται άμεσα με το ζήτημα της απασχόλησης στο συγκεκριμένο χώρο. Ο Somerville (1995) υποστηρίζει ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται με το ζήτημα της κατοικίας στις περιοχές όπου η διαδικασία πρόσβασης και απόκτησης στέγης εμποδίζει ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού να συμμετάσχουν στα κοινωνικά δρώμενα μειώνοντας ταυτόχρονα την προσβασιμότητά τους σε άλλα πολιτικά δικαιώματα ως κάτοικοι μιας γεωγραφικής περιοχής. Πολλοί μελετητές θεωρούν ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός

αποκτά χωρική διάσταση επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον τους στον αντίκτυπο του γεωγραφικού διαχωρισμού και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και πόλωσης.

Το να είσαι «άστεγος» - αυτό σημαίνει, χωρίς πρόσβαση σε επαρκή στέγη - είναι ίσως η πιο σοβαρή εκδήλωση του κοινωνικού αποκλεισμού. Αν είσαι άστεγος είναι σχεδόν αδύνατο να αξιοποιήσεις τις δυνατότητές σου σαν ενεργό μέλος της κοινωνίας, δηλαδή να βρεις μια δουλειά ή να μεγαλώσεις παιδιά. Επομένως, το να εξασφαλίζεις την επαρκή παροχή αξιοπρεπών στέγης είναι μια από τις βασικές προϋποθέσεις (θεμέλια) για το χτίσιμο μιας κοινωνίας στην οποία όλοι μπορούν να παίξουν έναν ενεργό ρόλο. Με αυτή την έννοια, μπορούμε να πούμε ότι η πρόσβαση στη στέγη είναι ένα πρωταρχικό κλειδί για την κοινωνική ενσωμάτωση.

Όπως γίνεται αντιληπτό, η πρακτική κατοίκησης αποκαλύπτει όρια και αποκλεισμούς, δυνατότητες και στρατηγικές, κοινωνική ταυτότητα και διαφορετικότητα συγκροτώντας ένα πεδίο στο οποίο αντανakλώνται οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες.

Ο εκρηκτικός συνδυασμός σε μία περιοχή καταστάσεων όπως: χαμηλό εισόδημα, συρρίκνωση της απασχόλησης, εκτίναξη της μακροχρόνιας ανεργίας, περιορισμένη πρόσβαση σε υποδομές και υπηρεσίες υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, περιβαλλοντική υποβάθμιση, άσχημες συνθήκες κατοικίας, μεγάλη συγκέντρωση μελών των ευάλωτων ομάδων πληθυσμού, δημιουργούν τις συνθήκες μιας περιορισμένης συμμετοχής του πληθυσμού της περιοχής σε μια σειρά από τομείς της καθημερινής κοινωνικής ζωής (Marissing, Bolt and Kempen 2005, Tallon 2006). Έτσι η περιοχή ταυτίζεται με την υποβάθμιση, την αποστέρηση και την υστέρηση.

Σε αυτή την εικόνα στιγματισμού τις περισσότερες φορές συμβάλουν η ανεπάρκεια κοινόχρηστων χώρων, η άνιση σχέση του κατοικημένου χώρου με τη διαθέσιμη γη, η μείξη διαφορετικών ειδών κατοίκησης ακόμα και στην ίδια γειτονιά, η συνύπαρξη στον ίδιο χώρο της κατοικίας και της βιομηχανικής παραγωγής, η απουσία κοινωνικών υποδομών. Έτσι τελικά η περιοχή αποκτά μία συγκεκριμένη ταυτότητα σε σχέση με το αναβαθμισμένο κέντρο. Η ταυτότητα αυτή «χωροποιεί» τον κοινωνικό αποκλεισμό. Έτσι, η πρακτική κατοίκησης δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένα σύστημα χωρικών και διαχρονικών διαχωρισμών το οποίο αναπαράγει διακρίσεις και αποκλεισμούς (Σπυριδάκης 2006).

Στη λειτουργία του χώρου ως παράγοντα αποκλεισμού αναφέρεται ο όρος «χωρικός αποκλεισμός». Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει μια έντονη χωρική διάσταση. Η διαπίστωση αυτή ερμηνεύει τη δημιουργία τόπων όπου παρατηρούνται έντονα

φαινόμενα αποστέρησης και οι κάτοικοι τους πλήττονται από κοινωνικό αποκλεισμό. Η εισαγωγή της έννοιας της θέσης στη θεωρία του κοινωνικού αποκλεισμού εξηγεί και τη σχέση προσβασιμότητας, μεταφορών και κοινωνικού εξοπλισμού.

Με το χώρο συνδέεται και ο φυσικός αποκλεισμός. Αναφέρεται στην οργάνωση του κοινωνικού συστήματος, στον πολεοδομικό σχεδιασμό, στην προσβασιμότητα κτιρίων και υπηρεσιών, στο σύστημα μεταφορών και γενικότερα στη φυσιογνωμία του τόπου, που μπορούν να αποτελέσουν σημαντικούς παράγοντες κοινωνικού αποκλεισμού για κάποιες κοινωνικές ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι, τα άτομα με αναπηρίες, οι ανήλικοι, οι μετανάστες και τα άτομα με ελλιπή εκπαίδευση (Church, Frost και Sullivan 2000, Walker και Walker 1997, Kenyon, Lyons και Rafferty 2002)

Οι σύγχρονες πρακτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού δίνουν έμφαση στον αποκλεισμό ως δυναμική διαδικασία περιορισμένης συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή, μέσω της αποκοπής από τα αντίστοιχα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά συστήματα, που καθορίζουν την κοινωνική ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία. Ο ρόλος του τοπικού πλαισίου σε τέτοιες διαδικασίες είναι σημαντικός καθώς η ποιότητα ζωής, η προσβασιμότητα σε υπηρεσίες και οι προσφερόμενες ευκαιρίες διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό από τόπο σε τόπο.

Από τα παραπάνω τεκμαίρεται ότι το ζήτημα της στέγης σε σεισμόπληκτες περιοχές, η λύση των προσωρινών καταλυμάτων και η μετεγκατάσταση των πολιτών απαιτεί μία πολυδιάστατη προσέγγιση και δεν μπορεί να ιδωθεί μόνο ως πολεοδομική παρέμβαση αλλά χρήζει ευρύτερης χωρο – κοινωνικής αντιμετώπισης σε τοπικό επίπεδο και συνδέεται άμεσα με τις αρχές και στόχους της τοπικής ανάπτυξης. Το σύνολο όλων των ενεργειών εκείνων που αποσκοπούν στην επίλυση του βασικού προβλήματος κατόπιν φυσικής καταστροφής, είναι ταυτόχρονα δυνατόν με κατάλληλους χειρισμούς, να λειτουργήσει και ως μέσον αποκατάστασης της κοινωνικής συνοχής, στο βαθμό που οι δημοτικές πολιτικές θα βασίζονταν στην επικοινωνία και την κοινή δράση με τους πολίτες και η εφαρμοζόμενη πολιτική θα διαπνέονταν από τους κανόνες της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης.

Η εννοιολογική προσέγγιση (βλ. Κεφ.2) των τεσσάρων σχημάτων παρέμβασης για μετεγκατάσταση σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης κατόπιν φυσικών ή ανθρωπογενών καταστροφών καταδεικνύει τη διαφορετικότητά τους, που αναδύεται κυρίως από το μέγεθος της καταστροφής αλλά και το συνολικό σχέδιο παρέμβασης και εφαρμογής σε τέτοιες περιπτώσεις προκειμένου για τη μετεγκατάσταση των πληγέντων. Όπως γίνεται αντιληπτό δε, αυτά τα σχέδια συσχετίζονται άμεσα και από το χωρικό και

κοινωνικό προσδιορισμό της παροχής που έχει πληγεί. Δεν είναι δυνατόν να επεκτείνεται η εφαρμογή τους σε όλη τους τη διάσταση σε κάθε τύπου κοινωνία, τοπική περιοχή, αφού η διαφορετικότητα του τοπικού είναι αυτή που θα καθορίσει σε μεγάλο ποσοστό το σχέδιο εφαρμογής προσαρμοσμένο σε ανάλογους στόχους.

Τα ερωτήματα που θα πρέπει να τίθενται ως προς τη διαχείριση μιας φυσικής καταστροφής, είτε προ είτε μετά αυτής, είναι τα κάτωθι:

- Ποιοι οικονομικοί, κοινωνικοί αλλά και πολιτισμικοί παράγοντες επηρεάζουν και χαρακτηρίζουν τους πληγέντες μιας τοπικής κοινωνίας;
- Ποιοι είναι αυτοί που χρειάζονται προσωρινή κατοικία;
- Ποιες είναι οι εντοπισμένες αδυναμίες του οικοδομημένου περιβάλλοντος;
- Η ουσιαστική αποτίμηση της καταστροφής - ζημιών
- Ποιες πολιτισμικές και άλλες ιδιαιτερότητες χαρακτηρίζουν τον ντόπιο πληθυσμό που βρίσκεται σε πιθανή δεινή θέση;
- Τι ποσοστό αυτού του πληθυσμού είναι ενοικιαστές ή ιδιοκτήτες οικήματος; Ποιο από αυτούς διαθέτουν άλλη έκταση γης ως ιδιοκτησία και που;
- Σκοπεύουν οι πληγέντες να μεταναστεύσουν μακριά από την πληγείσα περιοχή προς αναζήτηση στέγης και εργασίας;
- Ποιες οι μακρο – οικονομικές, κοινωνικές επιπτώσεις; Επηρεάζουν τη γενικότερη ανάπτυξη του τόπου; (Quarantelli, E. L. 1995, Johnson, C. 2006, Johnson, C., Lizarralde, G., & Davidson, C. H. 2006)

Ειδικότερα, σε θέματα μετεγκατάστασης μόνιμης στέγας, που άπτονται και του επιστημονικού πεδίου διαχείρισης φυσικών καταστροφών και μείωσης συνθηκών κινδύνου και περιορισμού της κατανάλωσης φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού, η πολιτική απόφαση για την παροχή στέγης εξαρτάται από την τοπική οικονομία και τις κοινωνικές συνθήκες και φυσικά από το χαρακτηρισμό της περιοχής, αν είναι αγροτική ή αστική. Όσο αυτοί οι παράγοντες βρίσκονται σε τέτοιο σημείο που επιτρέπουν έναν καλό ρυθμό ανάπτυξης τόσο περισσότερες και καλύτερες ευκαιρίες παρουσιάζονται για επένδυση. (Raymond J. Struyk & Lucig H. Danielian 2005, Littlewood & Munro, 1997).

Αυταπόδεικτο είναι από την επισκόπηση της σχετικής πρόσφατης βιβλιογραφίας ότι η μη αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών και των επιπτώσεων σε ένα πλαίσιο τοπικής, αστικής ανάπτυξης όχι μόνο στην προκειμένη εξεταζόμενη

περίπτωση των προσωρινών καταλυμάτων διογκώνει υπάρχοντα προβλήματα αλλά και τα διαιωνίζει.

Από την εμπειρική διερεύνηση που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας προέκυψαν χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για το ζήτημα στέγης κατόπιν μιας φυσικής καταστροφής και τη συσχέτισή του με φαινόμενα κοινωνικού και χωρικού αποκλεισμού όσο και γενικότερα για το ρόλο της πόλης, την αστική ανάπτυξη και τη διαχείριση κινδύνου σε κατάσταση ανάγκης μετά από φυσικές καταστροφές για την περιοχή του Μενιδίου. Τα κάτωθι συμπεράσματα, τα οποία κατηγοριοποιούνται σύμφωνα με το σχεδιασμό και ανάλυση της ποιοτικής έρευνας, επιβεβαιώνονται και από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας.

Ως προς τον πρώτο άξονα κατηγοριοποίησης (Ταυτότητα διαμενόντων στους καταυλισμούς / Χωρο – κοινωνικός Αποκλεισμός) διαπιστώθηκαν τα εξής:

- Σεισμόπληκτοι ή προφασιζόμενοι σεισμόπληκτοι από διάφορες κοινωνικές τάξεις προσέρχονται στις αρμόδιες υπηρεσίες, στους Δήμους στην περίπτωση της Ελλάδας, για την παροχή στέγης. Ο μηχανισμός ελέγχου και έγκρισης για την παροχή αυτής θα πρέπει να κινείται σε ένα αυστηρό πλαίσιο με συγκεκριμένα κριτήρια και κανονισμό που θα γίνεται αποδεκτός από όλους που έχουν λάβει τη βοήθεια.

- Η νοοτροπία του Έλληνα πολίτη, που χαρακτηρίζεται από την προσδοκία, κατόπιν φυσικής καταστροφής σε άμεση συσχέτιση με την οικιστική «πελατειακή» πολιτική του κράτους ενθαρρύνει τη μακροβιότητα των καταυλισμών ημι – μόνιμης κατοικίας, με αποτέλεσμα η δημιουργία «μόνιμων» πλέον οικισμών και αντίστοιχων συλλόγων των πληγέντων με βαθιά συλλογική συνείδηση να απαιτεί και να διεκδικεί με αξιώσεις την παραχώρηση γης αλλά και λοιπών προνομίων για ανέγερση κατοικίας, ή την παραχώρηση κατοικίας με ευνοϊκούς όρους. Αυτό διαφαίνεται και από το γεγονός ότι συστάθηκε διακομματική επιτροπή για την παραχώρηση λυομένων παρότι η διαδικασία προβλέπεται σε σχέση με το χαρακτηρισμό της οικίας και κατόπιν πιστοποίησης αυτού από την Υ.Α.Σ.

- Φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού προγενέστερα σε μια περιοχή που έχει πληγεί από σεισμό λόγω της ύπαρξης ευπαθών κοινωνικών ομάδων (άστεγοι, μετανάστες, παλιννοστούντες, κλπ) αναζητούν ευκαιριακή λύση και τελικά πετυχαίνεται. Το αποτέλεσμα είναι η αέναη ενασχόληση με τα φαινόμενα αυτά, τα οποία και επιτείνονται κατόπιν μιας φυσικής καταστροφής και σε καμία περίπτωση η εξασφάλιση στέγης δεν οδηγεί στην άμβλυνση αυτών παρά τα διογκώνει.

- Η μη προγενέστερη καταγραφή των ευπαθών κοινωνικά ομάδων, η κατηγοριοποίηση των σεισμοπλήκτων βάσει αυτών δυσχεραίνει την ομαλή διαδικασία παροχής στέγης.

- Η χωροθέτηση των καταυλισμών σε σχέση με την πόλη θεωρήθηκε εξίσου προβληματική. Οι οικισμοί που χωροθετούνταν μακριά από το κέντρο του Δήμου αντιμετώπιζαν δυσκολίες στη συγκοινωνία και τις μεταφορές (π.χ. Καποτά,) με αποτέλεσμα τη μη άμεση πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες πολύτιμες για τους σεισμοπαθείς. Η κατάσταση ήταν περισσότερο δύσκολη στους οικισμούς που δε διέθεταν εξυπηρετήσεις σε επίπεδο γειτονιάς.

- Η δημιουργία «συλλογικών οργάνων» των σεισμοπαθών αποτελούσε και αποτελεί πάντοτε τροχοπέδη για την παύση λειτουργίας των καταυλισμών.

- Η εκμετάλλευση των λυομένων οικίσκων από περιθωριακές ομάδες δημοτών και κυρίως μη κατοίκων και δημοτών του Δήμου που προέβησαν στη χρήση αυτών για υπενοικίαση ή αποθηκευτικών χώρων ή ως δεύτερη «εξοχική» κατοικία.

- Φαινόμενα κοινωνικής πόλωσης, ενδογενούς και εξωγενούς αιτιολογίας, μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο όχι μόνο στη διαδικασία μετεγκατάστασης αλλά και στη γενικότερη κοινωνικο – οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου.

- Η διαπολιτισμικότητα και η ύπαρξη διάφορων κοινωνικών τάξεων που παρουσιάζει το Μενίδι, εισάγει και άλλη μία κρίσιμη μεταβλητή για τη διαχείριση αυτών των ομάδων σε περιπτώσεις φυσικής καταστροφής και τη λήψη ειδικών μέτρων.

- Στο Μενίδι εξακολουθεί να υφίσταται κατ’ ουσία μόνο ο καταυλισμός του στρατοπέδου ΚΑΠΟΤΑ. Τα χαρακτηριστικά του στοιχεία είναι ότι αποτελεί δημόσιο κατ’ ουσία χώρο, μεγάλης έκτασης, σε μη κεντρικό σημείο που καθιστά δύσκολη αν όχι πολλές φορές ανέφικτη την πρόσβαση στο Κέντρο όπου παρατηρείται η χωρική συγκέντρωση αγαθών και υπηρεσιών και στην παρούσα φάση κατοικείται από μη σεισμόπληκτους και πλήττεται από φαινόμενα παραβατικότητας και εγκληματικότητας.

Εξάλλου, το μέτρο της προσωρινής στέγασης των σεισμοπαθών του Δήμου Αχαρνών σε καταυλισμούς λυόμενων οικίσκων παρουσίασε πολλά τρωτά σημεία. Η αδυναμίες του μέτρου άρχισαν να διαφαίνονται από το αρχικό στάδιο της επιλογής των χώρων. Όπως προαναφέρθηκε οι χώροι που ήταν κατάλληλοι και ταυτόχρονα διαθέσιμοι δεν επαρκούσαν, γεγονός που είχε σα συνέπεια τη μεγάλη απόσταση μεταξύ του ενός καταυλισμού από τον άλλο. Αυτό είχε επίπτωση και στο κόστος κατασκευής

των δικτύων παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, ύδρευσης – αποχέτευσης και τηλεπικοινωνιών.

Ακολούθως, κατά τη διαδικασία διανομής των λυομένων στους δικαιούχους αντιμετωπίστηκε πρόβλημα με την επιλογή των οικισμών. Τελικά ορίστηκε να χορηγηθούν στους σεισμοπαθείς οικίσκοι που άνηκαν σε καταυλισμούς πλησίον των κατεστραμμένων κατοικιών τους. Βέβαια υπήρξαν περιπτώσεις σεισμοπαθών που στεγάστηκαν σε καταυλισμούς μακριά από το κέντρο του δήμου και τις κατοικίες τους (π.χ. Καποτά, Μπόσκιζα, Μεγάλα Σχοίνα), οπότε και επεδίωκαν τη μεταφορά τους.

Από τις πρώτες μέρες κατοίκησης των καταυλισμών ανέκυψαν προβλήματα που αφορούσαν στη ποιότητα και την εγκατάσταση των οικίσκων. Η κακή στεγάνωση και μόνωση, καθώς και οι δυσκολίες στην ηλεκτροδότηση καθιστούσαν τη διαβίωση στις συγκεκριμένες κατασκευές δύσκολη.

Παράλληλα επισημάνθηκαν λάθη ή παραλήψεις στην κατασκευή των υποδομών, πολλές από τις οποίες δεν είχαν ολοκληρωθεί. Τα προβλήματα αφορούσαν κυρίως στην απορροή των όμβριων υδάτων, καθώς και στην ασφαλόστρωση και τον ηλεκτροφωτισμό του βασικού οδικού δικτύου των καταυλισμών.

Σε συνδυασμό με τα προηγούμενα πρέπει να τονισθούν και οι ελλείψεις σε παροχές και υπηρεσίες. Δεν υπήρξε πρόνοια για ζητήματα όπως η αποκομιδή των απορριμμάτων, η συγκοινωνιακή σύνδεση, η δημιουργία παιδικών σταθμών και αιθουσών για κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη υποβάθμιση της ποιότητας ζωής στους καταυλισμούς.

Τα προβληματικά σημεία που αναφέρθηκαν προηγούμενα δε χαρακτήριζαν όλους τους οικισμούς λυομένων ή τουλάχιστο δεν είχαν την ίδια ένταση. Αποτελούσαν όμως πεδίο διεκδικήσεων του συνόλου των σεισμοπαθών, μέσω των οργάνων εκπροσώπησής τους.

Σύμφωνα με τον επόμενο άξονα κατηγοριοποίησης, το θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο διεξήχθησαν τα κάτωθι συμπεράσματα:

- Διαφαίνεται ότι ο ρόλος της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και του κράτους είναι καταλυτικός για την αντιμετώπιση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού, αφού σύμφωνα με τη θεωρητική προσέγγιση και τη σχετική βιβλιογραφική επισκόπηση κατόπιν σεισμών, τα φαινόμενα χωρο - κοινωνικού αποκλεισμού αν δε δημιουργούνται τότε σίγουρα ενισχύονται από τους ίδιους τους θεσμούς.
- Κριτική ασκείται στο μηχανισμό παρέμβασης που προβλέπεται και για τη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας σύμφωνα με το σχέδιο «Ξενοκράτης», όπου και

χαρακτηρίζεται συγκεντρωτικό από τη μεριά της κρατικής παρέμβασης, παρουσιάζει ελλείψεις ως προς την αυτονομία αλλά και τις αρμοδιότητες που εκχωρεί στην τοπική αυτοδιοίκηση και ειδικότερα σε επίπεδο δημοτικής αρχής. Παράλληλα, κατηγορείται ως μη ευέλικτο και λίαν γραφειοκρατικό με αποτέλεσμα τη μη άμεση αντίδραση ή τουλάχιστον τη μη έγκαιρη παρέμβαση σε ζητήματα προσωρινής κατοικίας με αποτέλεσμα τη διαιώνιση του προβλήματος. Σύμφωνα με τη διενέργεια επιτόπιας έρευνας και τις συνεντεύξεις σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η καλή συνεργασία των θεσμικών φορέων, όπου αποτέλεσε το πρώτο ιεραρχικά καταγραφόμενο πρόβλημα λόγω της μη καλής οριζόντιας διαδίκτυωσης (horizontal mainstreaming).

- Είναι πασιφανές, από την παράθεση των αρμοδιοτήτων κάθε φορέα σύμφωνα με το Σχέδιο «Ξενοκράτης» στην αντιμετώπιση μιας σεισμικής καταστροφής, ότι δεν προβλέπεται ακριβώς η διαδικασία της άμεσης και προσωρινής μετεγκατάστασης των πληγέντων. Επιπλέον δεν υπάρχει καμία αναφορά για ένα σχέδιο μόνιμης μετεγκατάστασης των σεισμοπλήκτων σε ένα συμβατό πλαίσιο αστικής ανάπτυξης και κατ' επέκταση την από κοινού διαχείριση του άμεσα επείγοντος αλλά και της μακροπρόθεσμης επείγουσας κατάστασης που έχει δημιουργηθεί. Εξάλλου, σε τοπικό επίπεδο δεν υπήρχε κανένα σχετικό σεισμικό σχέδιο Ξενοκράτης, όπως και προβλέπεται.
- Τα μέτρα για την αποκατάσταση των ζημιών που είναι είτε η παροχή δανείων για επισκευή ή κατασκευή είτε οι κατεδαφίσεις επικίνδυνων κτισμάτων και η παροχή και εγκατάσταση λυόμενων οικίσκων πραγματοποιούνται από την Υπηρεσία Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων που υπάγεται στο Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε και ειδικότερα τους αρμόδιους Τομείς Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων που εγκαθίστανται στις πληγείσες περιοχές. Για την επιτυχή έκβαση του μέτρου αυτού και την κατά το δυνατόν μεγαλύτερη αξιοποίηση των οικίσκων με αποτελεσματικό τρόπο απαιτείται η άμεση και στενή συνεργασία των αρμοδίων Δήμων, κάτι που δεν παρατηρήθηκε στη μελετηθείσα περιοχή.
- Σε θεσμικό και πολιτικό επίπεδο δε διαφάνηκε η πρόθεση της από κοινού διαχείρισης του άμεσα επείγοντος αλλά και της μακροπρόθεσμης επείγουσας κατάστασης που έχει δημιουργηθεί και φυσικά δεν υπήρχε ούτε επιχειρησιακό σχέδιο σε ένα συμβατό πλαίσιο αστικής ανάπτυξης και διαχείρισης κινδύνου σε έκτακτη ανάγκη.

- Η πολυπλοκότητα του αντικειμένου που έχει ως επακόλουθο την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού φορέων και υπηρεσιών που άμεσα ή έμμεσα εμπλέκονται. Έχουμε να κάνουμε δηλαδή με ένα αντικείμενο που αφορά σε διαφορετικά επίπεδα διοίκησης, σε διαφορετικά είδη απειλής (φυσικής ή ανθρωπογενούς), σε διαφορετική θεσμική λειτουργία και σε διαφορετικό βαθμό αμεσότητας και εμπλοκή του κάθε φορέα και υπηρεσία του φορέα σε κανονική ή έκτακτη βάση.
- Ειδικότερα, ως προς το στάδιο της άμεσης μετεγκατάστασης σεισμοπλήκτων σε προσωρινή κατοικία διαφαίνεται η αδυναμία του κράτους να προνοήσει για τις διαδικασίες εκείνες που θα συμβάλλουν στην άμεση παροχή και εγκατάσταση αυτών. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε κανένα επίπεδο διοίκησης (κεντρικής, τοπική αυτοδιοίκησης) δεν καθορίζονται όχι μόνο τα κριτήρια για την εκλογιμότητα των πραγματικά δικαιούχων των προσωρινών καταλυμάτων αλλά ούτε και ο αρμόδιος φορέας. Έλλειψη, παρουσιάζεται και στην εφαρμογή της διαδικασίας εκείνης που θα ενθαρρύνει τους σεισμόπληκτους και διαμένοντες σε οικίσκους να ακολουθήσουν τη λύση της μετεγκατάστασης σε μόνιμη κατοικία.
- Έντονη κριτική γίνεται στα κρατικά μέτρα για τους σεισμοπαθείς. Θεωρούνται ανεπαρκή μέχρι σήμερα. Εκφράζεται μια «αίσθηση κοροϊδίας» και καταγγέλλεται άνιση μεταχείριση σε σχέση με γειτονικούς δήμους που τυγχάνουν καλύτερης μεταχείρισης.

Τέλος δε θα πρέπει να αγνοηθεί το υψηλό κόστος κατασκευής, εγκατάστασης και λειτουργίας των λυόμενων οικίσκων, το οποίο σύμφωνα με στοιχεία του Δήμου Αχαρνών ανήλθε στο ποσό 5.869.405,72 € (2. δις δρχ. για το 1999) Εξάλλου συγκεντρώθηκαν συνολικά 6.524 μονάδες λυόμενων οικίσκων, το κόστος των οποίων διαφοροποιήθηκε ανάλογα με τα τετραγωνικά τους και συγκεκριμένα τα 25 τ.μ στοίχισαν 7.776, 96 € (2.650.000 χιλ. Δρχ), τα 36 τμ στοίχισαν 9.977,98 € (3.400.000 χιλ. Δρχ), τα 50 τμ στοίχισαν 14.966,98 € (5.100.000 χιλ. δρχ.) (Ερευνα Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ΟΑΣΠ, 2001).

Ως προς τους ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες που έχουν επηρεάσει προ και μετά του σεισμού την εξέλιξη έως σήμερα στους ημι – μόνιμους καταυλισμούς σε χωρικό αλλά και κοινωνικό – οικονομικό επίπεδο που αντανακλούν ως βασικές επιπτώσεις του σεισμού τεκμαίρονται τα εξής:

- Η έλλειψη της συλλογικής συνείδησης του ντόπιου πληθυσμού, που παρατηρήθηκε και στην οξεία φάση, αλλά και του φαινομένου κοινωνικής πόλωσης, θα πρέπει να αποτελέσει κίνητρο για τη δημοτική αρχή προκειμένου, προκειμένου να κατευθύνει

τις δράσεις προς την ενσωμάτωση και αλληλοκατανόηση των διαφόρων κοινωνικών ομάδων.

- Η μη εκμετάλλευση πηγών ευρωπαϊκής χρηματοδότησης για τη βελτίωση της κατάστασης κατόπιν του καταστροφικού σεισμού αλλά και η μη υποστήριξη εκ μέρους της πολιτικής εξουσίας για την άμεση και ταχεία αποκατάσταση των πληγέντων περιοχών του Μενιδίου.
- Ζητήματα οικιστικής ανάπτυξης προ και μετά του σεισμού οφείλουν να ρυθμίζονται μέσα σε ένα γενικότερο χωροταξικό πλαίσιο και αστικής ανάπτυξης.
- Ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού δεν πρέπει να τυγχάνουν ευκαιριακής αντιμετώπισης και πρέπει να σχετίζονται άμεσα με το χωρικό προγραμματισμό.
- Η γεωγραφική θέση του Μενιδίου, ο διαπλεκόμενος κοινωνικός ιστός, η ανάπτυξη του Β' γενούς τομέα αποτελούν στοιχεία που θα έπρεπε να έχουν εκμεταλλευθεί για την ταχεία ανακούφιση της περιοχής και την αποκατάσταση των σεισμοπαθών.
- Η μη ανάληψη πρωτοβουλιών (υπευθυνότητα για τη διαχείριση των καταυλισμών - ακόμα και η παροχή οικονομικών κινήτρων για την ανακούφιση των σεισμοπαθών) αποτέλεσαν επιπρόσθετο παράγοντα για τη δυσμενή σημερινή εξέλιξη των καταυλισμών.
- Η μη ύπαρξη συγκεκριμένου σχεδίου για τη χωροθέτηση και περαιτέρω ανάπτυξη του Β' γενής και Γ' γενής Τομέα σε συνδυασμό με την ωρομίσθια απασχόληση των φιλοξενούμενων σε καταυλισμούς πιθανότατα να συσχετίζεται με τη μη αποκατάσταση των πληγέντων έως και σήμερα.
- Η ιστορική, οικονομική και κοινωνικο – πολιτική διάσταση του θέματος τόσο για το συγκεκριμένο πεδίο έρευνας (σεισμόπληκτη περιοχή Μενιδίου) αναλύθηκε διεξοδικά και συγκρίθηκε σε σχέση με άλλες περιοχές, βάσει της βιβλιογραφικής έρευνας, και παρουσιάσθηκαν αρκετές ομοιότητες ως προς τη διαχείριση της προσωρινής ή ημι – μόνιμης κατοικίας και τα αποτελέσματα αυτής μετά από μακροχρόνια παραμονή. Τονίσθηκαν, όμως, συγκεκριμένοι παράμετροι της διαδικασίας διαχειρίσεως κρίσεως και της αστικής ανάπτυξης σε σχέση με την προσωρινή κατοικία και τον τρόπο παρέμβασης αλλά και σύζευξης των αμφοτέρων αρμόδιων ιθυνόντων με σκοπό την ολιστική προσέγγιση του θέματος.
- Η αυθαίρετη δόμηση με τις μικρές κατοικίες χωρίς την τήρηση βασικών κανόνων, η ανάγκη για διαμονή σε μεγαλύτερα πιο ασφαλή σπίτια λόγω των πολυπληθών οικογενειών σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε, η ανάγκη για την εξασφάλιση μεγαλύτερου εισοδήματος, η ανάγκη για την εύκολη πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες σύμφωνα

με στοιχεία από τη δευτερογενή έρευνα πιθανότατα να σηματοδότησε την απαίτηση όπως διαμορφώνεται σήμερα για την παραχώρηση γης και ανέγερσης κατοικίας σε μη σεισμόπληκτους που ωστόσο ευνοήθηκαν από το σεισμό και την κατάληψη λυομένων οικίσκων και να συνέβαλαν στην εκδήλωση φαινομένων παραβατικότητας στους καταυλισμούς. Βέβαια, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να ειπωθεί με ασφάλεια στο πλαίσιο αυτής της ποιοτικής έρευνας αν δε συνδυασθεί και με μία ανάλογα προσαρμοσμένη ποσοτική έρευνα.

Τέλος, αναφορικά στον τελευταίο άξονα, Φυσικές καταστροφές – Διαχείριση κινδύνου – Αστική Ανάπτυξη, εξάγεται το συμπέρασμα ότι ο σημαντικός ρόλος του τοπικού πλαισίου για την αναδιάρθρωση των αστικών περιοχών και την επιτυχία προγραμμάτων μετεγκατάστασης, πρέπει να αντιμετωπίζονται πλέον στο συνολικό πλαίσιο μιας αστικής βιώσιμης ανάπτυξης και όχι πρόσκαιρα με μοναδικό σκοπό την άμεση ανακούφιση.

Η εμπειρία των προγραμμάτων που ήδη έχουν υλοποιηθεί (Urban, Habitat με σκοπό την αποκατάσταση και ανάπτυξη προβληματικών περιοχών, που εντός των ορίων έχουν συμβεί φυσικές καταστροφές δημιουργώντας επιπρόσθετα προβλήματα στη γενικότερη ανάπτυξη της περιοχής), αποδεικνύει ότι η ρυθμιστική ικανότητα του τοπικού κράτους προς αυτή την κατεύθυνση εξαρτάται από συγκεκριμένους προσδιοριστικούς παράγοντες όπως: Οι εργασιακές σχέσεις, δομές επαγγελματικής κατάρτισης, η επιδότηση καινοτομιών και η διάχυση νέων τεχνολογιών, η αντιμετώπιση του πολυδιάστατου φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, τις πολιτικές και θεσμικές δυνατότητες του τοπικού κράτους, τις τεχνικές και οργανωτικές ικανότητες του τοπικού κράτους, την ύπαρξη και τόνωση της συλλογικής συνείδησης.

Η λύση της προσωρινής κατοικίας (temporary housing) χρήζει ειδικότερης προσέγγισης και διερεύνησης. Κατ' ουσίαν πρόκειται για το πρώτο στάδιο μετεγκατάστασης, όπου ο σχεδιασμός κρίνεται απαραίτητος από όλους τους αλληλοεμπλεκόμενους φορείς και ο συντονισμός μεταξύ τους σε κάθε φάση προβάλλει επιτακτικός.

Τελικά, από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας που μελετά εμπειρικά διάφορα παραδείγματα εύρεσης στέγης κατόπιν φυσικών καταστροφών και δη σεισμών, διαφαίνεται ότι οι αρχές της αστικής ανάπτυξης δε λαμβάνονται υπόψη κατά την πρώτη φάση επείγουσας παρέμβασης. Η αναγνώριση ενός χωροκοινωνικού συστήματος (socio – spatial system) και η ανάπτυξη και διαχείριση του αποτελεί ένα

κρίσιμο και αναπόφευκτο βήμα στην πορεία προς την επίλυση προβλημάτων μετεγκατάστασης και την αναβάθμιση της ποιότητας ζωής του συνόλου.

Μελετώντας τη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά και από την εμπειρική διερεύνηση γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι οι ειδικοί επιστήμονες σε θέματα αστικής βιώσιμης ανάπτυξης σπάνια συνδέουν ένα καταστροφικό γεγονός με τις πιθανές επιπτώσεις στο περιβάλλοντα χώρο με αποτέλεσμα την αδυναμία διαχείρισεως ενός τέτοιου θέματος στο πλαίσιο μιας τέτοιας εκπόνησης ενός στρατηγικού σχεδίου βιώσιμης ανάπτυξης.

6.2 Προτάσεις

Από την θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση του θέματος αποδείχτηκε ο σημαντικός ρόλος της τοπικής ανάπτυξης για την αντιμετώπιση του προβλήματος στέγης κατόπιν φυσικής καταστροφής αλλά και η επίδραση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού στη διαδικασία διαχείρισης της κρίσης αυτής και της μεταγενέστερης αποκατάστασης των πληγέντων με βασικό στόχο την ανασυγκρότηση της περιοχής και την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Το τοπικό πλαίσιο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον καθορισμό του επιπέδου ζωής και στη φύση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κατοίκων του. Το τοπικό πλαίσιο, η δομή του, οι υπηρεσίες και η λειτουργικότητα του είναι ακόμα πιο σημαντικό για τις ευπαθείς ομάδες πληθυσμού λόγω της περιορισμένης κινητικότητά τους. Οι διαπιστώσεις αυτές μας οδηγούν στη διατύπωση κάποιων προτάσεων.

- Η μερική μετεγκατάσταση σεισμόπληκτων κατοίκων, σε προσεκτικά επιλεγμένες θέσεις με τη δημιουργία οργανωμένων οικισμών, είναι δυνατόν να επιφέρει πυκνώσεις και στοιχεία οργάνωσης του αστικού ιστού στις περιοχές υποδοχής, καθώς και τη δημιουργία κεντρικών τόπων, ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων και χώρων κοινωνικής υποδομής. Το σύνολο αυτών των ενεργειών είναι ταυτόχρονα δυνατόν με κατάλληλους χειρισμούς, να λειτουργήσει και ως μέσον αποκατάστασης της κοινωνικής συνοχής.
- Η διαδικασία άμεσης εξεύρεσης στέγης κατά την πρώτη φάση του συμβάντος (emergency sheltering) προϋποθέτει και απαιτεί τουλάχιστον ένα σχεδιασμό ετοιμότητας και μία προπαρασκευή. Στο στάδιο της προσωρινής διαμονής (temporary sheltering) απαιτείται ο εκ των προτέρων σχεδιασμός εκ μέρους της τοπικής αυτοδιοίκησης για την αντιμετώπιση της κατάστασης. Η «καλύτερη» λύση για προσωρινή κατοικία θα πρέπει να συσχετίζεται άμεσα με τις μεταβλητές του σχεδίου υλοποίησης που έχει προκριθεί. Επιπλέον οι διάφορες μεταβλητές που

επηρεάζουν το σχέδιο (κοινωνικό – οικονομικές συνθήκες, κουλτούρα πληθυσμού, τοπικότητα) χρήζουν αξιολόγησης προ του καταστροφικού γεγονότος αλλά και επαναξιολόγησης μετά αυτού για την καλύτερη ανατροφοδότηση του σχεδίου. Αυτό έχει ως βασικό πλεονέκτημα την εξοικονόμηση χρόνου και άμεσης παρέμβασης αλλά και την αποφυγή κόστους από εκβιασμένες αποφάσεις που χαρακτηρίζονται από προχειρότητα λόγω της οξείας κρίσης.

- Η προγενέστερη εκτίμηση και κατανόηση των προβλημάτων και των ειδικών συνθηκών που επιφέρει μία φυσική καταστροφή επιτρέπει στους φορείς παρέμβασης να αξιολογήσουν καλύτερα τις ζημιές στο κτιριακό περιβάλλον, τις επιδράσεις στο χώρο - κοινωνικό περιβάλλον αλλά κυρίως να αναγνωρισθούν οι πραγματικά πληγέντες και οι ανάγκες τους.
- Αναλόγως με τον τύπο της προσωρινής κατοικίας υπάρχουν και διαφορετικά μακροπρόθεσμα αποτελέσματα στην περιοχή ή και ως προς τη χρήση αυτών. Είναι δυνατόν η προσωρινή κατοικία να λάβει τη μορφή ημιμόνιμης ή και μόνιμης λύσης. Το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την ανοικοδόμηση ή τη μετεγκατάσταση των πληγέντων υπαγορεύει το χρονικό διάστημα της προσωρινής κατοικίας. Ο τύπος της προσωρινής κατοικίας που επιλέγεται θα πρέπει να συσχετίζεται άμεσα με το σχέδιο μόνιμης μετεγκατάστασης.
- Η εκχώρηση των απαραίτητων αρμοδιοτήτων και κονδυλίων στην τοπική κοινωνία από την κεντρική διοίκηση.
- Η επιλογή του τόπου στέγασης των πληγέντων θα πρέπει να αποτελεί προκαταρκτική μέριμνα του κράτους και μέρος του επιχειρησιακού οργανωτικού σχεδίου της εκάστοτε δημοτικής αρχής. Ο τόπος αλλά και ο χρόνος παρέμβασης των αρμοδίων αρχών για τη δημιουργία προσωρινών καταλυμάτων αποτελούν καταλυτικό παράγοντα στην υγιή μετέπειτα επίλυση του στεγαστικού προβλήματος και στην αποφυγή γκετοποίησης του καταυλισμού αλλά και αντιμετώπισης φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού.
- Άμεση απεγκατάσταση των λυομένων οικίσκων άμα την αποχώρηση των πληγέντων. Προκειμένου να συμβεί αυτό στον κατάλληλο χρόνο κρίνεται απαραίτητη η παραχώρηση αρμοδιοτήτων στο δήμο για την άμεση και έγκαιρη παρέμβαση.
- Πλήρης έλεγχος για την πραγματική κατάσταση του σεισμοπαθή και άμεση παραχώρηση οικίσκου. Μεγαλύτερη ευελιξία στο χαρακτηρισμό σεισμοπλήκτου, άμεση συνεργασία των αρμοδίων φορέων με τη δημιουργία μικτού κλιμακίου από

εκπροσώπους αυτών με την υποχρεωτική συμμετοχή εκπροσώπου της δημοτικής αρχής της πληγείσας περιοχής. Ταυτόχρονα, ο προβλεπόμενος χώρος των καταυλισμών θα πρέπει να βρίσκεται υπό την επίβλεψη αρμόδιου φορέα για τη συνεχή παρακολούθηση των υφιστάμενων συνθηκών και την αποφυγή εγκατάστασης μη σεισμοπλήκτων ή τη χρήση αυτών για άλλους σκοπούς (π.χ αποθηκευτικό χώρο)

- Κατανόηση εκ μέρους των αρμόδιων δημοτικών αρχών της προσωρινότητας του καταυλισμού και της μη ανάπτυξης πελατειακών σχέσεων με πρόσχημα τη φυσική καταστροφή και απώτερο σκοπό την άμβλυνση φαινομένων χωρο – κοινωνικού αποκλεισμού, αφού κάτι τέτοιο έχει αποδειχθεί ότι φέρνει τα αντίθετα αποτελέσματα.
- Υιοθέτηση ενός μοντέλου «επιδότησης, ανεξάρτητης κατοίκησης» ως καταλληλότερου για την περίπτωση των αστικών κέντρων, προκειμένου να αποφευχθεί η κατάληψη μεγάλων χώρων ως προσωρινοί καταυλισμοί με απρόβλεπτες συνέπειες, όπως έχει αποδειχθεί. Σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να εξετασθεί και η λύση επιδότησης κατόχων δεύτερης κατοικίας για τη μίσθωση των οικιών τους σε σεισμόπληκτους, ιδιαίτερα όπου δεν υφίσταται πλεόνασμα κατοικιών. Ίσως, με αυτόν τον τρόπο προωθηθούν άμεσα οι σεισμόπληκτοι σε ασφαλή κατοικία και αποφευχθεί η δημιουργία καταυλισμού με απροσδιόριστες συνέπειες στον κοινωνικό ιστό της πόλης, όπως ήδη έχει περιγραφεί. Οι συγκρούσεις αρμοδιοτήτων, οι επικαλύψεις και η διασπορά ευθυνών, μπορούν να οδηγήσουν σε περιττές και δαπανηρές παρεμβάσεις, ακόμη και σε μη έγκαιρη παρέμβαση / μη παρέμβαση με όλα τα επακόλουθα που αυτό συνεπάγεται για την προστασία της ζωής και της περιουσίας και την αποφυγή των δευτερογενών επιπτώσεων των καταστροφών. Συνεπώς ο συντονισμός, όχι με την έννοια της οργανωτικής ιεραρχίας, αλλά με την έννοια της συνεργασίας, του καταμερισμού εργασίας και της αλληλο-πληροφόρησης (horizontal mainstreaming), χρειάζεται σε όλα τα επίπεδα του σχεδιασμού και της εκπαίδευσης. Ειδικότερα για το στάδιο της μετεγκατάστασης είναι χρήσιμο να έχει εξασφαλισθεί εκ των προτέρων ο χώρος εκείνος που θα χρησιμοποιηθεί ως προσωρινός καταυλισμός και θα πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις.
- Αναμφίβολα, ο σεισμός της Αττικής λειτούργησε καταλυτικά για την καλλιέργεια της συλλογικής συνείδησης σε όλα τα επίπεδα. Χρειάζονται όμως πολλαπλά μέτρα

σε όλα τα επίπεδα. Σε ένα νέο τέτοιο πλαίσιο ενδέχεται να έχει θετικές επιδράσεις και η ανάπτυξη της Μητροπολιτικής Διοίκησης στο Λεκανοπέδιο.

- Αν και η πάγια τακτική στη χώρα μας είναι ο διορισμός πολιτικών προσώπων σε θέσεις διαχειριστών καταστροφών (π.χ. Γενικός Γραμματέας Πολιτικής Προστασίας), ίσως θα ήταν σκόπιμο η Πολιτεία να πειραματιστεί με την ανάδειξη στις θέσεις αυτές «τεχνοκρατών» με ειδικές γνώσεις και εμπειρίες, σε θέματα καταστροφών και αστικής ανάπτυξης και κοινωνικής πολιτικής, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των στελεχών των ΟΤΑ. Ίσως το ιδανικό θα ήταν η δημιουργία διεπιστημονικής ομάδας ή ενός Νομικού Προσώπου Ιδιωτικού Δικαίου εποπτευόμενου από το Δημόσιο (π.χ. Συνήγορος του Πολίτη) που θα προσέγγιζε ζητήματα άμεσης αποκατάστασης και μακροπρόθεσμης σε βάση μιας ολιστικής προσέγγισης αλλά και της «ευκαιρίας» που παρουσιάζεται μετά από μια φυσική καταστροφή.
- Η τοπική ανάπτυξη βασίζεται στην αναγνώριση του δικαιώματος των τοπικών κατοίκων και φορέων να σχεδιάζουν και να προωθούν τις μορφές και τους ρυθμούς της τοπικής ανάπτυξης που οι ίδιοι επιλέγουν. Το δικαίωμα στην πόλη περιλαμβάνει το δικαίωμα των πολιτών για συλλογική δράση μέσα από τοπικούς φορείς, το δικαίωμα συμμετοχής και παρουσίας σε όλες τις δράσεις δικτύωσης και συνδιαλλαγής το οποίο και πρέπει να ενθαρρύνεται.
- Βελτίωση του θεσμικού πλαισίου για την ουσιαστική ενεργοποίηση της τοπικής αυτοδιοίκησης με την εκχώρηση αρμοδιοτήτων στο βαθμό του υπεύθυνου φορέα διαχείρισης φυσικών καταστροφών με την παράλληλη εκχώρηση ανάλογων κονδυλίων.
- Λήψη ειδικών μέτρων για ευπαθείς ομάδες που επιπρόσθετα έχουν πληγεί από μία φυσική καταστροφή, χωρίς ωστόσο να εντάσσονται στο πλαίσιο μιας παθητικής επιδοματικής πολιτικής αλλά μιας επιθετικής, ενεργής πολιτικής με σκοπό την κινητοποίηση των ίδιων των σεισμοπαθών.
- Εκμετάλλευση όλων των πηγών χρηματοδότησης και ειδικότερα μέσω των χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικότερα για την εφαρμογή προγραμμάτων καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και αστικής ανάπτυξης.

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη το κόστος αγοράς, εγκατάστασης και συντήρησης ενός λυομένου οικίσκου, τα προαναφερθέντα προβλήματα που δημιουργούνται στους καταυλισμούς θα ήταν εφικτό ένα ποσό να δίδεται ως εφάπαξ παροχή στον πληγέντα,

το οποίο θα διαφοροποιείται ανάλογα με το χαρακτηρισμό της οικίας του αλλά και την κοινωνικο – οικονομική κατάστασή του. Τούτο, πιθανότατα θα απέτρεπε μια διαιωνίζουσα κατάσταση καθώς εξάλλου αποδείχθηκε ότι ο τόπος και ο χρόνος εγκατάστασης των οικίσκων και ο τύπος αυτών αποτελούν καταλυτικούς παράγοντες για μια ορθή πρακτική και την ουσιαστική μετεγκατάσταση των σεισμοπαθών.

6.3 Προτάσεις για περαιτέρω έρευνα

Αντικείμενα για περαιτέρω διερεύνηση που προέκυψαν από τους προβληματισμούς του της έρευνας περιλαμβάνουν τα εξής:

- Συνέχεια της παρούσας έρευνας σε πιο ευρεία κλίμακα και με την εφαρμογή ποσοτικής έρευνας για ασφαλέστερα συμπεράσματα.
- Μελέτη της αποτελεσματικότητας των μορφών επικοινωνίας και συνεργασίας των αρμοδίων φορέων προς παρέμβαση ως προς την άμεση αποκατάσταση των πληγέντων.
- Μελέτη για τη δημιουργία ενός φορέα με τη νομική μορφή ανεξάρτητης αρχής που θα αποτελέσει το κύριο συντονιστικό όργανο για την αντιμετώπιση φυσικών και ανθρωπογενών καταστροφών.
- Εκπόνηση έρευνας – μελέτης για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών και την κατάρτιση ενός Πιλοτικού Μοντέλου Διαχείρισης Καταστροφών (Disaster Management) και Αστικής Ανάπτυξης.

Βιβλιογραφία

Ελληνική βιβλιογραφία

- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Δήμος Αχαρνών, (2001), Ερευνητικό Πρόγραμμα «Διερεύνηση Πολεοδομικών και Κοινωνικών Παραμέτρων στο Δήμο – Διατύπωση κατευθύνσεων Στρατηγικού αστικού σχεδιασμού για βιώσιμη Ανάπτυξη»
- Εμμανουήλ Δ (2006) «Κοινωνικο – οικονομικές και στεγαστικές ανισότητες και πόλωση στην Αθήνα 1990-2000» στο Μαλούτας Θ. – Εμμανουήλ Δ. – Παντελίδου Καλουτά Μ. (επιμ) «Αθήνα – Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-200» 313-332, ,Ε.Κ.Κ.Ε, Αθήνα, 2006
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002), «Καταπολέμηση της Φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού: Κοινοί Στόχοι για το δεύτερο γύρο των Εθνικών Σχεδίων Δράσης», Λουξεμβούργο
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2002), «Κοινή Έκθεση για την Κοινωνική Ενσωμάτωση», Λουξεμβούργο
- Ιωσηφίδης Θ. 2003, «Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες», Εκδόσεις Κριτική Αθήνα.
- Καβουνίδη, Τ. (1996), «Κοινωνικός Αποκλεισμός: Έννοια, Κοινοτικές Πρωτοβουλίες, Ελληνική Εμπειρία και Διλήμματα Πολιτικής», στο *Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού στην Ελλάδα*, Τόμος Α΄, Εκδόσεις Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα
- Καραμπεσίνη, Μ. (2004), «Ανεργία, φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στην Ελλάδα», στο *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα
- Κουρλιόρος Η (2001), *Διαδρομές στις Θεωρίες του χώρου. Οικονομικές Γεωγραφίες της Παραγωγής και της Ανάπτυξης*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Μαλούτας Θ. (2006) «Ο χώρος ως παράμετρος κοινωνικής διαφοροποίησης» στο Μαλούτας Θ. – Εμμανουήλ Δ. – Παντελίδου Καλουτά Μ. (επιμ) «Αθήνα – Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-200» 120-200,Ε.Κ.Κ.Ε, Αθήνα, 2006
- Μαρμαράς Ε. 2002), *Σχεδιασμός και Οικιστικός Χώρος. Θεωρητικές προσεγγίσεις και όψεις της Ελληνικής Αστικής Γεωγραφίας*, Ελληνικά

Γράμματα, Αθήνα

- Μουσούρου, Λ. (1998), «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Κοινωνική Προστασία», στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Οικονόμου Δ. (1993), «Στεγαστική πολιτική: Σημερινή κατάσταση και προοπτικές στις χώρες της Ε.Κ και την Ελλάδα», στο Γετίμης Π. Γράβαρης Δ. (επιμ), Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Εξάντας Αθήνα
- Πανεπιστήμιο Αιγαίου – Τμήμα Γεωγραφίας, Ο.Α.Σ.Π, (2001) “Σχεδιασμός-Ανάπτυξη Συστήματος Υποστήριξης της διαδικασίας Αποκατάστασης Σεισμόπληκτων περιοχών”,
- Παντελίδου Καλουτά Μ (2006) «Μετανάστες και μειονότητες στην περιοχή της Αθήνας» 246-261 στο Μαλούτας Θ. – Εμμανουήλ Δ. – Παντελίδου Καλουτά(επιμ) «Αθήνα – Κοινωνικές δομές, πρακτικές και αντιλήψεις: Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής 1980-2000» Μ. ,Ε.Κ.Κ.Ε, Αθήνα, 2006
- Ροζανβαλόν, Π. (1995), «Το νέο κοινωνικό ζήτημα. Επανεξετάζοντας το κράτος πρόνοιας», Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα
- Σπυριδάκης, Μ. (2006), «Επιτόπια έρευνα και Τοπικός χώρος: Χωρικές Συνάψεις και Αναρωτήσεις», στο Ιωσηφίδης, Θ. και Σπυριδάκης, Μ., *Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και Ανάλυση δεδομένων*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
- Σπυριδάκης, Μ. (2006), «Η πρακτική κατοίκησης ως διαδικασία κοινωνικής αναπαραγωγής. Εντάξεις και αποκλεισμοί στις συνοικίες του Περάματος» στο «Οι εκτός των τειχών: Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες» Χαράλαμπος Οικονόμου, Ανδρέας Φερώνας 413-439
- Στεφάνου Ι. και Συνεργάτες, «Η φυσιογνωμία της Ελληνικής Πόλης», Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης Ε. Μ. Π. – Υ. ΠΕ. ΧΩ. Δ. Ε., Αθήνα 2001
- Τσιάκαλος, Γ. (1988), «Κοινωνικός Αποκλεισμός: Ορισμοί, Πλαίσιο και Σημασία», στο Κοινωνικός Αποκλεισμός: Η Ελληνική Εμπειρία, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Φακιολάς, Ν. (2002), «Συμβουλευτική – Επαγγελματικός Προσανατολισμός και Κοινωνικός Αποκλεισμός», στο Συμβουλευτική και Επαγγελματικός Προσανατολισμός. Θεωρία και Πράξη, Εκδόσεις Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός, Αθήνα
- Χλέτσος, Μ. (2003), «Φτώχεια – Κοινωνική Προστασία και Εργασία: Η

περίπτωση τεσσάρων ευρωπαϊκών κρατών», Κείμενα Εργασίας, Νο. 10, Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε., Αθήνα

- Χωριανόπουλος Ι., 2006, «Η ποιοτική έρευνα με ημιδομημένες συνεντεύξεις και το πρόβλημα της εισόδου στο πεδίο: Η περίπτωση της αστικής πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση» σελ. 157 – 175, στο «Ποιοτική Κοινωνική Έρευνα – Μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2006
- Χωριανόπουλος Ι. (2006), «Αστική Διακυβέρνηση και Ανταγωνισμός: Οι ελληνικές πόλεις στις ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες αστικής πολιτικής» Γεωγραφίες, Τ.11, σελ. 19 – 33, ΕΞΑΝΤΑΣ.

Ξένη βιβλιογραφία

- Barry, B. (1998), “Social exclusion and the Distribution of Income”, Case paper No. 12, Centre for the Analysis of Social Exclusion, London School of

Economics, London, <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/CASEpaper12.pdf>

- Berger - Schmitt, R. (2002), “Considering Social Cohesion in Quality of Life: Assessments: Concept and Measurement”, *Social Indicators Research*, Vol. 58, No. 3, pp. 403 - 428
- Bergham, J. (1995), “Social Exclusion in Europe: policy, context and analytical framework”, in Room, G., *The measurement and analysis of Social Exclusion: Beyond the Threshold*, The Policy Press, Bristol
- Bhalla, A. and Lapeyre, F. (1997), “Social exclusion: towards an analytical and operational framework”, *Development and Change*, Vol. 28, No. 3, pp. 413 – 433
- Blakie, P., T. Cannon, I. Davis and B. Wisner. (1994). *At Risk: Natural Hazards, People’s Vulnerability and Disasters*. New York: Routledge.
- Bolin, R. (1990). The Loma Prieta earthquake: studies of short-term impacts. Program on Environment and Behavior Monograph No. 50. Institute of Behavioral Science, University of Colorado.
- Bolin, Robert. (1982). *Long-Term Family Recovery from Disaster. Program on Environment and Behavior Monograph #36*. Colorado: Institute of Behavioral Science, University of Colorado.
- Bolin, R. and Stanford, L., “Shelter, housing and recovery: a comparison of US disasters”, *Disasters*, Vol. 15, 1991, pp. 24-34.
- Bradford, W., (2003), “The Wealth Dynamics of Entrepreneurship for Black and White Families in the U.S.,” *Review of Income and Wealth*, Vol. 49, No. 1, pp. 89 -116
- Brannstrom, L. (2004), “Poor Places, Poor Prospects? Counterfactual Models of Neighbourhood Effects on Social Exclusion in Stockholm, Sweden”, *Urban Studies*, Vol. 41, No. 13, pp. 2515 – 2537
- Bronwen Trice, 2003, *Urban Management Challenges in Mega-Cities: A Survey of Catastrophic Events in the Developing and Developed World*, <http://bss.sfsu.edu/urbanaction/ua2006/pdf/ua2006-Trice.pdf> Ημ/ρία
Αναζήτησης: 29/06/2007
- Buck, N. (2001), “Identifying Neighbour Effects on Social Exclusion”, *Urban Studies*, Vol. 38, No. 12, pp. 2251 – 2275
- Buckle, P (2004), “A Comparative Assessment of Community based Recovery Management in England and Australia”, Coventry Center for Disaster

Management, Coventry University,
<http://www.coventry.ac.uk/content/1/c6/01/02/90/ASSESSMENT%20OF%20COMMUNITY%20BASED%20RECOVERY%20MANAGEMENT%20IN%20ENGLAND%20AND%20AUSTRALIA.pdf>.

- Burchardt, T., Le Grand, J. and Piachaud, D. (1999), “Social Exclusion in Britain: 1991 – 1995”, *Social Policy & Administration*, Vol. 33, No. 3, pp. 227 – 244
- Chang, S. and M. Shinozuka. 2004. “Measuring and Improving the Disaster Resilience of Communities,” *Earthquake Spectra* 20: 739-55.
- Chang, S. and Shinozuka, M., (2004), “Measuring Improvements in the Disaster Resilience of Communities,” *Earthquake Spectra*, forthcoming.
- Church, A., Frost, M., Sullivan, K. (2000), “Transport and social exclusion in London”, *Transport Policy*, Vol. 10, No. 1, pp. 195 – 205
- Colin H. Davidson, Cassidy Johnson, Gonzalo Lizarralde, Nese Dikmen, Alicia Sliwinski (2006) «Truths and myths about community participation in post-disaster housing projects» Habitat (Article in Press) Habitat International, ,
- Comerio, Mary. (1998). *Disaster Hits Home: New Policy for Urban Housing Recovery*. Berkeley and Los Angeles, California: University of California Press.
- Comerio, M. (1998). *Disaster hits home: New policy for urban housing recovery*. Berkeley: University of California Press.
- Dandoulaki, M. (1992). The reconstruction of Kalamata City after the 1986 earthquakes: some issues on the process of temporary housing. In Y. Aysan, & I. Davis (Eds.), *Disasters and the small dwelling: Perspectives for the UNIDNDR* (pp. 136–145). London: James & James.
- David Sanderson, 2000, *Environment and Urbanization*; 12; 93, Sage Publications
- Davis, I. (1978). *Shelter after disaster*. Oxford: Oxford Polytechnic Press.
- Dikmen, Neşe, 2005, “A Provision Model And Design Guidelines For Permanent Post- Disaster Housing In Rural Areas Of Turkey Based On An Analysis Of Reconstruction Projects In Çankiri”, Department of Architecture September

- Duffy, K. (1998a), “Combating social exclusion and promoting social integration in the European Union. In: *Oppenheim, C. (Ed.), An Inclusive Society? Strategies for Tackling Poverty*, IPPR, London.
- Duffy, K. (1998b), “Social Exclusion and Human Dignity in Europe”, Council of Europe, Strasbourg
- Flick, U. (1998), *An introduction to qualitative research*, Sage, London
- Geipel, R. (1991). *Long-term consequences of disasters: The reconstruction of Friuli, Italy in its international context, 1976– 1988*. New York: Springer.
- Gilbert, R. (2001). *Doing more for those made homeless by natural disasters*. Disaster Management Facility Working Paper, Series 1.
- Gordon, P., J. Moore, II, H. Richardson, M. Shinozuka, D. An, and S. Cho. (2003), “Earthquake Disaster Mitigation for Urban Transportation Systems,” in Y. Okuyama and S. Chang (eds.), *Modeling Spatial and Economics Impacts of Disasters*. Heidelberg: Springer. 205-232
- Gulkan, P. (2005). *An analysis of risk mitigation considerations in regional reconstruction in Turkey: The missing link*. *Mitigation and Adaptation Strategies for Global Change*, 10(3), 525–540 Springer, New York.
- Gulkan, P., 2001. *Rebuilding the Sea of Marmara region: Recent structural revisions in Turkey to mitigate disaster*. In: *Proceedings of the Wharton-World Bank conference on challenges in managing catastrophic risks: Lessons for the US and emerging economies*. Washington DC, January 8–10, 2001. Washington DC: World Bank.
- Holt – Jensen, A. (2000), “Evaluating housing and neighbourhood initiatives to improve the quality of life in deprived urban areas”, *Geojournal*, Vol. 51, No. 4, pp. 281 – 291
- Howarth, C., Kenway, P., Palmer, G. and Street, C. (1998), “Monitoring Poverty and Social Exclusion: Labour’ s Inheritance”, New Policy Institute / Joseph Rowntree Foundation, York
- Johnson, Cassidy. (2000). *Temporary Housing in Turkey after the 1999 earthquakes*. Unpublished Master’s Thesis. Montreal: McGill University, School of Architecture.
- Johnson, C. (2007). *Impacts of prefabricated temporary housing after disasters: 1999 earthquakes in Turkey*. Habitat International (online 5 June 2006, pp 36-52

- Johnson, C. (2002), “What’s the big deal about temporary housing? Planning considerations for temporary accomodation after disasters: example of the 1999 turkish earthquakes” , Faculty of Environmental Design, University of Montreal, <http://www.grif.umontreal.ca/pages/i-rec%20papers/cassidy.PDF> , Ημ/νία Αναζήτησης: 10/06/2007
- Johnson, C., Lizarralde, G., & Davidson, C. H. (2006). A systems view of temporary housing projects in post-disaster reconstruction. *Construction Management and Economics*, 24, 367–378.
- IFRC. (2001). *International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies: World Disasters Report 2001*. Oxford: Oxford UP.
- Kenyon, S., Lyons, G. and Rafferty j (2002), “Transport and social exclusion: investigating the possibility of promoting inclusion through virtual mobility”, *Transport Policy*, Vol. 10, No.1, pp. 207 – 219
- Kenyon, S., Lyons, G., Rafferty, J. (2002), “Transport and social exclusion: investigating the possibility of promoting inclusion through virtual mobility”, *Journal of Transport Geography*, Vol. 10, No. 2, pp. 207 – 219
- Kieselbach, T. (2003), “Long – Term Unemployment Among Young People: The Risk of Social Exclusion”, *American Journal of Community Psychology*, Vol. 32, No. 1 – 2, pp. 69 – 76
- Kimura, R., Hayashi, H. And Tatsuki S. "Housing Recovery Patterns of the 1995 Kobe Earthquake Victims: results from the 1999 Hyogo random sampled survey", *Proceedings of International Workshop on Annual Commemoration of Chi-chi Earthquake: Volume IV-Social Aspect*, pp.158-167, Taipei, Taiwan, September, 2000
- Kimura, R., Hayashi, H., Tatsuki S. And Tamura, K. "Determinants and Timing of Housing Reconstruction in the 1995 Hanshin-Awaji Earthquake Disaster -A 2001 Replication- ", *Journal of Social Safety Science*, No, 3, pp.23-32, 2001 (Japanese)
- L Bull-Kamanga, K Diagne, A Lavell, E Leon, F Lerise, H MacGregor, A Maskrey, M Meshack, M Pelling, H Reid, D Satterthwaite, J Songsore, K Westgate and A Yitambe, 2003, “From everyday hazards to disasters: the accumulation of risk in urban areas” workshop on “Disasters, Urban Development and Risk Accumulation in Africa” took place in Nairobi, 8–10 January 2003, and was funded by UNDP and organized in collaboration with

IIED.

- Levitas, R. (1996), "The Cocept of Social Policy and the new Durkheimian Hegemony", *Critical Social Policy*, Vol. 16, No. 1, pp. 5 -20
- Levitas, R. (1996), "The Concept of Social Exclusion and the new Durkeimiam Hegemony", *Critical Social Policy*, Vol. 16, pp. 5 – 20
- Levitas, R. (1998), "The Inclusive Society? Social Exclusion and NewLabour", MacMillan Press Ltd, Hampshire
- Lizarralde, G., Johnson, C. (2003). "Houses of candied sugar: comparative research on controversial temporary housing after earthquake disasters in Colombia and Turkey". In: Proceedings from the international association for housing science world congress on housing process and product. Montreal, Canada, 23–27 June, 2003. Montreal: IAHS.
- Lizarralde, Gonzalo and Colin Davidson. (2001). "Towards a Pluralistic Approach in Post-Disaster Housing Reconstruction in Developing Countries." *I-REC Research and Information for Reconstruction*. <<http://www.grif.umontreal.ca>>.
- Maki, N., Muira, K., Kobayashi, M. (1995). "Emergency housing supply after the great Hanshin-Awaji Disaster. In: Proceedings of the 4th Japan– United States workshop on urban earthquake hazard reduction". Osaka, Japan, January 17–19 (pp. 235–238). Tokyo: Institute of Social Safety Science.
- Marissing, E., Bolt, G. and Kempen, R. (2006), "Urban governance and social cohesion: Effects of urban restructuring policies in two Dutch cities", *Cities*, Vol. 23, No. 4, pp. 279-290
- Marshall, A. (1916), "Principles of Economics", Macmillan, London
- Massey, D. (1982), "The Anatomy of Job Loss: the how, why and where of employment decline", Macmilan, London
- Mazel, O. (1996), "L' exclusion, l' etat des savoirs", Le Monde / Marabout
- McCluskey, A., (1997), "Belonging and Being Excluded" Connected. StBlaise <http://www.connected.org/is/excluded.html>
- Mcquaid, R. and Lindsay, C. (2005), "The Concept of employability", *Urban Studies*, Vol. 42, No. 2, pp. 197 – 219
- Mee, N. and Hills, P. (2003), "A comparative study of five Asian metropolises", *Cities*, Vol. 20, No. 3, pp. 151 – 165

- Midgley, J., Hall, A., Hardiman, M., Narine, D. (1986), “Community Participation, Social Development and the State”, Methuen, London.
- Mohan, J. (2000), “Geographies of Welfare and Social Exclusion”, *Progress in Human Geography*, Vol. 24, No. 2, pp. 291 - 300
- Nordberg, R. (2000) Alleviating poverty through housing development, *Habitat Debate*, 6(4), pp. 12–13.
- Paugam, S. (1996), “Poverty and social disqualification: a comparative analysis of cumulative disadvantage in Europe”, *Journal of European Social Policy*, Vol. 6, No. 4, pp. 287 – 304
- Power, A., Wilson, J. (2000), “Social exclusion and the future of cities”, Case Paper No. 35, Centre for the Analysis of Social Exclusion, London School of Economics, London, <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cp/CASEpaper35.pdf>
- Preece, J. (2001), “Challenging the discourse of inclusion and exclusion with off limits curricula”, *Studies in the Education of Adults*, Vol. 33, No.2, pp. 201 – 216
- Quarantelli, E. L. (1995). Patterns of shelter and housing in US disasters. *Disaster Prevention and Management*, 4(3), 43–53
- Quarantelli, E.L. (Ed.), 1997 “Special issue: What is a disaster? Six views of the problem”, *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, Vol. 13
- Quarantelli, E.L. (Ed.), 1999, “The disaster recovery process:What we know and do not know from research”, University of Delaware, Disaster Research Center
- Quarantelli, E. L. (2003). Urban Vulnerability to Disasters in Developing Countries: Managing Risks. In Alcira Kreimer, Margaret Arnold, and Anne Carlin (Eds.), *Building Safer Cities: The Future of Disaster Risk*. Washington, D.C.: The World Bank.
- Quarantelli, E. L. (1982). General and particular observations on sheltering and housing in American disasters. *Disasters*, 6(4), 277–281.
- Raje, F. (2003), “The impact of transport on social exclusion processes with specific emphasis on road user charging”, *Transport Policy*, Vol. 10, No.3, pp. 321 – 338
- Raje, F. (2003), “The impact of transport on social exclusion process with specific emphasis on road user charging”, *Transport Policy*, Vol. 10, No. 2, pp.

- Raymond J. Struyk & Lucig H. Danielian, 2005, “Completing Post-Earthquake Replacement Housing in Rural Armenia: Did it Induce Further Investment?”, Urban Institute, Washington, DC, USA, American University of Armenia, Yerevan, Armenia
- Rice S, 2003, Samling in Geography”, στο N.J Clifford και G.Valentine (επιμ), Key methods in Geography, Sage, London, 223-248
- Rodgers, G., Gore, C. and Figueiredo, J. (1995), “Social Exclusion: Rhetoric, Reality, Responses”, Institute of International Labour Studies, Geneva
- Roberto Bologna, (2006), “Strategic planning of emergency areas for transitional settlement”, Department of Architecture and Design Technologies "P. Spadolini", University of Florence, [www.grif.umontreal.ca/pages/BOLOGNA Roberto.pdf](http://www.grif.umontreal.ca/pages/BOLOGNA_Roberto.pdf)
- Room, G. (1995), “Poverty in Europe: competing paradigms of analysis”, *Policy and Politics*, Vol. 23, No. 2, pp. 103–113
- Room, G. (1995), “The measurement and analysis of Social Exclusion: Beyond the Threshold”, The Policy Press, Bristol
- Room, G. (1998), “Poverty Policy and Evaluation: Lessons from the Europe”, Centre for Evaluative and Developmental Research, University of Southampton
- Room, J. (1999), “Social exclusion, solidarity, and the change of globalization”, *International Journal of Social Welfare*, Vol. 8, pp. 166 – 176
- Rose Adam, (2006), “Macroeconomic impacts of catastrophic events: the influence of resilience”, Department of Geography, The Pennsylvania State University, Paper presented at the Berkeley Symposium on Real Estate, Catastrophic Risk and Public Policy <http://www.iiasa.ac.at/Research/RAV/conf/IDRiM06/pres/rose.pdf>
- Rose, A. 2004a. “Economic Principles, Issues, and Research Priorities of Natural Hazard Loss Estimation,” in Y. Okuyama and S. Chang (eds.) *Modeling of Spatial Economic Impacts of Natural Hazards* (pp. 13-36), Heidelberg: Springer.
- Rose, A. 2004b. “Defining and Measuring Economic Resilience to Disasters,” *Disaster Prevention and Management* 13: 307-14.
- Rose, A. 2006. “Economic Resilience to Disasters: Toward a Consistent and

Comprehensive Formulation,” in D. Paton and D. Johnston (eds.), *Disaster Resilience: An Integrated Approach*, Springfield, IL: Charles C. Thomas.

- Shucksmith, M. (2004), “Social Exclusion in Rural Areas: a review of recent research”, DEFRA, London
http://www.defra.gov.uk/rural/pdfs/research/social_excl_lit_review.pdf
- Shucksmith, M. and Chapman, M. (1998), “Rural Development and Social Exclusion”, *Sociologia Ruralis*, Vol. 38, No. 2, pp. 225 – 242
- Silver, H. (1994), “Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms”, *International Labour Review*, Vol. 133, No. 5 – 6, pp. 531 – 578
- Simms, M. (2004), “A theory of age exclusion through closure: Chronological age to clinical need”, *Journal of ageing studies*, Vol. 18, No. 3, pp. 445 – 465
- Social Exclusion Unit (1998), “Bridging the Gap: New Opportunities for 16 – 18 Year – Olds not in Education, Employment or Training”, The Stationery Office, London
- Stohr, B. (1981), “Development from the bellow: The bottom up and periphery inward development paradigm”, in *Development from above or bellow*, Wiley and Sons ltd, Chichester
- Stohr, B. and Taylor, F. (1981), Introduction, in *Development from Above or Below? The Dialects of Regional Planning in Developing Countries*
- Souheil El-Masri & Graham Tipple, 2002, *Natural Disaster, Mitigation and Sustainability: The Case of Developing Countries*, International Planning Studies, Vol. 7, No. 2, 157–175.
- Taylor, M. and Sim, D. (2000), “Social exclusion and housing”, *Critical Social Policy*, Vol. 20, No. 2, pp. 184 – 210.
- Townsend, P. (1987), “Deprivation”, *Journal of Social Policy*, Vol. 16, No. 2, pp. 125 – 146
- Tomioka T., 1997. Housing reconstruction measures from the great Hanshin-Awaji earthquake. In: *Proceedings of the 5th United States/ Japan workshop on earthquake hazard reduction*. Pasadena, California, January 15–17, 1997 (pp. 37–57). Oakland: Earthquake
- UNDRO. (1982). *Shelter after disaster: Guidelines for assistance*. New York: UNDRO.
- Walker, A. and Walker, C. (1997), “Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s”, CPAG, London

- Weber, A. (1909), “Ber den Standort der Industrien”, J. C. B. Mohr, Tübingen
- Weber, M. (1968), “Economy and Society”, Bedminster Press, New York
- Wong, C. (2002), “Developing Indicators to Inform Local Economic Development in England, *Urban Studies*, Vol. 39, No. 10, pp. 1833–186
- World Commission on Environment and Development, (1987), “Our Common Future”, Oxford University Press, Oxford
- Wamsler C. 2003, Managing Urban Risk: Perceptions of Housing and Planning as a Tool for Reducing Disaster Risk *Housing Development & Management (HDM) department, Lund University, Sweden* GBER Vol. 4 No. 2 pp 11 – 28
- Wamsler Christine, 2006, Mainstreaming risk reduction in urban planning and housing: a challenge for international aid organisations *Disasters*, 30(2): 151–177. © Overseas Development Institute, 2006 Published by Blackwell Publishing,

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ»
Κατεύθυνση: <i>Ανάπτυξη και Διαχείριση του Ευρωπαϊκού Χώρου</i>
Φοιτητής: <i>Αναστάσιος Λουκάς</i>
Αριθμός Μητρώου: <i>25209</i>
Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: <i>«Κοινωνικός Αποκλεισμός και η λύση παροχής προσωρινής στέγης σε σεισμόπληκτες περιοχές. Περιπτώσιολογική μελέτη στο Μενίδι»</i>
Επιβλέπων Καθηγητής της εργασίας: <i>Π.Μ.Δελλαδέτσιμας, Αναπληρωτής Καθηγητής</i>

Πρόλογος

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί αποτελεί εργαλείο έρευνας, η οποία διεξάγεται στο πλαίσιο της Διπλωματικής Εργασίας του Μεταπτυχιακού Φοιτητή Αναστασίου Λουκάς, Κοινωνικού Λειτουργού, εργαζομένου στο Διεθνή Οργανισμό Ερυθρό Σταυρό.

Το ερωτηματολόγιο που καλείστε να συμπληρώσετε είναι ανώνυμο και οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς σκοπούς. Οι πληροφορίες και τα προσωπικά δεδομένα που θα παρέχετε φυλάσσονται σε ασφαλισμένο μέρος με ευθύνη του Ερευνητή. Πρόσβαση στις πληροφορίες που θα παρέχετε θα έχει μόνο ο Ερευνητής και ο Επιβλέπων Καθηγητής, οι οποίοι δεσμεύονται για την τήρηση του απορρήτου. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται το απόρρητο των πληροφοριών και των προσωπικών δεδομένων που περιέχονται στις απαντήσεις σας.

Για εμάς η συμμετοχή σας είναι απαραίτητη για την ολοκλήρωση της έρευνας και την επιτυχή εκπόνηση της μελέτης προκειμένου να διεξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για τον τόπο σας.

Ακολουθεί μία περίληψη της εργασίας, ο σκοπός και η μεθοδολογία της έρευνας προκειμένου να σας διευκολύνουν στις απαντήσεις σας.

Βρισκόμαστε στη διάθεσή σας για κάθε περαιτέρω διευκρίνιση και συνεργασία.

Σας ευχαριστούμε θερμά εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας και την πολύτιμη συνεισφορά σας.

Αναστάσιος Λουκάς

Μεταπτυχιακός Φοιτητής

Τηλέφωνα επικοινωνίας: 2104118913, 6947816436

Ηλεκτρονικό Ταχυδρομείο: gp25209@hua.gr

Περίληψη

Η έννοια και το περιεχόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού εμφανίζεται ως μία σημαντική συνιστώσα στη διαχείριση ζητημάτων στεγαστικής πολιτικής αλλά και στο γενικότερο πλαίσιο διαχείρισης χωρο – κοινωνικών ζητημάτων, ανάπτυξης συναφών πολιτικών και της αστικής αναδιάρθρωσης με απώτερο σκοπό την αειφόρο ανάπτυξη.

Σκοπός της εργασίας – Μεθοδολογία

Σκοπός της εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του ρόλου της πόλης και της τοπικής αυτοδιοίκησης στην πλέον ακραία μορφή διαχείρισης κρίσης ύστερα από φυσικές καταστροφές και ειδικότερα στην αντιμετώπιση του στεγαστικού ζητήματος μετά από έναν καταστροφικό σεισμό εστιάζοντας στους κοινωνικο – οικονομικούς παράγοντες σε άμεση συσχέτιση με το χωροταξικό σχέδιο πόλεως. Επίσης, η παρούσα εργασία επιδιώκει την καταγραφή της ελληνικής και ευρωπαϊκής εμπειρίας. Θα πραγματοποιηθεί εμπειρική διερεύνηση στη σεισμόπληκτη περιοχή του Μενιδίου, επιδιώκοντας την καταγραφή του προβλήματος σε τοπικό επίπεδο.

Ειδικότερα, σε θεωρητικό επίπεδο μέσω της βιβλιογραφικής επισκόπησης θα διερευνηθούν και θα απαντηθούν τα κάτωθι:

- Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός: Εννοιολογική και θεωρητική προσέγγιση
- Στέγαση και συνθήκες στέγασης στην Ελλάδα
- Σεισμοί και στέγαση / πρόσβαση στην κατοικία
- Πως ο κοινωνικός αποκλεισμός, η ζήτηση κατοικίας και η πολιτική κατοικίας αλληλοσυσχετίζονται
- Ποια είναι τα ζητήματα που υιοθετούνται από το εννοιολογικό πλαίσιο του κοινωνικού αποκλεισμού στην πολιτική για τη στέγαση
- Ο ρόλος του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης στη διαχείριση κρίσης μετά από σεισμό για την αποκατάσταση οικισμών και την πρόσβαση στη στέγη
- Τα κοινά σημεία και οι σύνδεσμοι σχέσης κοινωνικού αποκλεισμού και στέγης στην περίοδο αποκατάστασης μετά από σεισμό. Ο ρόλος του τοπικού πλαισίου, το δυναμικό, χωροταξικό και χωρο – κοινωνικό πλαίσιο ως ρυθμιστικός παράγοντας.
- Η περίπτωση του Μενιδίου

Ερευνητική Μεθοδολογία

Η δυσκολία της συγκεκριμένης έρευνας συνίσταται στην προσπάθεια που έπρεπε να καταβληθεί προκειμένου: α) να αναδειχθεί ο τρόπος αλληλεπίδρασης ενδογενών και εξωγενών παραγόντων στη συγκρότηση της διαμόρφωσης της σημερινής κατάστασης στους καταυλισμούς σεισμοπλήκτων στο Μενίδι, β) να διαφωτισθούν οι πολύπλευρες πολιτικές, πολιτισμικές, θεσμικές συνθήκες, οι τεχνικές και οργανωτικές ικανότητες του τοπικού κράτους, οι κοινωνικο – οικονομικές ιδιαιτερότητες της αστικής περιοχής του Μενιδίου και γ) να εντοπισθεί όσο το δυνατόν καλύτερα η χωρο – κοινωνική διάσταση του ζητήματος σε ένα ευρύτερο πλαίσιο αντιμετώπισης και διαχείρισης φυσικών καταστροφών και αστικής ανάπτυξης.

Η επιλογή ποσοτικών μεθόδων θα ανήγαγε την έρευνα σε μια «υπόθεση εργασίας», της οποίας η «εξακρίβωση» θα περιλάμβανε μηχανιστικούς συσχετισμούς ανάμεσα σε επιλεγμένες αλλά κατακερματισμένες μεταβλητές (Silverman 1993). Επιπλέον σε τέτοιου είδους έρευνες που προβαίνουν στην εξέταση ενός γεγονότος και της εξέλιξής και των επιδράσεων του στο χωρικό και κοινωνικό περιβάλλον μετά το πέρας ενός χρονικού διαστήματος, η χρήση ενός ποσοτικού εργαλείου έρευνας μάλλον δεν μπορεί να αποδώσει ακριβώς την κατάσταση λόγω δυσκολίας στη συλλογή δεδομένων αλλά και στον καθορισμό του δείγματος (Cassidy, Lizaradle 2003, Sanderson 2000, Kamanga et 2003). Ειδικότερα, για την εν λόγω μελέτη, η ποσοτική έρευνα αποκλείσθηκε εξ αρχής, λόγω του γεγονότος ότι η υφιστάμενη κατάσταση στους καταυλισμούς (κατάληψη των χώρων από περιθωριακό πληθυσμό, ανεξέλεγκτη κατάσταση με κανέναν έλεγχο). Η ποιοτική μέθοδος, αντίθετα, παρέχει τη δυνατότητα αναγνώρισης της ιδιαιτερότητας των τοπικών κοινωνικο – οικονομικών πλαισίων ανάπτυξης, αστικής διακυβέρνησης και διαχείρισης της κρίσης, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα μια ερμηνευτική, ευέλικτη και ανοικτή, ως προς την πορεία της Κατόπιν της επιλογής της ποιοτικής μεθόδου έρευνας τέθηκε ένα άλλο θέμα, αυτό της επιλογής του καταλληλότερου τρόπου προσέγγισης του ερευνητικού πεδίου. Η βασική διάκριση ήταν μεταξύ: α) των «μελετών περίπτωσης» (case study – περιπτωσιολογική έρευνα) και του προσανατολισμού της έρευνας προς τη σε βάθος εξέταση περιορισμένου αριθμού υπευθύνων – ιθυνόντων φορέων και λοιπών παραγόντων στην περίπτωση του σεισμού του Μενιδίου και μελέτης της λύσης προσωρινών καταλυμάτων και β) της εξέτασης μεγαλύτερου αριθμού μέσω δειγματοληπτικής έρευνας.

Μέσα από την επισκόπηση και της διεθνούς βιβλιογραφίας για τη μελέτη ανάλογων περιπτώσεων, δηλαδή περιγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και

αιτιολόγηση αυτής κατόπιν μακροπρόθεσμου, προγραμματισμένου ή μη, προγράμματος χρήσης καταλυμάτων προσωρινής διαμονής προκρίθηκε η «ολιστική» προσέγγιση μιας πόλης ως μελέτη περίπτωσης, με περισσότερες δυνατότητες ανάδειξης της πολυπλοκότητας ενός τέτοιου πολυσύνθετου φαινομένου (Descombe 1998, Rice 2003, Ιωσηφίδης 2003, Παπαδόπουλος 2003, Cohen και Manion 1994).

Στην προκειμένη περίπτωση, η προσέγγιση του ερευνητικού πεδίου έπρεπε να επικεντρωθεί σε δύο κυρίως επίπεδα μέσα από τη μελέτη περίπτωσης: α) στους ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες που διαμόρφωσαν τον τρόπο παρέμβασης κατά την οξεία φάση εκδήλωσης της κρίσης ως προς τη μετεγκατάσταση των πληγέντων αλλά και μεταγενέστερα έως σήμερα και β) το πολιτικό – διοικητικό και θεσμικό επίπεδο παρέμβασης με περιγραφή των εμπλεκόμενων και συμμετεχόντων σε μια συμμετοχική διαδικασία εξεύρεσης λύσης ανάλυσης και διατύπωσης θεωρίας, ερευνητική μεθοδολογία.

Η μεθοδολογική προσέγγιση της περιπτωσιολογικής έρευνας στο Μενίδι

Η έρευνα πεδίου στόχευε στην κατανόηση του σχεδίου δράσης που επιλέχθηκε, στην ακριβή αναγνώριση των προβλημάτων που προϋπήρχαν και παρουσιάστηκαν κατόπιν του σεισμού και με την εφαρμογή προγράμματος προσωρινής κατοικίας μετά από 8 έτη αλλά και να προσδιορίσει την προέλευση των προβλημάτων αυτών και πιθανότατα να καταλήξει σε συμπεράσματα και προτάσεις για την προσέγγιση και αντιμετώπιση τέτοιου είδους καταστάσεων.

Μεθοδολογικά η προσέγγιση των υποθέσεων έρευνας θα πραγματοποιηθεί σε τρία επίπεδα: α) με την επισκόπηση και ανάλυση σχετικής βιβλιογραφίας σε θεωρητικό και εμπειρικό επίπεδο, β) με τη συλλογή δευτερογενών στοιχείων και γ) την ποιοτική έρευνα – μελέτη περίπτωσης.

**ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ - ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ - ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ -
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΧΩΡΟΥ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: «Κοινωνικός Αποκλεισμός και η λύση παροχής προσωρινής στέγης σε σεισμόπληκτες περιοχές. Περιπτώσιολογική μελέτη στο Μενίδι»

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ (CASE - STUDY) ΓΙΑ ΤΗ ΛΥΣΗ ΠΡΟΣΩΡΙΝΩΝ ΚΑΤΑΛΥΜΜΑΤΩΝ ΜΕΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΟ ΣΕΙΣΜΟ ΣΤΟ ΜΕΝΙΔΙ - ΔΗΜΟΣ ΑΧΑΡΝΑΙ (1999)

1.	Οκτώ περίπου έτη μετά τον καταστροφικό σεισμό που έπληξε την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας, σε μεγάλο ποσοστό το Μενίδι, εξακολουθούν και σήμερα να διαμένουν οικογένειες στα προσωρινά καταλύματα. Παρακαλούμε αναφερθείτε στα χαρακτηριστικά του πληθυσμού που συνθέτουν αυτή την εικόνα (δηλ: χαμηλού εισοδήματος, μετανάστες, πρώην ένοικοι, αθίγγανοι, κλπ)	
2.	Στην περίπτωση των σεισμών της Καλαμάτας αλλά και σύμφωνα με άλλα διεθνή παραδείγματα σε αστικά κέντρα (Ιταλία, Τουρκία, Κολομβία) είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο της χρήσης προσωρινών καταλυμάτων είτε ως αποθηκευτικός χώρος, είτε ως δεύτερη κατοικία είτε «ιδίας εκμετάλλευσης». Συμβαίνει κάτι τέτοιο και στην περίπτωση του Μενιδίου;	
3.	Αν Ναι, στην προηγούμενη ερώτηση διευκρινίστε τους λόγους κατά την προσωπική σας άποψη (ή αριθμείστε κατά σειρά προτεραιότητας τις κάτωθι πιθανές αιτίες	

Μη διάθεση καταλυμάτων στον πραγματικό χρόνο που επιβαλλόταν	Μη αγαστή συνεργασία κράτους και τοπικής αυτοδιοίκησης	Ένταξη στο πρόγραμμα παροχής προσωρινής κατοικίας μη σεισμοπλήκτων	Μη καλή συνεργασία τοπικής αυτοδιοίκησης και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων που πιθανότατα είχαν τον έλεγχο ενός καταυλισμού	Ευκαιριακή λύση και για άλλες ευπαθείς ομάδες που απειλούνταν με κοινωνικό αποκλεισμό
4.	Το ποσοστό αυτών που εξακολουθεί να παραμένει στα λυόμενα αποτελεί πραγματικούς σεισμοπαθείς ή έχουν παρατηρηθεί φαινόμενα κατάληψης αυτών από άλλες ευπαθείς ομάδες του κοινωνικού ιστού της πόλης;			
5.	Κατά τη διαδικασία παροχής προσωρινής στέγης ποιες αρμόδιες υπηρεσίες του Δήμου ενεπλάκησαν και ποια ήταν τα κριτήρια που τέθηκαν;			

6.	Λαμβάνοντας υπόψη τα θεσμικά μέτρα που λήφθηκαν για την αποκατάσταση της στέγης των σεισμοπλήκτων (επιδοτήσεις ενοικίων) υπήρξαν προβλήματα ως προς την εφαρμογή τους (π.χ γραφειοκρατικά) και σε ποιο τομέα ή στάδιο; Ποιες άλλες ενέργειες πραγματοποιήθηκαν για την μετεγκατάσταση των σεισμοπλήκτων από τους καταυλισμούς και την εκκένωση αυτών;	
7.	Εκμεταλλεύθηκαν άλλες πηγές χρηματοδότησης για την ανακούφιση των πληγέντων αλλά και για τη γενικότερη κοινωνικο – οικονομική ανάπτυξη της πόλης (Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, λοιπά ευρωπαϊκά προγράμματα;)	
8.	Αν όχι θεωρείτε ότι βασική ευθύνη φέρει το κράτος ως προς το κεντρικό σχεδιασμό του για την ανακούφιση και ανάπτυξη περιοχών που πλήγηκαν από το σεισμό;	
9.	Ο κοινωνικός ιστός της πόλης αδιαμφισβήτητα είναι πολυσύνθετος ενώ οι κοινωνικές δομές μάλλον λιγιστές για να συμβάλλουν άμεσα στην άμβλυνση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού που προϋπήρχαν του σεισμού. Θεωρείτε ότι ο σεισμός ενέτεινε περισσότερο τα ήδη υπάρχοντα προβλήματα;	

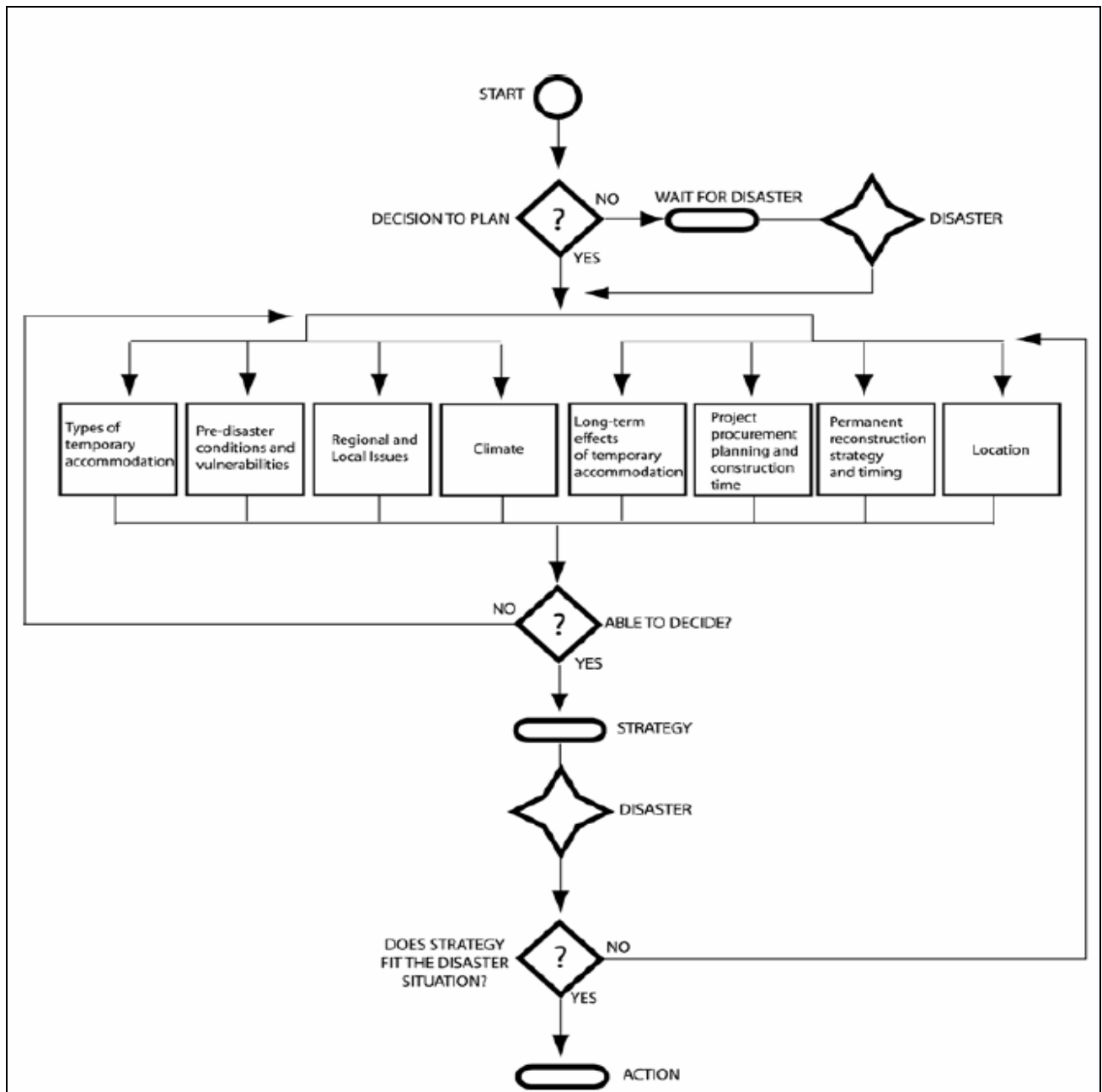
10.	Στη διεθνή βιβλιογραφία επικρατεί το σύνθημα «σκέψου παγκόσμια, δράσε τοπικά» επιδιώκοντας να τονίσει την τοπικότητα μιας περιοχής αλλά και τις ιδιαιτερότητες του ντόπιου πληθυσμού. Σίγουρα και η περιοχή του Δήμου Μενιδίου χαρακτηρίζεται από τις ιδιαίτερες τοπικές συνθήκες. Θεωρείτε ότι η υφιστάμενη νοοτροπία του ντόπιου πληθυσμού αλλά και οι τοπικοί παράγοντες έχει επηρεάσει την εξέλιξη στο θέμα των προσωρινών καταλυμάτων;	
11.	Πολλοί μελετητές εφαρμόζοντας τη μέθοδο της περιπτώσιολογικής έρευνας για να εξετάσουν προγράμματα προγράμματα προσωρινής κατοικίας στις (π.χ σεισμόπληκτες περιοχές της Τουρκίας το 1999), επιδιώκουν να προσδιορίσουν τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των προγραμμάτων αυτών αλλά και να εντοπίσει τη σχέση των αποτελεσμάτων με το ευρύτερο χωρικό, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Ποιες θεωρείτε ως πιο βασικές επιπτώσεις στο Δήμο και πως θα μπορούσαν να αντιμετωπισθούν;	
12.	Η φυσιογνωμία της κάθε πόλης με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες επηρεάζουν την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και εν τέλει το ρυθμό και τη φυσιογνωμία μιας πόλης. Ανάμεσα στα δημογραφικά - κοινωνικά δεδομένα που επιδρούν στην αναπτυξιακή διαδικασία περιλαμβάνονται: Το φύλο, η ηλικία, οι φυσικοί πόροι, ο κατώτατος μισθός, η διάχυση της καινοτομίας, η τεχνολογική εξέλιξη, το μέγεθος του πληθυσμού και η μετανάστευση. Ποια από τα	

	προαναφερθέντα θεωρείτε ότι διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη διαχείριση της κατάστασης κρίσεως κατόπιν του σεισμού;	
13.	Οι σύγχρονες θεωρίες για την αστική και τοπική ανάπτυξη βασίζονται στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης που αποτέλεσε επιτυχημένη σύζευξη των οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών διαστάσεων της ανάπτυξης. Στις αναπτυγμένες χώρες, πρόσφατα, αντιμετωπίζεται το θέμα στο πλαίσιο της ευρύτερης αστικής ανάπτυξης με στόχο την αντιμετώπιση και των κοινωνικο – οικονομικών επιπτώσεων που προκύπτουν μετά από μια φυσική καταστροφή. Τελικά, από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας που μελετά εμπειρικά διάφορα παραδείγματα εύρεσης στέγης κατόπιν φυσικών καταστροφών και δη σεισμών, διαφαίνεται ότι οι αρχές της αστικής ανάπτυξης δε λαμβάνονται υπόψη κατά την πρώτη φάση επείγουσας παρέμβασης εκ μέρους των ειδικών για τη διαχείριση κινδύνου αλλά και ότι οι ειδικοί σε θέματα αστικής ανάπτυξης δε συσμερίζονται βασικές αρχές για την αντιμετώπιση τέτοιου είδους καταστάσεων. Θεωρείτε ότι πρέπει να υπάρχει κάποια χρυσή τομή;	

14.	Θεωρείτε ότι η συνεργασία του Α', Β' και Γ' Τομέα (Δημόσιος, Ιδιωτικός και οι Μ.Κ.Ο - Κοινωνία των Πολιτών ήταν ικανοποιητική; Θεωρείτε ότι η συμμετοχή τοπικών παραγόντων αλλά και των απλών πολιτών στη διαδικασία μετεγκατάστασης είναι σημαντική;	
15.	Στην παρούσα φάση και μετά την παρέλευση 8 ετών περίπου από το καταστροφικό συμβάν ποια λύση βλέπετε ότι θα μπορούσε να δοθεί μέσα στο πλαίσιο μιας βιώσιμης αστικής ανάπτυξης;	

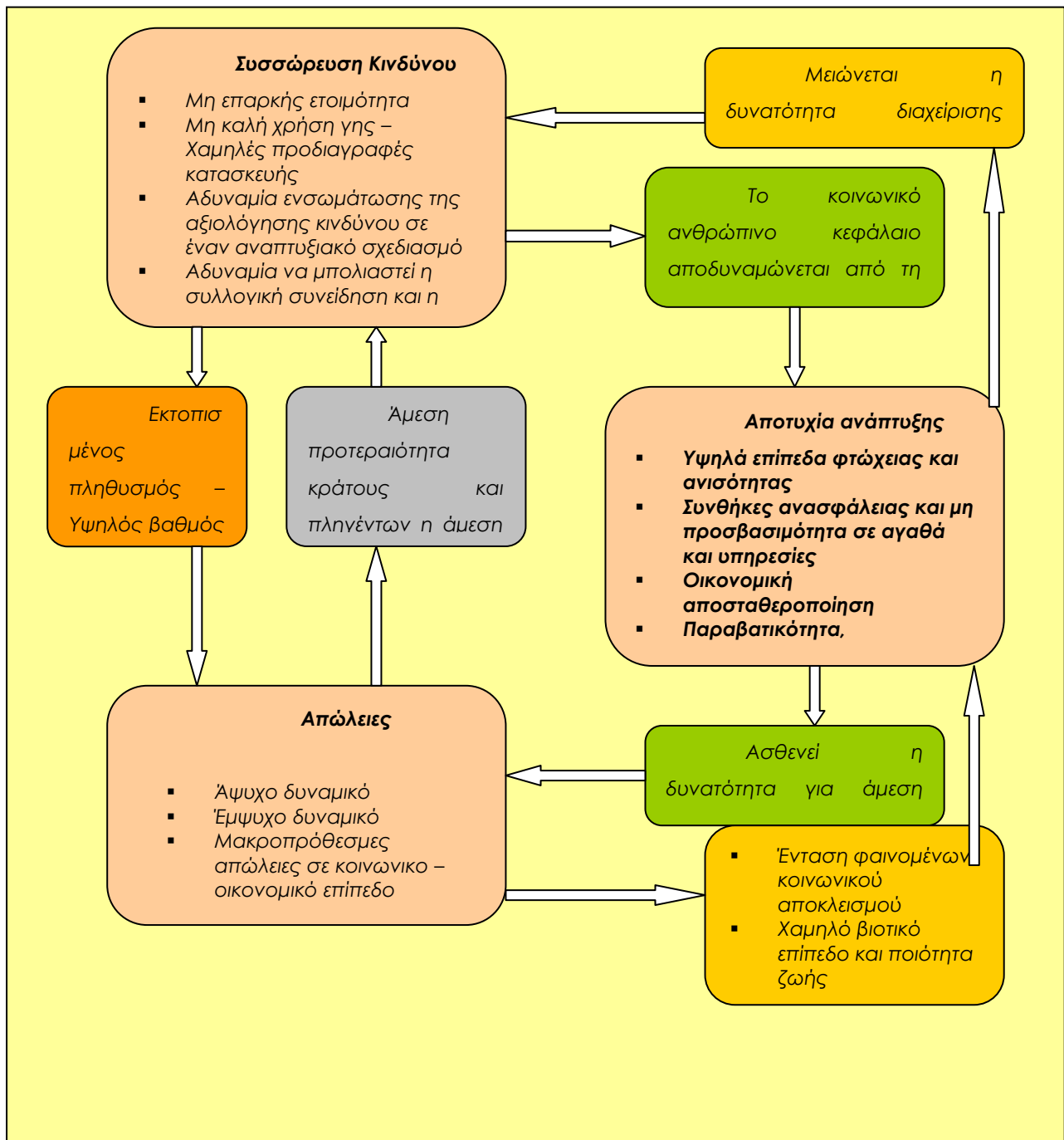
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Σχεδιάγραμμα 1 : Σχέδιο εφαρμόζουσας στρατηγικής για την εύρεση της καλύτερης λύσης προσωρινής κατοικίας (temporary accommodation)

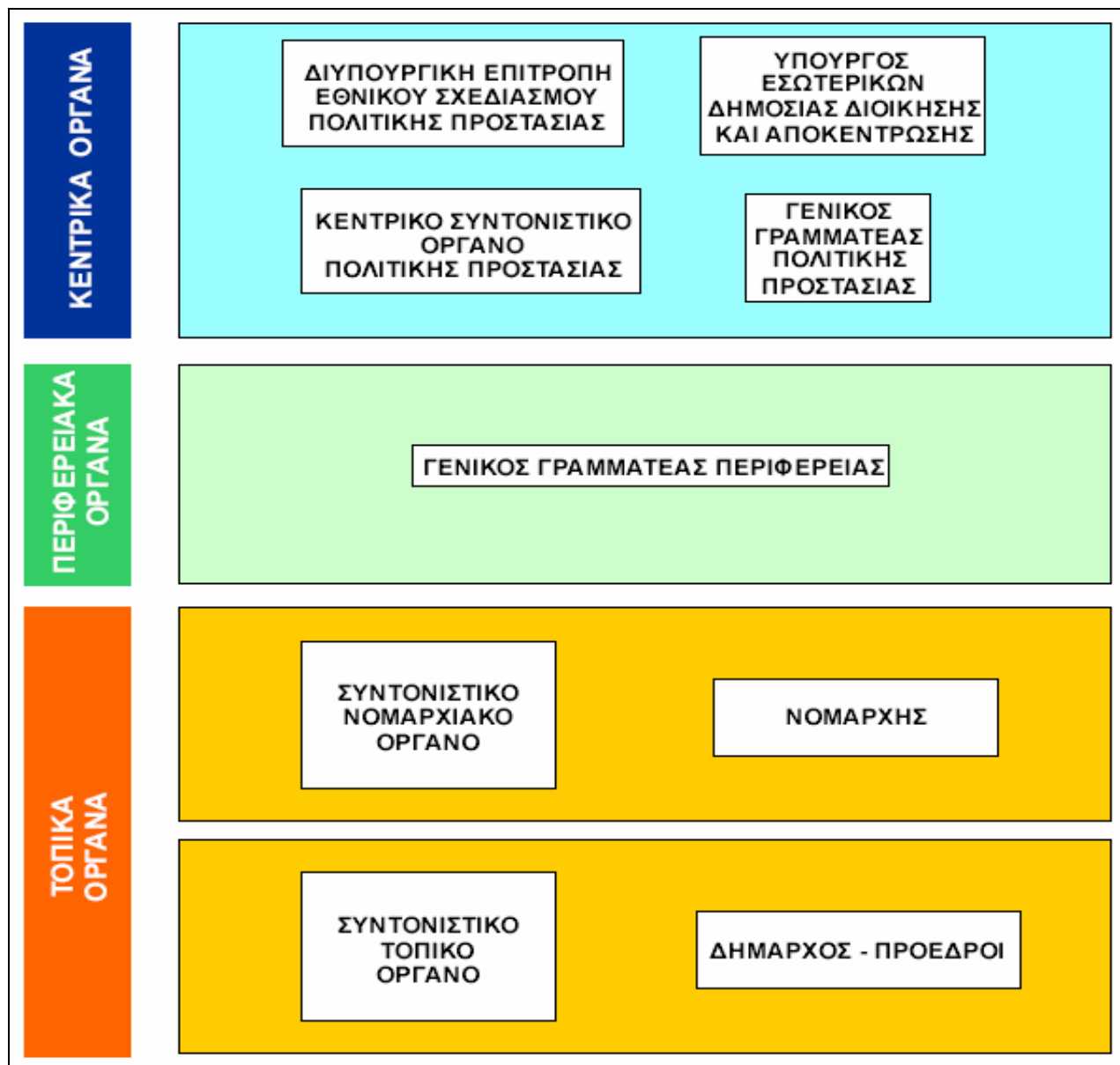
Πηγή: Johnson, C. (2006). Impacts of prefabricated temporary housing after disasters: 1999 earthquakes in Turkey. Habitat International (online 5 June 2006)

Σχεδιάγραμμα 2: Αιτιολογικό σχεδιάγραμμα διαχείρισης κινδύνου και αδυναμίας αστικής ανάπτυξης και ένταξης του κοινωνικού αποκλεισμού

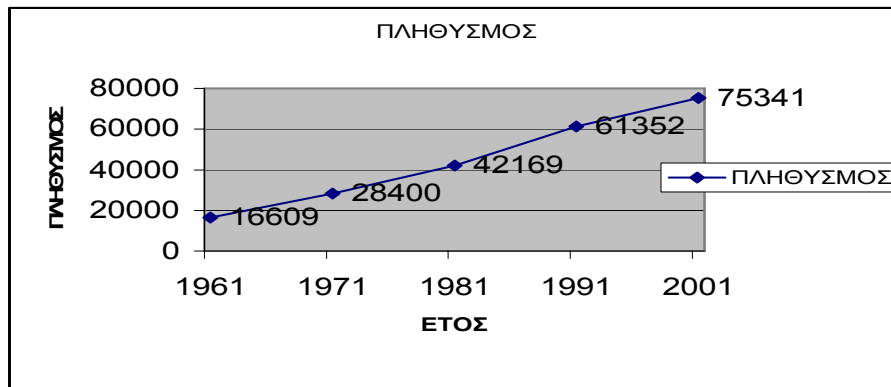
Πηγή: Επεξεργασία του συγγραφέα

Σχεδιάγραμμα 3: Οργανόγραμμα Πολιτικής Προστασίας στην Ελλάδα

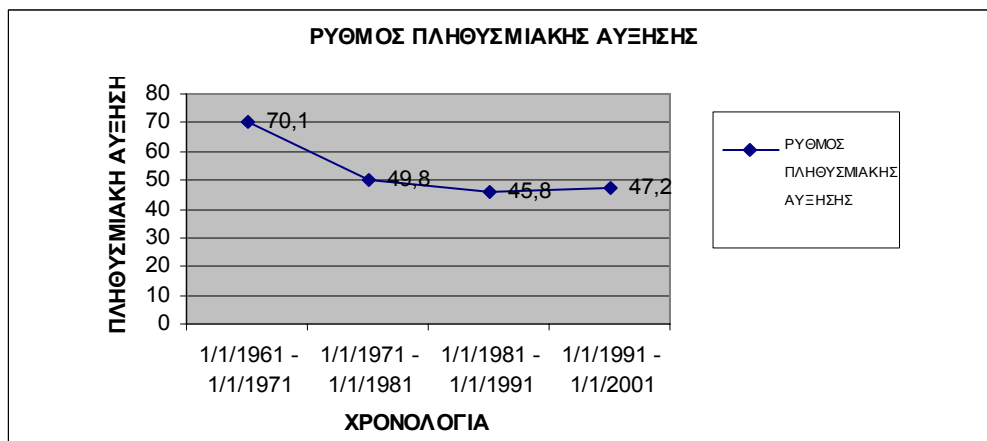
Πηγή: Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 1: Διαχρονική εξέλιξη πληθυσμού

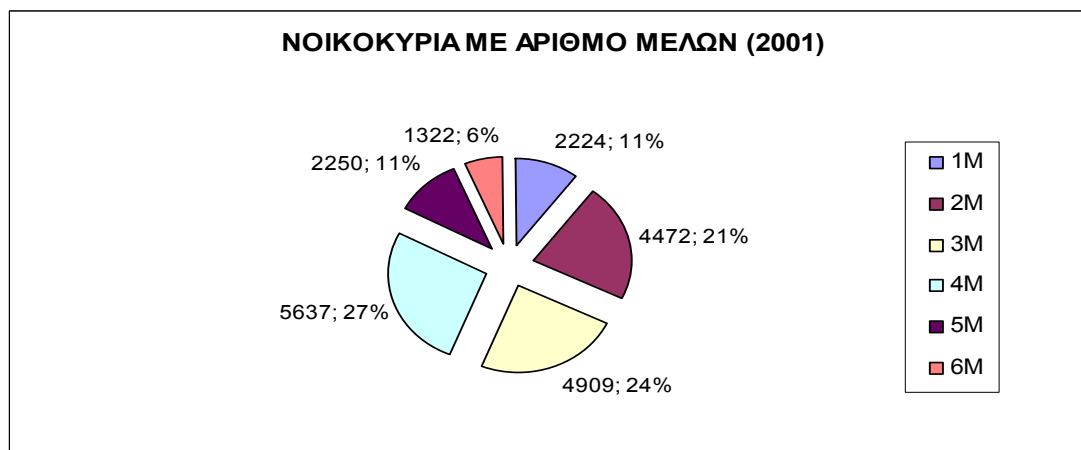
Πηγή: Ερευνητικό Πρόγραμμα 2001, Ε.Σ.Υ.Ε, Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 2: Διαχρονική εξέλιξη ρυθμού πληθυσμιακής αύξησης

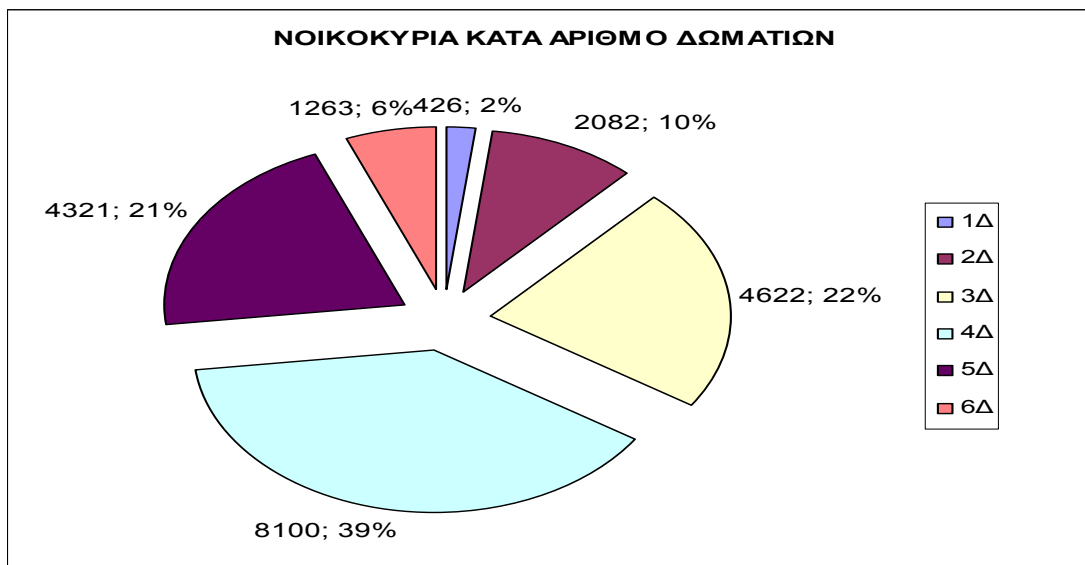
Πηγή: Ερευνητικό Πρόγραμμα Δ.Αχαρνών – Ε.Μ.Π 2001, Ε.Σ.Υ.Ε Απογραφή Πραγματικού Πληθυσμού 1991 - 2001, Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 3: Νοικοκυριά κατά αριθμό μελών

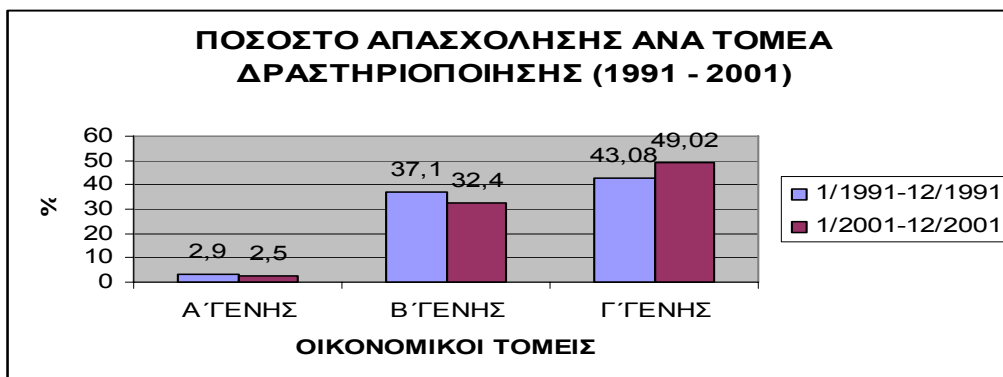
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Απογραφή Πραγματικού Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 4: Νοικοκυριά κατά αριθμό δωματίων

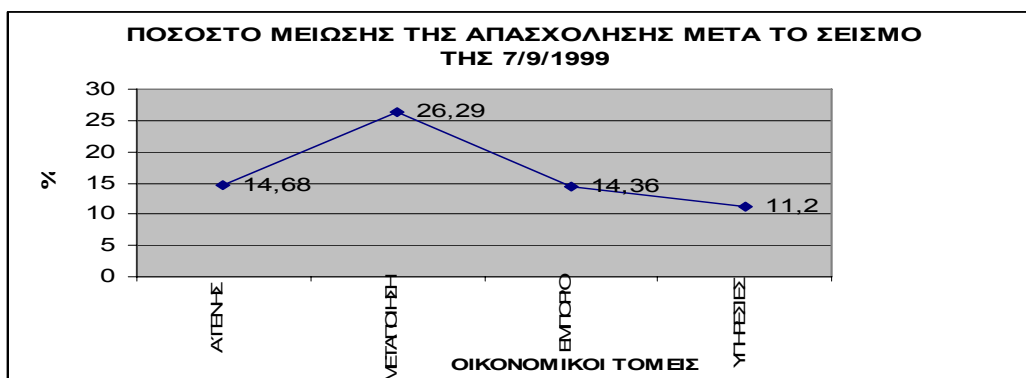
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Απογραφή Πραγματικού Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 5: Ποσοστό Απασχόλησης ανά οικονομικό τομέα

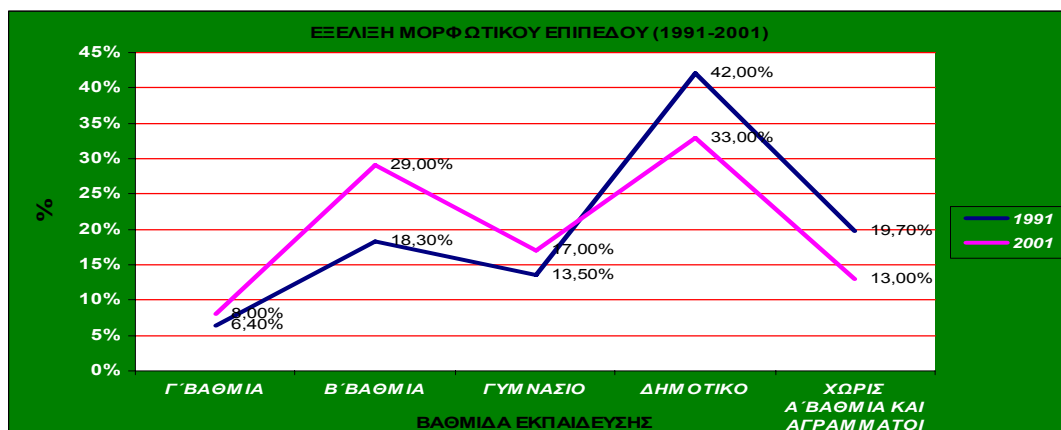
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Απογραφή Πραγματικού Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 6: Ποσοστό Μείωσης της Απασχόλησης ανά οικονομικό τομέα μετά το σεισμό της 7/9/1999

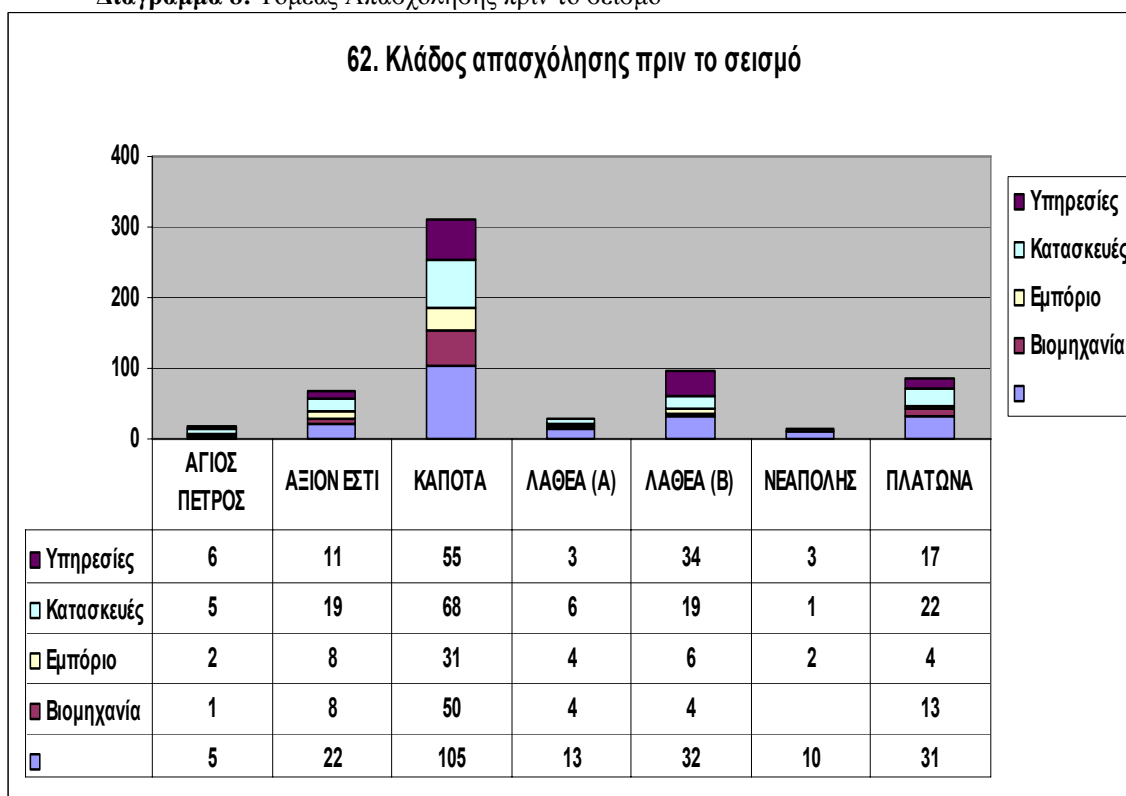
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε – Υπουργείο Εσωτερικών, Απογραφή Οικονομικής Δραστηριότητας μετά το σεισμό της 7/9/1999, Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 7: Εξέλιξη Μορφωτικού Επιπέδου (1991-2001)

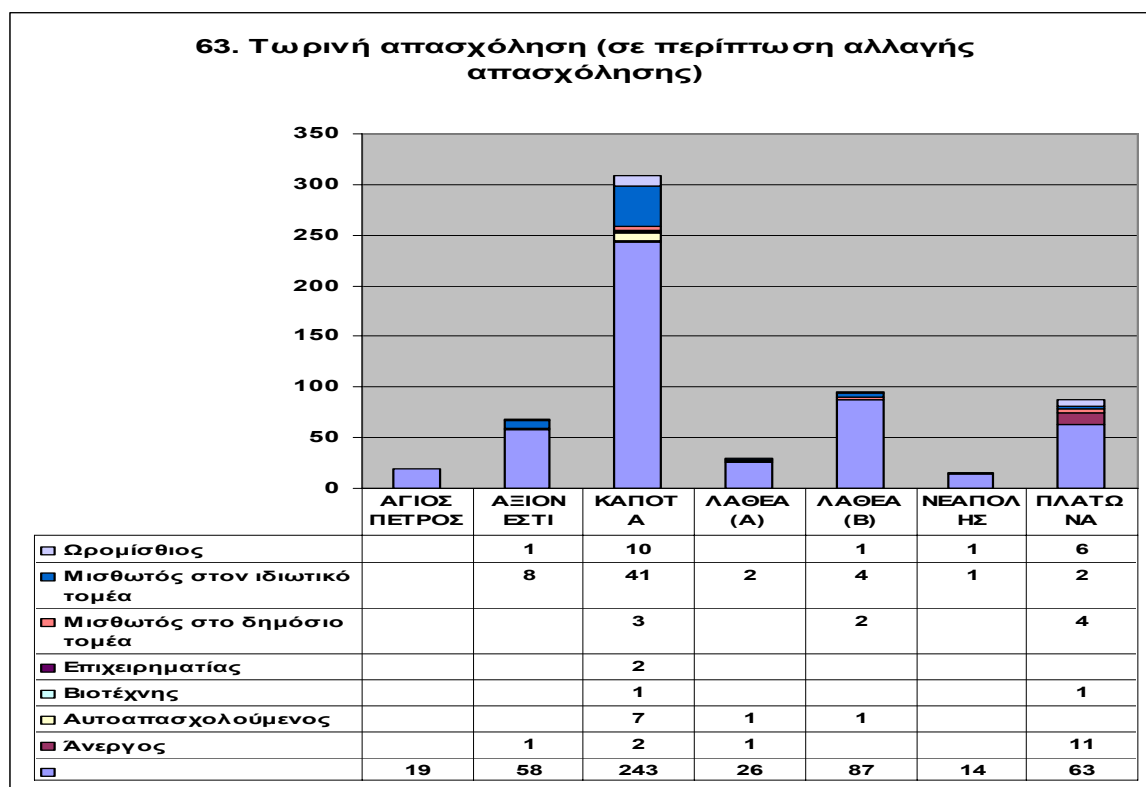
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε – Απογραφή Πραγματικού Πληθυσμού 1991-2001, Εκπαίδευση, Επεξεργασία του συγγραφέα

Διάγραμμα 8: Τομέας Απασχόλησης πριν το σεισμό

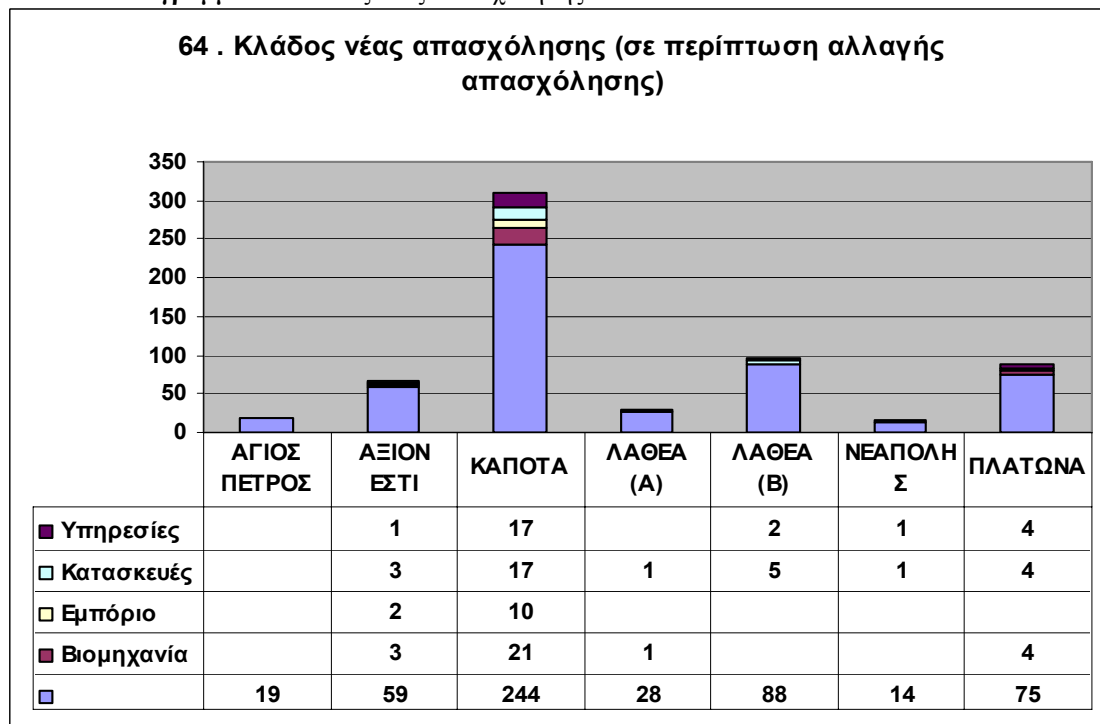
Πηγή: Έρευνα, «Σχεδιασμός Ανάπτυξης Συστήματος Υποστήριξης της Διαδικασίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων περιοχών», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Ο.Α.Σ.Π (2001)

Διάγραμμα 9: Απασχόληση μετά το σεισμό

Πηγή: Έρευνα, «Σχεδιασμός Ανάπτυξης Συστήματος Υποστήριξης της Διαδικασίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων περιοχών», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Ο.Α.Σ.Π (2001)

Διάγραμμα10: Κλάδος νέας Απασχόλησης

Πηγή: Έρευνα, «Σχεδιασμός Ανάπτυξης Συστήματος Υποστήριξης της Διαδικασίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων περιοχών», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Ο.Α.Σ.Π (2001)

Πίνακας 1: Υποβολή αίτησης χορήγησης δανείου επισκευής, ανακατασκευής

ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΛΥΟΜΕΝΩΝ ΟΙΚΙΣΚΩΝ	ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	Υποβολή αίτησης χορήγησης δανείου επισκευής, ανακατασκευής & για άδεια αυτοστέγασης από το ΤΑΣ	Υποβολή αίτησης επισκευής, ανακατασκευής με ιδίους πόρους
ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ	Άλλη Σχέση	0,00%	0,00%
	Ενοικιαστής	0,00%	100,00%
	Ιδιοκτήτης	100,00%	0,00%
ΑΞΙΟΝ ΕΣΤΙ	Άλλη Σχέση	16,67%	0,00%
	Ενοικιαστής	16,67%	0,00%
	Ιδιοκτήτης	66,67%	0,00%
ΚΑΠΟΤΑ	Άλλη Σχέση	0,00%	25,00%
	Ενοικιαστής	5,56%	0,00%
	Ιδιοκτήτης	94,44%	75,00%
ΛΑΘΕΑ (Α)	Ενοικιαστής	0,00%	0,00%
	Ιδιοκτήτης	100,00%	0,00%
ΛΑΘΕΑ (Β)	Άλλη Σχέση	1,75%	0,00%
	Ενοικιαστής	0,00%	0,00%
	Ιδιοκτήτης	98,25%	100,00%
ΝΕΑΠΟΛΗΣ	Άλλη Σχέση	0,00%	0,00%
	Ενοικιαστής	0,00%	0,00%
	Ιδιοκτήτης	0,00%	0,00%
ΠΛΑΤΩΝΑ	Άλλη Σχέση	0,00%	0,00%
	Ενοικιαστής	0,00%	25,00%
	Ιδιοκτήτης	100,00%	75,00%

Πηγή: Έρευνα, «Σχεδιασμός Ανάπτυξης Συστήματος Υποστήριξης της Διαδικασίας Αποκατάστασης Σεισμοπλήκτων περιοχών», Πανεπιστήμιο Αιγαίου - Ο.Α.Σ.Π (2001)

Πίνακας 2: Εξέλιξη Δανείων Επισκευής - Ανακατασκευής

ΔΙΑΜΟΡΦΩΘΕΙΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΑΝΕΙΩΝ ΕΠΙΣΚΕΥΗΣ - ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΕΝΑ ΚΟΚΚΙΝΑ ΚΑΙ ΚΙΤΡΙΝΑ			
ΚΟΚΚΙΝΑ			
ΕΙΔΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΒΕΒΑΙΩΣΗΣ / ΔΑΝΕΙΟΥ		ΕΓΚΡΙΣΗ ΔΑΝΕΙΟΥ	ΠΕΡΑΙΩΣΗ ΦΕΡΟΝΤΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ
ΠΡΟΣΩΡΙΝΕΣ ΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΝΑΚΑΤΑΣΚΕΥΗ	623	567	134
ΠΡΟΣΩΡΙΝΕΣ ΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΠΟΠΕΡΑΤΩΣΗ	51	46	3
ΠΡΟΣΩΡΙΝΕΣ ΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΥΤΟΣΤΕΓΑΣΗ	62	48	1
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	736	661	138

Πηγή:Τ.Α.Σ Αχαρνών 1357/30-07-2007, Επεξεργασία του Συγγραφέα

Πίνακας 3: Εξέλιξη Δανείων Επισκευής - Ενίσχυσης

ΚΙΤΡΙΝΑ		
ΑΔΕΙΕΣ ΕΠΙΣΚΕΥΗΣ - ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ	ΕΓΚΡΙΣΗ ΔΑΝΕΙΟΥ	ΒΕΒΑΙΩΣΕΙΣ ΠΕΡΑΙΩΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΕΠΙΣΚΕΥΗΣ - ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ
0	0	0
ΣΗΜΕΙΩΣΗ:	Έχουν εκδοθεί και 730 Βεβαιώσεις Αποχαρακτηρισμών Κτιρίων Χωρίς Άδεια Επισκευής	

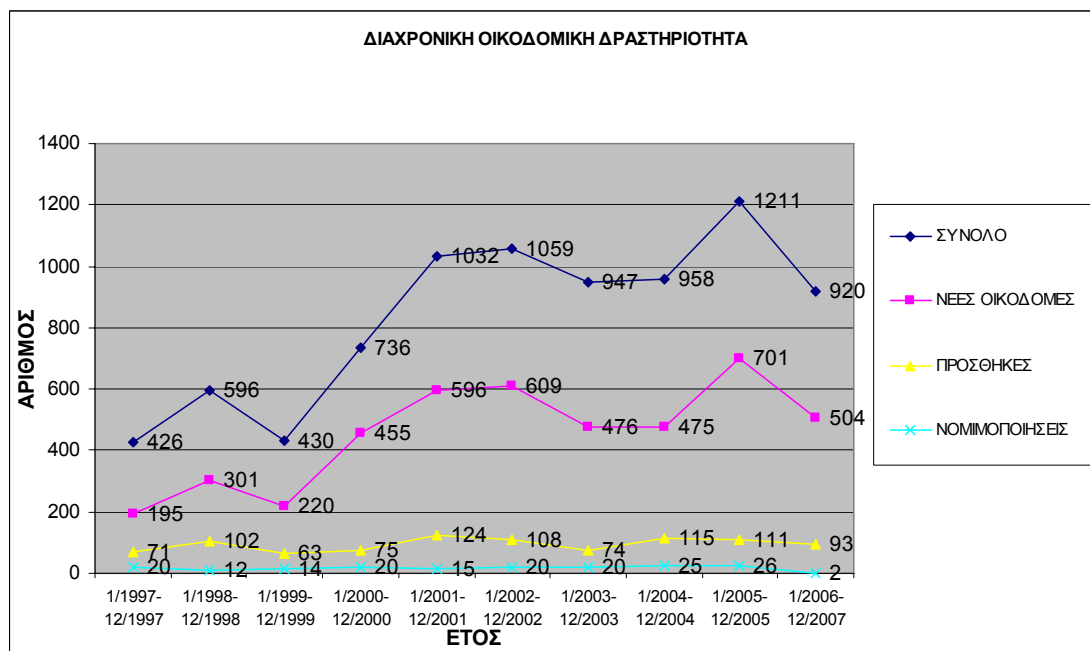
Πηγή:Τ.Α.Σ Αχαρνών 1357/30-07-2007, Επεξεργασία του Συγγραφέα

Πίνακας 4: Αριθμός Αδειών Κατά Είδος Οικοδομικής Άδειας

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΔΕΙΩΝ ΚΑΤΑ ΕΙΔΟΣ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΗΣ ΑΔΕΙΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΑΧΑΡΝΩΝ										
ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2000 - 2006										
ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΝΕΕΣ ΟΙΚΟΔΟΜΕΣ	ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ	ΕΠΙΣΚΕΥΕΣ	ΑΝΑΠΑΛΑΙΩΣΕΙΣ	ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΕΙΣ	ΠΕΡΙΤΟΙΧΗΣΕΙΣ	ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΕΙΣ	ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΕΙΣ	ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ
1/1997-12/1997	426	195	71	2	0	22	6	20	110	0
1/1998-12/1998	596	301	102	9	1	19	6	12	145	1
1/1999-12/1999	430	220	63	7	0	11	2	14	110	3
1/2000-12/2000	736	455	75	14	1	18	6	20	138	9
1/2001-12/2001	1032	596	124	9	0	33	6	15	241	8
1/2002-12/2002	1059	609	108	18	1	44	10	20	240	9
1/2003-12/2003	947	476	74	12	1	40	8	20	306	10
1/2004-12/2004	958	475	115	15	0	64	1	25	253	10
1/2005-12/2005	1211	701	111	15	1	84	7	26	254	12
1/2006-12/2007	920	504	93	20	0	29	7	2	87	2

Πηγή:Ε.Σ.Υ.Ε, Οικοδομική Δραστηριότητα, Επεξεργασία του Συγγραφέα

Διάγραμμα 11: Οικοδομική Δραστηριότητα προ και μετά του σεισμού

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε, Οικοδομική Δραστηριότητα, Επεξεργασία του Συγγραφέα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Εικόνα 1

Εικόνα 2

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Εικόνα 5

Εικόνα 6

Εικόνα 7

Εικόνα 8

